

”ASIAKKAAN KANSSA RAIVATAAN HETI AIKA, UUSI TILA JA HAETAAN UUSIA ELÄMÄNKORTTEJA”

– Kirkon tukeman dynaamisen Suunta Elämään -hankkeen
(2006–2008) arviointitutkimus ja keskustelunavauksia

Kari Paakkunainen

Valtakunnallinen Työpajayhdistys
Nuorisotutkimusverkosto

”ASIAKKAAN KANSSA RAIVATAAN HETI AIKA, UUSI TILA JA HAETAAN UUSIA ELÄMÄNKORTTEJA”

– Kirkon tukeman dynaamisen
Suunta Elämään -hankkeen (2006–2008)
arviointitutkimus ja keskustelunavauksia

Kari Paakkunainen

Taitto: Tanja Konttinen
Kannen kuva: ”Paula Kuopiosta”

© Valtakunnallinen Työpajayhdistys ja Kari Paakkunainen

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 23

ISBN 978-952-99753-5-8 (pdf)

KIITOKSET

Tämän arvioinnin kirjoittaja kiittää nöyrästi ja lämpimästi kaikkia projektin nuoria, aktiiveja ja haistajia sekä kriittisiä tarkkailijoita, jotka ovat avittaneet sen syntyä tulkinnoillaan ja tuntemuksillaan. Empaattinen kehittämishenki eli myös keskusteluissa projektiryhmän kanssa, minkä tulen aina muistamaan. Myös hankkeen johtoryhmä, TPY:n hallituksen jäsenet ja toimihenkilöt, ovat olleet sivustatukena. Erityisinä kanssamatkustajina ja refleksiivisinä majakoina SE-hankkeen kokemusten tilittämisessä ja kritiikissä ovat olleet projektipäälliköt Jari Hourula ja Kari Hilpinen. He jättävät jälkensä arvioihini jatkossakin. Itse teksti olisi huolettomampi jos eivät sen toimittaja Tanja Kielinen ja konstikkaiden tekstieni tuntija ja huipputaittäjä Tanja Kontinen olisi työskennelleet aktiivisesti sen kanssa. Toivottavasti Valtakunnallisen työpajayhdistyksen (TPY) ja Nuorisotutkimusverkoston (NTV) dialogi ja kriittinen mittelo tuottavat jatkossakin keskustelunavauksia sosiaalisen työllistämisen haastavalla kentällä – kriittinen arviointi tarvitsee oman agoransa, hermeksensä ja kairoksensa. Tartutaan omiin epävarmuuden tunteisiimme ja hetkiimme – niiden pätkäilyllä voi syntyä jotain uutta! Lämmin kiitos myös Kirkon Yhteisvastuu-keräyksen resurssista, joka mahdollisti tämän kaiken.

Kirjoittaja

SISÄLLYSLUETTELO

1.	TUTKIMUKSEN DIALOGI HANKKEIDEN JA ASIAKKAIDEN KANSSA	7
1.1	Suunta Elämään -hankkeen malli: ainutlaatuinen ja tiukasti kohdennettu	7
1.2	Kairos, Hermes ja Agora – aika, merkitys ja tila	9
1.3	TPY:n uudet haasteet: sektoreiden välinen yhteistyö, reilu kilpailu ja avoin keskustelu	10
1.4	Maailmanparannuksesta massaräätälöintiin?	12
1.5	Voiko sosiaalisesti välittävän eetoksen ammatillistaa ja tuotteistaa?	14
1.6	Miten sosiaalisesti ja poliittisesti vastuullinen katse kentälle rakentuu?	15
1.7	Tutkijan ideaali: datasta toimintaan ja kehittämisiongelmiin	16
1.8	Tutkijan, nuorten, valmentajien ja projektipäällikön dialogi	16
1.9	SE-hankkeen miksattut ja toisiaan koettelevat aineistot käytännössä ja käytössä	18
1.10	Tutkimusongelmat	20
2.	HANKKEEN PITKÄ MURROSIKÄ – ASIAKASTYÖ LÖYTÄÄ MUOTONSA KESÄLLÄ 2006	21
2.1	Hyvä hanke oppii asiakkaidensa kanssa tilauksestaan ja hankeasiakirjastaan	21
2.2	Yliammuntaa SE-toimintaodotuksissa – asiakasryöppyä ei tulekaan	23
2.3	Toimintatuen muoto sekä johtamis- ja organisointitapa kypsyvät vasta kesällä 2006	25
2.4	Sosiaalisista palveluista huolehtimisen ja markkinoiden välinen suhde vaatii kumppanuusoppia	27
2.5	Normit väljentyvät ja työllistämismallit puhuvat?	29
2.6	Asiakasparadigma osataan kirjoittaa hakuohjeiksi	30
2.7	Pienimuotoiset, paikalliset visiot neuvotteluun	32
2.8	Viritelmän rajat, pienet volyymit, neuvottelutyyli ja hylkäämislinjat karaisevat	33
2.9	Dialoginen malli ja karismaattinen projektipäällikkö antavat neuvottelutilan	34
2.10	SE-hanke ja TPY osittain omilla urillaan	36
2.11	Päällikkö – asiakkaiden mestari	38
3.	FAKTA HAKEMUKSISTA JA TOIMINNAN VOLYYMISTÄ	41
4.	HANKKEIDEN ASIAKASONGELMAT JA NIIDEN RATKOMISTAVAT	44
4.1	Mitä harkinnanvaraisella sosiaalipolitiikalla, lisäresursseilla tai poliittisilla uudistuksilla voitaisiin tehdä?	44
4.2	Maahanmuuttajien oikeuksia ei oteta vakavasti	44
4.3	Pajan asema elämänhallinnassa muuttuu, kun sen välineillä taotaan ongelmia uuteen uskoon	46
4.4	Nivelvaiheen ja harmaan vyöhykkeen uusia avaimia ja ilmaisuterapioita	49

4.5	Pienvelkaisia löytyy, eivätkä ”velkaveijarit” saa nimeään helposti takaisin	50
4.6	Köyhäileviä kuntia, pajoihin tykättyneitä nuoria vanhempia ja muita SE-tuen tarvitsijoita	54
4.7	Leirinuotiolla pajalaisuutta aloittamassa: vuodenaikojen, ilmastonmuutoksen ja hevosten mukana!	56
4.8	Kuka pelkää vaikeita diagnooseja: SE ei ainakaan!	58
4.9	Tukipaleilla ja Kela-kuntoutuksilla pelataan – mutta tuloksen saamiseksi rajallisia resursseja ja niukkoja aikatauluja tulee lisätä	60
5.	OPPI TOIMINNAN ERHEISTÄ, RAJOISTA JA RISKEISTÄ	65
5.1	Hyviä mutta myös huonoja tuloksia – mitä niistä voisi jäädä poliittiseksi opiksi pajapartnereille?	65
5.2	Yksilön ja ryhmän kehällä	66
5.3	Erreyksistä oppia	67
5.4	Pelkäämmekö ymmärtää, sekaantua ja katsoa läpi sormien ihmisten asioita?	68
5.5	Kyyninen valmentaja provosoi, harkitsee ostoksia, suosii joitakin ja tyyntyyttää itseään kolmansilla vaihtoehdoilla	68
5.6	SE:n poliittiset opit ja varoitukset	70
6.	TULOS	71
6.1	Minne asiakkaat pääsivät tai joutuivat?	71
6.2	Nuorten palaute	71
6.3	Vallun menestystarina: elämä aukeaa kun löytyy ryhti ja rytmi	75
6.4	Menestystarinat ja kairos-hetket jatkuvat: Jussi signeeraa tilansa ja nuoret äidit ja pojat löytävät aihionsa	76
6.5	Rankkausluokituksen luotettavuudesta – tutkijan ja hakijoiden arvioinnin rinnastaminen	78
6.6	Tavoitteet saavutetaan ja elämänhallinta paranee	79
6.7	Asiakas ja projekti eivät ole toisiaan vastassa	80
6.8	Innovaatiot ovat asiakaslähtöisyydessä	83
6.9	Säätiöt ja yhdistykset arvioinnin mestareita: kuva tehokkaasta valmentajasta jalostuu	84
7.	TOIMINTAKULTTUURIEN JA ROOLIEN LUOKITTELUA	86
7.1	SE-hankkeiden yksilövalmennus on löytämässä ryhmiä?	86
7.2	Maahanmuuttajat tulevat mukaan – luomuverkostot kuihtuneita	87
8.	AJALLA PELUU VALMENNUKSESSA JA PAJOILLA: KAIROS VIUHAHTAA SISÄLLÄ JA ULKONA	93
8.1	Mitä ajalla ja aikatauluilla peluu on?	93
8.2	Ajalla peluun muodot	94
8.3	Uusi, armollinen aika ja kaikkien sosiaalinen oikeus vastaanotolle	96
8.4	Time is money -globaalikaavan rauhoittaminen	97
8.5	Oikea kairos-hetki monenkirjavan koplaamisen takana	98

9.	PAJA JA VALMENNUSRINKI TILALLA PELUUN PAIKKANA: HÄIVÄHDYKSIÄ AGORASTA	100
9.1	Kartan ja luonnollisen paikan problematisointi: karttoja itse piirtävä sukupolvi	100
9.2	Antavatko kaupunki ja yhteiskunta sijaa uusille tiloille?	101
9.3	Kansalaistori, teatteri, velattomien yhteisö – aloittaako paja performatiivisen toiminnan?	102
9.4	Agoran muodot valmentajaorganisaatioissa	103
9.5	Riskisen elämän jälkeen löytyy uniikki välitila	109
9.6	Nurinkäännetty, vapautettu vai mukaan-luettu tilan piiri?	110
9.7	Yksilön sisäiset, palautetun yhteisön tai miksatut tilat elävät	111
10.	HERMEKSEN MERKEILLÄ PELATAAN JA JAETAAN YHTEISKUNNAN LUVALLISIA IDENTITEETTEJÄ	113
10.1	Toiset merkitykset valtavirtaistamista vastaan	113
10.2	Riskiyhteiskunnan harkitut ja yksilölliset kortit	114
10.3	Runoilijat vallankäyttäjinä	115
10.4	Merkityksen luokat	116
10.5	Valmentajat hyvinä Krioforos-paimenina karitsat harteillaan	119
10.6	Suomi hajautuu erilaisten merkitysten piireihin, jotka ottavat omat kulttuurin oikeutensa	120
11.	LOPUKSI: RAPORTIN TIIVISTELMÄ	123
11.1	Asiakas on kuningas -hakumenettelystä toiminnan subjektiksi	123
11.2	Asiakkaan elämismaailmasta nousevan pelin ja aikasykkeen, turvallisen osallistumistilan ja sopivien elämänkorttien jako	124
11.3	Kairoksen, Agoran ja Hermeksen pajalla	125
11.4	SE-hanke ja TPY yhteisen huolen ja ison poliittisen vastuun kannassa	126
11.5	Uusia asiakasryhmiä, palveluiden epäjatkuvuuksia ja sensitiivisiä kohtaamisia	127
11.6	Mitä on tehtävä?	129

1. TUTKIMUKSEN DIALOGI HANKKEIDEN JA ASIAKKAIDEN KANSSA

1.1 Suunta Elämään -hankkeen malli: ainutlaatuinen ja tiukasti kohdennettu

Valtakunnallisen työpajayhdistyksen hallinnoima Suunta Elämään -hanke¹ on monessa suhteessa ainutlaatuinen ja dynaaminen. Sen tarkoituksena on auttaa työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle jääviä nuoria puuttamalla heidän elämänhallintaongelmiinsa. Toimintatuki voidaan nopeasti kohdentaa sosiaalisen työllistämisen kentälle asiakkaiden tarpeita vastaavalla tavalla, oli sitten kyse henkilökohtaisesta tai projektimuotoisesta tuesta. Hankkeen resursointi kirkon Yhteisvastuukeräyksen varoista mahdollistaa tuen suuntaamiseen sellaiseen toiminta-apuun ja -muotoihin, jotka eivät ole mahdollisia nykyisten rahoitusnormien ja toimintakäytäntöjen mukaan. SE-toimintatuki mahdollistaa työn sosiaalivaltion varjoisilla alueilla, mikä onkin sosiaalisen palvelusetelin mallin kehittelyn ja kokeilun päämäärä. Kentän asiakastilanteiden tuntijat ja kehittäjät, ”haistajat” (kentän aktiivien termi), voivat yhdessä asiakkaiden kanssa muokata ratkaisuja, elämän ja työllistymisen merkityksiä ja tilaa sekä reagoida yhdessä projektipäällikön kanssa asioihin muutamassa päivässä! Myös projektin perustavien aloitteentekijöiden ja toimintavastuullisten – paja-aktiivien ja yksilövalmentajien, haistajien – epäviralliset ja rohkeat ratkaisut saavat mahdollisuuden, projekti- ja johtoryhmän poliittisen siunauksen sekä kirkon takaaman toimintatuen.

SE-hanke esittäytyy TPY:n verkkosivuilla seuraavalla tavalla, joka kuvaa hankkeen onnistunutta käytäntöä:

Palvelujärjestelmämme ei yrityksistä huolimatta tavoita tai kohdenne oikein kaikkien tukea tarvitsevien ihmisten osalle. Yhtäältä kyse on ihmisten pahenevista vaikeuksista ja toisaalta järjestelmän ongelmista. Työhön tarvitaan joustavia tukimuotoja sekä hallintorajat ylittävää yhteistyötä. (...) Vuoden 2005 Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteena olivat elämälleen suuntaa etsivät nuoret ja nuoret aikuiset. Yhteisvastuukeräyksestä saadulla tuotolla toteutetaan valtakunnallinen Suunta Elämään-hanke, jossa nuoria tuetaan rahallisen toimintatuen avulla koulutukseen, työhön ja muuhun elämään liittyvissä asioissa. Hanke kohdistetaan valtakunnallisesti kaikkien hiippakuntien alueille. Hankkeesta voidaan kustantaa erityisestä tuesta aiheutuvia kustannuksia esim. nuoren tuettua asumista, erityisiä valmennusjaksoja itsenäisen elämän aloittamiseksi tai yksilöllistä tukea koulutuksen suorittamiseksi. Tätä tehostetuksi yksilö- ja työvalmennukseksi kutsuttua työtä tehdään paikallisten toimijoiden yhteistyönä. Hankkeen koordinaattorina toimii Valtakunnallinen työpajayhdistys ry, joka vastaa varojen käytöstä. Tämän lisäksi hankkeella on erillinen keskeisiä viranomaistahoja, työpajakenttää, kirkkoa ja kuntia edustava johtoryhmä sekä hankkeen kohderyhmän tunteva projektiryhmä. Suunta Elämään-hanke toteutetaan vuosien 2006–2008 aikana. ([Http://www.valtakunnallinentyopajayhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=30.](http://www.valtakunnallinentyopajayhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=30))

Syksyllä 2005 hyväksytyt SE-hankesuunnitelman tavoitteet kiteytyivät toiminta-ajatukseen sekä tuen myöntökriteereihin ja hakuohjeisiin, joita olivat:

- toiminnan asiakas-/henkilölähtöisyys ja asiakasryhmän/henkilön tarpeiden huomioiminen (henkilöprojektit ja ryhmähankkeet erikseen)
- alueellisen/henkilökohtaisen tarpeen tunnistaminen ja huomioiminen
- innovatiiviset ideat, jotka ovat sidoksissa alueelliseen viitekehykseen
- toiminnan suunnitelmallisuus ja perusteltu tarve

1 Jatkoissa Valtakunnallinen työpajayhdistys = TPY ja Suunta Elämään = SE.

- konkreettinen toiminta, jolla pyritään parantamaan kohdejoukon/henkilön elämäntilannetta ja toimintakykyä
- haettavan toimintatuen realistinen summa suhteessa toteutettavaan toimintaan
- toteutettavan toiminnan pitkäkestoisuus ja säännöllinen toistuvuus
- toiminnan avulla pyrittävät konkreettiset tavoitteet
- kohderyhmän koko ja sen sosiaalinen vaikuttavuus
- moniammatillinen yhteistyö ja sen konkretisoiminen
- yhteistyö paikallisen seurakunnan kanssa
- paikallisten toimijoiden osallistuminen rahoitukseen

Hyvät resurssit, hyvinvointivaltion katvealueella pitkään operoinut ja refleksiivisesti omaa toimintaansa kehittänyt TPY, maakuntien alan palvelukeskukset, työpajojen kansalaisyhteiskuntasuhteet sekä dynaamisen mutkaton toimintatapa takaavat, että ”hommaan ryhtyminen” ei ole ongelma. Se ei vaadi uusia, turhia suunnittelu- ja byrokratiapanostuksia. Kentän herkkä näkemys, toiminnallinen viritys, yhteys asiakkaaseen ja projektiin riittävät. Hanke antaa elämänhallintavaikeuksista kärsivien nuorten keskuudessa tehtävälle työmuodolle harvinaisia kehittämismahdollisuuksia: toimintatuki voidaan kohdistaa suoraan sitä tarvitseville, ja kentän ongelmia herkästi ”haistava” toimijaverkosto voi toimia dynaamisesti, aktiivisesti ja vastuullisesti tarvitsematta keskittyä useita hankkeita rasittaviin, moninkertaisiin resurssien hakuvaiheisiin ja tilinpitoraportointeihin. Nekin hoidetaan asiallisesti hakijoita kunnioittaen, mutta toiminnallinen tulostavuuksien vastuu on ”homman ydin”. Kontakti kentälle rakentuu asiakkaan lähtökohdista käsin. Kun nuori tulee mukaan hankkeen sateenvarjon ja tuen piiriin, hän on itse mukana muokkaamassa projektin kulkua.

Asiakaslähtöisyyden termi tulee rauhallisesta asiakkaan ja hankkeen ruohonjuuritason toimijan kohtaamisesta, jolloin ongelma ja tarve nimetään. Termille annetaan markkinoita vastuullisempi sisältö: projekti on vastuullisesti mukana antamassa nopeasti nimen asiakkaan ongelmille ja luomaan niille ratkaisutilan. Projekti ja projektin työntekijä ovat valmiina nopeasti pohtimaan ja kehittämään toimintaideaa ja – muutamassa päivässä tai tunnissa – päättämään hankkeen tukemisesta konkreettisen hankehakemuksen jälkeen. Hankkeen keinona ja kehittämistavoitteena on ”tehostettu yksilövalmennus, sekä ammatillisen verkostoyhteistyön kehittäminen pajojen ja viranomaisten välillä”. Työ- ja yksilövalmennus sekä kaikkien lähtötoimijoiden yhdessä operoima, yksilöllisesti räätälöity valmennussuunnitelma nuorten elämänhallintaongelmien ratkaisemiseksi sekä koulutus- ja työelämäpolkujen avaamiseksi on ajankohtainen suuntaus sosiaalisen työllistämisen kentällä. Tämä on myös 2000-luvun alun parhaiden käytäntöjen ja toimijoiden refleksiivisyyttä (kontekstin, toimintatapojen ja toimijoiden suhteiden harkintaa) korostavan tutkimuskirjallisuuden mukaista (refleksiivinen sosiaalipolitiikka, hallinnon tutkimus, ESR-hankkeiden arviointi).

Epäviralliset, hallinnon hierarkioita ja sektoreita ohittavat sekä tiukkoja ammatillisia reviiirijakoja ylittävät hanketoimijat voivat nostaa sosiaalityön verkottumisen uudelle tasolle. Suoraan henkilöidylle edunsaajille ja lähiverkolle jaettu tuki, jota valvotaan asianmukaisesti ja vastuullisesti, dynamisoi hanketta. Seutukunnallisia toimijoita – hankkeen korvaamattomia ja käytännön toimissa sofistikoituneita ”tuulispäitä”, työpaja-ammattilaisia ja kentän uusia ideoijia – ei tarvitse hakea lehti-ilmoituksella. Luottamuksellisia toimijasuhteita on – niitä ja uusia rekrytettejä tulee rohkaista. Näin hanke myös tuottaa uutta kokemustietoa niin sanottujen ”toisten asiantuntijuuksien” avulla. Monet työpajaverkoston aktiivit kykenevät luomaan ”toisia”, välittäviä ja yksilöllisiä merkityksiä ja toimintoja ahtaissa konteksteissa elävien nuorten ja viranomaisten välille. Hankearjessa tällaiset toiset merkitykset ja toiminnot elävät omaa elämäänsä, niitä rauhoitetaan, elävöitetään ja taataan niiden jatkuvuus. Tavoitteena on luoda tilanne, jossa tällaisia tukivarsia ja turvallisia elämän motiiveja ei enää tarvita, ja asiakas kykenee seisomaan omilla jaloillaan. Jäykkien ja byrokraattisten instituutioiden vangiksi tai niissä roikkuvaksi tahdottomaksi oppilaaksi ei haluta jäädä – asetetaan asiakkaan näkökulmaan ja elämändynamiikkaan.

1.2 Kairos, Hermes ja Agora – aika, merkitys ja tila

Tällainen toinen tieto (Hänninen, Karjalainen & Lahti, 2005) on tärkeä elementti, kun harkinnanvaraista nuoriso- ja sosiaalityötä sekä työvalmennusta kehitetään. Kyse ei ole vain nuorten vaikeiden taustojen ja motivaatio-ongelmien avaamisesta vaan myös nuorisotyön ja yksilöllisen työvalmennuksen menetelmien, toimijaosapuolien sekä toimintatilan kehittamisestä, mikä voi tarkoittaa myös rajojen etsimistä ja niiden harkittua ylittämistä pilottihankkeilla. On kysymys tulevaisuuden toimintatapojen luonnista sen kokemuksen perusteella, jota saadaan asiakkaiden parissa työskenteleviltä sekä itse asiakkailta. Verkosto hengittää parhaimmillaan asiakkaan tahtiin, mutta verkosto voi myös oppia sosiaalisesti, menetelmällisesti ja poliittisesti (yhteistyötä, työnjakoa sekä uudistuksia; ideoiden ja esittäen). Uudet taidot ja toimintakentät on mahdollista myöhemmin siirtää osaksi yksilö- ja työvalmennusta sekä verkostoituvaa nuorisotyötä. Huono-osaisuutta ja sen yhteiskuntadialogiin avaamista koskeva uudenlainen tieto on yksityiskohtaista, otolliseen hetkeen perustuvaa, kokemuksellista, paikantunutta, ihmettelevää, paljastavaa ja pohdiskelevaa.

Kairos

Toisaalta voi puhua täsmä- ja vastatiedosta, hiljaisesta osaamisesta tai humanistisesti epäroivästä heikosta tiedosta. (Ks. emt.) Asiakastyö luo riippuvuutta ja jatkuvuutta asiakkaan ja valmentajien kesken. Monesti nuoret palaavat pajoilleen virallisesti sovittujen palvelujaksojen jälkeenkin: valmentajien on helppo nähdä uusia tarpeita, sosiaalisia ryhmäännyttämisen mahdollisuuksia, otollisia tilanteita, murroksia ja ikävaiheiden avaamia ja sulkemia (toisia ja kolmansia) mahdollisuuksia. Voidaan puhua tapauskohtaisista heittäytymisen hetkistä, jonkinlaisista *kairos*-mahdollisuuksista. Kairos oli antiikin Kreikassa kalju jumalatar, jolla oli otsassaan hiustupsu. Otollisessa tilanteessa ihminen kykeni saamaan kiinni jumalattaren hiustupsusta, ja näin hän oli kyennyt tarttumaan hetkeensä, otolliseen, epävarmaan ja poliittisesti harkittuun saumaansa. Yleensä jumalatar kuitenkin meni menojaan.

Yksilöllisessä työvalmennuksessa jokainen askel kaltevilla sosiaalisella pinnalla elävän nuoren kanssa on uniikki: se asettuu standardisoitua ja yhdenmukaista tietoa ja toimintatapaa vastaan. Näin SE-hanke voi myös koetella, provosoida ja kehittää TPY:n, suomalaisen sosiaalisen työllistämisen, työvalmennuksen ja työpalvelukeskusten toimintaideoita. Ne eivät voi kuitenkaan olla paperinmakuisia, ohjelmakirjoituksen tapaan yleisiä. Oikean kairos-hetken rinnalla tarvitaankin asiakkaan elämänmerkitysten tuntemista sekä niin hyvää keskusteluyhteyttä asiakkaaseen, että hän itse kykenee muotoilemaan uusia, projektin mahdollistamia merkityksiä ja tavoitteita elämälleen.

Hermes

Asiakkaan kontekstien radikaalissa selvittämisessä aina ei ole kyse vapauttavista, isoista elämänutopioista, isojen ongelmien ratkaisemisista tai dramaattisista urapoluista vaan pienistä kynttilöistä pimeässä. Yksinkertaisten elämänpolkujen varmistaminen nuorille vaikkapa vain lastenhoidon järjestämisen tai varman diagnoosin muodossa voi olla käänteentekevä juttu. Suurten ja pienten uusien merkitysten avulla koko elämä voi muokkaantua uusiksi. Näihin elämän uusiin sisältöihin, merkityksiin ja mahdollisuuksiin – jotka tulkitsevat asiakkaiden toiveita sellaisilla tavoilla, joihin vähemmän refleksiivinen sosiaalipolitiikka tai työvalmennus ei tavallisesti yllä – voidaan viitata *Hermes*-merkityksinä. Hermeksellä oli monia rooleja antiikin maailmassa. Hän oli ennen kaikkea jumalten viestinviejä ja sankarien suojelija, joka toi usein tärkeitä ja ohjaavia merkityksiä korkeuksista. Hän oli urheilullisen nopea tässä merkitysten välittämisessä ja harrasti myös musiikkia sekä puhetaitoa.

Hermes liikkui vaivatta jumalten reviirien rajojen yli ylittäen samalla maan, taivaan ja manalan valtapiirit. Hänen oli mahdollista haistella ja liikutella elämän perusmerkityksiä – vallanjaot, hallintosektorit tai ahdas ammattilaisuus eivät tätä reetoria häirinneet. Näitä taitoja vasten onkin selvää, että hänet kuvattiin usein karitsaa harteillaan kantavaksi hyväksi paimeneksi, *Krioforokseksi* – jonkinlaiseksi mentoriksi tai oppilasta elämänpiireissä saattavaksi *pietas*-opettajaksi. Tämä retoriikkaa

taitava hyvä paimen osasi kohdata, saattaa ja keskusteluttaa oppilaitaan erilaisissa konteksteissa antaen niille yksilöllisiä merkityksiä. Yksilöityneessä modernissa ja riskisessä maailmassa elämän voitot ja tappiot on kohdattava yksilöinä. Tässä suhteessa juuri Hermes saa uudenlaista voimaa ja ajankohtaisuutta: isot ja pienet merkitykset voivat kohdata ilman byrokratian ja vallanpitäjien rakennelmia ja eristettyjä tiloja. Ja epävarma ja hajautunut maailma, joka on menettänyt totuutensa, tarvitsee uusia oppeja, argumentteja ja sopimuksia joka päivä. Muutoin epävarmuudessa ei voi tarpoa. (Ks. Ulrich Beckin teokset ja Helneen väitöskirja raportin lähteissä.)

Agora

Kairoksen ja Hermeksen rinnalle tarvitsemme kolmannen käsitteen, jolla voimme johdonmukaisesti kuvata SE-hankkeen toimintatapaa. Modernin historia on ajan ja tulevaisuuden avautumisen historiaa. (Koselleck 1993.) Tulevaisuuteen avautuva liike tuli mahdolliseksi rahvaallekin. Tulevaisuuden merkitykset ja utopiat (Hermes) antoivat lisää tilaa ihmisille, uusi toimintahorisontti oli mahdollinen, rahvaskin astui ratsaille ja uskalsi kuvitella itsellään olevan subjektin aseman. Samalla tilaa kuvaavat käsitteet muokkaantuivat entistä enemmän ajan käsityksiin, ajalla pelaamisen ja tulevaisuuden ratkomiseksi. Monipuolistuvat ja laajentuvat tilat tavallaan laajenivat aikakäsitysten puolelle: tulevaisuus avautui radikaalisti myös rahvaalle, sekin tuli mukaan toimintaan paremman maailman puolesta.

Kysymys tilasta eli *Agorasta* on otettava mukaan tähän arviointitutkimukseen: olisiko jo aika, että myös sosiaalipolitiikan ja sosiaalisen työllistämisen opeissa voitaisiin puhua sen kohteiden tai asiakkaiden omista merkityksistä, aikatauluista ja tiloista? Agorasta tulisi puhua siinä mielessä, että se antaa antiikin klassisen toritilan (foorumi, julkisuus, keskus) kansalaisuusmerkityksen sosiaalisen työllistämisen hankkeille. Ainakin tämä kansalaisuustavoite tulisi olla mukana sosiaalisissa toimissa, perspektiivinä. Silmämääränä tulisi olla täysivaltaisten kansalaisten poliittinen kokoontumispaikka – jokainen mukana oleva nuori peilaa hankkeissa omaa kansalaisuuttaan, toteuttaa itseään omissa tiloissaan ja osallistuu häntä koskeviin päätöksiin. Työmarkkinakansalaisuus ja toisaalta itseään aktiivisesti ilmaiseva kulttuurinen toimijuus sekä poliittinen yksilöllisyys liittyvät monessa yhteen. Merkitykselliset kokemukset ja voimaantumiset yhteiskunnassa, kulttuurissa ja (väli)työmarkkinoilla elävät dialektisessa suhteessa. (Kairoksen, Hermeksen ja Agoran käsitteistä, ks. erityisesti Palonen 1985 ja 1993 sekä Arendt 2002.)

Kunkin hankkeessa mukana olevan yksilön identiteetti rakentuu merkitysten, ajan ja tilan kautta. Vaikka tämä SE-hankkeen aineistokeskeinen empiirinen analyysi onkin arviointitutkimus, sen avulla voidaan tutkia projektin onnistumisen ja vaikuttavuuden lisäksi sekä työmuotoja että asiakassuhteiden kudelmaa nuorten ajanpeluun (Kairos), tilasuhteiden kehittymisen (Agora) ja uusien elämänmerkitysten (Hermes) avulla. Tätä kautta saamme ainakin osviittaa siitä, kuinka sosiaalisen työllistämisen ja kouluttamisen oivallisimmat epäviralliset tavat kehittyvät ja etenevät. Klassisista käsitteistä on muokattavissa konkreettisia kysymyksiä. Miten evankelisluterilaisen kirkon rohkea tukimuoto on mahdollistanut uusia ”ilmestyksiä” sosiaalisen pajatoiminnan kentälle? Kuinka pysähtyminen ja rauhoittuminen sanan äärelle sen tuojan kanssa voi tuottaa uusia elämänmerkityksiä? Miten luovia ajalla, tilalla ja merkityksillä pelaavia ratkaisuja on saatu aikaan? Miten nuoret itse pelaavat niillä? Miten sosiaalista työllistämistä on kyetty kehittämään asiakaslähtöisemmäksi?

1.3 TPY:n uudet haasteet: sektoreiden välinen yhteistyö, reilu kilpailu ja avoin keskustelu

Suomalainen työpajakulttuuri on vauhdilla institutionalisoitunut, ammatillistunut ja kehittynyt tulostavaksi ja tuottavuuttaan pohtivaksi monimuotoiseksi palvelutuotannoksi. Pajakulttuuria ja sen työpaikkoja on kyetty viime vuosiin saakka vakiinnuttamaan: neljä viidestä pajasta on kirjallinen

sopimuksin vakinaistettu. Samalla pajojen asemaa on kyetty juridisesti (mm. nuorisolaki) vahvistamaan, vaikka viime aikoina sosiaalisen työllistämisen organisointivastuu on säädösten tasolla monipuolistunut ja hajautunut: muun muassa sosiaaliset yritykset, välityömarkkinasuunnitelmat ja tilaaja–tuottajamallit ovat tulleet mukaan kentälle. Palvelutuotannon muotoinen institutionaalistuminen voi ohittaa ja haudata (Max Weber) monia herkkiä nuorten kohtaamisen ja heidän kanssaan rakennettavien sosiaalipedagogisten oppimispelien muotoja. Kumppanuus- ja sosiaalinen oppi kriiseistä ja epävirallisista työmuodoista voi kärsiä. Luova epävarmuus ei enää kuulu työnkuvaan.

Myös erilaisten sosiaalisten työllistämismuotojen rinnakkainelo, niiden välinen reilu kilpailu ja vuoropuhelu ovat työpajakentän yhteisiä haasteita. Myös tämän raportin aineistoissa kiteytyneet ammatillisen palvelutarjonnan muodot ja työpajakentän organisaatiomuodon kiivas kehitys löivät itsensä läpi. Ammatilliselta työnjaoltaan, kooltaan ja organisaatioperustaltaan erilaiset pajakulttuurit ottivat eri tavoin vastaan SE-hankkeen viestikapulan – asiakassuhteiden sensitiivinen kehittäminen merkitsee eri asioita sosiaalisen työllistämisen erilaisille toimijoille.

Myös kunnalliset pajat ovat omaksuneet erilaisia asenteita SE-yhteistyökuviioon. Muun muassa kunnan koko vaikuttaa sen aktiivisuuteen. Osa isoista kunnista ja niiden nuorisotoimista eivät ole kiinnostuneet pienimuotoisista pilottiresursseista – volyymit ja yksittäiset innovaatiotoimet eivät aina viihdy yhdessä. Osa kunnista on työntänyt sosiaalisen työllistämisen ulos julkisen palvelun sisärenkaasta ulkoistamalla sen esimerkiksi tilaaja–tuottaja-palveluksi. SE-toimintaperiodillakin muutamat kunnat lakkauttivat kokonaan pajatoimensa. Kaikilla nuorilla ei varsinkaan köyhillä haja-asutusalueilla ole pajaa omassa kunnassa tai muutoin resursoitua yhteyttä pajapalveluihin. Kyse on siis myös sosiaalisesta alueellisesta segregaatiosta, nuorten sosiaalisista oikeuksista. Toisaalta osa kunnista – joissa usein on aktiivinen ja monipuolisesti lobbaava työllistäjä pajamestarina – haluaa pitää työllistämisen harkintavastuun itsellään ja säästää esimerkiksi kilpailuttamisresursseissa. Osassa kunnallisia pajoja yhteys kuntatalouteen byrokratisoi ja jarruttaa pajatoiminnan kehittämistä. Tällöin pajatoiminta ei kyetä hallinnoimaan ja kehittämään omana tulos(vastuu)alueenaan ja sen rahoitus tulee eri puolilta kuntataloutta. Pajatoiminnalle räätälöity SYTA-kustannusseuranta² joutuukin usein paikkaamaan pajojen kustannusanalyysijä ja kehittämisideoita.

Usein uusimuotoisten projektiresurssien vastaanottaminen voi merkitä kunnissa vakinaisemman rahoituksen supistamisvaaraa tai ainakin sitä, että resurssikokonaisuutta ja lisätukimuotoja ei voida toiminnallisen innovatiivisesti hallita. Myös SE-projektin toimintatavat – valinnaiset ryhmä- ja henkilöhankeet – poikkeavat luonnoltaan jo sovellusvaroiltaan toisistaan. Konkreettisten henkilöiden kanssa sosiaalisesti operoivat pienimuotoiset, autonomiaansa ja harkintavarojaan vartioivat tai menetelmiään hallitusti pohtivat pajat keskittyvät enemmän konkreettisiin ja aiemmin tutuksi tulleiden asiakashenkilöiden kanssa purtaviin kokeiluihin. ”Pieni on kaunista – se voi opettaa.” Tämä henki näyttäytyy myös monissa SE-hankeissa. Konkreettinen raha voi löytää konkreettisen henkilön, jolle tukea ei ole aiemmin siunaantunut.

Tuotteistamisen, tulosvastuun ja toiminnan palvelurakenteen virtaviivaistaminen on luonut jopa omat työmuotoja koskevat käsitteensä, standardinsa ja luokittelumuotonsa. Osittain nämä lähtökohdat ja termit (erityismenetelmien lisäksi esim. työ-, startti- ja yksilövalmennus – tai palvelutuote) ovat

---

2 SYTA = Sosiaalisen Yhteisön (työpajan) Toiminnan Analysointimalli on työkalu kunnalle sosiaalisen työllistämisen sisällön ja taloudellisuuden arviointiin. Sosiaalinen työllistäminen kohdistuu asiakkaisiin, joiden työllistymismahdollisuudet työssäkäyntialueella ovat heikot huolimatta yleisestä työmarkkinatilanteesta.

Sisältö – arvioidaan miten toimintaa on kehitetty ja miten siinä on onnistuttu. Miten asiakkaat ovat hyötäneet ammatillisesti ja sosiaalisesti? Miten asiakkaat ovat sijoittuneet toiminnan jälkeen? Mitä on kehitettävä, jotta toiminta olisi vielä parempaa. Taloudellisuus – lasketaan mitä toiminta on yhteiskunnalle maksanut ja verrataan sitä tilanteeseen, jossa toimintaa ei olisi ollut. Eläminen maksaa joka tapauksessa, sillä ”pyhällä hengellä” ei pystytä maksamaan ruoka- ja asuinkustannuksia. Niihin tarvitaan rahaa, joka tulee yhteiskunnalta erilaisten tukien muodossa kuten toimeentulotuki, työttömyyskorvaus ja asumistuki. Mittari raksuttaa vaikka mitään ei tehtäisi. Nyrkkisääntö on, että pajatoiminnassa mukana oleva yksilö maksaa yhteiskunnalle euron ja mikäli hän ei ole mukana pajatoiminnassa kertyy kustannuksia seitsemänkymmentä senttiä. ([Http://www.valtakunnallinentyopajayhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=35.](http://www.valtakunnallinentyopajayhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=35))

perustana myös SE-hankkeen toiminnan ohjaamisessa ja rahoituksessa. Tämän kirjoittaja oli 1990-luvun alkupuolella mukana sosiaalisen työpajatoiminnan mobilisointivaiheessa ja tutki muun muassa nuorten omia tunteita, asenteita ja merkityksellistämisen tapoja pajatilojen ja -kulttuurien lattiatasolla (Paakkunainen 1995A ja B; Aaltojärvi & Paakkunainen 1995). Matka tuon ajan vähin resursein ylöspolkaistuista sosiaalisen opin pajoista viidentoista vuoden jälkeiseen valmennusammattilaisuuteen ja tuotteistamiseen on pitkä ja dramaattinen. Siinä on myös katkoksia, eivätkä pajatyön uudet sukupolvet enää halua tai kykene pohtimaan sosiaalisen pioneeriajan pajakokemuksia.

Voikin kysyä, onko näitä virtaviivaisen ammattilaisuuden ja tulosvastuun normeja sekä käsitteellisiä viitekehyksiä opittu lukemaan sosiaalisesti ynnä refleksiivisesti ja luovasti? Onko säätiöissä ja yhdistysten osaamiskeskitymissä säilynyt vastuu yksittäisestä asiakkaasta, ja onko näihin yksittäisasiakkuuksiin jaksettu ajan kanssa paneutua? Onko kilpailu johtanut tilanteeseen, jossa jopa pantataan innovatiivista tietoa tai palveluiden ostamisen pelitaitoja eikä jaeta niitä laajemmalle, esimerkiksi TPY:n hankejulkisuudessa? Onko kentän ostopalvelukäytäntöjen, tilaaja–tuottaja-mallien sekä kaupallistumisen myötä lisääntynyt eräänlainen sarjallisuus sekä tehokkaiden välineiden ja mittaukstopojen kehittäminen ohittanut sosiaalivaltion varjo- ja väliinputoaja-alueiden vastuunkannon? Avaudutaanko yleisöille tai kollegiaalisille julkisuuksille vain silloin, kun siitä on kaupallista tai säätiön brändin tasoista hyötyä? Ovatko menetelmällisesti, työnjaollisesti ja sarjallisesti ”tehokkaat, korkean kynnyksen (...) koneeksi viritetyt” pajat (kentän toimijoiden kriittisiä ilmauksia) ohittaneet tuulispäiden pienimuotoiset, henkilökohtaisesti saattavan pietas-ohjauksen pajat?

SE-hankkeen piirissä on ollut useita pajatoiminnan kunnallisia tai yhdistysmuotoisia sovelluksia, joissa on pitkään kyetty toimimaan sosiaali- ja nuorisotoimen, hoitoyhteisöjen ja kuntouttavien laitosten sekä työvoimaviranomaisten risteyspisteessä ja tarjoamaan räätälöityjä palveluita nimenomaan nuorille asiakkaille:

Nyttemmin on alkanut organisaation keskitys ja säätiöittäminen. Ikäryhmälle räätälöidyt peruskuviot sekoittuvat, nuorten palveluiden erityisluonne tulee kärsimään, kukaan ei halua turvata niitä. Nyt keskitytään työvoimapalveluihin ja asiakaskunnan rekrytointi sosiaaliselta ja kuntoutuspuolelta supistuu. Joku jopa ilmaisi, ettei kuntoutujat tarvitse aktivoijia ja aktivoijat saavat mennä. (...) Konsultit paketoivat ison organisaation tehokkaita moduleita ja koulutussisältöjä – mikään ei viittaa siihen, että nuorten oman vaikuttamisen ja asiakassensitiivisyyden rauhallinen aika ja paikka organisaatiomuutoksessa otetaan jotenkin huomioon. Nuorten kohtaamisen puhe on muokkaantunut tuotteistamiseksi. (Projektiryhmän jäsen, pajatyön johtamisen pitkän linjan klassikko.)

Toiminnan ja sen organisaatioperustan muutokset ovat monet – mutta kyetäänkö niistä kansallisen kentän edessä keskustelemaan?

1.4 Maailmanparannuksesta massaräätälöintiin?

Raportin julkaisuseminaarissa nousi esiin vastakommentti tälle tuotantolaitoksia kohtaan esitetylelle skepsikselle: eteneminen 1990-luvun alun kortistosta rekrytoitujen ja tiukasti pajan käytännöllisillä lattioilla seisovien pajavetäjien maailmasta on välttämätön edellytys työpajakentän, yksilöllisten palvelutaitojen ja niiden standardien kehittymiselle. Henkilökohtaisia suhteita ja henkilökohtaista vastuuta korostava peliin heittäytymisen eetos asettuu tehokasta tuotteistamista ja sen edellyttämää portfoliokulttuuria (yksilöllisiä ammatti- ja koulutustaitoja korostavaa ajattelua) vastaan. Ammattilaisuus on aina ollut nuorisotyön arvostuksen pyhä asia, mutta nyt sen tulkinta jakaa sosiaalisen työllistämisen kenttää. Toiset korostavat epävirallista toisen ja harkitsevan asiantuntijuuden humanismia ja toiset portfolioammattilaisuutta, joka kehittyy oppivan organisaation huomassa. Osittain on kyse käytetyistä termeistä, retoriikasta ja työtä käsitteellistävästä tyylistä sekä sen eroista, mutta kyse on myös asioita, suhteita ja työtapoja koskevista maailmankuvaeroista. Sensitiivinen asiakassuhde itse toiminnassa

rakennetaan eri tavoin ja termein näiden kannanottojen mukaan.

Suomenkin työpajakentällä käydään rajua polemiikkaa sosiaalisen työllistämisen työmuotojen siunauksellisuudesta ja kumppanuusmuodoista, mikä välittyi myös tämän tutkimuksen haastatteluisia. SE-hankepolemiikki on tämän keskustelun tihentynyt muoto. Kiistellään muun muassa siitä, kuinka työpajakentällä ja TPY:ssä kyetään muodostamaan ”pyöreä pöytä” sosiaalisen työllistämisen ammattilaisille ja aktiiveille; kuinka kyetään takaamaan, että keskustelu jatkuu ja että monipuolisia palveluja on saatavilla pluralistisella työpajakentällä myös tulevaisuudessa? Onko innovaatiotieto ja menetelmien kehityskeskustelu joskus paennut myös TPY:stä? Viime aikoina myös TPY:n toimintapiirin muut hankeprojektit, kuten ”Onnistuvat opit”, ovat korostaneet palvelutoiminnan monipuolisuutta, isojen ja pienten palvelumuotojen rinnakkaisuutta sekä kumppaninyhteistyötä – ja näiden perustana voi olla vain räätälöity ja hiottu asiakassuhde.³

Sosiaalisen vastuun ja konkreettisten henkilövastuiden – usein pienehköissä – pajoissa luotetaan dialogiseen mieleen, rauhoitettuun harkinta-aikaan ja empaattisesti tunnustetaan pajaa lähellä olevien nuorten ongelmia ja kokeillaan uusia interventiotapoja. Isommat toimintayksiköt ja säätiöt vastaavat tähän kokemukseen päinvastaisella tavalla. He uskovat suurten yksikköjen luovaan kykyyn vastata yksittäistenkin asiakkaiden tarpeisiin ja jopa siihen, että tuotteistaminen on herkin tapa reagoida erilaisiin ongelma- ja tilanteisiin ja pilottikehittelyihin:

Valmentajat pystyvät keskittymään työhönsä ilman hallinnon kuormitusta, vaikuttavuus on parempi kuin pienen yksikön, jossa resurssista merkittävä osa menee hallintoihin. Lisäksi palvelujen tuotteistaminen mahdollistaa SE-projektin kaltaisen toiminnan, ei suinkaan sulje sitä. Se, että palvelu on tuotteistettu, ei tarkoita, että sitä toteutetaan orjallisesti samanlaisena henkilöllä A ja B. (TPY:n pitkän linjan hallituksen jäsen haastattelussa.)

Tällöin usein (ainakin implisiittisesti) viitataan asiantuntija- ja tutkimustiedon sekä yksilövalmennustaitojen lisäksi materiaali- ja palvelutuotannon massaräätelöinnin paradigmoihin (ks. palkitusta pohjalaistaustaisesta yrityksestä, <http://www.mr-keskus.com/>), joissa tuotantosarjojen kyky reagoida tuotekehitykseen, laatuvaatimukseen ja asiakaskunnan kysyntätekijöihin on viety markkinadynaamisesti äärimmilleen.

Toisaalta tehokkuuttaan ja markkinakompetenssejaan vaalivilta sosiaalisen työllistämisen ammattilaisilta kuulee usein riskiyhteiskunnallista (*Risikogesellschaft*, Ulrich Beck) pohdintaa ja argumentaatiotapoja. Riskiyhteiskunnan ongelmat – elämänstandardien rapautuminen, kansallisia ja paikallisia suojia purkava globalisaatio, yhteiskunnallinen ja ekologinen vastuu, muuttuva työ, kasvuajatusten murentuminen, elämäntapojen rauhoittaminen ja räätälöinti sosiaalisissa marginaaleissa – koskevat kaikkia. Kukaan ei pääse niitä pakoon, me kaikki olemme niistä taitoinemme ja kokemuksinemme vastuussa. Työntekijät ja työnantaja-yrittäjät, työttömät kansalaiset, papit, tutkijat ja toimittajat ovat kaikki yhteisten riskien haastamia. Yksilöllisten vastuiden arkinen ja ammatillinen haaste koskee kaikkia – yhtä lailla julkista, kolmatta kuin markkinasektoria. Myös nuoret suomalaiset uskovat, että PK-yrittäjät voivat kantaa tällaisten ongelmien voittamisesta dynaamista ja omakohtaista vastuuta – jopa paremmin kuin jäykkä ja yksipuolinen julkinen sektori. Isot firmat eivät nuoria

3 ”Onnistuvat opit” -juurruttamishankkeen loppuarvioinnissa korostetaan SE-hankkeen hengessä kumppanuusvastuuta ja monipuolisuutta asiakastyössä (tiivistelmän kolme perusseikkaa): ” 4) Moniammatillinen ja poikkihallinnollinen työskentely on työnjohdollisesti haastavaa ja vaatii työnjohdolta kokonaisnäkemystä prosessijohtamisesta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä prosessinomistajuuteen, vastuiden siirtämiseen ja informaation siirtämiseen prosessin kuluessa. Kehittämistyön tulosten juurruttamiseen osaksi perustyötä on sitouduttava prosessin jokaisessa vaiheessa. 5) Kehittämistyössä on suosittava monimuotoisuutta, joka antaa tilaa sekä suurille hankkeille että luottaa pienten hankkeiden innovatiivisuuteen ja vaikuttavuuteen. 6) Nuorten palvelujärjestelmää kehitettäessä nuorten oma panos on saatava kehittämistyöhön mukaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Nuoren identiteetti kansalaisena ja kuntalaisena voi kasvaa ainoastaan vastuun ottamisen kautta. Asiakaslähtöisen työskentelytavan kehittäminen nuorten palvelujärjestelmässä on tulevaisuuden suurimpia haasteita.” (Kuure ym. 2008, Yhteenvedo.)

mielilytä. Esimerkiksi nuorilla naisilla on lukuisia kiehtovilta tuntuvia ideoita sosiaalisista yrityksistä. (Paakkunainen 2007A.)

Riskiyhteiskunnan ongelmien edessä vanhat vastuujat julkisen, kollektiivisen (säätio- ja yhdistysperustaisen) ja markkinaperustaisen välillä murtuvat, sekoittuvat ja muokkaantuvat yhdessä. Paikallisten ratkaisujen osallisten piiriin kuuluu usein ihmisiä eri taustoista: papit, tutkijat, toimittajat, yrittäjät, duunarit tai maisterit joutuvat uudenlaisten riskien edessä kaikki enemmän tai vähemmän julkiseen vastuuseen toimintatavoistaan ja ratkaisuistaan.

1.5 Voiko sosiaalisesti välittävän eetoksen ammatillistaa ja tuotteistaa?

Toisesta suunnasta tulee edelleen jatkaa debattia ja kysyä, voiko toisen tiedon kokemuksellista osaamista ja oppia tai self-made-man-yritysoosaamista ylipäänsä ammatillistaa tai tuotteistaa? Saksalaisen nuorisotyön isojen säätioiden (esim. Caritas) vuosisataisen kokemuksen mukaan sosiaali- ja nuorisotyötä on hankala yksityistää, sarjoittaa ja ammatillistaa ilman, että menetetään toisen tiedon eksistentiaalis-inhimillinen yhteys nuorten sosiaaliseen maailmaan. Edes yleistävä etnografinen nuorisotutkimus kenttätutkimuksineen ei voi korvata nuorisotyön sosiaalista merkityssiltää, luottamusta tai hiljaisen tiedon sidosta nuorten sosiaaliseen maailmaan, epävirallisiin harmaan vyöhykkeen harkintatapoihin sekä sen kanssa rauhassa elämiseen. Onko sosiaalisessa työllistämisessä aina kyse ainutkertaisista humanistisista harkinnoista tai eettis-poliittisesta mukaan heittäytymisestä?

Kumppanuus- ja poliittisen sopimuksenvarainen oppi tapahtuukin Saksassa edelleen *Jugendringin* pyöreän pöydän äärellä, missä julkiset, kollektiiviset ja markkinaperustaiset tahot sovittelevat taitojaan ja etupyrkimyksiään sekä hahmottavat interventiotapoja ja luottamussuhteita nuorison suunnassa – muun muassa mestari–kisälli-henkisessä tekemällä oppimisen (paja)maailmassa. Palvelutuotannollisella tehokkuudella ja professionalismilla on rajansa; sosiaalinen peli on herkkäliikkeinen asia ja sen vaalimiseen tarvitaan monenlaisia kumppanitoimijoita. (Esim. terävästä itsearviosta, Kinder- und Jugendhilfegesetz 1995.)

Lähellä kansalaisia/asiakkaita toimivat pienimuotoisetkin projektit voivat elää, sosiaalisesti vakuuttaa ja olla produktiivisia tavalla, johon isot hallinnot eivät aina pysty. Konkreettisina ja omavoimaisina ihmishuhtepeleinä ja -harkintoina ne elävät elämisaailman kudoksissa eivätkä funktionalisoidu osaksi viranomaistyötä. Viranomainen täyttää lainmukaisia tehtäviä, lähtoimija voi perustaa toimintansa toiseen ja hiljaiseen tietoon. Saksalaisessa *Jugendarbeit*-traditiossa viranomainen ja katutyöntekijä edellyttävät toisiaan – työmuodot eivät koskaan palaudu vain toiseen partnereista. Toisaalta monet opitut toimintaideat voidaan omaksua osaksi instituutioiden toimintaa, jos tämä on eettisesti ja toiminnallisen tehokkuuden kannalta harkittua. SE-projektissa onkin pyritty kriittisen projektikokemuksen kautta tuottamaan uusia toimintatapoja koskevaa tietoutta sekä uusia ideoita sosiaaliseen työllistämiseen, nuorten polkujen tukemiseen laajemminkin sekä valtakunnallista, pajojen yhteistä valmennuskokemusta. Tätä kokemusvalikoimaa voidaan pitää myös jonkinlaisena sosiaalisena palvelutuotteena tai -tuotteina.

Projekti keskustelee nuorten ja kentän toimijoiden kanssa oppien uusia asioita: sosiaalivaltion katvealueen ongelmia, palveluiden pullonkauloja ja toimintatapoja sekä niiden osapuolia. Se luo uusia palveluideoita ja -käytäntöjä verkostoyhteistyölle ja työpajojen tuotantoon. Kohderyhmä todentuu innovatiivisen ja tarkan harkinnan kautta. Palvelujärjestelmien ongelmat näyttäytyvät pian hankkeen edetessä. Koko tästä hankkeen kehitysprosessista, kohderyhmästä ja olemassa olevan palvelurakenteen ongelmista, kehittämismvaiheista, menetelmistä ja uusista palvelumuodoista sekä erityisesti joustavasta toimintatuen jakomenettelystä voidaan myös oppia. Hankkeen arviointitutkimuskin voi olla alusta saakka mukana hankkeen ideoinnissa sekä myönteisten ja kriittisten kokemusten läpikäynnissä.

1.6 Miten sosiaalisesti ja poliittisesti vastuullinen katse kentälle rakentuu?

Merkittävä osa TPY:n isoja ja pieniä jäsenorganisaatioita on mukana SE-hankkeen toiminnassa. Sosiaalisen työllistämisen innovaatiovastuun monipuolinen kantaminen ja sitä koskeva välillä lämminhenkinenkin polemiikki heijastuvat aktiviteeteissa. Näin heterogeenisten palvelujen takaama vastuu sosiaalisen työllistämiskentän sosiaalisesta, ihmisarvoisesta ja alueellisesta ulottuvuudesta voi vastaisuudessakin toteutua. Kirkon Yhteisvastuukeräyksen tuotto antaa tähän oivan mahdollisuuden; siihen sisältyy myös ajatus altruistisen vapaaehtoistyön ja innovatiivisuuden merkityksestä, vastuullisesta katseesta instituutioiden ”tuolle puolen”. Kirkon ja TPY:n sidos Yhteisvastuukeräyksen tuoton jaossa korostaa myös lähimmäis-asiakkaan näkökulmasta koskettavan ja vastuullisen resurssien jaon periaatetta.

Kirkon sosiaalisen ajattelun ja SE-projektin tiedonintressit voivat liittyä myös siihen, mitä sosiaalisella työpajakentällä on tapahtunut. Miten kirkon ja monessa suhteessa myös TPY:n sosiaalinen toimijapaikka on muokkaantunut uusiksi? Tuleekin kysyä, mitä hyvää ja epämuodollisen dynaamista sosiaalisella työpajakentällä on tapahtunut palveluiden tuottajarenkaiden professionaalisuuden, autonomian ja kaupallisuuden lisääntyessä sekä tuotantotiimien koon ja valtakunnallisen yhteistyön kasvaessa. Kuinka demokraattinen tai kumppanipohjainen keskustelu palveluiden kehittämisestä taataan? Kehitys on ollut huimaa: kunnallisesti tuettujen pikkupajojen lakkauttamisen ja yhdistämisen ohella jotkin kunnalliset palvelut, yhdistysten ja säätiöiden toimintavolyymit ovat kasvaneet, ja kymmenen säätiön Oktetti kehittää markkinaperustaista ja valtakunnallista sosiaalisten työllistämispalveluiden sapluunaa. Pallo voidaan heittää myös kuntien sosiaalityön suuntaan: kunnat ”köyhäilevät” eli alihinnoittelevat sosiaalisten työllistäjien uudella tavalla lähimmäiskansalaisista välittäviä palvelumuotoja – ja usein kirkko ja vapaaehtoisuusyhteisöt paikkailevat tilannetta.

Samaan hengenvetoon tulee SE-projektin tuloksellisuuden hengessä kysyä sellaisen yksilökohtaisesti vastuullisen asiakastyön perään, jossa vaikeimmat elämönhallintaongelmat, syrjäiset alueet tai nuorten toisen ja kolmannen mahdollisuuden vaatimat (rauhottamis)ajat ja resurssit eivät tule poljetuiksi monenlaisen säästö- ja tehokkuuspuheen keskellä. Työpajakentällä onkin hyvä esittää provokatiivisia kysymyksiä. Vievätkö toimialaa yksittäiset haistajayksilöt tai kehityskeskustelijat, sosiaalisesti – mutta tehottomasti ja raskaalla hallintorakenteella – toimivat pienet ”tuulispää-pajat” vai itse itseään arvioivat ja ostopalveluja muokkaavat palveluorganisaatiot tai -tuotantofirmat? Onko TPY kyennyt artikuloimaan erilaiset ja ristiriitaiset kehittämissiitot ja keskustelemaan niistä kumppanuuspohjalta tai luonut niiden välillä pluralistista historiallista kompromissia ja keskinäisen kilvoittelun ohjelmaa? Kuntien koko ja palvelustrukturit ratkaisevat paljon: monipuolisen, matalakynnyksisen ja lähellä asiakkaita operoivan palvelutarjonnan takaaminen vaatii seutukunnallista palvelukulttuurien yhdistelyä, joka puolestaan edellyttää puhe- ja neuvottelutilaa julkisen, kolmannen ja yksityisen sektorin välille. Elintilataistelua ja asiakkaiden tai alueiden monopolisointipyrkimyksiäkin esiintyy; niiden suhteen työpajayhteisö ei voi jäädä puolueettomaksi.

Ovatko kolmannen sektorin ja poliittisen demokratian argumentit sivussa sosiaalisen työllistämisen ja tuotantoajatuksen kehittämisessä kuten seutukunnallisissa, pienten kuntien sosiaali- ja terveystyöpalveluiden tuotanto- tai kuntaliitoissa? Onko poliittisella koneistolla ollut koskaan käsissään aloitetta työpajapalveluiden laadullisesta kehittämisestä Suomessa – ja onko hitaus ollut kentän autonomian tae? Ovatko kentän palvelutuottajat kyenneet TPY:n ja opetusministeriön tuella kehittämään palvelurakennetta ikään kuin eettisesti valvutuneena ammattikuntana? Miten palvelurakenteen muutos, osaamisen ja jopa sen arvioinnin hajautuminen kentän kilpaileville säätiöille heijastuu tähän? Kenen asiaksi jää kansallinen tai ”Eurooppa-herkkä” etu- ja innovaatiotoiminta – rapautuuko sen kollektiivisuus? Miksei valtion ja poliitikkojen eurooppalainen tapa ja tyyli luvata nuorille suomalaisille sosiaalisia oikeuksia ja niiden oikeusvalvontaa – koulutus- ja työpaikkatakuita – toteudu sosiaalisen työllistämisen ja oppisopimuskulttuurien suunnalla? Onko puheenparsi syrjäytymisestä ja siunauksellisista pajoista samaa retoriikkaa kuin tasa-arvo ja kestävä kehitys – jotka

ovat kaikkien huulilla? Puuttuuko kentältä poliittisesti kyseenalaistava ja vastuuttava silmämäärä, kokonaisvastuu?

1.7 Tutkijan ideaali: datasta toimintaan ja kehittämisiongelmiin

Kovat tilasto- ja haastatteluaineistot sekä niiden havainnoiman muutoksen seuraaminen ja vertailu voivat muodostaa vain tutkimuksen kovan selvitysvaiheen ja ”helposti” nähtävien tulosten tulkinnan. Niiden rinnalle tarvitaan laadullisia aineistoja eli omakohtaisia kokemuksia läsnäolosta, ideoinnista ja muutosesityksistä: eri toimijoihin kohdistuvia avoimia, dialogisia ja litteroituja yksilö- ja ryhmäteemahaastatteluja, kaikkien olemassa olevien dokumenttien analyysiä ja vertailua sekä evaluaation viemistä toimintatutkimuksen suuntaan. Toimintatutkimuksen (Touraine 1979) sapluunassa tutkija ideoi, kritisoi hankkeen toimijoita, oppii itse ja saattaa ”varastella” oivalluksia omia tulkintojaan varten. Tällöin tutkijakin tutustuu seutukuntiin, asiakkaisiin, työpajoihin, yksilö- ja työvalmentajiin eri puolilta Suomea, pyrkii ideoimaan kentän projekteja ja samalla tuottamaan niistä tietoa. Myös tutkijalla on motivaatiota sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Tässä tutkimuksessa käytettävä interventiomethodiikan käsite (Touraine 1979) viittaa tutkijan osallistumistapaan, joka ei ole muodollisesti tai institutionaalisesti vahva mutta joka perustuu tutkijan toiminnassa myötäelämään ja koettelemaan aineistoon, vaihtoehtoiseen tulkintaan ja (hermeneuttisesti miellettyyn) provosointiin. Radikaalin vahvana interventiona tutkimusta ei voida pitää, koska tutkijan puuttuminen SE-projektiryhmän ja käytännön toimijoiden harkintaan on kehityskeskustelun luonteista, paljolti epäsuoraa ja suppeista resursseista johtuen epäjatkovaa. Tutkija on kuitenkin väliraporttia (maaliskuu 2007) ja varsinkin tätä loppuraporttia (helmikuu 2008) varten voinut lähestyä projektiaktiiveja ja asiakkaita myös ongelmakeskeisesti. Kun toiminnan päätulokset ja -piirteet ovat ensimmäisen tehokkaan toimintavuoden aikana piirtyneet esiin, tutkija on voinut tehdä tarkempia ja hankalampia kysymyksiä projektin piirissä esimerkiksi puhelinhaastattelujen avulla. Tutkijalla on myös metodinen ja akateeminen kansallinen ja eurooppalainen verkosto, jossa hankkeen innovaatiot ja tutkijan osallisuus tulevat kriittiseen, käytännölliseen ja testaavaan julkisuuteen.

Nuoriso-, sosiaali- ja työvalmennusalan projekteilla on myös kriittinen asemansa sosiaalivaltion resursseja ja työmuotoja koskevassa keskustelussa. Erilaiset Euroopan unionin ja kansalliset sosiaaliset ohjelmat, väli- tai määräaikaiset projektit sekä näiden arvioinnit ovat vahvasti työntyneet osaksi myös työpajojen kehittämiskeskustelua ja niukkoja resurssijakoja. Useat tutkijat eivät luota ohjelmakeskustelun, projektikokemuksen kriittisen ja yhteiskunnallisen läpikäynnin vastuullisuuteen. He katsovat väliaikaisten projektien sekä muuttuvien ja väljien ohjelmallisten kehysten korvaavan sosiaalivaltion turvattuja palveluita liberaalin talouspolitiikan hengessä – jopa vievän perusteluita universaaleilta sosiaalipalveluilta (Rantala & Sulkunen 2006, vrt. Paakkunainen 2006A samassa julkaisussa).

SE-hankkeessa on avoimesti analysoitava ja keskusteltava hankkeen yhteiskunnallisesta ja poliittisesta tehtävästä, siitä, miten sen kokemuksia koetellaan ja käytetään hyväksi sosiaalisen työllistämisen ja aktivoinnin yleisten työmuotojen kehittämisessä. Näin hanke ja sen vastuullinen arviointi innovaatioineen tukevat hyvin resursoitua julkista nuorisotyötä ja sosiaalista työllistämiskulttuuria Suomessa. Kun projektin työmuotoja ja voimavaroja koskevassa keskustelussa syntyy yhteenottoja, se pakottaa osalliset toiminta- ja haastattelutilanteissa eksplikoimaan omat kannanottonsa ja linjansa, itse asiassa omat yhteiskunnalliset lähtökohtansa. Näin jokainen kehittää omia ajatuksiaan ja menetelmiään.

1.8 Tutkijan, nuorten, valmentajien ja projektipäällikön dialogi

Tällainen interventionistinen ja osallistuva tutkimus avittaa myös tutkijaa tuomaan kokemuksensa ja ideansa hankkeen käyttöön. Arviointitutkimuksen käytännöllisyys tarkoittaa mukana elämistä,

tulosten ja merkityksen arviointia sekä vaihtoehtojen pohdintaa. Evaluaatiopuheenvuoroilla voi asemoida projektia ja TPY:tä erilaisiin yhteiskunnallisiin konteksteihin ja toimija-asemiin: niillä voi pohtia SE-projektia TPY:n toiminnallisessa sylissä – jonka lämpö ja tuki vaihtelee – tai työntää SE-hanketta eteenpäin, ikään kuin provosoida ja laajentaa sitä koskevaa kehityskeskustelua.

Palaute voi tutkijallekin olla torjuvaa, mutta hankkeen kannalta on kuitenkin useimmiten vain hyväksi se, että kehittämiskeskustelussa nousee esiin paljon uusia ideoita, vaaroja ja utooppisiakin ennakoita (Bloch 1977). Tämän vuoksi tutkimusraportin otsikossa esiintyy termi keskustelunavauksia. Polemiikki jatkokoon!

Keskustelunavauksia voidaan myös hylätä. Tällaisessa dialogissa tutkijakin parhaiten omaksuu hankkeen toimintaideoita sekä oppii nuorten ja hanketoimijoiden asemista ja työmuodoista. Tutkijat ja muut toimijat käyvät koko ajan omia ja nuorten kokemuksia testaavaa dialogia, jota käsitteellinen ja kokemusperäinen tieto ja data osaltaan ohjaavat. Toiminta-ajatukset, itseymmärrys ja muutos hahmottuvat lopulta tällaisissa dialogisissa käytännöissä, joissa tutkija oppii vaihe vaiheelta koettelemaan hankkeen ratkaisuja ja esittämään tarkempia ja selvempiä kysymyksiä osahankkeille, koko projektille ja näin vakavasti puhuttelemaan niitä (vrt. Gadamer 1986).

Näin tutkija voi kirjoittaa oppimansa tutkimusraportteina ja populaarimpina seminaaritulkintoina. Hankkeen työvalmennusmuotoja ja osapuolia koskevassa kehittämiskeskustelussa voidaan oppia paljon aiemmista arvioinneista, niiden tulosten propagoinnista, mediapalautteesta sekä julkisesta polemiikista. Arvioijatutkijallakin voi olla useita roolitehtäviä tarkkasilmäisestä tehokkuus- ja vaikuttavuusarvioinnista ja ”voutimaisesta” taloudellisuudesta aina nuoria ymmärtäviin ja saattaviin toimijuuksiin saakka. Uusien työmuotojen ajaminen hankkeessa, toimijaverkon dialogi ja uusien toimintatapojen valtavirtaistaminen muille toimijoille sekä sosiaalisen työllistämisen ja koulutuspolkujen silloittajille vaativat hyvin erilaisia työmuotoja ja retoriikkoja. Tutkijalla tuleekin olla erilaisia aineistoja, ja hänen tulee osata puhutella hyvin erilaisia toimijoita nuorista asiakkaista työvalmennuksen ammattilaisiin.

Arvioinnin haasteellisena tavoitteena on analysoida muutos, joka tapahtuu kahdella tasolla. Ensinnäkin projektin nuorten asiakkaiden asema, toimintakyky ja elämänhallinta projektin alussa ja sen lopussa ovat olennaisia vertailukohtia. Tämänkaltainen arviointi on vaikeata; se on tehtävä yksilökohtaisesti ja tarkistaen, asiakassuhteen alussa ja lopussa. Avuksi tarvitaan erilaisia aineistoja teemahaastattelusta aina valmentajan ja viranomaisen tietoihin (hankedokumentit) sekä kelpoon vertailukontekstiin. Toisena tavoitteena on kuvata ja arvioida SE-hankkeen työ-, startti- ja yksilövalmennusta, palvelun toimijaosapuolia sekä kehittämisideoita hankkeen aloittamisvaiheessa, sen kehittämisen murrosvaiheissa sekä lopullisena innovatiivisena toimintatapana tai sosiaalisena tuotteena.

Jotain suomalaisesta työpajakentästä – sen etutoiminnasta ja koordinaatiosta – kertoo sekin, että TPY:ssä eri toimijat määrittelevät hyvin eri tavoin sen, minkälainen tuote sosiaalisen työllistämisen projekti (esim. SE) voi olla. Tuotteistamista koskevat kannanotot TPY:ssä myös muuttuivat projektin aikana; samalla sen markkinoinnista – tavoista, propagoinnista ja kohderyhmistä – esitettiin TPY:n kehittäjänäkökuilumista erilaisia ja vaihtuvia näkemyksiä. Myös tämän raportin kirjoittajan suhde tuotteistamisen käsitteisiin tällä kentällä on muuttunut. Välillä terminologian käyttö tuntuu korrektilta, välillä on pakko määritellä ”tuottamista” yhä tarkemmin ja tarkemmin. Tutkijan on kuitenkin pakko ottaa markkinoistuva kielenkäyttö ja alan toimintaprosessien kuvaus tosissaan, siksi pitkälle ja syvälle hyödykeperustaistuminen (*Commodification*, Fairclough 1991 ja Suomessa, ks. Paakkunainen 1993) on edennyt. Liberaalin kilpailuvallion ja projektiyhteiskunnan kriittinen itseymmärrys kuitenkin mahdollistaa sen, että tuote-käsiteperheen termit politisoidaan ja niiden merkitystä pohditaan tutkimusraportissa.

Muutos tai kehitys nuorten elämänhallinnassa ja ajattelutavoissa tai valmentavan verkoston toimijasuhdeiden tasolla ei ole tavoitettavissa pelkästään kovilla vertailuaineistoilla ja kausaalisesti mittaamalla tehtyjen toimenpiteiden vaikutusta tuloksiin. Kyse on laajemmasta oppimisesta asiakkaiden ja valmentajien välillä, jossa myös jo edellä esitellyt poliittisen ajattelutavan muutokset, kolmannet seikat, Fortuna-jumalattaren suojelus ja yhteiskunta-poliittiset realiteetit ja momentit ovat mukana.

Mikään ei kuitenkaan estä sitä, että monipuolisilla, vaihteilla ja eri toimijaosapuolilta hankituilla tiedoilla sekä niitä koskevalla avoimella kehittämisspolemiikilla olisi mahdollista luoda uskottava ja kriittisesti harkittu kuva tästä hankkeesta, sen dynaamisesta kehityksestä, toimivista palvelutavoista ja toisaalta hylätyistä (falsifoiduista), mutta kokeilluista, käytännöistä. Kaikki nämä seikat – tutkijan dialogi projektin kanssa, projektin aikaisen muutoksen kriittinen tarkastelu ja karaistun palvelutuotteen muokkaaminen – vaativat arvioinnilta niin sanottuja triangulaareja aineistoja. Yhteiskuntatieteellisesti muodikas ajatus miksatuista (triangulaareista) aineistoista viittaa kovien (kyselyt, sosiaalidata, kvantifioitu tai ekonomistinen tieto) ja laadullisten aineistojen (yksilöiden ja ryhmien teemahaastattelut, tutkijan dialogi toimijoiden kanssa yhdessä ja erikseen, toiminta- ja seurantadokumentit) yhdistämiseen ja miksaukseen.

1.9 SE-hankkeen miksatut ja toisiaan koettelevat aineistot käytännössä ja käytössä

Empiirisen aineiston eri osat ja laadut testaavat tuloksia ja johtopäätöksiä. Nuorten asiakkaiden kokemusten ja työvalmennuksen sapluunan realistinen tavoittaminen on mahdollista vain erilaisten toimijoiden, informanttien, toimintakontekstien tuntijoiden ja kokeneiden hankelaisten, kysymysten ja aineistojen avulla. SE-hankkeen tukemat projektit ovat hyvin erilaisia, asiakas- ja seutukuntaakohtaisia työtapoja. Asiakaslähtöisyyden toteutuessa voi puhua myöhäismodernein termein radikaalista kontekstualismista eli kunkin projektin sosiaalisen ja kulttuurisen ajattelutaustan huomioinnista arvioinnissa.

Pitkälle hankkeiden heterogeenisuudesta johtuen projektin johtoryhmä antoikin syksyllä 2006 tukensa ajatukselle, että projektien valmentajia ja asiakkaita ei yritetä haastatella tutkimussuunnitelman mukaisella yhteisellä ja toiminnan yhteismitallisuutta korostavalla standardilomakkeella, vaan pyritään laadullisempaan ja toimintamallikohtaisempaan tarkasteluun. Samoin hankkeen johto- ja projektiryhmä tukivat tutkijaa syksyllä 2007 siinä ajatuksessa, että arviointia ja hanketta tulisi kehittää niin, että SE-projektin oivat ja todennetut tulokset ja toimintatavat voitaisiin levittää laajemmalle – siis oikeastaan miettiä jo projektin toteuttamisen aikana jatkosovelluksia. Aineiston asiakaskeskeinen rakenne ja läpikäynti sekä arvioinnin visioiva poliittisuus tuovat tutkijaa entistä lähemmäs projektia ja toimintatutkimuksen tekijää.

Hankkeiden haku- ja raportointilomakkeiden seitsemäntoista kohdan kyselyn perusteella voidaan hankkeita melko paljon luonnehtia ja vertailla (ks. SE-verkkosivustot ja hakutiedot TPY:n nettisivuilla). Arviointiluokitus ja -asteikko olivat tutkijan idea, joka kehittyi ja täsmentyi arviointia koskevan tutkimussuunnitelman kirjoittamisen jälkeen. Samoin hankkeiden asiakkaiden suora ja luottamuksellinen palaute tutkijalle SE:n verkkosivujen kautta (viisi kysymystä ja tila vapaamuotoisille vastauksille) on auttanut vertailemaan asiakastyön intensiivisyyttä ja onnistumista sekä paikantamaan hyviä ja huonoja käytäntöjä.

Tutkijan aineiston mukaan vuodenvaihteeseen 2007–2008 mennessä 120 hanketta oli saanut tukea SE-sateenvarjolta. Tätä arviointitutkimuksen loppuarviota (26.2.2008) ja sen tulkintoja tukevat tutkimuskirjallisuuden lisäksi seuraavat tammikuun 2008 loppuun mennessä kerätyt aineistot:

- 39 toimintatukihakemusta ja -päätöstä vuodelta 2006 ja 81 toimintatukihakemusta ja -päätöstä vuodelta 2007. Viidessä päätöksessä hakemus hylättiin. Muutamien hankkeiden suhteen tehtiin myös uusintapäätöksiä tarkennetun haun avulla. Hakulomakkeita korjattiin puhelimesta ja uusilla ”proopuskoilla”. Tutkijan erityisen tarkan analyysin kohteena on ollut 84 (70 %) aloitettua tai jo toteutunutta hanketta, joiden palaute (lähes poikkeuksetta hakemuksen raporttidokumentti) on systemaattista, riittävän koherentti ja laaja. Muutama hanke jätti osan toimintahakemusta tai -raporttia täyttämättä asiakkaan tietosuojaan perustuen, esimerkiksi terapiatapauksissa. Lisäksi tutkija on mahdollisimman tarkasti analysoinut 36

(30 %) myönteisen ratkaisun saanutta toimintatukihakemusta ja -pääöstä, joiden hanke- ja toimintaraportointikausi eivät olleet vielä vuodenvaihteessa 2007–2008 umpeutuneet. Monissa hakemuksissa, hankkeiden omissa arvioteksteissä ja raporteissa oli mukana liite- tai seurantadokumentteja (projektipäällikön tai tutkijan edellyttämiä tai toivomia). Samoin asiakaskeskeisen aineiston kaikkia dokumentteja saattaa projektipäällikön, projektiryhmän ja tutkijan kirjeenvaihto (lähinnä sähköpostitse) hankkeen tapauksista ja kehittämisestä.

- Parisenkymmentä internetin kautta palautunutta – niukkaa, mutta relevanttia – nuorten asiakkaiden palautelomaketta (neljän kysymyksen vapaamuotoiset vastaustilat).
- TPY:n ja SE-projektin sekä johto- ja projektiryhmien kokousten asiakirjat sekä tutkijan osallistuminen kymmenkuntaan operationaaliseen kokoukseen päiväkirjoineen; hankkeen yksittäisten projektien ja sateenvarjon media-aineistot sekä projektien kirjalliset ja muut tuotteet (esim. videot, omat toimintaraportit).
- Tutkijan osallistuminen seitsemään työkentän seminaariin, yhteen opintokerhoon sekä yhteen tutkimuksen taustaryhmään (Ylisukupolvittainen työttömyys ja työpajat, Ismo Pohjantammi 2006) toimintaperiodin aikana (omat päiväkirjat).
- Teemahaastattelut ja puhelinkontaktit yhdeksän nuoren asiakkaan kanssa. Kolme litteroitua haastattelua, muutoin omat muistiinpanot ja päiväkirjat.
- Teemahaastattelut ja puhelinkontaktit erityisesti hankkeiden valmentajien, kouluttajien ja vetäjien kanssa, mutta myös muiden pajakeskusten, palvelutuotantosäätiöiden ja nuorisohallinnon toimijoiden kanssa: 46 haastattelua, joista osa litteroitu nauhalta (2006–2007 kevät) tai pikakirjoituksella muistiinpanot (2007 loppuvuosi – kevät 2008) face-to-face-kontakteista, sähköposti- sekä puhelinkeskusteluista.
- Kolme haastattelua ja dialogia (päiväkirjoineen), joissa SE-hankkeen alkuvaiheen mobilisoija Markku Hassinen (TPY) on ollut mukana; kymmenen työpäalaveria, haastattelua ja kehittämisdialogia projektipäällikkö Jari Hourulan kanssa (kaksi litteroitu, loput merkitty ylös referaattina ja dialogipäiväkirjana).
- Neljä puhelinhaastattelua (päiväkirjoineen) projektin organisoinnissa mukana olleiden kanssa ja viisi keskustelua (päiväkirjoineen) kriittisten informanttien kanssa, joilla on etäisyyttä hankkeeseen ja työpajatoiminnan eliittiin Suomessa, mutta näkemystä sosiaalisen työllistämisen ja refleksiivisen nuorisotyön alueelta.

Aineisto on monipuolinen: empiiriset havainnot koettelevat toisiaan. Raportin lopullinen koettelu ja karaisu tapahtui arviointiraportin julkaisuseminaarissa helmikuussa 2008, sen ja TPY:n hallituksen jäseniltä saadun kriittisen palautteen perusteella sekä hallituksen raportin kehittämistä koskevassa kokouksessa huhtikuussa 2008. Vaikka hankkeen aktiivinen toimintaperiodi jatkuu vielä vuoden 2008 ajan ja osa projektien loppuraporteista mahdollisesti palautetaan vasta tuon jälkeen, on aineisto tarpeeksi edustava ja systemaattinen loppuarviointia varten. Arvioinnilla voidaan myös aktivoida hankkeen tulosten käyttöä ja toimintamallin rakenteistamista. On mahdollista rakentaa määrällinen yleiskuva ja tausta, vertailu ja luokittelu olemassa olevien dokumenttien varassa. Tutkija onkin rohkeasti ottanut yleisempiä tulostarkastelun pohjaksi sekä projektien alku- että loppuvaiheen arviointinsa ja pyrkinyt niiden avulla luomaan yleiskuvan hankkeiden profiilista, toiminnasta ja tuloksellisuudesta. 36 projektia (30 %) ei ole palauttanut omaa projekti- tai henkilöraporttiaan, mutta tutkija on ottanut nämäkin tapaukset mukaan arviointiaineistoon. Niiden toiminnasta, tuloksista ja ongelmista on saatavilla erilaista tietoa (kirjeenvaihto, projektipäällikön tiedot, omat tiedustelut sekä puhelin- ja kontrollikontaktit). Kaikki muu dokumentoitu, haastateltu ja sekundaaritieto pyrkii testaamaan miksattujen aineistojen periaatteiden mukaisesti projektien antamia, toimintaa koskevia tietoja.

Tutkijan havainnot ja arviot eivät ratkaisevasti eroa hankkeiden omista hankekuvauksista ja raportoinneista; ajatukset onnistumisesta ja tehokkuudesta eivät suuremmin poikkea toisistaan. (Kuviot IV–VII; toisiaan testaavat arviot.) Toiseksi asiakaslähtöisten projektien itseymmärrys ja toimintaa

koskevat ratkaisut ovat jo olemassa hankehakemuksen tekovaiheessa. Asiakkuudet on oltava olemassa hankkeen starttivaiheessa. Näin ollen aloittamisen asiakirjat ovat realistisia toimintadokumentteja – osa toimintaa ja sen raportointia. Yleensä projektit polkaistaan asiakkaineen ja konkreettisine suunnitelmine pystyyn vasta rahoituspäätöksen varmistuttua. Asiakassensitiivinen projekti ei tee abstraktia suunnitelmaa: se aloittaa hakemuskirjoituksen jo aloitetun asiakastoiminnan ja -sopimuksen perusteista.

Dokumenttien tarkemmat yksityiskohdat ja haastateltujen henkilötiedot on kokemuksen mukaan hyvä jättää taustalle. Kokonaan piilossa ne eivät voi olla, siksi pieni piiri ja asiantuntijajoukko Suomessa tuottaa ja pohtii nuorisotyön refleksiivisiä palveluita. Loppuraportissa litteroidut puheenvuorot, hakemus- ja raporttilainat ovat osa työn dokumentaatiota.

1.10 Tutkimusongelmat

Loppu- ja väliarvioinnissa kuvataan ja arvioidaan toiminnasta saatuja kokemuksia sekä tuloksia. Tämän lisäksi pyritään antamaan kehittämisideoita toiminnan loppuajalle, erityisesti vuodelle 2008, ja pohtimaan, miten työtä voitaisiin jatkaa mallia propagoiden ja levittäen. Raportin otsikossa ei turhaan puhuta keskustelunavauksista: aktiivinen poleeminen ote kirvoittaa kielet ja provosoi varsinkin TPY:n ja SE-hankekentän toimijoita kehityskeskusteluun. Arvioinnin perustavat ja osin provosoivat kysymykset ovatkin seuraavanlaisia.

Kuinka hankeasiakirja on toteutunut – ovatko sen muutokset tai siitä poikkeavat kehityslinjat olleet kaikkien toimijoiden tiedossa ja hallinnassa? Minkälaisia toiminnallisia profileja nousee esiin; minkälaiset mallit ovat onnistuneet ja minkälaiset epäonnistuneet – entäs vaihtoehtoiset linjat? Minkälaisia asiakasryhmiä on haalittu kokoon? Miten eri seutujen valmentajarekrytoinnit, toimijaverkostot sekä asiakassuhteet ovat onnistuneet? Kuinka tavoitteita ja niiden realistisuutta on harkittu? Millä tavoin SE-hanke on sysännyt eteenpäin kentän toimintatapoja? Onko projektipäälliköllä ollut liikaa valtaa ja tilaa häärätä, vai onko hän kantanut vastuunsa refleksiivisesti, sosiaalisesti ja asiakkaista huolta pitäen? Minkälaisia konventionaalisen palvelujärjestelmän ongelmia ennakkoluulottomasti operoiva hanke tekee näkyväksi? Mitkä kentän menetelmistä alkavat tuntua luutuneilta tai rutinoituneilta? Minkälaisia tuloksia on saavutettu nuorten asiakkaiden kanssa – onko asiakaslähtöisyys vain iskulause tai toimintaa legitimoiva juttu? Kuinka nuorten oma ääni ja palaute sopivat kehittämispuheeseen? Millä tavoin yksilö- ja työvalmennuksen sapluuna on kehittynyt – eroavatko yksilö- ja projektituen tulokset ja mallit toisistaan? Onko yksinkertaisesti niin, että yksilövastuu on aina tehokkaampi asiakaskeskeisen työn mallina kuin kehittämis- tai ryhmähankkeet?

Mitä on tapahtunut henkilö- ja projektihakemusten tekijöiden itseymmärryksessä suunnittelu- ja raportointivaiheen välillä? Miten projektin vastuullinen taustaorganisaatio kokee alhaalta nousevan kokemuksen? Milloin tavoitteita on rukattu vaatimattomammiksi, milloin tulokset ovat ylittäneet odotukset? Mitkä nuorten edistysaskeleet ja kentän uudet menetelmät rohkaisevat laajempaan muutokseen, mitkä kokemukset puolestaan kehottavat varovaisuuteen tai vain jankkaavat vanhoja, jo rutiiniksi työvalmennuskentällä muotoutuneita kehittämislauseita? Miten voimme tutkijan kehittämällä ajan (Kairos), tilan (Agora) ja merkitysten (Hermes) pohdinnalla ja luokittelulla analysoida hankkeen refleksiivisyyttä, dialogia ja asiakas on kuningas -ajattelua? Miten toimintatukihakemuksissa on tehty tunnetuksi reaalisia uusia työmuotoja? Ja toisaalta; minkälaisia retorisia ja jopa manipulatiivisen ”bluffauksen” keinoja niissä mahdollisesti käytetään? Minkälaisia hakemusretorisia mahdollisuuksia asiakassensitiivinen ote ja yhteisretoriikka asiakkaan kanssa antavat?

2. HANKKEEN PITKÄ MURROSIKÄ – ASIAKASTYÖ LÖYTÄÄ MUOTONSA KESÄLLÄ 2006

2.1 Hyvä hanke oppii asiakkaidensa kanssa tilauksestaan ja hankeasiakirjastaan

Alun perin SE-mission hankesuunnitelma (autoritaarinen teksti syksyiltä 2005) sitoutui hyvin suoraan työpajatoiminnan siltatehtävään elämänhallinnan ja koulutus- sekä työelämän välissä. SE-ennakkosuunnitelmat perustuivat keskusteluihin kirkon ja TPY:n sekä hankkeen johtoryhmän keskeisten sidostoimijoiden välillä. Suunnitelman kautta myös työpajatoiminnan epävirallisuus ja sekava rahoitusperusta haluttiin nostaa esiin. Samalla tarkennettiin työpajatoiminnan roolia perus- ja erityispalveluiden väliin jäävien asiakkaiden työmuotona. Työpajan tehtäväksi kuvattiin sosiaalisen työllistämisen valmentavan (puutteellisten taitojen ja -valmiuksien tukeminen), kuntouttavan (työvalmennuksen edellyttämien kompetenssien kuntouttaminen) ja starttivaiheen (työ- ja sosiaalisten taitojen, työssä suoriutumisen kartoittamisen ja asteittaisen muihin toimintoihin kuntoutumisen tukirepertoarit) kokonaisuus.

Työmuodot tuli valita kunkin asiakkaan tarpeiden mukaan. Niitä tuli soveltaa asiakaskohtaisesti painottaen joko työvalmennusta (työmarkkinavalmiudet) ja/tai yksilövalmennusta (yksilöllinen toimintakyky ja elämänhallinta).⁴ Nämä sosiaalisen työllistämisen policy-tavoitteet (yhteiskuntapoliittiset toimintatavat) ovat olleet koko ajan mukana projektin pohdinnoissa ja ratkaisuisissa. Niitä ollaan myös tämän raportin avulla nostamassa ja muokkaamassa TPY:n tuoreelle edunvalvontalistalle. Konkreettisen toiminnan kautta nostetaan eri toimijoiden tietoisuuteen sosiaalisen työllistämiskentän omat, korvaamattomat tehtävät, matalan kynnyksen palveluiden lisäämisen tarve, verkostoyhteistyön merkitys sekä perusrahoitus kiristyvän tilaajatalouden (kunnat ja valtion työllistämistahot) aikakaudella.

Aikuisten ongelmana korostuvat pitkäaikaistyöttömyyden kerrannaisvaikutukset, kuten alentunut toimintakyky sekä vanhentunut ammattitaito. (...) [K]unnat ja työvoimatoimistot toteuttavat lainsäädäntöä hyvin eri lailla. Syinä erilaisuuteen eivät ole työttömyysrakenteen alueelliset erot eivätkä kuntien varallisuus. Yksi keskeisempiä syitä voivat olla viranomaisten asenteet ja puuttuvat yhteistyörakenteet viranomaisten, työpajojen ja muiden toimijoiden välillä. Yksi keskeinen ongelma on myös se, että eniten palvelujen tarpeessa olevia on vaikea tavoittaa ja saada mukaan mihinkään pitempi kestoisiin toimintoihin. (...) Työpajatoiminta on asemoitumassa perus- ja erityistason palvelurakenteiden väliin. Pajojen tulee pystyä tarjoamaan tulevaisuudessa entistä enemmän yksilötason palveluita niille asiakkaille, jotka putoavat perustason järjestelmien läpi ja jotka eivät toisaalta vielä tarvitse erityistason palveluita. (...) Työ- ja yksilövalmennuksen kehittäminen sekä moniammatillisen verkostoyhteistyön tehostaminen muiden toimijoiden kanssa ovat työpajakentän keskeisiä tulevaisuuden haasteita, jotta tukea tarvitsevien nuorten ja muiden asiakkaiden tarpeisiin voidaan vastata. (SE-projektin hankesuunnitelma.)

⁴ Tarkemmin suhde palvelutuotannon käsitteisiin muotoiltiin näin: ”Tehostettu yksilövalmennus tarkoittaa yksilön elämänhallinnan kokonaisuuden tukemista yksilöllisin ja tarpeenmukaisin keinoin. Tehostettu yksilövalmennus sisältää kaikkien keskeisten tahojen yhteisen valmennussuunnitelman, jonka avulla pyritään tukemaan nuoren elämänhallinnan-, kuntoutuksen-, koulutuksen - tai työllistymisen polkuja. Tehostetun yksilövalmennuksen muotoja voivat em. lisäksi olla arjen, terveyden tai taloudenpidon taitojen tukeminen.”

Hankkeen tavoitteet kiteytyivät syksyllä 2005 kolmeen kokoavaan päämäärään:

[Hankkeen tavoitteena on:]

- (1) Parantaa edunsaajien elämän laatua tarjoamalla mahdollisuus osallistua tehostettuun yksilövalmennukseen työpajaympäristössä vähintään 100 nuorelle kuuden kuukauden ajaksi.
- (2) Tehostaa paikallista yhteistoimintaa ja -vastuuta kehittämällä moniammatillisen verkostoyhteistyön käytäntöjä tukipaikkakunnilla. Tavoitteena on vahvistaa julkisen sektorin ja kolmannen sektorin resurssien yhteiskäyttöä, sekä luoda uusia nuorille kohdennettavia tukipalveluja toimijaverkoston yhteistyöllä (esim. seurakuntien ja kuntien nuorisotyön, työpajatoimijoiden ja viranomaisten yhteistyöllä).
- (3) Valtakunnallinen vaikuttaminen ja keskustelun herättäminen seminaarien, tutkimuksen ja tiedotuksen keinoin. Järjestää vähintään kaksi valtakunnallista tiedotustilaisuutta sekä seminaaria.

Nämä tavoitteet olivat yleisesti hyväksytyjä.

Mutta jo vuosi 2006 osoitti, että visiot olivat ylimalkaisia ja ”tavoitteellisia ilman täsmällistä tietoa kentän odotuksista ja resurssi- ja hallinta-ongelmista” (Projektiryhmän jälkiviisas arviointi). Näissä kokoavissa visioissa turvauduttiin työpajaympäristön yksilövalmennuksen rikkaisiin kokemuksiin. Projektien määrän rauhallisen kasvunkin olosuhteissa oli väliraportin kirjoittamisen aikoihin (maaliskuun alku 2007) hankkeiden kautta prosessissa ollut ja oli parhaillaan mukana noin 130 nuorta, joten SE-hankesuunnitelman vaiheen visioinneissa asiakasmäärä yliarvioitiin. Tuolloin myös ehkä aliarvioitiin työpajakentän ulkopuolisten ja sitä täydentävien palvelujen muotoja. Samoin yhteistyön synergiaa etsittiin julkisen vallan ja kuntien sekä seurakuntien vetämisellä yhteistyöhön. Näiden yhteistyösuuntien arvioinnissa oltiin liian toiveikkaita. Seurakunta on perustoimijana mukana muutamissa konkreettisissa hankkeissa ja osana pajan tai hakijatahon verkostoa kymmenkunnassa hankkeessa.

Kuntien innostuminen mukaan hankkeeseen ei ole ollut suurta, mutta kunnalliset tai kunnan organisaatioihin väljästi liittyvät sosiaaliset valmentajat ja työllistäjät ovat silti vastanneet vuodenvaihteessa 2007–2008 40 %:sta SE-hakemuksista (virallisesti kaikkiaan 119). Varsinkaan isot kunnat eivät ole kiinnostuneita projektin tarjoamista mahdollisuuksista. Asiakaslähtöisyyttä eli sosiaalista kuntalaisuutta tarkastellaan eri lähtökohdista pienissä ja suurissa kunnissa. Pienet kunnat kärsivät resurssien ja sosiaalisten palveluiden niukkuudesta. Osa välttelee vastuutaan, siirtää ongelmanuoria naapureiden vaivaksi tai hylkää laatuhinnoiteltuja palveluita. Toisaalta monet pientenkin kuntien pajat ovat herkkiä reagoimaan ja hyvin resursoituja: ne ovat valppaita asiakaskeskeisten tarpeiden suhteen. Isoissa ja usein myös suhteellisesti rikkaammissa kunnissa projektiraha ei korvaa perusrahoitusta ja muodostu hätäavuksi. Projekti koetaan aktiivisissa isoissa kunnissa usein ryhmätoimintatapojen innovoinnin välineenä. Samalla sosiaalisen ja liikkuvan nuorisotoiminnan vastuita delegoidaan ja kysymys asiakasvastuusta on pienempiä yhteisöjä abstraktimpi, tuotannollisempi: sitä tarkastellaan poliittisesti vastuullisten yksikköjen ulkopuolella – ammatillisuuspalvelutuotannon piirissä ja sen kehityskeskustelun osana. Ja kuten tunnettua, nämä poliittiset preferenssit, käytännöt ja kompetenssit varioivat rajusti seutukunnittain – riippuen myös sektorivastuullisten hallinnollisesta mentaliteetista (biografioista). Monissa tapauksissa varsinkin pienten kuntien aktiivinen rooli yhteistyösapuolena on budjettiongelmiensa vuoksi jäänyt vähäiseksi. Myös isot kaupungit valittavat rahaongelmiaan ja isoissa mittakaavoissaan tilaavat ensisijaisesti halpoja valmennuspalveluita, ja poliitikkojen asiakaskontakti tapahtuu europerustaisen ammatillisuuspalveluhinnan tai -laadun välityksellä. Pilottiprojektit eivät kaikkia julkisen vallan toimijoita imponoi.

Hankkeen toimintaresurssit haluttiin syksyllä 2005 kohdentaa kestäväksi osoittautuneella yleisperiaatteella ”tukena (...) sekä itse nuorille että heitä palvelevien paikallisten toimintojen kehittämiseen erityisesti silloin kun muu perus-, erityispalvelu tai rahoitusrakenne pystyy auttamaan”. Mutta hankkeen muut puitteet ja aikataulut eivät ole toimineet syksyn 2005 tuumailujen mukaisesti. Varsinkin alueorganisaatio, odotukset isoista sopijaosapuolista ja palvelusetelin muodosta muokkaantuivat uusiksi. Hanke aiottiin toteuttaa mahdollisimman vähäisillä työntekijä- ja hallintokuluilla eli noin 750 000

euron budjetilla. Hankkeen toimialueella ajateltiin jaettavan palveluseleinä yli 500 000 euroa arviolta noin viidenkymmenen eri seutukunnan työpajan kautta. Vaikuttavuuden arvioperustana oli ajatus, että ”tuella voidaan laskennallisesti kustantaa 100 nuorelle puolen vuoden tehostetun yksilövalmennuksen jakso (valmennuksen arvioitu päivähinta n. 50 €* 100 nuorta * 120 päivää)”.

2.2 Yliammuntaa SE-toimintaodotuksissa – asiakasryöppä ei tulekaan

Hankesuunnitelmassa mainittiin myös toiminnan arviointitutkimuksen ja vaikuttavuusanalyysin tarve. Alkukesällä 2006 arviointitutkimuksesta tehtiinkin päätös. Vaikuttavuus on seurannan ja arvioinnin oleellinen aspekti. Syksyllä 2005 uskottiin olevan mahdollista myös hankeprojektien ylöspolkaisuissa vastuullisten seutukunnallisten toimijoiden koulutus ja perehdyttäminen ”tehostetun yksilövalmennuksen soveltamiseen”. Lisäksi suunnitelman mukaan ”vaikuttavuuden ja jatkuvuuden turvaamiseksi paikallisiin päättäjiin ja muihin tahoihin kohdennetaan tiedotusta ja koulutusta”. Tästä prosessia lämmittävästä organisoidusta ja instituutioiden kautta rakennetusta vaiheesta on jouduttu luopumaan.

Hanke rekrytoi ja motivoi alueen toimijoita TPY:n sisäisellä tiedottamisella sekä erityisillä propagointiyleisöillä (lentolehtiset seurakunnille, alueellisille pajaverkoille, vierailut eri alueilla, kunnissa, säätöiden vieraana sekä haistajainformanttien viiteryhmissä). Samalla projektipäällikkö ja hankkeen johtotyössä mukana olevat tahot (johto- ja varsinkin projektiryhmä) ovat pyrkineet levittämään tietoa hankeresursseista. He ovat myös pyrkineet keskustelemaan potentiaalisten hanketoimijoiden kanssa ja lupaamaan räätälöitäviä konkreettisia tukia. Myös viidakkorumpu ja internet ovat olleet käytössä.

Hankkeen kokemusten ja tulosten propagointi- ja koulutustoiminta nostettiin suunnitelmissa ja budjetissa keskeiseksi osaksi jo vuoden 2006 toimintaa. Konkreettisen toimintamallin ja tukinormien kehittäminen vei kuitenkin suunniteltua enemmän aikaa, ja vasta kesällä 2006 toimintasapluuna oli valmis. Tämä projektin aloitushistoria johti siihen, että vasta vuonna 2007 oli mahdollista nostaa esiin innovatiivisia asiakaslähtöisiä työmuotoja, tuoreita toimintamotivaatioita ja uusia poliittisia aloitteita tavalla, joka edellyttää koulutus- ja seminaarityyppisiä tapahtumia tai julkisen vallan suuntaan operoimista. Vuoden 2007 aikana kokemuksia esiteltiin valtakunnallisten ja paikallisten yleisöjen edessä sekä projektipäällikön, TPY:n toiminnanjohtajan että tutkijan toimesta. Myös TPY:n aluetoiminnan verkostoa ja esimerkiksi kirkon hiippakuntien, Allianssi-verkoston ja Nuorisosauntoliiton kontakteja ja seminaareja on käytetty hyväksi SE-tuesta tiedotettaessa. TPY:n toimintamallia on tehty tunnetuksi esittelykirjeiden, mainosten, internetin sekä erilaisten messu- ja markkinointitilaisuuksien avulla. Näiden lisäksi SE on ollut julkisuudessa myös paikallisten hankkeiden ja valmennusrenkaiden kautta; muun muassa *Suomen Kuvalehdessä* ja radiossa on haastateltu hanketoimijoita.

Toimintamalli on ollut teemana myös paikallisissa tapaamisissa ja ainakin kahdessa valtakunnallisessa seminaarissa sekä lukuisissa sosiaalisen työllistämisen ja nuorisotyön arviointipalaverissa. ”Työpajatoiminta ja nuoret aikuiset” -seminaari (18.10.2007 Hotelli Arthur, Helsinki; järjestäjinä TPY ja Sininauhaliitto) oli suomalaisen työpajatoiminnan suuntaamisen kannalta olennainen, kentän aktiiveja laajasti koonnut seminaari ja paradigma SE-hankkeen inspiroimasta ajattelusta. SE-hankkeen toimintatavan lisäksi olivat esillä myös sen alateemat ”perusopetuksen ja starttipajatoiminnan kustannustehokas yhteistyö”, ”ylisukupolvinen työttömyys työpajoilla” ja ”välityömarkkinoiden läpivirtavuuden haasteet”.

Valtakunnallisen yleisjulkisuuden raivaaminen yksittäiselle projektille vaatii mediadramaturgian taitoa sekä harkintaa sangen heterogeenisten ja arkaluontoisten hakijaprojektien esittämisen osalta. Kuinka välttää osallisten leimaamisen vaarat ja samalla innostaa erilaisia yleisöjä uusiin, herkkiin työmuotoihin? Projekti- ja ohjelmayhteiskunnassa hankkeet käyvät myös ankaraa huomiokamppailua. Tämä loppuraportti antaa testattuja tuloksia hankkeesta, esimerkkejä sen menestystarinoista sekä arvion sen yleismerkityksestä. Se antaa uusia eväitä mediajulkisuudelle ja yhteiskuntapolitiikalle.

Mediadramaturgian ja mallin propagoinnin sekä jatkosovellusten lisäksi projektin tuloksia tulee käyttää politiikan ja hallinnon establishmentin luovaan lobbaamiseen, heidän infrastruktuuriinsa ja heidän tuleviin toimenpideratkaisuihinsa ja projekteihinsa. SE-hankkeen asiakasdynaaminen palvelumalli voi elähdyttää myös nykyhallitusta sekä tehokkaan refleksiivisen asiakastyön mallina että kansalaisyhteiskunnassa navigoivana työmuotona. Se voi olla mielekäs työkalu niin vihreiden suunnalla (luova ja vastuullinen kansalaistuki) kuin oikeammallakin (byrokratiaton ja kouriintuntuvan tuloksellinen asiakasverkosto).

Dramaattista hakemusryöppyä, joka olisi syönyt hankkeen vuosien 2006–2007 budjeteista leijonanosan asiakaslähtöisille ja siinä innovatiivisille projekteille ei tullutkaan. Projekti lähti täydellä teholla käyntiin ennakoitua hitaammin, mutta vastuullisesti sekä pienimuotoisen realistisesti ja harkitusti: jo vuoden 2007 alkupuolella projektipäällikkö ja arvioijatutkija esittivät projektiryhmän tuella, että projektin toimintaperiodia tulisi jatkaa vuodelle 2008. Lopullinen päätös asiasta ja projektipäällikön työsopimuksesta vuodelle 2008 tehtiin vasta myöhäissyksyllä 2007.

Hankeasiakirja nostaa kunnianhimoiseen asemaan SE-hankkeen kokemusten yhteenvedon, käytäntöön ja rakenteisiin ajamisen:

Suunta Elämään hankkeen kautta tullaan nostamaan esiin nuorten ryhmä, joilla on erityisiä vaikeuksia löytää paikkaansa yhteiskunnassa. Suunta Elämään hanke pyrkii aktiiviseen dialogiin päättäjien ja muiden yhteiskunnallisten vaikuttajatahojen kanssa, jotta pohjoismaisen hyvinvointimallin mukaisesti Suomessa voitaisiin edelleen lisätä aitoa osallisuutta ja huolenpitoa heikossa asemassa olevista. Nuorten hyvinvoinnin parantaminen on sekä yhteiskuntaeettinen, että kansantaloudellinen tehtävä, sillä marginaaliin tipahtaminen on kaikilla mittareilla inhimillisen ja sosiaalisen pääoman hukkaamista. (...) Hankkeen tuella voidaan vaikuttaa myös kunnallisiin ja muihin paikallisiin toimijoihin ja päättäjiin nuorten erityistuen tehostamiseksi, jolloin hanke ei jää vain yksittäiseksi toimeksi, vaan yhdistyy paikallisten olosuhteiden kehittämiseen.

Tavoite on asiallinen ja kunnianhimoinen, liittyhän se eritasoiisiin ja kokemuksiä yleistäviin politiikkaverkostoihin ja politikoinnin tapoihin. Se kiteytyy SE-hankkeen johtoryhmänkin työssä, onhan siellä mukana keskeisiä julkisen sektorin, palvelutuotannon ja tutkimuksen tahoja. Ja heillä on valtaa ja näkemystä olla toteuttamassa uudistusaloitteita ja projekteja nuorisotyön ja sosiaalisen työllistämisen osalta. Toisaalta projekti- ja ohjelmatyöskentelystä ei aina ole helppo päästä itse politiikkatavoitteisiin. Räätelöivistä operaatioista on pitkä matka policy-ohjelmiin ja yleisperiaatteisiin. Jotkut puhuvat myös projektiähkystä – eivätkä jaksa odottaa väliaikaisten projektien väliaikaisia parhaiden käytäntöjen toimintalistoja. Monet SE-hankkeenkin johto- ja projektiryhmän toimijat ovat mukana toisiaan eri tavoin täydentävissä – mutta kiireisissä ja resurssikamppailuissa toisiaan korville lyövissä – verkostoissa ja asiantuntijainstansseissa. Päättäjä- ja kumppanuusverkostoitumisessa on kathartiset hetkensä, mutta myös väsymisen ja toiston paikkansa.

Paljon työtä ja projektikokemuksen analysointia vaatii myös uuden työpajatoimintaa tukevan SE-palvelutuotteen kehittäminen, missä projektipäällikkökin on ajoittain ollut aktiivinen. –Mallin kehittäminen on työlästä, kun yksittäiset projektit ovat pääosin aktivoituneet vasta toisen tai kolmannen toimintavuoden aikana ja ne ovat olleet radikaalin asiakaslähtöisiä, siis hyvin heterogeenisiä. Eri asia on, jos halutaan kirjoittaa opas tai arviointiasiakirja, jossa ”parhaat mallit” ja niiden yhteiset toimintatavat ja asiakasryhmät kuvataan ja mallinnetaan esiin. Hankeasiakirjassa palvelutuotteen kehittämisestä muotoiltiin seuraavasti:

Mahdollista on myös hankkeen aikana kehittää työpajojen näkökulmasta yhteiset valtakunnalliset laatuksiteerit täyttävä nuorten valmennuspalvelu, jota myös palveluverkosto voi suoraan ostaa työpajoilta. Sosiaalisen työllistämisen ja työpajatoiminnan kannalta tehostetun yksilövalmennuksen kehittäminen on uusi menetelmä, jota voidaan hyödyntää palveluiden tuotteistamisessa (...).

Myös hankeasiakirjan ideat keskeisistä yhteistyötahoista ovat – ainakin toistaiseksi – osoittautuneet yliampuviksi tai yleisluontoisiksi. Esimerkiksi nuorten valtakunnallinen ja ylimmän valtiojohtoon sponsorioima osallisuushanke ei ole ollut konkreettinen yhteistoiminnan osapuoli (vrt. kritiikistä, esim. Paju 2008). Sen sijaan SE-hankkeen ylöspolkaisudokumentissa relevantti Nuorisoasuntoliitto (NAL) on aktiivisesti mukana projektijohtossa ja hankkeen erityis(seminaari)propagoinnissa; konkreettisia asumiseen ja velkoihin liittyviä projekteja on SE-tukiagendalla lukuisia.

2.3 Toimintatuen muoto sekä johtamis- ja organisointitapa kypsyvät vasta kesällä 2006

Kuten hankeasiakirjan laatimisen ja soveltamisen alkuvaiheet osoittivat, SE-hankkeen propagointi, toimintatapa, tuen myöntämisen kriteerit sekä kohderyhmä elivät ja muuttuivat yllättävän paljon syksystä 2005 kesään 2006. Syksyllä 2005 evankelisluterilainen kirkko Yhteisvastuukeräyksen tuottoineen tukeutui TPY:n asiantuntijaorganisaatioon. Kuitenkin vasta kesäkuussa 2006 määriteltiin nykyinen hankkeen kohderyhmä,

joita ovat nuoret, jotka ovat joutumassa tai joutuneet väliinpuotoajiksi yhteiskunnallisen palvelujärjestelmän sisällä. Hanke kohdentuu sekä itse nuorille että heitä palvelevien paikallisten toimintojen kehittämiseen erityisesti sellaisilta osin, joihin ei normaalisti muu palvelu- ja rahoitusrakenne pysty. (TPY, SE-hanke, http://www.tpy.fi/sivu.php?artikkeli_id=90.)

Hankkeen johto⁵ ja projektiryhmä⁶ ovat auttaneet hankesuunnitelman melko yleisten ja jäykkien toimintanormien kehittämisessä, ja tukipäätösten yleisohjauksen kautta ne ovat myös osallistuneet käytännön toteutukseen. ”Suunta Elämään -hankkeella on erillinen keskeisiä viranomaistahoja, työpajakenttää, kirkkoa ja kuntia edustava johtoryhmä sekä hankkeen kohderyhmän tunteva projektiryhmä.”

Johtoryhmään ovat kuuluneet puheenjohtajana Arto Seppälä (Mikkelin kaupunginhallituksen pj.), varapuheenjohtajana Riitta Kaivosoja (OPM, ylijohtaja), sihteerinä Jari Hourula (projektipäällikkö, TPY), Saila Aho-Mantila (toiminnanjohtaja, TPY), Juha Alstela (työalasihteerinä, Kirkkohallitus), Raimo Ikonen (osastopäällikkö, STM), Kalle Kuusimäki (keräyspäällikkö, Kirkkopalvelut), Juhani Pirttiniemi (opetusneuvos, Opetushallitus), Tarja Taskinen (työpajaesimies, Helsingin kaupunki), Raija Vahasalo (kansanedustaja), Jouni Välijärvi (johtaja, Koulutuksen tutkimuslaitos).

Projektiryhmään ovat kuuluneet puheenjohtajana Kari Hilpinen (Ohjaava paja, Kuopion kaupunki), sihteerinä Jari Hourula, Kari Hiltunen (sosiaalipalvelut, Nurmijärven kunta), Jaana Karvonen (opetusvirasto, Helsingin kaupunki), Jari Karppinen (Nuorisoasuntoliitto ry), Olavi Sydänmaanlakka (HelsinkiMissio). ([Http://www.valtakunnallinenyopajayhdistys.fi/.](http://www.valtakunnallinenyopajayhdistys.fi/))

Vasta kesällä 2006 kypsyneet hankeresurssien myöntökriteerit ja viimekätiset toimintatukipäätökset ovat antaneet muodon hankkeen toteutukselle. Ne ja reaaliprojektien toimintaa ohjaavat hankkeen, kenttäaktiivien ja projektipäällikön ideoinnit ja ohjeistukset antavat muodon käytäntöön ajettavalle ja pitkälle autonomisena toteutuvalla toiminnalla, missä (kehittelyssä ja lopullisessa toteutuksessa) aina tapahtuu myös toiminnan luonnetta ja innovatiivisuutta rajaavia ja mahdollistavia ratkaisuja.

5 ”Johtoryhmä vastaa hankkeen strategisesta suunnittelusta ja ohjauksesta sekä toimii hankkeen substanssin asiantuntijana, sekä tukena sisältökysymyksissä.” (Suunnitelma Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteesta v. 2005 (TPY, SE-hankkeen arkisto.)

6 Aluksi puhuttiin ”ohjausryhmästä”, jonka tehtävänä ”on toimia hankkeen operatiivisen toiminnan tukena. Ohjausryhmä koostuu TPY:n, Yhteisvastuukeräyksen, NAL:n ja Nuorten osallisuushankkeen sekä työpajakentän edustajista. Ohjausryhmä ja projektipäällikkö raportoivat hankkeen toteutumisesta johtoryhmälle.” (Suunnitelma Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteesta v. 2005; TPY, SE-hankkeen arkisto.)

Kun muutos markkinoinnissa ja myöntölinjoituksessa tapahtuu hiljaisesti – ilman yhteistä ja kirjallista työskentelyä – se voi johtaa kavaliinkin hankeidean muutoksiin. Voi olla, että esimerkiksi hyvät esimerkit vievät projektitukimuotoa perässään: vaistonvaraisesti on helppo ottaa hankkeita tuen piiriin pienimmän riskin periaatteella ja valita mukaan etukäteen kompetentteja ja hyväkuntoisia asiakkaita tai voi olla, että projektijohtoa lähellä olevat verkostot manipuloivat valintoja.

Näistä potentiaalisista vaaroista on kuitenkin keskusteltu hankkeen sisällä ja sen johto- ja projektiryhmässä, myös tutkijan toimesta. Hankkeesta muodostuikin viimeistään talvella 2007 iso projektien kudelman, jonka toiminnan kehityksen seuraaminen on johto- ja projektiryhmänkin asemista käsin työläästä eikä voutimaiseen vaihtamiseen tai toimintadokumenttien pilkkujen tarkkailuun ole katsottu olevan tarvetta. Seurantaraportit ja hankkeen verkkosivut ovat olleet taustatietona reilassa. Varsinkin projektiryhmässä on kyetty pohtimaan yleislinjaa – valintoja on nostettu julkisuuteen ja yhteiseen pohdintaan jopa strategisten yksittäistapausten tasolla. Esimerkiksi nuoren naisen isohko toimintatuki velkojen korvaamiseksi otettiin yhteiseen käsittelyyn, ja ratkaisu oli laajan tiedonvaihdon ja monien argumenttien jälkeen positiivinen. Radikaali asiakaslähtöisyys on pitänyt myöntölinjaa avoimena varsinkin monipuolisille yksilökohtaisille hankkeille.

Näin haasteet SE:n operatiivisten elinten kokousvalmisteluille ja (väli)arvioinneille ovat selvät. Laajemminkin projektin käytännön vetäminen ja kehittämisvastuu helposti karkaavat projektipäällikön dynaamisen tehtävänkuvan suuntaan. Ja vaikka projektipäällikkö onkin keskiössä, hänen ei tule korvata koko hankkeen sielunkantajan paikkaa vaan verkottaa ja verkottaa... tuoda saalista näkyville ja purtavaksi... yhdessä paikallisten pajavetäjien kanssa ja näin säilyttää sen henki. Kiireisistä ja vaikutusvaltaisista toimijoista koostuva johtoryhmä on jäänyt operatiivisesti taka-alalle ja keskittynyt yleisseurantaan sekä toimeenpanopäätöksiin. Hyvää tahtoa ja tukea hankkeelle on saatu, yleiskeskustelu on liittännyt kokemukset hankkeesta laajempaan yhteiskunnalliseen tilannekartoitukseen, muihin projekteihin ja julkisuuteen. Johtoryhmä on myös kokousten ulkopuolella antanut hallinnollis-poliittista ja joskus intellektuaalistakin tukea hankkeen ratkaisuille, julkisuudelle, seminaareille sekä tapauskohtaiselle neuvonnalle. Alun perinkin arvovaltaisella ryhmällä haettiin legitimitettä hankkeelle, sen esiin nostamille ongelmille ja niiden ratkaisutavoille. Samoin etukäteen pohditut ja kuvitellut johto- ja projektiryhmän taustayhteisöt ja tietoudet sekä niiden mukaiset projektille refleksiiviset puheenvuorot ovat hyödyttäneet hankkeen kehittämistä. SE-hanke ei ole ollut aivan yksinäinen projekti alueella, ja hallintojen välinen yhteis- ja kehittämistyö monessa mielessä pyrkii asiakassensitiivisyyteen ja sosiaalipalveluiden tilalliseen ja aikataululliseen tehostamiseen.

Vuonna 2008 toimintansa aloittanut TPY:n uusi johto on lukenut loppuraportin ja tarttunut siihen vahvasti. Se ennakoii hyvää jatkopohdintoista ja operatiivisimmista johtopäätöksistä. Myös tutkija on oppinut TPY:n hallituksen artikuloimista kannoista ja kommentteista. Tämä onkin yksi dialogisen arvioinnin mahdollisuuksista: ovi voidaan jättää auki jatkuvalle polemiikille ja opille sekä hyvistä että ongelmallisista käytännöistä ja malleista. Projektiryhmä on operatiivisena ja ruohonjuuritason organaana löytänyt johtoryhmää enemmän aikaa tapauskohtaisiin tarkasteluihin sekä myöntökriteerejä ja kentän projektien hajaantumista ja kirjoa koskeviin pohdintoihin. Sen inspiroiva mieliala ja mukaan-heittäytyvä mieli ovat jotain, mitä ilman projekti ei kehity. Projektiryhmällä on ollut konkreettisen operatiivinen ja sosiaalisen emotionaalinen suhde pilottiprojektiin, haistajiin ja projektipäällikköön. Tällä on tietenkin rajansa ajatellen hankkeen kokemusten yleistämistä – mutta erityisen suuri merkitys siinä mielessä, että epävirallisissa ja riskisissä maastoissa liikkuva projekti tarvitsee epämuodollisia ja vähemmän akateemisia tunnustelutapoja, toiminnassa karaistuvia ihmisiä ja tunteita, henkilökohtaisia esimerkkejä ja karismoja.

Projektitodellisuus Suomessa on usein sellainen, että keskustelu- ja tunneyhteyttä ei aina kehity kentän ja hallitusten välille. SE-hankkeen loppuvaiheesta tästä päästiin keskustelemaan. Mietittiin eri tavoin sitä, miten projekti on muutakin kuin julkinen malli ja ammatillisen kehityskeskustelun osapuoli tai kohde. Toisaalta pohdittiin myös rajoja: miten hankkeet ja toisaalta niihin emotionaalisestikin kiinnittyneet toimijat liiaksi samastuvat. Tutkijakin on usein epävarma näissä mukana-olon-tapoja koskevissa rooleissa ja polemiikissa. Epävarmuus ja roolien vaikeus sekä niiden sekoittuminen

tulee kuitenkin tunnustaa ja käsitteellisestikin tunnistaa. Äidin ja enkelin roolit liittyvät voudin ja politikojien rooleihin hankkeiden kehittämisessä ja arvioinneissa. Kumppanuusmallien yksi oppi onkin roolien ja funktioiden uudelleensekoittaminen; epäviralliset ja nopealiikkeiset hankkeet usein henkilöityvät. Jokainen meistä tietää kuinka Olavi Sydänmaanlakka toimii, mutta harva on tutkinut hänen taustaorganisaatioidensa (esim. Aseman Lasten) periaateohjelmia (TPY, SE-hanke, http://www.tpy.fi/sivu.php?artikkeli_id=90; Paakkunainen 1999A ja B).

Hanke onkin elänyt mallikkaan väljästi refleksiivisen projektin tavalla: myös sen itseymmärrys ja normisto elävät asiakaslähtöisten ja kehittyvien toimintojen kanssa. Heti hankkeen alkuvaiheessa ymmärrettiin, että yleiset toiminta-avustukset eivät ole oikea ja tehokas tie tukea asiakaslähtöistä, uutta toimeliaisuutta kentällä. Alkuperäinen ajatus palveluseteleihin, ”valmennuseteleihin”,⁷ perustuvasta ja seutukuntakohtaisesta innovatiivisten projektien kokonaisuudesta (Hankeasiakirja 2005)⁸ on perustellusti ja ekonomisen järkevästi muokkaantunut tarkemmaksi, mutta samalla väljemmäksi. Valmennusetelit osoittautuivat projektissa heti käyttöön otettuina liian joustavaksi ja (vaihtoarvoisen) markkinaperustaiseksi keinoksi.

Kutakin hankesitoumusta edelsi asiakkaan ja aktiivisen pajatoimijan aiempi yhteistyö tai kontaktien tuottama huoli – potentiaaliset asiakkaat eivät olleet itse setelin kanssa hankkimassa itselleen erityispalveluita. Toimintatukea voi kyllä monen sosiaalisen työllistämisen konkarin mukaan hyvin verrata kansalaisyhteiskunnan tasolla joustavasti toimiviin sosiaalipalvelun seteleihin, joilla nuori voi sutjakkaasti löytää tiensä matalan kynnyksen palveluihin. Tällaisissa palvelusuhteissa täytyy vallita vahva luottamus, eikä setelin metaforan mukainen vaihtosuhde voi olla pelkästään mainos- ja markkinaharkintaan perustuva valintatapahtuma. Käyttöarvon lisäksi keskusteluun kannattaa tuoda myös luottamusarvo. Tällainen näkemys vastaa hyvin Suomessakin luetun angloamerikkaisen tutkimuksen yhteenvetoa ”kansalais-kuluttajien luonnista” (Clarke, Newman, Smith, Westmarland & Vidler: *Creating Citizen-Consumers*, 2007). Tässä julkisen palvelun valintaa sekä empiirisesti että teoreettisesti pohtivassa tutkimuksessa keskitytään mahdollisuuksiin yhdistää moderni konsumerismi (kuluttajaharkinta) kehittyviin sosiaalisiin julkispalveluihin. Ihmisten ja palveluiden välisen suhteen tarkastelussa päädytään SE-henkisesti korostamaan sellaisia palvelumalleja, joissa keskinäinen riippuvuus, vuorovaikutus, luottamus ja kumppanuus korostuvat pelkän valinnan sijasta.

2.4 Sosiaalisista palveluista huolehtimisen ja markkinoiden välinen suhde vaatii kumppanuusoppia

Seutukuntakohtainen SE-hankkeiden propagointi ja mobilisointi⁹ eivät onnistuneet. Motivaatiota ja valmiuksia ei maakunnallisesti tai seutukunnittain noussut esiin. Nyt tukipäätöksiä seurataan ja väljästi johdetaan hiippakunnittain – mikä sekin on periaatteena yleisluontoinen ja toiminnallisesti ongelmallinen. Hiippakunnat auttavat jakamaan maan eri osiin, mutta nämä osat eivät ole sosiaalisen

7 ”Valmennusetelien avulla tuki kohdentuu suoraan henkilöityihin edunsaajiin. Myöntämiskriteerien tarkoituksena on varmistaa, että tuki kohdentuu tarpeen mukaisesti sekä perustuu paikalliseen yhteistyöhön muiden tarvittavien resurssien saamiseksi.” (Suunnitelma Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteesta v. 2005; TPY, SE-hankkeen arkisto.)

8 Projektin toteuttamisen auktoritatiivisena tekstinä – yhteisen ymmärryksen perustana – voi pitää TPY:n Suunnitelmaa Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteesta v. 2005 (TPY, SE-hankkeen arkisto). Muut päätökset, toimintalinjaukset ja toteutukset toimivat suhteessa tähän perusnormistoon ja ajattelutapaan.

9 Yhteisvastuukeräyksen tuoton kohdentaminen mutkatta ja reilusti edunsaajille on perusasiakirjan mukaan ”hankkeen haasteellisin tehtävä”. ”Toimintojen yleisavustaminen tuottaisi todennäköisesti heikomman kohdentuvuuden ja vaikeuttaisi verkostoyhteistyön kehittämistä enemmän kuin hakemuksiin perustuva koordinaatio. Tämän vuoksi tuen jakamiseen esitetään seuraavaa menettelytapaa: Tukialueiksi valitaan valtakunnallisesti kattava joukko seutukuntia (n. 50-70); alueiden työpajat voivat hakea yhteistyössä paikallisista toimijoista kootun edustavan ryhmän kanssa Valtakunnallisen työpajayhdistyksen kautta Yhteisvastuukeräyksen tukea edunsaajien tehostettuun yksilövalmennukseen palveluihin (valmennusetelit).”

ja sosiaalipoliittisen eriytymisen kannalta aina relevantteja. Kuten jäljempänä esitettävä yhteenveto hiippakuntakohtaisesta toimintatuen jaosta osoittaa, kirkon toimijoiden projektiaktiivisuus, hankkeelle luoma julkisuus ja toimintatapa eivät ratkaise ja luo SE-hankkeen tyyppisen toiminnallisen yrityksen aktiviteettia ja organisaatiota. Juuri tästä syystä kirkko turvautuukin partnereihin esimerkiksi Yhteisvastuukeräyksen tuoton jakamisessa.

Toisaalta työpajakentän erilaiset organisaatiot eivät ylipäänsä toimi ja artikuloi kehittämistarpeitaan seutukunnittain. TPY:nkään alueorganisaatio linkkeineen ei ole SE-hankkeen mobilisoinnissa osoittautunut järin toimivaksi. Aktiivisia ihmisiä on ja tieto kulkee, muttei välttämättä aluelinkkien kautta. Kuten edellä esitetty arvio sosiaalisen työllistämisen organisaatiotavan hajautumisesta osoittaa, monet paikalliset ideat elävät toimintatapojen ja niitä organisoivien, sangen isojen ja keskittyneiden osaamisinstituutioiden ja niiden kehitys- ja tuloskeskustelun tasolla. Näillä keskittyneillä palvelun tarjoajilla ja markkina-alueitaan jakavilla organisaatioilla (usein säätiöillä) on myös osaamis- ja palvelurepertoaarien kehittämiseen liittyvät kilpailulliset ja näiden rinnalla ”korporaatiotyyppiset” etunsa. Tuotantoedut eivät ole aina herkkiä tunnistaman eri alueita ja ongelmakonteksteja: pahimmat kolkat ja tapaukset eivät ole kannattavia ja esimerkillisiä työkohteita. Omassa refleksiivisyydessään, tiimimuodossaan ja kehityskykyisyydessään ne luovat mallin modernista palvelukonsernista ja samalla kehittävät – edellä pohditun angloamerikkalaisen retoriikan mukaisesti – oman kansalaiskuluttajan mallinsa.

Näiden organisaatioiden mahdollisuuksien ja ongelmien käsittely kansallisen tason analyysissä tai yhteistoiminnassa on entistä haasteellisempaa. Laiminlyönnit kansallisessa julkisuudessa ja keskustelussa voivat olla koko sosiaalisen työllistämisen kentälle rajuja. Tunnetusti sosiaali- ja terveystalouden tuotantoyksiköiden laajentaminen ja organisointitapojen monipuolistuminen kuntakentällä on kyetty heikosti keskustelemaan poliittisessa ja kriittisessä julkisuudessa. Kehitys sosiaalisen työllistämisen kentällä ennakoit muutoksia. Isot toimijat pyrkivät seutukunnittain ja maakunnallisesti luomaan kentän koko palvelun repertoareja. Tämä näkyy jopa isojen palveluyksikköjen uudenaikaisessa valtakunnallisessa verkottumisessa, tuotantoajattelussa ja yksityistämisalioitteissa.

Oktetin kymmenen säätiön piiristä SE-hankkeen projektihakuihin ovat osallistuneet Jupiter-säätiö (Vaasa), Parik-säätiö (Kuusankoski) sekä Työhönvalmennus-säätiö Tekevä (Jyväskylä). SE-hankkeen kokemusten mukaan tämä suhteellisen vähäinen innostus liittyy siihen, että suurilla yksiköillä on omat tehokkuusnorminsa ja kilpailukulttuurinsa, joilla käsitellä asiakaskeskeisesti sosiaalisen työllistämisen tarpeita. Parhaimmillaan niiden toimintatavat tavoittavat hyvin lähialueen nuorten ongelmalliset kontekstit, ja yksilöidyt työmuodot toimivat intensiivisesti. Mutta massaräätälöivä tuotantotapa ja sen tuotteistuva tehokkuus alkavat helposti elää omaa elämäänsä; erityisesti tuloksellisen toiminnan kannalta hädänalaisimmat, monipolvista sosiaalista ja yksilöllistä ohjausta vaativat ja yhteiskuntakriittisesti polttavat yksilötapaukset voivat jäädä huomiotta. SE-hankesateenvarjossa tämä näkyy siinä, että pienimuotoiset ja seutukunnillaan monesti vaihtoehtoiset partnerit ovat aktiivisia käyttämään SE-tukivarsia. Sitä paitsi pienet pajat ovat Suomessa vähentyneet.

Tämän tutkimusprojektin tehtävänanto ja aineisto eivät kohdistu sosiaalisen työllistämisen kentän muodonmuutokseen. Mutta nimenomaan sen pohdinta, kuinka asiakastyön huolet ja intensiivisyys yhdistyvät markkina-asiakkuuden ratioon ja sitä koskevaan kilpailulliseen tieto-osaamiseen, on tässäkin tutkimuksessa aktualisoitunut ja vaikea asia. Ostopalveluiden tilausmenettelyt vaihtelevat seutukunnittain; usein ne johtavat jo tilaajan pohjustamiin yksipuolisiin hintakeskusteluihin. Monet sosiaalisesti komplisoidut asiakassegmentit istuvat hankalasti ekonomistiseen hinnoitteluun. Minne piirrämme markkinakilpailun dynaamisuuden ja asiakashuolesta ponnistavan julkisen (projekti)toiminnan onnellisen ja monessa ylikäytävän rajan? Kuinka taataan molemminpuolinen kokemustenvaihto, kilpailullinen mutta pluralistinen kenttätyö – se yhteydenpitokulttuuri ja luottamuksellinen partnerivuorovaikutus, jota angloamerikkalaiset tutkijatkin edellä penäsivät?

Vastuullisten palveluiden tuottamisen valtakunnallinen silmämäärä vaatii tuotantotapojen erojen ja ristiriitojen tunnistamista. Vasta tämän jälkeen voidaan ”toisten” kanssa pelata yhteen ja erikseen, yhdistää toimintoja tarpeen ja tilanteen mukaan. Tilajat osoittavat, kuinka ahdasta tällainen

kumppanuusoppi on – julkisetkaan toimijat eivät halua tai osaa ajatella palvelusopimuksia kuin ”löysät pois” -asenteella ja kitsaan veronmaksajakansalaisen näkökulmasta. Monet viestit maakunnista osoittavat myös, että tilaaja–tuottaja-malli on useissa kunnissa ”ummistanut korvat laatuajattelulta, tilaajat ja sosiaali- ja terveysalan toiminnanjohtajat ovat enemmänkin kiinnostuneita palvelujen halvimmista norminmukaisista hinnoista kuin niiden laadusta”. Tällainen asenne ei tue tuottajan asiakaslähtöistä, yksilöllisesti seurattavaa ja jatkuvalinjaista työtappaa eikä se vakuuta markkinoinnin yhteiskuntavastuusta ja sen mukaisista innovaatioista. Ekspansiivisen hyvinvointivaltion sukupolvet eivät helposti opi palvelusopimusten politiikan pelikeinoja. Sosiaalisten palveluiden markkinat eivät perustu onnellisiin ja symmetrisiin yhtälöihin (muutoinhan niitä tuskin tarvittaisiin). Tämäkin on asia, joka tekee monipuolisten ja matalan kynnyksen sosiaalisten palveluiden luomisesta tuskaisaa.

Kuntien, valtion ja puolijulkisten isojen palveluorganisaatioiden sekä TYP:n rinnalle nuorisotyön ja sosiaalisen työllistämisen palvelun kentälle ovat työntyneet uudentyyppiset asiantuntijatietoudet ja etujärjestöhahmot: EU-projektien kansalliset ja maakunnalliset ammattitaidot ja know-how-verkostot, yksityiset (palvelut, arviointi- ja kehitys)firmat, isojen kuntien nuorisopalvelujen ”kymppikerhot” ja nyttemmin isot yhdistykset ja säätiöt omine yhdistyskokouksineen ja eturyhmineen. Valmennus- ja sosiaalipalvelusäätiöiden yhdistys Oktetti ry on esimerkiksi mobilisoinut Säätiöoktetin kehittämisprojektin, jonka ensimmäinen tavoite on toimialan kasvun aikaansaaminen – ei esimerkiksi laadullinen ja vuorovaikutuksellinen palvelu- ja hintakilpailu. Yhteenliittymän kotisivujen mukaan se on julistautunut ”uusien laadukkaiden valmennuspalvelujen tuottajayhteisöksi” (<http://www.saatio-oktetti.fi>). Vuodenvaihteessa 2007–2008 eräs keskeinen tutkimuspalveluyhtiö ilmoittaa verkkosivuillaan, että se valmistelee työnimellä Oktetti esiselvitystä valmennus- ja sosiaalipalvelusäätiöiden yhdistys Oktetti ry:n asennoitumisesta valtakunnalliseksi yksityiseksi palvelutuottajayhteisöksi. Kehitys on huimaa ja tutkijana en ole lukenut alan kriittisiä edunvalvonta- ja kehittämiskeskusteluja. Tutkijan intressinä ei voi olla poliittisten ratkaisujen teko tilaajien puolesta, mutta sosiaalisten työllistämispalveluiden tuotannon kiivas kehitys ja monien alan pioneerien huoli herättävät vaatimuksen ”nostaa vaihtoehdot, kumppanielämän mahdollisuudet ja yhteiselämän pelisäännöt pöydälle – muutoin vain ’raha puhuu’ tilaajien köyhyydellä ja tuottajien tehokkuudella”.

2.5 Normit väljentyvät ja työllistämismittarit puhuvat?

Työhallinnon määrittely työpajasta muuttui vuoden 2007 alussa (23 §; 21.12.2006/1397). Sosiaalisen työllistämisen toimeenpanijoiden kuvaus on laajentunut, eikä perinteinen työpaja-sana ole mukana profileissa:

Kunta, yhdistys, säätiö ja sosiaalinen yritys voivat sijoittaa palkkatuella palkkaamansa vajaakuntoisen, pitkäaikaistyöttömän tai vaikeasti työllistyvän työhön yritykseen, yhdistykseen, säätiöön tai yksityiselle henkilölle. Tuella palkatun edelleen sijoittaminen edellyttää, että palkkatuen saaja ilmoittaa siitä ennen sijoituksen alkamista työvoimatoimistolle ja liittää ilmoitukseen työn järjestäjän vakuutuksen siitä, ettei tämä ole vakuutuksen antamista edeltäneiden yhdeksän kuukauden aikana tuotannollisista tai taloudellisista syistä irtisanonut tai lomauttanut työntekijöitä samalla työssäkäyntialueella samoista tai samanlaisista tehtävistä taikka lyhentänyt heidän työaikaansa.

SE-hankearvion haastatteluista ja dokumenteista käy ilmi myös se normien muuttumiselle rinnakkainen tieto, että useilla paikkakunnilla vahvasti nuorten parissa toimivilla, usein kunnallisilla pajoilla on resurssiongelmia tai että niitä ollaan lakkauttamassa. Samalla sosiaaliset vastuut voivat siirtyä isompiin ja toisella paikkakunnalla toimiviin valmennusrenkaisiin.

Maan hallitus sitoutui parisen vuotta sitten normien ja kolmen ministeriön paimenkirjeen tasolla nuorten, alle 25-vuotiaiden koulutus- ja työpaikkatakuisiin, mutta palvelutarjonta ei koulutus- ja työelämävalmennuksessa ole kehittynyt siten, että jokaiselle nuorelle löytyisi matalan kynnyksen tie eteenpäin. Palvelumuodot kehittyvät ja keskittyvät, ja nuorten tarpeet jäävät turhan usein huomioimatta.

Asiakassensitiivinen sosiaalisten työllistämispalveluiden kehittäminen matalan kynnyksen periaatteella vaatisi yleisresurssien takaamista paikallisille osaamistahoille sekä niiden monipuoliselle kehittämiselle, ei niinkään tuoton turvaamisen maksimiä.

Tulosvastuu on monessa tuulettanut ja kehittänyt myös pajakulttuureja. Mutta tuotteistaminen ei voi monen raporttia varten haastatellun mielestä merkitä imperatiivia, että kunkin asiakkaan sosiaaliseen tuotantotaloon tuoma raha ratkaisee – perusresurssit ja asiakasspesifit suhteet on luotava muutoin. Toisella tasolla markkinoistuminen ei voi merkitä bisnesreviirien tylyä valtakunnallista jakoa, monopolisoitumista ja aluepoliittisen ajattelun murtumista – on muistettava pientenkin seutujen pienet asiakkaat. Tuotteistaminen ei saa esimerkiksi alan yhtiöityvien tuottajien keskuudessa tarkoittaa nettisivujen ja tuotetietojen köyhtymistä ja salailua. Päinvastoin, asiakkaiden pitäisi nähdä mainonnan läpi, itse palveluihin – sillä asiakasluottamuksesta ja pienten ihmisten peloista tässä lopulta on kyse. Asiakasretoriikassa markkinakansalaisuus usein korvaa yhteiskunnallisen kansalaisen.

2.6 Asiakasparadigma osataan kirjoittaa hakuohjeiksi

TPY myöntää nyt harkintansa mukaan rahaa hakemuksille toimintatuen muodossa. Mukana tulee myös neuvontapalvelu, keskustelumahdollisuus tuen kohdentamisesta. Tehostetun yksilö- ja työvalmennuksen laskennallinen perusta on nyt enimmillään 50 euroa päivässä per nuori, ja tukea myönnetään puolen vuoden periodin silmämäärällä. Hankkeen hakuaika on joustava, ja hankeidea sekä toimintamuotoja voidaan kehittää vielä kirjallisenkin muotoilun vaiheissa. Asiakkaan tarpeet huomioon ottava työmuotojen harkinta onkin tapahtunut usein asiakkaan, valmentajan ja projektipäällikön kesken, projektiryhmän ja jopa johtoryhmän käsittelyn tukemana.¹⁰ Projektipäällikkö on tässä korvaamaton toimija koko hankkeelle. Hän on myös käytännössä voinut ja joutunut jalkautumaan kentälle, tulkitsemaan saamia ohjeita itsenäisesti, määrätietoisesti ja rohkeasti.

Ratkaisujen suunnan ja konkreettisten tapauspäätösten hyväksyntä ja oikeutus (legitimaatio) perustuvat projektipäällikön itsenäiseen ja nopeaan toimintaan. Näille päätöksille ja linjauksille haetaan tiimijohtajuuden tapojen mukaisesti johto- ja projektiryhmän tuki ja legitimaatio myöhemmin. Kuten muuallakin Euroopassa on todettu, joustavat ja refleksiiviset projektit ovat tulleet jäädäkseen. Mutta niiden toimintatapa ja legitimizeetti – onnistuminen – testataan usein joko kentän tuulispäiden tai toiminnallisesti kokoavien ja kehittävien henkilötoimijoiden uskottavuuden varassa. Onnistuminen ratkaistaan karisujen, toimijoiden tyyliä ja yhteiskunnallisen vakuuttamistaidon tai tuotebrändien vauhdin ja menestyksen varassa. Tuotepalvelujen maailmassa karisma lähestyy tuotetta ja tuotemerkkiä. Parhaimmillaan ne samastuvat ja elävät samaan suuntaan. Hyväksyntä ja kehittäminen auktoriteetti voivat toteutua tehokkaasti imagojen ja symbolisesti uudella tavalla ladattujen toimijuuksien varassa, mutta edustuksellisten ja poliittisesti vastuullisten tahojen on hyvä ajoittain analysoida ja tarkistaa toiminnan periaatteet ja näin taata sen legitimizeetti. Toimintatapa ja projektipäällikkö ovat vahvasti liikkeellä, vastuullisten elinten on välillä tarkistettava meno ja sen tyyli.

Toimintatukea haetaan nyt selkeillä mutta vastuullisen ja asianmukaisen tiedon hankintaan perustuvilla dokumenttipohjilla internetissä. Hakemusprojektissa on selvästi luotu kaksi erilaista mahdollisuutta: tukiresurssi yksittäiselle nuorelle (henkilöhakemus) tai erilliselle ja useampaan nuoreen kohdistuvalle projektille (yhteisöhakemus). (TPY, SE-hanke, http://www.tpy.fi/sivu.php?artikkeli_id=90).

¹⁰ ”Suunta Elämään -Hanketta ja sen kautta jaettavaa toimintatukea kohtaan on ollut paljon kiinnostusta. Kentältä on tullut monenlaisia ideoita, joista yhdessä neuvottelemalla on pyritty siihen, että mikäli mahdollista, niin toimintatuki on myönnetty. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ideoiden syntyessä kannattaa ottaa yhteyttä projektipäällikkö Jari Hourolaan. Tällöin ideointiprosessia voidaan jatkaa ja ideaa mahdollisesti jatkotyöstää siten, että se täyttää hankkeen projektin johtoryhmän määrittämät ehdot.” (TPY, SE-hanke, verkkosivusto: http://www.tpy.fi/sivu.php?artikkeli_id=90.)

Hankkeen tarkoituksena on jakaa keräystuotto rahallisen toimintatuen muodossa eri tahoille, joita voivat olla esim. yksittäiset tukihenkilön avustamat nuoret tai jonkin tahon toteuttama em. kohderyhmään kohdistettu yhteisöllinen projekti. Myöntämiskriteereinä ovat mm. tuen tarpeessa olevien nuorten paikallinen tunnistaminen, tuen tarjoajien osaaminen ja paikallisen yhteistyöverkon toimivuus sekä paikallisten toimijoiden osallistuminen rahoitukseen. Tehostetun yksilövalmennuksen laskennallinen perusta on maksimissaan 50,00€ päivä/nuori ja maksimi ajanjakso puoli vuotta. Tuen tulee aina olla nuoren tai nuorten yksilöllisiin tarpeisiin kohdennettua. (Em. verkkolähde.)

Tuen myöntämisen kriteerit ovat kiinnostava ja kehitelty kokonaisuus. Ne ovat avoimia erilaisille hanketoimijoille ja samalla inspiroiva kokonaisuus periaatteita. Hakemuksia ei rajata vain sosiaalisen työllistämisen ja työpajatoiminnan piiriin, vaikka TPY:n hallinnon osana organisaatiotaho, ongelmien käsitteellinen kuvaaminen ja toimintoesimerkit siihen suuntaan vetävätkin. Myös kirkon sosiaalinen tilaus korosti sosiaalisen työllistämisen kenttää ja TPY:tä avainosaajaorganisaationa. Kriteerit ovat hankesuunnitelman alkuperäisten¹¹ periaatteiden mukaiset asiakaslähtöisyydessä, sektoriyhteistyön vaatimuksessa ja siinä, että tuetut toiminnot eivät voi saada tukea muualta, esimerkiksi sosiaalisten yksilöllisten oikeuksien perusteella valtiolta tai kunnilta.

Muilta osin kriteerit ovat selvästi kehittyneet hankesuunnitelmasta. Asiakaslähtöisyys ja jopa innovatiivisuus sidotaan taiten paikalliseen kontekstiin; mitään suuria valtakunnallisia institutionaalisia uutuuksia ja vallankumouksellisia ”heureka”-kokemuksia ei välttämättä edes etsitä. Mutta ehkä juuri siitä johtuen sosiaalinen asiakassuhde ja tuntoherkkyys säilyvät, ja ainutlaatuisia kentän ratkaisutapoja löytyy. Isojen organisaatioiden yleistoiminnan kehittäminen tai yleis- ja toimintamenot rajataan selvästi ja systemaattisesti ulos hanketuen piiristä. Tästä hanketoimijoita ovat varoittaneet monet suuret, esimerkiksi Euroopan unionin rahoittamat hankkeet, joihin voidaan upottaa miljoonia euroja tukemaan olemassa olevan hallinnon välistä verkottumista ja joille asiakaslähtöisyys merkitsee eräänlaista kansalaisten kuulemistapaa. Uudet osallistettavat ryhmät ja osallisuuskäytännöt, kuulemistai voimaannuttamistavat, nuorisotiedotus ja ideat yksilöllisistä (verkottamis)kompetensseista ovat osa Euroopan unionin horisontaalista, avointa koordinaatiota. Ilman joissain europrojekteissakin toteutuvaa yksilökohtaista vastuuta tällainen ”kuuleminen” jää ohueksi, ja toimijat voivat hyvin omalähtöisesti operoida erilaisilla kuulemismenettelyillä ja osallisuustapahtumilla.

Tämä linja on vaikuttanut sosiaalisen työllistämisen kentän isojen toimijoiden ja suurten kuntien kiinnostukseen hanketta kohtaan. Yksilökohtaiseen asiakastuloksellisuuteen nojaava asiakirjojen henki ja projektipäällikön linja eivät ole menneet läpi mukisematta, vaikka projektiryhmä ja johtoryhmän yleistuki ovatkin olleet niiden takana. Varsinkin silloin, kun on haluttu kyseenalaistaa SE-projektin toimintakauden pidentyminen ja resurssien jääminen virumaan hankkeen tileille, on yritetty saada aikaan päätöksiä isoista projektituista. Kuten seuraavat tarkastelut osoittavat, projektin merkittävien rahamäärien jako nopeasti isoille alaprojekteille olisi ollut mahdollista, mutta se ei olisi ollut tarkoituksenmukaista hankkeen asiakaslähtöisyyden kannalta. Jakoperusteissa eli ajatus, että asiakkaiden elämän rauhoittamisen lisäksi voisi olla syytä rauhoittaa myös maan sosiaalisten koulutus- ja työllistämispalveluiden ja niiden tuotantorinkien vauhtia ja ohjata sitä yhteistyöhön sekä yhteyteen (uusien) asiakkaiden elämämaailmoihin.

11 Hakemusten ja raportoinnin tuli alkuperäistenkin ohjeiden mukaan tapahtua ohjausryhmän silmän alla, joka ”käy läpi myönnettyt tuet”. Hakua ohjeistavat ”myöntämiskriteerit – ja priorisoinnit” olivat: ”(1) Tuki valmennusseteleihin myönnetään talousarvion kehyksen mukaisesti ensisijaisesti nuorille, joiden elämäntilanne edellyttää tehokasta tukea, eikä siihen ole saatavilla vaihtoehtoja rahoitusta. Tuen kohdentaminen on oltava yksilöitävässä. (2) Tuki myönnetään ensisijaisesti suunnitelmallista yhteistyötä harjoittaville hakijaorganisaatiolle eli kohdassa 1 mainitun tarpeen lisäksi on voitava esittää, että nuoren tukemiseksi on olemassa toimiva yhteistyörakenne. (3) Valmennussetelin mahdollistaman jakson aikana verkosto esittää moniammatilliseen yhteistyöhön perustuvan jatkosuunnitelman, jonka rakentamisessa nuori itse on aktiivisesti mukana.”

2.7 Pienimuotoiset, paikalliset visiot neuvotteluun

Hankkeiden, tavoitteiden ja ryhmien välisten suhteiden tulee ohjeiston mukaan rakentua realistisesti. Tämä viittaa myös pienimuotoisiin budjetteihin, joilla ei paikata isojen organisaatioiden kassavajeita tai työllistettä moneen pussiin, suuntaan ja projektiin toimivia työntekijöitä ja valmentajia organisaatioihin. Pienet summat ja toimintatuen keinottelumahdollisuuksien nimeäminen merkitsevät myös sitä, että hakemus vaatii vakuuttavaa paikallista aloitteellisuutta ja tarpeen tuntemusta. Pienimuotoisuus myös loihtii esiin työpajakulttuurissa edelleen pihisevän idealismin, kentän aktiivien tulisieluisuuden, jota ilman uusia paikallisia palvelutuottajia ei laiteta toimintakokeeseen. Tässä mielessä se, että jotkut SE-hankkeesta innostuneet seutukunnalliset toimijat ovat isoja organisaatioita ja säätiöitä, ei huoleta: nekin ovat tuoneet hankkeeseen jonkin selvästi itsenäisen uuden osan, paikallisen pilottiosaajan tai kokeilun institutionaalisesta valikoimastaan.

Käytäntö ja syksyyn 2006 mennessä tehtyjen projektiedustelujen ja hakemusten luonne ja palaute ovat muokanneet toimintatavan. Kukaan projektissa ei voinut tietää vielä alkuvuodesta 2006, mihin suuntaan hakemukset tulisivat painottumaan. Hankesuunnitelmassakin perusasiakkaita etsittiin perinteisten asiakaskategorioiden mukaisesti.¹² Arvioijatutkijakin oli monessa suhteessa ymmällä keväällä 2006, vaikka korostikin valittujen ideaalien, kriteerien ja rekrytointitoimien luovan itsessään todellisuutta.

Yksittäiselle nuorelle toimintatuen myöntämisen edellytyksenä on tukihenkilön avustama suunnitelmallinen ja konkreettinen pyrkimys oman elämäntilanteen parantamiseksi. Yhteisöille ja eri toimintatahoille tuen myöntämisen edellytyksenä on suunnitelmallinen pyrkimys parantaa tuen kohteena olevien nuorten elämäntilannetta. Yhteisöllisen tuen myöntäminen edellyttää myös moni-ammattillisen verkoston osallistumista työskentelyyn. Toimintatukihakemuksissa arvioidaan useita seikkoja ja ennen hakemuksen kirjoittamista kannattaa ottaa yhteyttä Suunta Elämään -hankkeen projektipäällikköön, jolloin voimme yhdessä neuvotella ideasta ja pohtia, että miten se olisi mahdollista konkretisoida toimintatuen piiriin. Tarpeen vaatiessa hakemukset käsitellään hankkeen projektiryhmässä. (Em. verkkolähde.)

Hakemusta puoltavia seikkoja ovat esim.

- toiminnan sijoittuminen sosiaalisen työllistämisen ja työpajakentän piiriin
- toiminnan asiakas-/henkilölähtöisyys ja asiakasryhmän/henkilön tarpeiden huomioiminen
- alueellisen/henkilökohtaisen tarpeen tunnistaminen ja huomioiminen
- innovatiiviset ideat, jotka ovat sidoksissa alueelliseen viitekehykseen
- toiminnan suunnitelmallisuus ja perusteltu tarve
- konkreettinen toiminta, jolla pyritään parantamaan kohdejoukon/henkilön elämäntilannetta ja toimintakykyä
- haettavan toimintatuen realistinen summa suhteessa toteutettavaan toimintaan
- toteutettavan toiminnan pitkäkestoisuus ja säännöllinen toistuvuus
- toiminnan avulla pyrittävät konkreettiset tavoitteet

¹² Edunsaajiksi hankkeen perustekstissä määrittyivät työpajatoiminnan perusasiakkaat. Siitä noin puolet saatettiin luokitella hankkeeseen sopivalla tavalla haastavien asiakkaiden ryhmään. Näitä ryhmiä voidaan luonnehtia seuraavasti: ”Ajelehtivat, ’leijuvat’ nuoret (noin 50 % työpajanuorista) eivät tiedä, mitä haluaisivat ja ainoa päämäärä on saada päivä vain kulumaan. Nuorilla on usein suuria epärealistisia unelmia. Oma-aloitteellisuutta ja pitkäjänteisyyttä on vähän. Kysyvät huonosti, vaikka tarvitsisivat neuvontaa myös arkielämän jäsentämisessä. Työntekoa karttelevat nuoret (alle 10 % työpajanuorista), jotka tietoisesti epäsosiaalisen elämäntavan omaksuneet ovat työpajatoiminnassakin haasteellisimpia. Heidän kanssaan kasvatustyö tapahtuu pitkäkestoisessa yhteistyösuhhteessa. Näiden nuorten ”pysäyttäminen” ja muutoshalun etsiminen on keskeisintä. Näillä nuorilla on usein koulu jäänyt tai jäämässä kesken. Päihteet sekä rikokset tuovat vaihtelua arkeen. Ryhmää yhdistävänä asenteena on hyötyajattelu, eli yhteiskunnan tarjoamat oikeudet ja edut ilman velvollisuuksia. Näitä nuoria on vaikeaa saada suoraan sitoutumaan kokopäiväiseen työpajatoimintaan. Heitä tulee etsiä ja motivoida sitkeästi tarjoten asiakaslähtöistä tukea ja toimintaa.” (Takkunen 2003.)

- kohderyhmän koko ja sen sosiaalinen vaikuttavuus
- moniammatillinen yhteistyö ja sen konkretisoiminen
- yhteistyö paikallisen seurakunnan kanssa
- paikallisten toimijoiden osallistuminen rahoitukseen

Toimintatukea ei voida myöntää esim.

- toimintaan, jonka rahoitus kuuluu selkeästi jonkin muun tahon piiriin (esim. kunnan peruspalvelut, seutukunta, työvoimahallinto jne.)
  - käynnissä oleville projekteille/hankkeille, joilla on jo olemassa oleva projekti- tai hankerahoitus jonkin muun tahon kautta, mikäli haettava toimintatuki kohdistuu projektin/hankkeen perustoimintaan
  - budjettivajeen paikkaamiseksi tai säästöjen aikaansaamiseksi
  - lopetetun tai loppumassa olevan projektin/hankkeen jatkorahoitukseen
  - pelkkiin palkkakustannuksiin (poislukien ostopalvelu, joka perustellusti hankitaan kohderyhmälle/henkilölle)
  - mikäli haettu toimintatuki ylittää 50,00€/päivä/kohdejoukkoon kuuluva henkilö
- (Em. verkkolähde.)

2.8 Viritelmän rajat, pienet volyymit, neuvottelutyö ja hylkäämislinja karaisevat

Hakemusten myöntökriteerit ovat siis löytäneet luovasti tulkitun uomansa projektin suunnittelussa ja toteutusvaiheen alkupuolella. Kriteerit ovat avautuneet – ehkä viidesosassa tapauksia – myös tiukasti määritellyn työpajatoiminnan (sosiaalisen valmennuksen ja työllistämisen) ulkopuolelle. Kolmannen sektorin kuuluisat tuotantokoulut työ- ja yksilövalmennuspolkuineen ovat laajentaneet sosiaalisen työllistämisen kirjoa perinteisen työpajasapluunan rajojen yli koulutusrakenteisiin ja yksityisen sektorin suuntaan. Samoin Mamu-osaamiskeskuksen monikulttuurisia ongelmia käsittelevät yksilö- ja työvalmennustuet ylittävät työpajan perinteiset toimintamuodot monin sofistikoitunein tavoin. Myös tanssi-, liike- ja taideterapia, ilmaisupainotteisen valmennusorganisaation leirihankkeet, poliisin sosiaalitoimen nuorten työprojekti, kainuulaisen kyläyhdistyksen lasten kodinhoidon tukihanke, diagnoosien ja valmennustukimatkojen resursoinnit, ylipainoisten kavereiden erityissponsoroinnit, sivarin ja armeijakaverin elämänhallintatuki sekä nuorten äitien arjen tukipolut ovat tällaisia uusia elämänhallintaprojekteja ohi ja yli traditionaalisen paja-ajattelun.

Myös muutamat muut hankkeet venyttävät pajatyön konventionaalaisia rajoja, vaikka niiden aloitteentekijät tulevatkin pajojen piiristä. Toimijajoukon laajeneminen pajojen virtapiiriin ulkopuolelle rikastaa interventioiden sisältöjä ja tulokulmia nuorten elämänhallintaongelmiin.

Näissä hankkeissa otetaan edellä pohdittu kairos-tilanne vakavasti ja annetaan oikealla hetkellä erityistuki nuoren elämänhallinnalle.

Myöntökriteerien muokkaantuminen selkeän reiluksi ja läpinäkyviksi kesällä 2006 karaistui myös viidessä hylkäämispäätöksessä. Kun hankkeen toiminta-ajatus ja myöntökriteerit olivat vielä kiteytymättä, tuli hankkeelle muutamia melko ympäröityjä ja lyhyitä rahastuskirjeitä, jotka oli tietenkin pakko hylätä. Hylättyjä hakemuksia oli alkutaipaleella viisi, ja niiden euromäärä kiipesi 90 000 euroon. Näiden hakemusten takana olivat monesti merkittävät taustaorganisaatiot. Hylkäämisperusteet liittyivät usein haettujen tukien liian suuriin euromääriin, yliarvioituihin palkkatyön tarpeisiin tai yleishyötyä hakijoille tuottaviin palkkalaisiin.

Joskus hankkeiden toimintatuki yksinkertaisesti ylitti reippaasti ohjeellisen 50 euroa/osallistuja/päivä-periaatteen. Joissain tapauksissa on ollut myös helppo huomata, että SE-hanketta on suoraan ajateltu eräänlaisena paikkaajana, joka korvaa ison projektin jostain muualta saaman hylkäämispäätöksen. Monissa

hylkäyspäätöksen saaneissa tai neuvottelun alaisissa hanketapauksissa projektipäällikkö on kyennyt osoittamaan muita mahdollisia julkisia tukitahoja. Oman työntekijäresurssin ostaminen joihinkin kalliisiin hankkeisiin on torjuttu, koska vastaavan palvelujen hankkiminen ostopalveluin olisi ollut edullisempaa hankkeille.

Aina hakijatahot eivät ole edes tiedustelleet kuntien tai esimerkiksi Raha-automaattiyhdistyksen tukimuotoja ennen hakua. Muutamissa hakemuksissa annettiin harhaanjohtavia tietoja hankerahoituksesta, ja SE-hakemus oli taktisesti ja väkisin irrotettu isommista hankevisioista. Hylkäämiseen johti myös tilanne, jossa hakijan kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen ei lisäselvityksiä hankkeesta kuulunut. Yhdessä valmiiksi lämmitetyssä yksilöhankkeessa vanhemmat estivät valmennusprosessin. Joustavat ja innovatiivisia, asiakaslähtöisiä projekteja ”metsästävät” kriteerit sekä hylkäämispäätösten teko niiden perusteella ei ole aina helppoa. Sen sijaan ne ovat helppoja paikkoja kielteisille spekulatioille ja hankkeen leimaamiselle. Nämä jälkiporut on yritetty käydä hankkeessa keskustellen läpi. Hylkäyspäätökset tai nopeat keskeytykset ovat SE-hankkeenkin ”Siperian oppi”. Kun hankeapparaatti pääsi vauhtiin, hakuneuvotteluissa oli helppo viitata hylkäystapauksiin ja niiden avulla ennakoita epäilyttäviä tapauksia.

Myös arvioijatutkija pääsi ukkosenjohdattimeksi haastatellessaan erään hylätyn hakemuksen tekijöitä. Kritiikki projektipäällikköä ja hänen neuvottelutyyliään kohtaan oli kovaa. Harkintavaltaisen projektineuvottelijan tyyliin tulee pysyttävä sosiaalisessa ja dialogisessa rekisterissä, kohteliaana – vallankin jos asiakaslähtöisten jakoperiaatteiden luonne ei avaudu helposti. Linjakkuus on osoitettava kärsivällisesti, mutta argumentatiivisesti. Samalla on hyvä jättää auki vaihtoehtoisia etenemistapoja. Hakija ja hanke olivat varmasti hylkäyspäätöksen jälkeisissä tunnelmissa puhuneet vahvasti toistensa ohi. Mutta asia purettiin hiukan myöhemmin vakaisa tuumin neuvottelemalla, ja epäselvyydet selvisivät. Suurilta osin ne olivatkin perustuneet hakemuksen hanketoimijoiden vaihtumiseen ja toisen käden lähteisiin. Nyt hakijataholla on uusi, hyväksytty ja produktiivinen hanke meneillään.

Ison työvalmennussäätiön Mamu-palvelun innovatiiviseen kehittämiseen saama merkittävä tuki (jo maaliskuusta 2006 alkaen) on alkukauden isojen hakemusten keskuudessa positiivinen poikkeus. Vaikka hakukriteerit eivät vielä olleet selvät eikä asiakaslähtöisyyttä vielä tiukasti preferoitu, iso toimintatukisatsaus monikulttuurisen palvelun konkreettisesti eriteltyihin toimiin onnistui. Maahanmuuttajien ongelmien voittamiseen keskittyvät monipolviset valmennusrepertoarit ovat olleet instituutissa voimakkaan kehitystyön alla koko 2000-luvun alun. Osaksi tätä kehitystyötä tullut tuki on osoittautunut tiukassa projektiseurannassa ja arvioinnissa oivalliseksi ja toimivaksi SE-hankkeeksi. Valmennussäätiön koulutusrenkaissa mukana olleet nuoret ovatkin myöhemmin saaneet yksilötukipäätöksiä ja yhtä kahta poikkeusta lukuun ottamatta olivat työssä tai työharjoittelussa vielä vuodenvaihteessa 2007–2008.

2.9 Dialoginen malli ja karismaattinen projektipäällikkö antavat neuvottelutilan

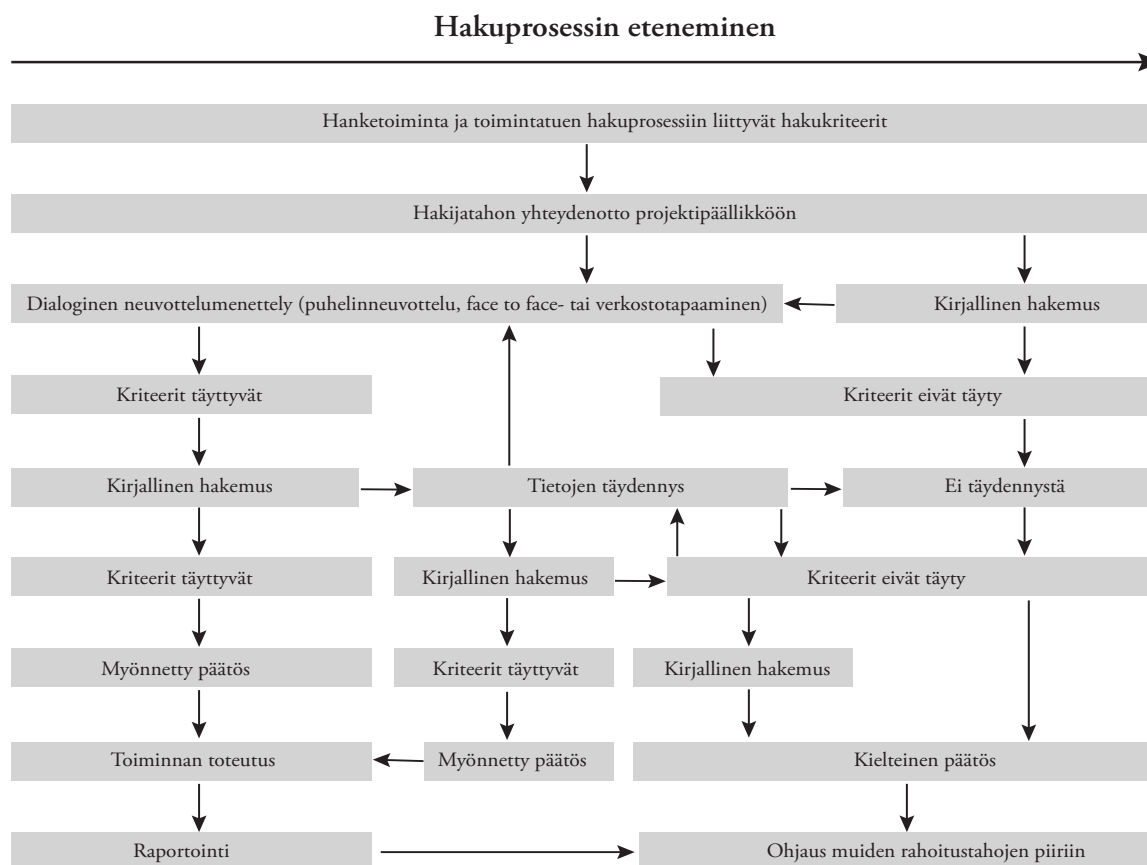
Kuten seuraava kuvio I (1.10.2007, Jari Hourula) osoittaa, projektipäällikön rooli on keskeinen SE-hankkeen hakumenettelyssä ja seurannassa. Hankeideoinnin asiakaskeskeisyyden ja nopean harkinnanvaraisuuden vuoksi se on koettu myös välttämättömäksi. Edellä esitelty tiimidemokraattinen ja karismaattisen dynamiikan mukainen malli on tiukasti kuvattavissa ja mallinnettavissa. Uskottava toiminnallisuus ja tulokset ovat keskeisiä. Malli on kaukana virkamiestyötä idealisoivasta, Max Weberin ajatusten mukaisesta byrokraattis-legalistisesta rationaalisuudesta, jonka kulmakiviä ovat hierarkia, läpinäkyvyys, tehokkuus, laillisuus sekä vastuu- ja oikeusasemia seuraava tiukka työnjako. Monesti Weberin hengen kannalta kyseenalaisesti projektihallinnossakin toteutetuista malleista on ollut seurauksena ammattilaishallinto ja hidas organisatorinen päätöksenteko ja suunnittelu. Ammattilaisuus ja legalismi (lainmukaisten menettelyjen vartiointi) ovat voittaneet asiakkaiden tarpeisiin reagoinnin. Projekti luodaan valmiiksi kokonaisuudeksi, joka jo sisältää omat organisatoriset selkotehtävänsä ja tavoitteensa. Uusia sisältöjä ja menetelmiä ei haeta. Asiakasyhteydet ja itse asiakkaat haetaan vasta projektin organisaatiolinjan loppupäässä, jolloin projektin resurssit, johtotyö, kumppanit ja

rekrytointilinjat ovat jo valmiina – ja yleensä vievät junaan!

Tällaiset hankeorganisaatiot eivät elä SE-hankkeen tavoin, jolloin asiakas itse yhdessä refleksiivisen haistajaorganisaation/-henkilön kanssa muokkaa dynaamista ratkaisutapaa omiin ongelmiinsa. Eikä ratkaisuvaihtoehdosta päättäminen ole ota-tai-jätä-tilanne, vaan kuten Hourulan kuviosta käy ilmi, myös positiivisiin ratkaisuihin päätyvissä hankekeskusteluissa itse hanketta voidaan muokata pitkään. Muodollinen hankepäättös voi tulla muutamassa tunnissa sen jälkeen, kun hankesisältö ja asiakas on kirkkaasti neuvoteltu esiin ja useimmiten myös kirjattu hakemukseen. Mutta tätä positiivista päätöstä voivat edeltää monenkirjavat partnerikeskustelut, asiakaskontaktit, yhteydenotot velkojiin, pajiin ja työllistäjiin sekä muiden rahoituslinjojen selvittäminen.

Parhaimmillaan tai pahimmillaan projektipäällikkö on työskennellyt päiväkausia jonkin yksittäisen hakemuksen selkeyttämiseksi. Itse hankkeen aikana tai sen lopussa voidaan resurssien käytöstä ja asiakastilanteesta riippuen palata uudelleen tavoitteisiin, toimintamuotoihin ja jopa muuttaa hanketavoitteita. Refleksiivisyys tarkoittaa tässä myös joustavuutta sekä uusien toimintahorisonttien ja -keinojen etsimistä ja löytämistä hakemusprosessien kautta. Hakemusneuvottelu ei ole SE-hankeessa ollut hikinen ensisijaisesti byrokratian tai rahoittajatahon tiukkuuden saati peloteretoriikan vuoksi vaan hankkeen innovatiivisuuden takia. Kaikki osalliset ovat oppineet uutta sen aikana. Projektipäällikön sekaantuminen hakusisältöihin vaatii aktiivista vastareagoointia myös hakijoilta ja asiakkailta. Ilman haistelijoita sekä sitkeitä ja itsepäisiä paikallisia aktiiveja ei toiminnoista olisi tullut mitään, vaan ne olisivat jääneet paperille. Virityksen onnistuminen on vaatinut myös nuorilta itseltään aktiivista tilanteeseen tarttumista, motivaatiota ja peliin heittäytymistä elämän uusien mahdollisuuksien tavoittamiseksi. SE-pilotti on monien henkilöiden refleksiivisyyden tulos. Tähän ei Suomessa ole totuttu. Useampi kuin yksi taho onkin todennut, että SE-haun harkinnanvaraisuus ja nopeus sekä asianosaisten sitoutuminen ovat ”jotenkin yllättävää, hirvittävää” Suomessa. Samalla myöntäjätaho uskaltautuu epävirallisoin tavoin mukaan rohkeisiin hankkeisiin ja rahoitusvastuisiin.

KUVIO I. Projektipäällikön itseymmärrys hakuprosessin luonteesta

2.10 SE-hanke ja TPY osittain omilla urillaan

Projekti-innovaattori Hourulan joulukuussa 2007 toteuttama palvelukysely (taulukko I) on luonnollisesti kyseenalainen tehokkuusmittari, vaikka se onkin toteutettu niin, ettei vastaajia pystytä tunnistamaan. Tuen myöntäjä kysyy kantaa toimintaansa hakijataholta. Mutta kyselyn arvostelmat saavat tukea myös muulta arviointitutkimukselta ja tekstimuotoiselta palautteelta.

TAULUKKO I. Arvio Suunta Elämään -hankkeesta

(Projektipäällikön anonyymi palvelukysely)

Vastauksia 43/46, vastausprosentti 93,5 %

	(1 heikosti – 5 erinomainen)				
	1	2	3	4	5
Löytyykö hankkeesta riittävästi tietoa? (ka: 4,19; yht.: 42)	0%	2,4%	14,3%	45,2%	38,1%
	0	1	6	19	16
Onko hanke kohdennettu oikein (asiakaslähtöisesti)? (ka: 4,628; yht: 43)	0%	0%	4,7%	27,9%	67,4%
	0	0	2	12	29
Onko hankkeesta ollut hyötyä teidän organisaatiossanne? (ka: 4,698; yht: 43)	0%	0%	4,7%	20,9%	74,4%
	0	0	2	9	32
Onko hanke tarpeellinen työpajakenttää ja asiakaskuntaa ajatellen? (ka: 4,884; yht: 43)	0%	0%	2,3%	7%	90,7%
	0	0	1	3	39
ka: 4,602; yht: 171	0%	0,6%	6,4%	25,1%	67,8%
	0	1	11	43	116

Valtaosa vastaajista arvostaa projektin kohdentamista, sen hyötyä hakijaorganisaatiolle ynnä asiakaskunnalle. Perusvastuulliseksi ja -tulokselliseksi tahoksi nousevat taas asiakkaat (91 % antaa erinomaisen arvosanan). Sen sijaan hankkeen tunnetuksi tekeminen ja markkinointi ovat olleet enemmän haasteiden edessä, vaikka hankkeen tunnettuutta voidaan tämänkin palautteen mukaan pitää hyvänä. Projektien ja ohjelmien rahoitustahot, -markkinat ja -ehdot ovat Suomessa monet ja niiden ymmärtäminen vaatii ammattilaisluentaa. SE-hankkeen hakuehdot ovat poikkeavat ja yllättävät, mutta silti voi sanoa, että tiedottamisvaikeudet eivät palaudu vain SE-hankkeen erityisluonteeseen asiakaskohtaisesti rakentuvien yksilö- ja projektihankkeiden kokonaisuutena, jota on vaikea kuvata yleisellä tasolla. Kun projekti on pikemminkin toimintatapa kuin normatiivinen tai funktionaalinen malli, sitä voidaan markkinoida vain ongelma- tai asiakassegmenttikeskeisesti. Tässä mielessä yleisen tuotteen kuvaaminen ja propagointi on tavallista hankalampaa: toimintatuki sosiaalisena ja rahallisesti vastikkeettomana tuotteena on harvinainen mainostettava.

Projektipäällikkö ja joissain yhteyksissä myös arvioijatutkija (varsinkin väliraportti maaliskuussa 2007) ovat esittäneet systemaattisia katsauksia hankkeen tilanteesta, resurssien riittävydestä ja niiden käytön aikataulusta, tuotteistamisen ja markkinoinnin tavoista sekä näiden segmenteistä ja työpäiväkirjoista. Jo syksyllä 2006 ja talvella 2007 selvitykset osoittivat, että toiminnan tuloksia seurataan ja dokumentoidaan harvinaisen tiiviisti. Selvitykset osoittivat myös, että asiakas- ja yksilökeskeinen toimintakulttuuri päätöksineen tulee kuluttamaan toimintabudjetin loppuun vuoden 2008 aikana. Projektipäällikkö on valmistanut vuoden 2007 aikana myös kalvosarjat toimintatuesta tuotteena sekä markkinoinnin periaatteista ja tavoista. Hän on myös ollut aloitteellinen mainonnassa ja valmistanut itse erilaisia materiaaleja sitä varten. Vasta loppusyksyllä 2007 Hourula tukeutui alan ammattilaisiin suunnitellessaan markkinointia. Ja vasta tuolloin toimintakauden jatkuminen vuodelle 2008 varmistui.

Projektin operatiivisessa piirissä ja TPY:n toimintajohdossa elettiin oma-aikaisesti – eri ajassa ja eri katsomusten ehdoilla; projektissa uskottiin vahvasti ja itsepäisesti omiin sosiaalisen työllistämisen kenttää koskeviin arvioihin, jotka täydentyivät dynaamisen ja positiivisen projektikokemusten myötä. Karismaattinen toiminnan legitimaatio ja tyyli eivät myöskään suosi kaikkein sosiaalisimpia ja sitkeän konsensuaalisia projektitoiminnan muotoja. Operatiivinen ote ei odota organisaatioaikatauluja tai jäykkiä käännoiksi. Epävirallisen toiminnan nopeakäännteiset neuvottelun ja (ohi)puhumisen käytännöt alkavat myös helposti tökkiä toisiaan, loukkaantuminen on mahdollista, puhetaan ja virheiden etsiminen yksipuolistuvat: keskustelu eskaloituu. Henkilökohtaisen luottamuksen saavuttaminen ja ylläpitäminen vaatii projektipäälliköltäkin kykyä tunnistaa ja kunnioittaa muiden toimijoiden operatiivisia ja karismaattisia kykyjä. Hän ei voi korvata niitä. Tulosten tekemisestä ja mittareista ei ole yhteisiä näkökulmia, mutta tämä ei muodostunut ainakaan johtoryhmätasolla ongelmaksi: tulos oli yksikäsitteisen kunnossa! Monien (haastattelu)tietojen mukaan TPY:n hallituksessa on ymmärretty ja positiivisesti tuettu projektia. Tämä lojaliteetti on kuitenkin perustunut sellaiseen pitkäaikaisten aktiivien työpajakenttätietoon ja visioon, jota taas SE-hankkeessa ei ole tunnettu ja on näin ollen pitäyditty omissa, projektikohtaisissa menestys- ja riskiajatuksissa.

On selvää, että hyvän projektin tuleekin elää omaa elämäänsä ja tuottaa alhaalta päin itsepäisesti omaa kokemustaan ja tietouttaan. Projektista saatava yleistettävä kokemus voi jatkossa olla myös yksi koko emo-organisaation kehittämistuki ja yhteiskuntapoliittisten oivallusten sampo. Mutta oppiyhteys ei ole täysimittaisesti toiminut. Epävarmuus ja -luottamus sekä niiden hiostamat arvovaltareviirit ja ohipuhumiset ovat tulleet ilmi erityisesti siinä, kuinka määrätietoisesti luotetaan projektin asiakas- ja kansalaisyhteiskuntanäkökulmaan ja turvaudutaan enemmän pienimuotoisiin ja yksilötasoisiiin hakijatahoihin projektirekrytoinnissa sekä hankkeen toteutumisaikatauluihin. Myös SE-hankkeen tuotteistaminen ja markkinointitapa ovat asioita, joiden hahmottaminen on ollut monitulkintaista sekä projektin että TPY:n piirissä.

Psykodynamiikalle löytyy myös rakenteellisempi konteksti. Koko TPY on ollut viime vuosina dramaattisen kasvun ja muiden isojen haasteiden edessä. Kuten edellä tuli selväksi, toimiala

hyödykeperustaistuu ja toimijoiden status markkinoistuu, isot organisaatiot valtaavat asemia sosiaalisen työllistämisen kentällä ynnä pajatoiminnan rooli ja osaamisen kehittäminen hajautuu ja muokkaantuu uusiksi. Joskus vaikeista ongelmista ei sovita kirjatusti mitään, vaikka haasteiden kohtaamisesta olisikin tullut jonkinlainen yhteinen sosiaalinen tapa tai hallinnollinen mentaliteetti.

Näin yhdistyksen toiminnan ymmärtäminen vuosien tai etäisyyksien päästä (esim. arvioijatutkija) tai siihen tunkeutuminen ulkopiiriläisyyden suunnasta on vaikeata. TPY:kin on ohjelma- ja projektiyhteiskunnan osana joutunut artikuloimaan pajakentän muutoksia. Se ei voi pysähtyä nytkään – vaikka siitä itsestäänkin on muokkaantunut isohko projektien kokonaisuus, ja sen oma etutoimintarooli ja palvelutuotanto ovat hajautumisen edessä. Hajautuminen on uusi poliittinen haaste, johon voidaan vastata laajentuvan kumppaniporukan laatimilla politiikan pelisäännöillä ja julkisuudella. Myöskään TPY:n rooli ei voi enää kentän laajentuessa ja hajautuessa kasvaa selkeänä (opetusministeriön) hallinnon viitekehyksenä, ja uusiin vaikeuksiin kantaa ottamattomana partnerisillanpäänä toimialan johtamisessa. Päivityksen tarvetta on monessa suunnassa – myös itsepäisten ja sosiaaliseen konsensuspuheisiin suvaantuneiden projektivetäjien piirissä.

Näissä organisatorisissa olosuhteissa projektipäällikön muutoinkin herkkä tiimi johtamisen tapa on paineiden alla. Epävarmuutta hankkeen tuesta koettiin selvästi myös projektiryhmän ja arvioijatutkijan suunnalla. Asiakassuhteiden peli epävarmuudella ja moninaisuudella on luova asia. Mutta jos perustoimijoiden auktoriteettia ei kyetä uusintamaan toimintaprosessissa ja epävarmuus ja organisaatioiden väliset ristiriitaisuudet alkavat tunkea myös päälle, sosiaalinen ja diplomaattinen työskentelytyyli projektijohdossa ei voi jatkuvasti saada ilmaa hengittääkseen. Näin organisatoriset vaikeudet ovat jonkin verran jarruttaneet SE-hankkeen kehitystä – ei niinkään asiakastyön kuin hankkeen kokonaisvoiman ja johtamisen, rakenteista oppimisen ja mallin monistamisen suhteen.

TAULUKKO II. Arvio hankkeen projektipäällikön työskentelystä

(Projektipäällikön anonyymi palvelukysely)

Vastauksia 43/46, vastausprosentti 93,5 %

	(1 heikko – 5 erinomainen)				
	1	2	3	4	5
Projektipäällikön tavoitettavuus? (ka: 4,814; yht: 43)	0%	0%	2,3%	14%	83,7%
	0	0	1	6	36
Projektipäällikön asiantuntemus? (ka: 4,837; yht: 43)	0%	0%	0%	16,3%	83,7%
	0	0	0	7	36
Projektipäällikön asiakaspalveluvalttius ja avuliaisuus? (ka: 4,814; yht: 43)	0%	0%	2,3%	14%	83,7%
	0	0	1	6	36
Projektipäällikön yhteistyökyky? (ka: 4,791; yht: 43)	0%	0%	4,7%	11,6%	83,7%
	0	0	2	5	36
Toimintatukihakemusten käsittelynopeus? (ka: 5; yht: 43)	0%	0%	0%	0%	100%
	0	0	0	0	43
ka: 4,851; yht: 215	0%	0%	1,9%	11,2%	87%
	0	0	4	24	187

2.11 Päällikkö – asiakkaiden mestari

Projektipäällikön saama palaute asiakastyöstä ja hakijaorganisaatioiden kanssa harjoitetusta yhteistyöstä on ollut erinomaista. Anonyymien palvelukyselyn toinen osa (taulukko II) joulukuulta 2007 myös korostaa tätä. Projektipäällikön tavoitettavuus, asiantuntemus, asiakaspalveluvalttius ja yhteistyökyky saavat yli neljältä vastaajalta viidestä kiitettävän arvion. Toimintatukihakemusten käsittelynopeus on

ollut palautteen mukaan ehdottoman hyvä; kairos-hetket on tavoitettu sekä hakijoiden että asiakkaiden suunnalta.

Entä saman kyselyn kohta ”Mahdolliset kommentit Suunta Elämään-hankkeesta?” (Avovastauksia 27/46, vastausprosentti 59). Avopalautteessa korostuu projektin ja sen päällikön avainasema dynaamisena, kehittämispoliittisena ja harkintaan pystyvänä auktoritatiivisena toimijana. Hanke on tarpeellinen lisä funktionaalisemmille ja muodollisemmille kentän perusresursseille. Palautteen mukaan hankkeen käytännössä kehittämispuhe korvautuu kehittämistoiminnalla. Ja kairos-hetket on huomattu kentällä myös, useimmiten hätä- ja pika-avun mielessä kipeiden ja kriisiytyvien tilanteiden haltuunottona. Asiakaslähtöisyys on todellisissa toimintatilanteissa – hakija-asiakkaiden mielessä – tarkoittanut sosiaalipolitiikan nurinkääntöä: avustajaa ei pelätä, hänelle ei ensisijaisesti käännetä asiaa rahansaannin kannalta optimaaliseksi. Viranomaiskammo saattaa päinvastoin hälvetä projektipäällikön kontaktien ja neuvotteludialogin avuin.

Kuten kaikkien auktoriteettien, niin myös projektikoordinaattorin puuttuminen yksilötapauksiin merkitsi palkitsevaa ja käänteentekevää puhuttelua toimijoille. Asiakkaat kokivat itsensä luottamuksen arvoisiksi. Myös arvioijatutkija törmäsi kentällä ja raportteja lukiessaan vastaaviin arvioihin Hourulan toimista – niitä ei voi tautologiatta kirjoittaa: hanke rikkoi roolijakoa, empaattinen ja aikaa kysymätön sekaantuminen hankkeisiin sai kiitosta. Suomalainen byrokraatiakatkeruus ja edelleen kylänraitilla jatkuva niauskulttuuri sekä viranomaisen edessä näyttelemisen ovat tulleet loukatuiksi. Palaute on tietenkin jääviä: siinä puhutaan henkilökohtaisesti asioihin ankkuroituvalla projektipäälliköllä, joka antaa pika-apua hankkeille. Tässä on kuitenkin karismaattisen projektin voimavara: Laitoksen ja Lain tilalla on Ihminen.

- Toivottavasti hanke vakinaistuu, koska se on erittäin tarpeellinen!!!
- Ennennäkemätöntä. Jatkoa hankkeelle kiitos.
- Kiitos hyvästä hankkeesta! Ehdottoman tarpeellinen väliinpuotoaja nuorille joiden ongelmatilanne juontaa usein lapsuudesta lähtien.
- Hyvä ja tarpeellinen hanke. Vetäjä ollut erittäin aktiivinen, asiallinen ja tämänkaltaisille hankkeille sopiva. Työpajakentässä tarvitaan jatkossakin kyseisenkaltaisia ”ylimääräisiä” rahoituslähteitä.
- Olihan nro 5 paras vaihtoehto? Jos olisi ollut 2) osiossa 10 asti, niin olisin laittanut. KIITOKSET monista kerroista, kun Jari on konsultoinut erilaisia ideoita, joita olen Suunta Elämään -hankkeelle esittänyt. Vaikka vain yksi on toteutunut, on muutkin tukipyynnöt kuunneltu, kommentoitu ja olisi mennyt läpikin, mutta tilanteet ja tarpeet ovat tässä päässä muuttuneet. Alueen X Moniprojektin puolesta, yksilövalmentaja Kirsti.
- Mahtava tapa saada uusi alku :) lisää tämmöistä hanke tuo lisämahdollisuuksia oikean polun löytymiseen ja tukee konkreettisesti siinä pysymistä osoittaa, miksi kannattaa ponnistella ...
- Ihan loistava koko homma! Kerrankin joku tässä byrokraatiaviidakossa toimii ja nimenomaan suora hyöty nuorelle, ilman turhia löpinöitä joihin törmää niin työntekijänä kuin nuoretkin. Mahtavaa, lisää tällaisia!
- Hyvä juttu ollut! Olemme hanketta hyödyntäneet asiakkaiden suhteen, ollut viimesijainen paikka, josta saanut tukea nuorelle. Hakemuksen tekeminen ei vaatinut isoakaan työpanosta, koska hankkeen projektipäälliköltä sai hyvät ohjeet ja päätös tuli ihmeen nopeasti!) Käytännöstä tehty joustava ja nopea. Enemmän ehkä tiedotusta hankkeesta olisi voinut olla ja siitä kuka/mikä organisaatio tukea voi hakea.
- Parasta on se, että toimitaan nopeasti. Näin pystytään usein estää tilannetta pahentumasta ja päästään kaikkia osapuolia ajatellen ”vähemmällä”. Tämänkaltaisen hankkeen on hyvä paikkaaja turvaverkkojen reikiin ja nivelkohtiin. Pieni on usein kaunista ja tehokasta.
- Kiitos sellaisten mahdollisuuksien antamisesta, mitkä eivät muuten viranomaisten tahoilta järjesty tässä yhteiskunnassa aina. Paikkaatte hienosti meidän yhteiskuntamme palvelujärjestelmää. Kiitos yhteistyöstä:)
- Erityisesti hakemusten käsittelynopeus on ollut nuorten kannalta todella positiivinen asia.
- Hanke mahdollisti yhden nuoren unelman toteuttamisen.
- Erittäin käyttökelpoinen työväline nuoren motiivoinnissa omien asioiden haltuunottoon. Asioiden opastus, neuvonta, käsittely ansaitsee 10+.
- Hieno asia, minulle asia tuli tietoon vasta loppuvuonna -07, teistä riippumattomista syistä, ehkä olisin voinut hakea tukia enemmän. Hakemuksen myöntämisen nopeus yllätti positiivisesti:)
- Toiminta joustavaa, asiantuntemus kohdallaan, opastusta ja neuvontaa aina tarvittaessa. Huippua! Kiitos! Ja hyvää joulua kaikille!
- Selkeä ohjeistus antaa hyvät lähtökohdat hankkeen onnistumiselle. Projektipäällikön asiantuntemus takaa

asiantuntevan ja ymmärrettävän ohjauksen hankkeen eteenpäin viemiselle, jos tulee kysyttävää tai ongelmia. Kiitos siitä.

- Hanke antaa mahdollisuuden kokeilla uudenlaisia toimintamalleja.
- Erinomainen hanke, jonka avulla olemme konkreettisesti ja todellisesti kyenneet auttamaan ja antamaan suuntaa nuoren syrjäytyneen elämään. Harras toivomus on, että tämän kaltainen tuki olisi jatkossakin mahdollista. Myös tuen saannin vaivattomuus ja nopeus on ollut hämmästyttävää. Suuresti kiittäen ja kiitollisena. Me kaikki Kuutamon pajalta.
- Joustava tuki ja projektipäällikön ennakkoluuloton suhtautuminen uuden toiminnan mallintamiseen mahdollisti nuoren tehostetun yksilövalmennuksen. Tulokset olivat tavoitteiden mukaiset. Nuoren ja organisaation puolesta: Lämmin kiitos.
- Nuoret vanhemmat ovat saaneet laadukasta tukea avustuksen myötä. Toimintaa jatkossa tukee kunnat, joten saamme tästä pysyvän toiminnan sekä rahoituksen. Suuri kiitos Jarille kaikesta avusta.
- Suunta Elämään hanke tuo ehkä lisää ja nopeuttaa yksittäisen pajanuoren tuen saamista johonkin hänen tulevaisuutta koskevaan asiaan johon yhteiskunnan tukea ei joko ole saatavissa tai päätöksenteko kestää byrokratiasta johtuen kestää kauan.
- Hanke tulee tarpeeseen ja olemme olleet tyytyväisiä yhteistyöhön. Olen kuitenkin ymmärtänyt, että hakemuksia ei ole tullut niin paljon kuin mihin olisi ollut mahdollisuuksia. Tätä tietoisuutta pitäisi vielä jotenkin yrittää lisätä. Toisaalta kaikissa Tpy:n tapahtumissa asiasta on mielestäni ainakin maininnan tasolla tiedotettu.
- Erittäin hyvä ja tarpeellinen hanke, jonka soisi jatkuvan.
- Tämä hanke todella toimii kun on kyse vaikeista syrjäytymistapauksista, joihin mitenkään muuten apua saa ja että ratkaisut pystytään tekemään nopeasti ennen kuin pahempaa sattuu.
- Hieno, tukeva ja uutta kehittävä hanke.
- Hankkeesta oli todellista hyötyä asiakkaalle ja antoi hänelle runsaasti potkua ruveta hoitamaan sekä järjestelemään omaa elämää kuntoon. Lisäksi projektipäällikön tapa kohdata asiakas auttoi häntä voittamaan viranomaiskammon. Tämä positiivinen kokemus antoi rohkeutta lähestyä myös muita viranomaisia, mikä on perusehto saadakseen asioita järjestettyä.
- Kiitos, nopeasta ja ystävällisestä avusta rahoituksen suhteen. Kaikki järjesty todella nopeasti ja kannustavasti.

3. FAKTAA HAKEMUKSISTA JA TOIMINNAN VOLYYMISTÄ

Seuraava projektipäällikön kirjanpitoon perustuva seuranta-aulukko (taulukko III) kuvaa hyvin projektin yhteisöille ja henkilöille jaettujen toimintatukien määriä sekä alueellista jakautumista hiippakunnittain. Muuttuvat tiedot ovat olleet esillä myös hankkeen verkkosivuilla, jolloin laajempikin yleisö ja potentiaaliset hakijat ovat voineet seurata hankkeen talouden kehitystä. Tarkemmat tiedot yksittäisistä hakemuksista on hyvä pitää salassa myös taloustietojen osalta. Hiippakuntakohtainen tarkastelu johtuu Yhteisvastuukeräyksen ja kirkon hankeintressistä sekä valtakunnallisesta sosiaalisesta vastuujaoista. Se ei vastaa sen enempää seutujen sosiaalisia eroja kuin sosiaalipoliittisten ajattelutapojenkaan eroja.

Näitä kirkollisia hallintorajoja on voitu pitää myös hankkeen valtakunnallisen kattavuuden ja sen muutoksen tarkastelun prismoina. Hanke on kehittynyt hyvin heterogeenisin tavoin eri alueilla. Tämä selittyy pitkälti sillä, että isot yksiköt ja kuntakeskittymät eivät ole olleet liikkeellä. Heidän asiakastyönsä kehittyminen ei ole ainakaan päätöksentekijöiden tasolla riippuvainen tällaisista tarkkaan kohdennetuista ja epävirallisista työmuodoista. Tampereen, Lapuan ja Kuopion hiippakunnat nousevat absoluuttisten toimintatukimäärien suhteen korkealle. Se kertoo edellisen lisäksi siitä, että näillä seuduilla paja- ja valmennustahot ovat artikuloineen herkästi nuorten tarpeita, ja aukko- ja paikat ovat tiedossa. Esimerkkihankkeet ja toimintatavat (esim. koulutuksen silloittaminen, mielenterveyspotilaiden jatkokuntoutus, velkojen hoito työtoiminnoilla) ovat levinneet malleina näillä alueilla.

Toimintatukipäätösten mukaan (Myönnetty-sarake) rahaa on jaettu hankkeen kahtena ensimmäisenä vuotena yli 472 000 euroa. Toteuma-sarakkeesta voidaan lukea vuosina 2006–2007 myönnetty ja maksettu reaalikertymä (taustaoletuksena se, että vuonna 2007 aloitetut ja vuodelle 2008 jatkuvat hankkeet käyttävät kokonaan myönnetyn toimintatuen): yli 423 000 euroa. Laskujen perusteella tukea on maksettu vuosina 2006–2007 lähes 326 000 euroa. Myönnettyjä toimintatukia on jäänyt käyttämättä eli palautunut projektin tileille noin 47 000 euroa, mikä on kymmenesosa myönnettyistä toimintatuista. Jakamatonta toimintatukea on vuodelle 2008 jäljellä noin 125 000 euroa. Tämä arvio perustuu ennakoituihin ja kohtuullisiksi luonnehdittaviin hallinto- ja palkkakuluarvioihin sekä yleislinjaan, jonka mukaan kolmena vuotena (2006–2008) jaetaan kokonaishankebudjetista yhteensä 550 000 euroa toimintatukea.

TAULUKKO III. Myönnettyjen toimintatukien alueellinen jakauma 2006–2007

Hiippakunta	Myönnetty	Toteutuma	Henkilöprojekti	Yhteisöprojekti
Helsinki ja Espoo	67 689,96 €	58 639,30 €	9	11
Porvoo*	22 514,42 €	20 464,42 €	8	3
Tampere	118 231,82 €	95 593,07 €	21	7
Turku	22 000,00 €	22 000,00 €	3	1
Kuopio	82 992,01 €	81 940,80 €	21	4
Mikkeli	32 538,86 €	32 538,86 €	3	2
Lapua	83 528,48 €	72 925,28 €	11	5
Oulu	43 498,27 €	38 972,63 €	6	4
Yhteensä	472 993,82 €	423 074,36 €	82 kpl	37 kpl
	Erotus -49 919,46		Yhteensä 119 kpl	

*ruotsinkieliset alueet/toiminnot

Projektitoimistoon saapuneita toimintatukihakemuksia on yhteensä 124, joista 119 (96 %) on saanut myönteisen päätöksen.¹³ Projektin alkuvaiheessa kertyneitä ja edellä pohdittuja hylättyjä hakemuksia oli siis 5 kappaletta (4 %). Käynnissä olevien, aloitettavien tai jo toteutettujen henkilö- ja yhteisöprojektien kokonaismäärä on virallisen seurannan mukaan 119, joista henkilöprojekteja on 82 (69 %) ja yhteisöprojekteja 37 (31 %). Yksilöihin painottuneissa luvuissa näkyy hyvin hankkeen asiakaskeksinen linja, jonka todentaminen yhteisöprojekteissa ei ole ollut yhtä helppoa. Laatu ja tulostavastuu on vaikeampi konkreettisesti toteuttaa ja arvioida ryhmähankkeissa tai ryhmiä koskevissa hankkeissa, joissa niille hankitaan tuella jokin lisäresurssi/ostopalvelu. Yksilöhankkeita painottava linja näkyy myös henkilö- ja projektihakemusten käyttämissä euromäärissä (ks. kuvio II): yksilötukena on myönnetty yli puolet kaikista jaetuista toimintatuista. Jälkimmäisestä kuvioista (kuvio III) näkyy myös se, että yksilötuen eri muodot ovat yhteisöllisiä tukimuotoja suurempia absoluuttisina euroina laskettuna. Katteoria ”Taloudelliset ongelmat” viittaa tässä lähinnä toimintatukeen nuorten asiakkaiden työtoiminnalle, jolla he korvaavat ulosotossa olevia saataviaan.

Hakemuksen allekirjoittaneista oli naisia 94 (78 %), miehiä 22 (18 %) ja naiset ja miehet yhdessä olivat signeeranneet 4 hakemusta (3 %). Kuten edellä on jo mainittu, 30 % (36 kpl) hankkeista on käynnissä tai loppuvaiheessa siten, etteivät ne ole tutkijan luokittelujen mukaan palauttaneet projektiraporttia. Käynnissä olevien, aloitettavien tai jo toteutettujen henkilö- ja yhteisöprojektien toteuttajatahona oli kunnallinen toimija 48 tapauksessa (40 %) ja kolmas sektori 71 hakemuksessa (60 %). Yksittäisten yhteistyöorganisaatioiden määrä valtakunnallisella tasolla oli 56. Keskimäärin kukin hakijataho siis anoi toimintatukea kahteen hankkeeseen. Tämä keskiarvo ei kerro sitä, että useat tahot jättivät monia tukihakemuksia, kun taas toiset hakivat tukea vain yhteen hankkeeseen. Hankkeiden kirjo ja erilaisten hakijaprofilien aktiviteetit selviävät pääpiirteissään raportin edetessä, vaikka hakijoita ei olekaan nimetty.

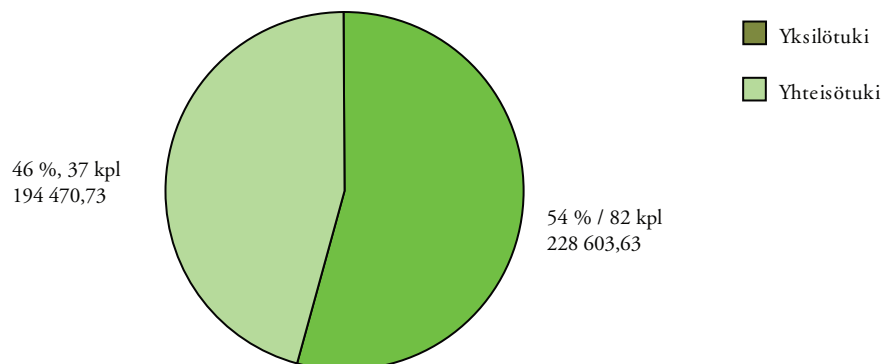
Tiedossa oleva henkilö- ja yhteisöprojektien asiakasmäärä oli 362, joista 206 (57 %) oli miehiä ja 156 (43 %) naisia.¹⁴ Hankesateenvarjon toimijoiden ja asiakkaiden sukupuolijako on sosiaalisesta toiminnasta tuttu: vastuulliset toimijat ja sosiaaliset työllistäjät sekä valmentajat näyttävät olevan naisia, kun taas asiakkaat ovat yleisemmin miehiä. Asiakkaiden piirissä nuorten naisten ja tyttöjen osuus on suurehko, jos vertaamme sitä vastaaviin kentän vertailututkimuksiin. Hankkeen tuoma uusi silmämäärä väliinpuotoajiin tai asiakkaiden uudenslaisiin tarpeisiin onkin merkinnyt uusien tyttö- ja naisryhmien esiinnousua. Niitä ovat esimerkiksi taide-, tanssi- ja muut terapiaryhmät, maahanmuuttajanaisten ryhmät, velkaiset tai sosiaalisesti ahtaalla olevat nuoret naiset ja (odottavat) äidit sekä kiinnostavien ja vaativien koulutusvalmennusreittien tytöt. Jotkut ryhmä- ja leiritoiminnan ryhmäännyttämistavat ja menetelmät olivat hakemustekstienkin mukaan ”sukupuolisensitiivisiä”.

13 Arvioinnin empiirisessä tarkastelussa on vuosilta 2006–2007 kirjattu yhteensä 120 projektia. Pienenä erona hankkeen hakemuspäättömääräin on se, että tutkija on luokitellut aineiston oman arviointitarkkuuden lisäämiseksi näinä vuosina päättyneet projektit saatujen arviointiraporttien/tekstien pohjalta. Tällöin projektin ja tutkimuksen hakemusten luokittelussa on muutamia eroja, koska tutkija on luokitellut joitain virallisesti yksilöhakemuksia projektihakemuksiksi niiden monia yksilöitä koskevan yhteneväisen raporttisisällön vuoksi. Toisaalta raportoinnissa tuli esiin tapauksia, joissa jonkin projektin sisästä oli selvästi eriytettävissä raportoituvia yksilövalmennuslinjoja. Kaiken kaikkiaan monissa projektimuotoisissa hankkeissa kyettiin hyvin yksilökohtaisiin työskentelymuotoihin. Tässä mielessä heterogeenisten ja rikkaiden projektien kannalta jako kahteen luokkaan on hiukan häilyvä.

14 Näistä luvuista puuttuu käynnissä olevien ja raporttoimattomien yhteisöprojektien asiakasmäärä.

KUVIO II. Toimintatuen erittely 2006–2007

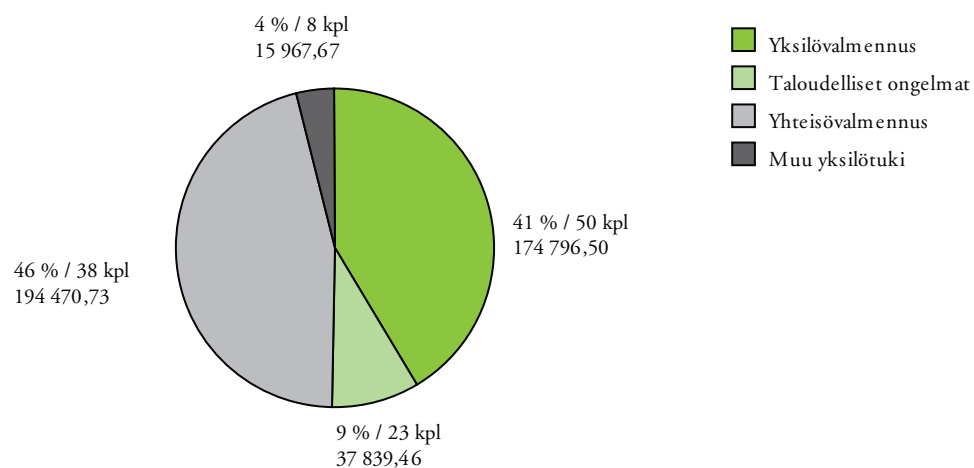
TOIMINTATUEN TALOUDELLINEN ERITTELY

Prosenttiosuus laskettu myönnetyn euromäärän mukaan.

KUVIO III. Toimintatuen euromääräiset käyttökohteet

TOIMINTATUEN KÄYTTÖKOHTTEEN ERITTELY

Prosenttiosuus laskettu myönnetyn euromäärän mukaan.

4. HANKKEIDEN ASIAKASONGELMAT JA NIIDEN RATKOMISTAVAT

4.1 Mitä harkinnanvaraisella sosiaalipolitiikalla, lisäresursseilla tai poliittisilla uudistuksilla voitaisiin tehdä?

Seuraavassa tarkastelussa pyritään ryhmittelemään ja luokittelemaan hankkeen avustamien yksilöiden ja ryhmien sosiaalisia ja sosiaalipoliittisia elämänongelmia. Välittömästi niiden rinnalla kartoitetaan kunkin ongelmaryhmän elämäntilanteiden olemassa olevia ratkaisutapoja. Ongelmat liitetään SE-tuella aikaan saatuihin ratkaisuihin. Se, vaatiiko ongelmien perinpohjainen käsittely uutta lainsäädäntöä vai selvittääkö uusilla vastuualueilla ja viranomaisyhteistyöllä, oikeuksien kattavuustulkinnoilla, uusilla resursseilla tai entistä refleksiivisemmällä räätälintaidoilla, on hyvin tulkinnanvarainen asia. Se on usein veteen piirretty viiva: onko esimerkiksi tarvetta uuteen lainsäädäntöön kunnallisista sosiaalipalveluista vai riittävätkö uudet kunnan resurssit tai uudistunut viranomaisen harkintatapa nuoren valmennuspalvelun kynnyksen ylittämiseen? Mutta tarkastelussa on pian selvää se, että itse matalan kynnyksen valmennuksen ja pajojen palveluiden saaminen eri puolille Suomea ei ole lain imperatiiveista kiinni. Ongelmana ovat harkinnanvaraisten resurssien puute ja politiikan preferenssit sekä kuntien aidosti ja vähemmän aidosti perusteltu varattomuus, ”köyhäily”.

Eri ongelmaryhmissä ja -tapauksissa (Ongelma-sarake) on yritetty nimetä ne keskeiset tavat, jolla ongelma on SE-tuella ja muilla keinoin ratkaistu tai ratkaistavissa (Ratkaisu/Reformi-sarake). Samalla on yritetty tehdä oikeutta kunkin yksilön ja ryhmän erityisille ongelmille ja niiden ratkomistavoille. Yhteiskuntapoliittinen keskustelu avautuu ja konkretisoituu tällaisen yleisen poliittisen tapauspuheen kautta, ja sen on jatkuttava. Resurssipulasta puhumisen ja resurssivastuulla pallottelun on loputtava. Vastuuta on jatkossa kannettava ottamalla vähäosaisten sosiaaliset oikeudet uudenlaiseen harkintaan ja tarjoamalla kattavia matalan kynnyksen sosiaali- ja työllistämispalveluita. Jollei tämä auta, on luotava uutta lainsäädäntöä ihmisten elämänhallinnan turvaamiseksi sekä koulutus- ja yhteiskuntatatakuun toteuttamiseksi. Kyse on poliittisesta tahdosta: esimerkiksi viime hallituskauden lopun isokenkäisten hallintopoliitikkojen normatiivinen vetoisuus nuorten koulutus- ja yhteiskuntatatakuusta jäi toteutumatta.

4.2 Maahanmuuttajien oikeuksia ei oteta vakavasti

Ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajat eivät saa sosiaalisiin ongelmiinsa vertautuvaa, kohtuullista ja oikeuksiensa mukaista psykososiaalista tukea sekä työ- ja koulutusvalmennusta. Tämä näkyy erityisesti pajojen silloittamisissa taideterapeuttisissa palveluissa sekä monikulttuurisen pajan tehtäviä luovasti kehittävän valmennuskeskuksen rajallisissa resursseissa. Palveluiden hinta kiinnostaa julkisia tilaajia enemmän kuin laatu, yksikäsitteinen tulos.

Venäläismuuttajien kohdalla yksilö- ja ryhmätukiongelmat repsahtivat niin suuriksi, että ongelmat ”kapseloituvat” (saksalaisen monikulttuurisen työn termejä) nuorten sielunelämän lisäksi kouluinstituutioiden sisälläkin. SE-kampanjan kautta on julkisuuteen noussut myös vakavia ongelmia hyvinvointivaltion peruspalveluiden soveltamisessa maahanmuuttajille ja romaneille. Meiltä puuttuu modernia monikulttuurista asennetta, aikaa sekä kykyä soveltaa ikärajoja, kesätyön tukia, toimeentulotukimenettelyjä ja työpaikkasyrjinnän vastaisia toimia monikulttuurisen logiikan ja harkinnan mukaisesti.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
<p>** Venäjältä Suomeen tulleet (ensimmäisen, toisen polven) maahanmuuttajanuoret ovat useilla paikkakunnilla vaarassa kulttuurisesti ghettoitua tai heidän ongelmansa ”kapseloidua” (Heitmeyer). Tämä näkyy myös itäsuomalaisissa ammattiopistoissa opiskelevien ryhmien opiskelun arjessa sekä yleisinä elämänhallintavaikkeuksina, päihteiden käyttönä, kieliongelmina ja harrastussisältöjen köyhyytenä. Tuntuvia ja pitkän linjan taattuina voimavaroja ei ongelmakeskeiseen ryhmätoimintaan ole olemassa.</p>	<p>SE-tuella on mahdollista tukea ryhmäprojektia (alue, ammatillinen tutkinto) siten, että se monipuolisesti ennaltaehkäisee tai jopa korjaa integraation solmukohtia ja työn kohtaanto-ongelmia ammattitutkinnon tiellä. Pajan erilaiset tekemällä oppii -menetelmät, valmentajat ja ryhmätyömuodot ovat mobilisoinnin keskiössä. Maahanmuuttajanuoret oppivat käyttämään suomalaisia harrastusmuotoja ja niiden tietovarantoja sekä arkielämän kontaktien kautta mm. pohdittamaan harkittua kuluttamista ja opintojen tukimuotoja.</p>
<p>*** Psykososiaalisen palvelukeskuksen pajanuorten erilaiset diagnoosit, joihin taideterapialla voisi reagoida, jäivät vaille reagoitua ja hoitoa, kun maksajaa ei löydy mistään. Asiallisen erityishoidon kautta psykoterapiankin tarve vähenisi, ja psykososiaalisia ongelmia voitaisiin päästä purkamaan. Projektiin osallistuneilla nuorilla on kaikilla runsaasti ongelmia. Vaikeiden psyykkisten ongelmien (vaikeat lapsuudentraumat, itsetuhoisuus, syvä masennus ym.) lisäksi kaikilla on myös sosiaalisia ongelmia. Mukana on myös selkeä ryhmä maahanmuuttajia, joilla sotatraumojen lisäksi on kahden kulttuurin kohtaamiseen liittyviä ongelmia sekä perhe- että työelämässä. Osalla heistä on myös vaikeita fyysisiä sekä neurologisia vammoja tai sairauksia, jotka vaikeuttavat arkipäiväistä elämää. Näillä nuorilla on kaksinkertainen vaara syrjäytyä eikä tuloksia voida odottaa lyhyessä ajassa; on päästävä ”riippumaan” vakituisiin terapiapalveluihin.</p>	<p>Psykopalvelun – joka toimii lähellä kaupungin pajaa – taideterapialla on ollut tutkijan ja projektipäällikön saaman evidenssin ja toisen käden tiedon mukaan suuri merkitys asiakkaille. Näyttely taideterapiassa tehdyistä töistä joulukuussa 2007 on tästä erityisenä osoituksena. Terapian kytkentä pajatyöskentelyn pirtaan hyvä malli: yksilöterapia ja -valmennus sekä taideterapia sopivat hyvin yhteen. Sotatraumat, ADHL- ja syömishäiriöt sekä perheongelmat ovat intensiivisessä käsittelyssä. Puolet terapiassa mukana olleista on sitoutunut projektijatkoon, toisella osalla syvempi usko omaan mahdollisuuteen – muutokseen. Tämän projektin aikana on jo ehditty nähdä toimintakykyä parantavia tuloksia, varsinkin niillä nuorilla, jotka ovat ehtineet osallistua projektiin hieman pidemmän ajan. Terapian myötä toimintakyky monilla elämänalueilla on parantunut. Ongelmien työstäminen on alkanut, ja nuoren on mahdollista saada syvempi yhteys omiin tunteisiin sekä ymmärtää paremmin omaa toimintaansa. Terapia on vaikuttanut opiskelujaksamiseen positiivisesti, ja myös itsenäistyminen ja muutto omaan asuntoon ovat tulleet mahdollisiksi.</p> <p>Tärkeintä on yksinkertaisesti se, että nuori pystyy sitoutumaan, käymään säännöllisesti terapiassa sekä että tuen saaminen kestää riittävän pitkän ajan.</p> <p>Jos poliittista tahtoa ja resursseja löytyy, niin palvelua on mahdollista viedä asteittain rakenteisiin.</p>
<p>** Monikulttuurista työ- ja koulutusvalmennusta kehittävää isohko organisaatio ei pysty julkisella tuella ja sosiaalivalmennuksen ostopalvelusopimuksilla kantamaan vastuuta monikulttuuristen nuorten valmennustoiminnan kehittämisestä ja nuorten yksilöiden toiminnan harkituista jatkuvuuksista. Julkisen sektorin tilaukset säätelevät asiakastyötä ja sen kehittämistä. Palvelukeskus on moderni ja dynaaminen, mutta resurssipula rajoittaa toiminnan kehittämistä, vaikka tarvetta sille selvästi olisi.</p>	<p>Neljä SE-tuen nuorta, jotka olivat jo aiemmin kiinnittyneet organisaation valmennuspalveluihin, kokivat saamansa työharjoittelupaikan, sovitun ammattikoulun pääsykokeen ja näiden symbolisesti sisältämän henkilökohtaisen luottamusuhteen tärkeiksi. Tälle kohderyhmälle oli jo aiemmin kehitetty monipuolinen starttivalmennuksen sapluuna. Heille kyettiin suomalaisen pärjäämisen, koulun ja työn mallin lisäksi antamaan myös oppimiskokemuksia, joissa heidän omat arvonsa ja taitonsa yhdistyivät annettuihin suomalaisiin opetusisältöihin. Yleinen ja yksilöllinen valmennus sekä kiertävät työpisteet starttivaiheessa täydensivät toisiaan. Yhtä lukuun ottamatta ryhmän jäsenet ovat kiinnittyneet hyvin kouluun, armeijaan tai työharjoitteluun.</p>
<p>* Multimedia-alan moniosaaja, maailmankansalainen ja maahanmuuttaja Mike sai mainetta pohjalaisessa maakunnassa hyvänä ja innostavana pedagogina, mutta monien arvioiden mukaan savustettiin pois työpisteestään. Sittemmin, muuton jälkeen, ei uudella kaupunkiseudulla ole töitä löytynyt.</p>	<p>Erityistuettu (SE) yksilö- ja työvalmennusjakso onnistuu. Mike saa alakohtaista työkokemusta nuorten taidetyöpajan ohjaustehtävissä. Nuorten, Miken ja pajan multimedia-resurssien ja -taitojen kehittäminen käyvät synergisesti yhteen: sosiaalinen virtuaalitaiteija poikii sosiaalista ilmaisuaitoa.</p>

<p>* Albanialaistyttö, joka on erityisnuorisotyön asiakas, kärsii koti-ikävästä (ei matkaraahaa vierailta entisessä kotimaassa) ja mielekkään kesätyön puutteesta. Työmarkkinatuki ei ole 14–15-vuotiaalle mahdollinen. Työnsaannissa rasistisävytteisiä ongelmia, yritetty on. Tytölle sopivaan kaupungin työhön ei ole budjetoitu rahaa.</p>	<p>Harkitulla tuella (tässä SE) mielekäs työnteko, siitä saata-va vaatimaton mutta merkityksellinen palkkio sekä näin mahdollistuva käynti kotimaassa motivoivat radikaalisti tyttöä. Samalla myös erityisnuorisotyön innostavuus, sitouttavuus kohenee – päästään irti samanlaisina toistuvista epäonnistumistilanteista, laadullisesti uusiin maisemiin nimenomaan tytön kasvukaaren poluttamisella ja muut- tuvilla kehitystehtävillä. Usko suomalaisen avonaiseen ja vastaanottavaiseen monikulttuuriseen työn ja sosiaalisen kohtaamisen todellisuuteen avautui tytölle ja lähipiirille.</p>
<p>* 18-vuotias romani-Taisto haluaa suorittaa peruskoulun vuosiluokat 7–9 ja päästä tätä kautta kiinni ammatillisiin opintoihin. Työpajayhteisössä opiskelu on mahdollista ohjaaja-opettajan valvonnassa ja ohjauksella. Kunta ei ole velvollinen maksamaan koulutusta, sillä Taisto on jo ohit- tanut oppivelvollisuusiän. Perusturvatoimi voi (lakivastuu) korvata kuntouttavan työtoiminnan osuuden valmennus- opetuksessa, mutta ei Taiston oppimateriaali- ja koulutus- kustannuksia (koepalkkiot ja oppimateriaalit).</p>	<p>SE-tuki (4500 € tulee Taiston murteella – pohjalaisesti ilmaisten – ”luojan lykkynä” tilanteeseen, korvaa oppimateri- aalikulut sekä kokeiden laatimis- ja korjauspalkkiot. Taisto käy tarmokkaasti koulua, ja 7. vuosiluokan suoritukset ovat jo pulkassa.</p>
<p>* Aasialaistustainen perheellinen ja hyvän koulutuksen hankkinut maahanmuuttaja joutuu monenlaisen sosiaalitoi- men pallottelun kohteeksi, missä kielivaikkeudet heijastuvat selvästi. Osaa ruotsia ja oppii nopeasti suomea. Hänen kieltäytyttyään työvoimatoimiston koulutuksesta – mikä osoitettu huomattavan epäselvissä olosuhteissa – seurasi kahden kuukauden karenssi, jonka aikana vuokratästäjä kertyi yli 500 €Henkilökohtainen auto on ostettu Suomen tarpeita varten tänne tullessa, mutta sen myynti aiheuttaisi vain lisävelkaa arvon vähennettyä. Yhteistyöverkoston (työ- pajayhteisön ja mm. työvoimatoimiston) avulla on hoidettu muita saatavia, mutta vuokratästit ovat suomen kielen koulutuksen ja työharjoituspaikasta sopimisen esteenä.</p>	<p>SE-hankkeen toimintatuki vuokratästit maksamiseen ja työpajayhteisön kautta edistyvään kielen opiskeluun ja työ- harjoittelupolun etsintään auttoi, eikä häätöäkään tullut.</p>

Yksi punainen tähti * viittaa siihen, että SE-sateenvarjon piirissä ongelmatapauksia on rekisteröity vain yksi. Kaksi tähteä ** merkitsee sitä, että ongelmatapauksia tai -ryhmiä on SE-hankkeen kautta avautuneella toimintakentällä muutamia ja kolme tähteä *** viestii ongelman koskettavan toimintapiirissä lukuisia ihmisiä ryhmiä.

4.3 Pajan asema elämänhallinnassa muuttuu, kun sen välineillä taotaan ongelmia uuteen uskoon

Sosiaaliselle valmentamiselle taattavat ilmaisuvoimaiset, huipputeknologiset, dramapedagogiset, toimittajan työn ja yhteiskuntadokumentin laatimisen välineet ja infrastruktuurit vapauttavat radikaalisti uusia voima- ja ilmaisuvaroja erilaisissa sosiaalisen työllistämisen yhteisöissä ja niiden ryhmien dialektiikassa. Syrjäseudut ja köyhäilevät pajat ovat tässä erityinen ongelma. Suomen suuret etäisyydet on mahdollista romuttaa – jollei haluta pitää nykyisiä Tekno-Suomen alueellisia eriytymisiä (segregaatioita) ikuisina. Pajat voivat myös luovasti verkottua, jakaa töitä tai vaikkapa vaihtaa palveluita ruoan tarjoamisesta tekniseen apuun, jos käyttävät SE-henkistä mielikuvitusta. Tekniikkaa voidaan yllättävän nopeasti ja tehokkaasti käyttää myös mediakompetenssien luomisessa. Muun muassa yhteiskuntadokumentit, niiden analyysi- ja tulkintatavat, antavat nuorelle mahdollisuuden pohtia suhdettaan yhteiskuntaan sekä kehittää itsetuntemustaan. Tekniikka on monille nuorille peloton ja tuttu asia – mutta välineet yhteiskunnan ja yksilön suhteen pohtimiseksi puuttuvat.

Myös ilmaisupainotteiset pajat tarjoavat matalan kynnyksen mahdollisuuksia yhteiskuntasuhteen pohtimiseksi. Sosiodraama ja ilmaisupainotteinen pajatoiminta voivat tuottaa yllättäviä tuloksia

yhteiskunnallisen paikan löytämisen ja omien valmiuksien identifioinnin suhteen. Draaman ja sitä lähellä olevien ryhmäpedagogisten keinojen jatkuvuus nuorten elämässä, ammatillisessa toiminnassa ja identiteettityössä voi joskus olla ratkaisevaa. Joskus nuoren paikan – vastuun ja toiminnallisen tehtävän – vaihtuminen teatteritoiminnan ryhmässä on muutoksen ja oppimisen avain – jatkuvan yhteisen tutkimisen arvoinen juttu.

Sarjallisiin toimintakulttuureihin helposti ajautuvien pajojen pedagogian piristämiseksi ja nuorten köyhän portfolion rikastamiseksi voidaan hankkia erilaisia moduuleita (esim. taloudenhallinnan kurssi tai tulityökurssi). Ne eivät kuitenkaan automaattisesti lonksahda paikalleen pajan agendaan – niitä on arvioitava, eriyttävä, kehitettävä, pajaryhmiä on jaettava edelleen ja kurssikontaktien auktoriteetteja ja neuvotteluverkostoja on käytettävä hyväksi. Moduuleissa ja harrastusmahdollisuuksissa köyhäillä myös temaattisesti. Esimerkiksi eksistentiaaliset ja uskonnolliset riennot voivat pysäyttää nuoria ja saada heidät tarkastelemaan muitakin elämänvalintojaan uudella tavalla. Pienissä kunnissa puolestaan yksinkertaiset seikat, kuten kuntoiluvälineet, liikunnallinen usko ja infrastruktuuri puuttuvat. Paja voi ratkaista tilanteen ja saada aikaan terveen kuntoiluasenteen ylipainoisten peliaddiktien keskuudessa. Yksilötasolla taideharrastus, bänditason osallistuminen siihen ja sen mukaiset koulutuspolut eivät ole kaikille taloudellisesti mahdollisia, vaikka ne vapauttaisivatkin yksilön voimavaroja.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
<p>*** Paikallisiin perifeerisiin olosuhteisiin kehitetyt huipputeknologiset valmennus- ja koulutuspolut, ammatillisten projektien loppuunsaattaminen, asuminen (etäisyyksien voittaminen) ovat hienoja koulutusresursseja pohjoissuomalaisessa kontekstissa. Niitä tukee pedagogisesti ja sosiaalisesti harvinaisen karismaattinen ja luottamusta herättävä pajakarisma. Infrastruktuurista ja tuloksista huolimatta poluttamisilla on lukuisia byrokraattisia rahoitusongelmia, valtiollisen ja kunnallisen sektorivastuun ongelmia periferiassa. Seutukunnalliset kehittämisskeskukset tai työelämän koulutuspalvelut saattavat saada teknologiset infrastruktuurit jopa valtion tuella, mutta nuorten sosiaalisen toiminnan paikat jäävät kehittämättä koko julkisen sektorin strategisen köyhäilyn seurauksena. Kääntöpuolella tälle ideaali-infrastruktuurille: kuvallisen viestinnän, yhteiskuntadokumentin tekemisen ja draamatuotannon välineiden puuttuminen monipuolisiltakin pajoilta – myös Väli-Suomen pajoilta.</p>	<p>Periferian ja Väli-Suomen seutukunnallisen ja ilmaisuvormaisesti rohkeiden ratkaisujen SE- tai muu erityistuki, vapaudet ja ”koulutusresurssijattelu” (moderni kehitysjargon: spesifien etäisyyksien voittamisen vaatimat tekniikat ja taidot) voivat avata hurjia nuorten pärjäämis- ja kouluttautumispolkua esim. sähköisen median ja dokumenttien, radiolähetysten tuottamisessa. Edellytyksenä tälle on paikallisten motivaatioiden ja ilmaisurohkeuden tuntemus ja sen radikaali tukeminen, jota ei masenneta Keskusten murskaavilla Teknologioilla, tähtiammatilaismalleilla ja -myynteillä.</p> <p>Pajojen resurssien ja ilmaisullisten sekä pedagogisten välineiden kehittäminen erityisosaamisen ja herkkien sosiaalipedagogisten menetelmien suunnassa on liikautunut SE-tuella monia nuorisoryhmiä eteenpäin.</p> <p>Muutamilla pajoilla karismaattisten, produktiivisten ohjaajien seuraaminen, opittu yhteiskunnallinen tulkinta ja yhteiskuntakuvauksen/dialogin luomisen tuska ja heureka-kokemukset ovat avanneet uuden maailman nuorille. On opittu myös projektin sisäisestä työnjaosta, taitojen ryhmädynamiikasta. Tästä sosiaalisesti ja dokumentaarisesti etenevästä ja ”kolahtavasta” kuvausprosessista tulovastuullinen dokumentti olemassa (cd-kuvaelma).</p>
<p>** Työttömien ryhmätoimintoja mobilisoiva ja kehittävä pitkän sosiaalisen linjan (ilmaisupainotteinen pajatoiminta) teatteri on pätkä- ja projektitukien varassa mm. silloin kun aktivoituneelle nuorten asiakkaiden ryhmälle haetaan jatkovalmennusta, jolla on ryhmätoiminnallinen selkeä ja sitouttava tavoite. Valmennukseen tulevat nuoret ovat voitto sinänsä, sillä puolet osoituksen saaneista nuorista laistaa valmennusrenkaisuun tulon. Teatteripajan kynnyks on matala huolimatta luovuuden ilmapiiristä ja toiminnallisuustuotteista.</p>	<p>Tukimuotojen säännöllinen turvaaminen tuottaa testattuja tuloksia sosiaalisten taitojen, turvallisen kouliintumisen, sosiodraaman ja teatterin taitojen sekä kollegojen kohtaamisen tasoilla: itsetuntemusta ja -tuntoa reflektoidaan yksilöllisen yhteiskunnan vaatimuksin, resurssien ja ristiinriitatuntein – aluksi on löydettävä omia tavoitteita.</p>

<p>** Ilmaisupainotteista pajatoimintaa organisoiva pitkän linjan teatteri ei kykene käyttämään sisäisiä voimavarojaan ja mukana olevien asiakkaiden oppimisvaroja, asteittaista kasvua ja osaamista johdonmukaisesti hyväksi tuen yleisluonteesta ja pätkittäisyydestä johtuen.</p>	<p>Vertaistukiohjaajien valjastaminen SE-täsmätuella osaksi ilmaisupainotteista ryhmätoimintaa dynamisoi sitä, tuottaa jatkuvuuden hyödyt sekä uusilla tasoilla ja tehtävillä innovoi henkilökohtaisia oppimispolkuja. SE- tai muulla täsmätuella rekrytoidut ohjaajat toimivat (uusien) ryhmäläisten opastajina ja neuvojina, käytännön ja hiljaisen tiedon ja kokemuksen artikuloijina, tiedottajina ja luottamushenkilöinä. Lisäksi he toimivat myös ryhmäläisten tutoreina ja pohtivat heidän kanssaan päihteiden käyttöä ja poissaoloja.</p>
<p>** Sosiaalisen työllistämisen/tuen projektit eivät aina takaa säännöllistä ja terveellistä ruokailumahdollisuutta eivätkä oivalla sitä, että ruokailu- ja muita palveluita voidaan vaihtaa.</p>	<p>Toisten sosiaalisten työllistämismahdollisuuksien organisoitu apu tähän, sosiaalisen ja terveellisen lounaan palvelun luominen lämmittää muitakin sosiaalisen työllistämisen verkostoja ja palvelujen sosiaalista organisointia.</p>
<p>* Jormalla on bändi (kaukana kotoa), musiikkiharrastus ja pajatoiminnassa sekä Tähtiopistolla koeteltu motivaatio musiikin ammattiosaamisen hankkimiseksi. Hän ei kuitenkaan voi toteuttaa opiskelusuunnitelmiaan rahoitusongelmien vuoksi.</p>	<p>SE-rahoituksella Jorma kykenee opiskelemaan lukuvuoden Tähtiopiston musiikkilinjalta ja yhdistämään näin harrastuksen, bändin jäsenyyden ja ammatillisen osaamisen virallisen puolen – mikä on edellytys jatkokoulutukselle ja todistuksille. Räättälöity luovan ilmaisun tie rankakoista ongelmista pätevä osaamisen ja terveen itsetunnon suuntaan.</p>
<p>** Pajatoimintaa ympäröivää yhteiskuntaa, seurakuntaelämää ja arvo- sekä normipohjia koskevien vierailuinterventtioiden ja/tai toisaalta työelämävalmennuksen sosiaaliset kynnykset (sosiaaliset oppimistilanteet ynnä oppimisen asenteen kouluminen) ovat rempallaan osissa pajoja. Köyhien yhteiskuntasuhteiden tola on osin laiskuutta, mutta pedagogisesti ja osallistamisen kannalta toimivat yhteistyösuhteet vaativat myös aikaa, resursseja ja uskonnollis-eksistentiaalista asennetta.</p>	<p>Paikallisten partnereiden on ylitettävä rajojaan ja luotava yhteisiä sosiaalipedagogisia provokaatioita ja vierailuja. Radikaali ja sinnikäs sekä tulosvastuullisesti kohdennettu julkinen tuki verkostoille aina poliisia ja seurakuntaa myöten mahdollistuvat SE-tuella sponsoroiduilla pajoilla. Puuttuvat, arkielämän rajoihin, sosiaaliin ja eksistentiaaliin perusmerkityksiin tai arkikokemuksiin liittyvät kokemukset ja kohtaamistilanteet jäävät muhimaan nuorten keskuuteen. Pienetkin uudet resurssit, joilla konkreettisesti tuetaan ja testataan työelämävalmennusta, heijastuvat usein pikaisesti asennemuutoksina ja vaihtoehtojen hakutietoisuutena.</p>
<p>** Periferiassakin (kaukana kasvukeskuksista tai pitäjän hallinnollis-kulttuurisista palveluista) toimivissa pajoissa asiakkaiden kunto/painon kontrolli ovat repsahtaneet. Valtaosa on ”urheilut” viimeksi peruskoulussa. Matkarahoja, palveluita ja välineitä liikuntaharrastuksen innostamiseksi ei ole.</p>	<p>SE-resurssilla voidaan taata motivointi (terveysauktoriteetin sana), suoritusvälineet, matkat sekä liikuntaleiri pajalaisille. Kipinä harrastukseen syttyy, liikunnan sosiaaliset merkitykset löytyvät, ja fyysisestä kunnosta tulee jatkuvan itsetutkiskelun asia.</p>
<p>** Kun sosiaalisen pajatoiminnan pedagogiset menetelmät ovat usein rajoittuneita, niiden mielikuvitus kärsii resurssipulasta ja lähiympäristön niukasta kulttuuripääomasta. Paja-asiakkaiden taitojen todistusvoima ja henkilökohtaiset oppisisällöt ja suoritusmerkinnät (portfolio-osiot) jäävät usein heikoiksi. Pajoilla ei ole useinkaan erityisresursseja ostaa ekonomisesti ja sisällöllisesti perusteltuja kursseja, käytännön elämän opetusmoduuleita. Pajoilla ei myöskään ole vakituista täsmäosaamista sosiaalisten työkalujen tehokkaan pedagogian järjestämiseksi ja aikalaistiedon välittämiseksi, esim. Talouden ja elämäntiedon valmennuksen tai Taloussuunnittelukurssin järjestämiseksi pajaryhmille, joilla vipit, lainat ja luotot eivät ole hallinnassa.</p>	<p>SE-hankkeen erityisresursseilla on mahdollistettu erityiskursseja, esim. tulityökurssi. Kokemuksista on apua tulevien pajaperiodien suunnittelussa, muiden pajojen toiminnan mallintamisessa ja valikoivan kriittisessä harkinnassa. Samoin kriittis-valikoivasti kehitetyt taloussuunnittelukurssit voivat ekonomisesti suunniteltuina ja neutraalin ulkopuolisen konsultin avulla muodostua tehokkaaksi lisäopetusmoduuliksi työpajan rutiiniohjelman rinnalla. Sitä kautta jotkut pajalaiset voivat löytää yhden uuden elämän neuvottelu-auktoriteetin, joka provosoi muutoksen tai saa ylipäänsä puheyhteyden nuoren kanssa. Uudet markkinaperustaiset neuvottelija-auktoriteetit ovat luoneet myös uusia luovia SE-yksilöprojekteja. Pajalla ostettavien lisäkurssien tuloksellisuutta tulee jo pilottivaiheessa tiukemmin tarkastella monipuolisilla aineistoilla ja triangulaarilla otteella – oppipoikamaisiin palautekäytäntöihin ei ole varaa eikä syytä, toteutetut hankkeet olleet suhteellisen ekonomistisia; yhteenkin pajaryhmään sopii monennäköisiä ”lisämoduulitarpeita”</p>

4.4 Nivelvaiheen ja harmaan vyöhykkeen uusia avaimia ja ilmaisuterapioita

Nivelvaiheen nuorten – joilla tarkoitetaan 14–16-vuotiaita koulunkäyntiin tai sen päättämiseen liittyvistä vaikeuksista kärsiviä nuoria – koulutuspolkuihin puuttuminen on innovatiivisesti käsitelty myös SE-hankkeessa. Se on tapahtunut monista suunnista, ongelmista ja verkkokudontatavoista lähtien. Vanhempien tarkkanäköinen ja vakuuttava sitominen mukaan voi onnistua huolen harmaalla vyöhykkeellä, missä nuoret voivat vielä oppia toisiltaan ”elämän-mukavia” arvoja ja tapoja. Nivel ja vyöhyke näyttävät erilaisilta katsojasta riippuen, mutta silti nuorten ongelmat voidaan kuvata yksinkertaisesti, arkisesti ja äidillisesti jälkikäteistä syylistämistä välttäen. Koulun ja pajan seinien ja hallinnon rikkominen on vielä kesken – mutta korrekten ikä-, sukupuoli- ja elämäntilanteiden merkitysten, oikean ajan ja tekemisen tilan ja meiningin rakentaminen useilla paikkakunnilla on ollut onnekasta ja sen vaikutukset ovat olleet SE-kontribuutioissa oivalliset; kouluunkin voi taas palata, sen aikataulut tuntuvat taas tutuilta ja luokka-asteita suoritetaan.

Pajan harrastusryhmistä sekä luterilaisella kurilla ja luonnon säästyksellä organisoiduista kesätyöleireistä on luotavissa toimivia interventioita nivelvaiheen vieraantumis- ja antaa-mennä-tätä-rataa-asenteille. Ikäryhmä- ja sukupuolisensitiivinen tanssiterapia sekä erilaiset liike- ja kehollisen ilmaisun muodot ovat sopivassa koulun, pajaluokan ja terapian risteystilanteessa oivallisia tekniikoita, jotka parhaimmillaan antavat subjektille valmiuksia käsitellä omia ongelmiaan ja yhteisön ristiriitoja. Luokkaryhmää ne eivät voi korvata, vaan erityisilmaisun muotojen kautta voidaan rakentaa tietä sieltä ulos, itsehallinnallisiin kuvioihin ja itseluottamuksen ilmapiiriin.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
** Sosiaalipuolen perhetyön yksikkö haki tukea moniammatilliseen ja käytännössä kokeiltuun yhteistyöhön perustuvalla jatkoprojektilla. Projektin tarkoituksena oli auttaa kouluvaikeuksista kärsiviä perusopetuksen nivelvaiheen nuoria (yläasteelle meno peruskoulussa) ja heidän vanhempiaan leiri- ja vanhempaintoiminnan jatkettulla erityistuella. Haluttiin monipuolisesti luoda ja varmistaa vanhempien perhe- ja kansalaisasennetta, mikä taustalla sitkaasti nouseva ja moninaisista vaikeuksista vastuun välttämisen alibia etsivä vanhempien sivullisuus. Sosiaalipuolen kehittämissyksikkö kunnassa aktiivinen hankkeen aloituksen tukemisessa, muttei myöntänyt jatkovaroja.	SE-erityistuella alueellinen ja sosiaalinen kasvatusvastuu nuorten kouluelämän ongelmavaiheiden suhteen kehittyä (yläasteelle siirtymisen kynnyksen koettelee). Vanhemmat (ne joihin saadaan yhteys) kytetään huolellisesti mukaan verkostoon alueellisesti ja vertaiskumppanuuden rakentamalla kokoontumisella ja leiritoiminnalla. Opettajan (ei sosiaalipuolen) kontakti, oikea-aikaisuus sekä nuorten ja vanhempien esihaastattelut herään ja vaikean vanhempien onnistuneen motivoinnin ja sitouttamisen taustalla. Tuloksilla toiminnallista evidenssiä, yhteistyö lonksuu syvemmälle. Voikin perustellusti puhua huolen harmaasta vyöhykkeestä ja sen onnistuneesta yhteisestä verkostotulokinnasta ynnä sopivasti miksausuudesta ryhmästä, jossa ongelmat eivät päässeet ryöpsähtämään liian isoiksi.
** 15–16-vuotiaat koulunkäynti- ja keskittymisongelmista kärsivät nivelvaiheen nuoret eivät saa monissakaan kunnissa (esim. SE-tuen piirissä kolme kuntaa) pajan valmennuspalveluja ja tekemällä oppii -periaatteen mukaista pedagogista apua. Näin siitä huolimatta, että todistusvoimaa pajakulttuurin onnistumisesta on. Tämäkin tapaus osoittaa, että nivelvaiheen ongelmia ei ole opittu tunnistamaan ja ratkaisemaan, sektorijakoja ylittävää vastuuta ei kanneta, ja ennakkoluuloja pajaoppimista kohtaan on edelleen.	SE-tuella luotiin yhteistyörinki ja jatkuvuus kolmen paikkakunnan tekemiseen ja tekemällä oppimiseen perustuvan pajavalmennuksen ja oppilaitosyhteistyön välille. Koulumotivaatiokin parani selvästi: esim. poissaolot vähenivät, ja yhdessä kunnassa kaikki nuoret suoriutuivat omilta luokka-asteiltaan. Kokemus viritti kunnat jatkamaan valmennusyhteistyötä ”Onnistuvat Opit” -juurrutusprojektin ja myöhemmin (osto)sopimuksen puitteissa. Hyvä näin. Pajoilla koululaiset ovat uusi asiakasryhmä. Koulun suoritusjärjestelmän ja opetuksen tukimuotojen oppiminen ja hiominen nivelvaihetta varten vaati uuden oppimista. Jopa sosiaaliset, perhe- ja keskittymisongelmat rakentuvat koululaisilla eri tavoin kuin työelämävalmennettavien maailmassa. Ikäryhmä- ja elämäntilannespesifi palvelutarjonta on tässäkin tehokkainta.

<p>* Myös perifeeristen kuntien sivistystoimet ovat jakaneet ajatuksen huolen harmaasta vyöhykkeestä 15–17-vuotiaiden keskuudessa (nivelvaihe), ja moniammatillinen verkosto on rajannut huolellisesti ehkäisevän työskentelyn ryhmän. Resursseja suunnitelman toteuttamiseksi ei ole.</p>	<p>SE-tuella sivistystoimi kykenee paikallistoimijoiden ja työpajan tuella organisoimaan kohderyhmälle ja sen viitekehyyksessä toimivalle vertaisryhmälle laadukkaita teemakerhoja (mm. musiikki, taideteollinen työ, auto- ja koneala, seikkailuyrittäjät, atk), joiden ohjaajat ovat inspiroivia, karismaattisia ja osaavia.</p>
<p>** Kesän toimeettomuus on monessa suhteessa haasteellista aikaa nuorille miehille, joilla on yksipuoliset harrastukset. Monet toimijasektorit yhdistävä sosiaalinen verkosto, aiempi nuorten miesten syrjäytymisprojekti ja (useimmiten yksinhuoltaja) vanhemmat ovat edistäneet ajatusta, että kesätyön ja sitä tukevan mielekkään tekemisen organisointi olisi oiva tapa jatkaa aktiviteetteja nuorten harmaalla vyöhykkeellä Syvä-Suomessa. Myös pajan monitoiminen valmentaja on inspiroinut ajatusta, mutta rahoitusta ei ole löytynyt.</p>	<p>SE-tuen mahdollistama kesätyöleiri ja siitä saatu korvaus, joka oli sidottu tehtyyn työsuoritukseen, muodostui rinnakkaisohjelmiseen yllättävän inspiroivaksi, luterilaista itsekuria kunnioittavaksi ja nuoria innostavaksi. Toiminnallinen, sosiaalinen ja ryhmäterapeutin momentti löytyi arjen toimista. Sopivasti subventoitu kesätyötoiminta voi olla sangen tehokkaasti ennaltaehkäisevää ja joskus korjaavaakin toimintaa – sekä nuorten miesten kuin naistenkin lomavapauden keskellä.</p>
<p>** Pajaluokilla on usein köyhä ja virikkeetön sosiaalipedagoginen resurssitilanne. Tällöin eivät koetellun tehokkaat tanssiterapeutit työmuodot tai perusteellisesti pohditut, asiakkaiden mielenterveysasioita käsittelevät taideterapeutit toiminnat (käsikirjoitukset, musiikki, tekniikka, lavasteet, nuket jne.) eivät ole mahdollisia.</p>	<p>Asiakkaan ongelmien ja elämänhallinnan/koulutuksen etenemistason mukaan räätälöityjen luovien terapiamuotojen julkinen tuki (Kela, sosiaalisen työllistämisen erityisresurssi tai harkinnanvaraiset tuet) tulisi olla mahdollista juuri silloin (Kairos), kun toiminta aktiivisesti ja adekvaatisti tukee itsetunnon ja toiminnallisten kompetenssien kehitystä (usein onnistuneesti alkaen juuri ns. nivelvaiheen vaikeuksien työstämisessä, sangen sukupuolisensitiivisesti). SE-tuki löysi pian sensitiiviset ja tehokkaat tukimuodot, joilla asiakkaiden elämäntilanne kirkastui.</p>
<p>** Luovia sosiaalipedagogisia menetelmiä käyttävät pajat laajentuvat luontevasti ja asiakaslähtöisesti tanssiterapian lisäksi myös laajemmin liikkeen ja kehotietoisuuden työpajan suuntaan, mutta resursseja ei yksinkertaisesti ole olemassa kuntataloudessa tai valtakunnallisessa tukivalikoimassa. Terapian tarve ja pilotit ovat liikkuneet ns. nivelvaiheen kokemuksissa: tässä vaiheessa koululla ja valmennusrenkailla on vastuu- ja sektorituskansa – luovat yhteiset työmuodot odottavat keksijäänsä.</p>	<p>Erialaisten nuorisoryhmien neurologiset oireet, paniikkihäiriöt, sosiaaliset sekä ryhmätoiminnalliset ongelmat tulevat hyvin käsitellyiksi ja sosiaalipedagogisesti työstetyiksi harkinnanvaraisesti tuetuilla ja aiemmin pilottiprojekteilla koetelluilla liikkeen ja kehotietoisuuden pajan keinoilla. Ohjaajien ostopalvelut tulevat intensiiviseen räätälöityyn, missä myös muut oppimis- ja kehitysprosessit liikkuvat eteenpäin. Luovan terapian ja pajakulttuurin tunnistamien oireiden (kairos)kohtaaminen, dynaamisesti. Nivelvaiheessa liikkeen ja kehotietoisuuden ryhmät ovat olleet dynaamisia, mutta jos esim. pajaluokan muu sitoutuminen herpaantuu, terapia ei voi sitä korvata.</p>

4.5 Pienvelkaisia löytyy, eivätkä ”velkaveijarit” saa nimeään helposti takaisin

Lähellä pajoja elävien nuorten asuminen, kansalaisuus, kuluttaminen, työnsaanti ja jopa vapaus ovat elämänlankojen sotkemisen vaiheissa jääneet usein kiinni vippi-, kulutus- ja korvauslainojen maksamisesta, veloista seuraavasta varjosta ja velkojen maksun laiminlyönnin sanktioinnin uhkasta. Kansalaismaiseen kyseenalaistavat ja jopa sakkovankeuteen saattelevat maksut ovat joskus vain muutaman sadan euron suuruisia. SE-toimintatuen avulla monet nuoret ovat sitoutuneet erilaisiin valmennuksiin, työsuorituksiin, harjoitteluihin, oppisopimuksiin tai opiskelun ohella suoritettaviin pajapalveluihin tai taloudenhallintaa auttaviin kursseihin saadakseen pienimuotoiset velat maksettua. Työ- tai muiden palveluiden sitoutuneen ja aktiivisen suorittamisen jälkeen he ovat kyenneet joko kokonaan tai hätäisimpien taloudellisten veloitteiden osalta hoitamaan ulosottonsa tai sakkonsa. ”Nimi on saatu palautettua” markkinoiden, vuokranantajan, koulun, työpaikan ja perheen silmissä. Usein nuoret itse ovat olleet aktiivisia ja ovat ideoineet pajalle ja SE-projektille korvaavaa työtoimintaa ja valmennuspolkua.

Usein velallisen elämää varjostavat myös muut sosiaaliset ja velvollisuuspaineet: tuskainen suhde läheisiin velanantajiin, lainoista vastuulliseen ex-kumppaniin, lainoja nuoren nimissä ottaneisiin vanhempiin, armeijan tai sivarin lähestyminen. Monesti nämä elämäntilanteet – äitiys, perheestä huolehtiminen, asunnon vuokraaminen, armeijaan tai sivariin valmistautuminen – ja velanhoidon mahdollisuus luovat sähköistetyin motivaation nuorille ratkaista asiat. Yllättävän usein nuoret ovat myös härskin tai laittoman lainauksen tai lainantyrkyttämisen uhreja: kumppanit ja entiset yrittäjät ja jopa huoltajavanhemmat osaavat tehtailla vuokravelkoja, vippilainoja ja takauksia kumppanien ja huollettavien nimiin. Nämä tapaukset vaativat valmennusrenkailta erityistä huolta ja harkintaa; rikossyytteiden käsittelyaika on pitkä, tuloksista ei tiedä, ja aina rikosilmoitusta ei kannata tehdä, kun paineet velallisen lähisosiaalisessa elämässä sen myötä vain kasvaisivat.

Velallisuus ja korvausvaateet luovat nuorten ylle jonkinlaisen toisen asteen marginaalisuuden varjon ja ahdistuksen, joka heitetään pikkusummienkin vuoksi heidän ylleen vähän samaan tapaan, mutta eri syistä, kuin 1990-luvun laman lasten niskaan. Julkinen ja puolijulkinen sektori eivät aina ole asiallisen joustavia nuorten asioiden hoidossa, vaan nuoret tarvitsevat tönijöitä ja sitkaita puhtaana pöydän neuvottelijoita (Hourula sekä paikalliset haistajat ja verkottajat). Kyse ei ole vain ulosoton tai velkojen rooleista: myös verottaja ja osa monenkirjavista asunnonvuokraajista tuijottaa vain laskun loppusummaa ja eräpäivää. Joskus verottaja on ajanut opiskelijan nurkkaan kyseenalaisilla veronpidätyksillä. Toisaalta monet laskuttajatkin – ulosottoa ja energiayhtiöitä myöten – tulevat rakentavasti mukaan monilla paikkakunnilla kokoontuviin velkasaneeraus- ja neuvontaryhmiin. Velkasaneeraus- ja neuvonta sekä sosiaalisen luototuksen palvelut tarvitsisivat täydennykseen vakiintuneen sosiaalisen työllistämisen renkaan, joka voisi operoida pienimuotoisten velkojen, sakkujen ja korvausten parissa luoden niiden hoitamiseksi työpalvelumuotoisia mahdollisuuksia ja maksuaikatauluja. Tämä olisi myös vuonna 2008 alkaneen ”etsivät työparit” -kehittämiprojektin jalkautuva ja ongelmataustoille aukinainen tapa sitouttaa nuoria mukaan valmennusvaihtoehtoihin.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
<p>** Asiakkaiden pienet erääntyneet saatavat ja korvausvelvollisuudet vaikuttavat kulutukseen, elämönhallintaan ja suvereeniin talouden hallintaan. Merkintä luottorekisterissä varjostaa pitkään asiakkaiden sosiaalista ja markkinakan-salaisuutta, työnsaantia ja suvereenia kansalaisidentiteettiä (perheen huoltajana, poika- tai tyttökumppanina).</p>	<p>SE-toimintatuella tuettiin pienvelallisten työpajatoimintaa siten, että pienilläkin työkorvauksilla saatettiin lyhentää velkoja tai niiden korkoja. Työvoimahallinnon harjoittelu-, työkokeilu- ja palkkatukimuodot ovat mahdollisia myös nuorille velallisille, mutta ne eivät funktionaalisesti tai virallisesti tue velkojen takaisinmaksua.</p> <p>Vain muutamalla paikkakunnalla Suomessa on mahdollisuus ryhmä- tai yksilötasoisella työkorvaustoiminnalla hoitaa velkoja; kolmas sektori ja sosiaalisen työllistämisen joustavat valmennusrenkaat voisivat tässä olla avuksi.</p>
<p>** Työpajassa työssäoppimisen kautta tapahtuvalla ja toimintavastikkeellisella sakkujen maksamisella ei ole vastuullista maksajaa, vaikka summat olisivat pieniä (yht. 700 € sakkoina) ja voisivat maksamattomina johtaa sakkovankilarangaistukseen ja työ- tai opiskelupaikan menettämiseen.</p>	<p>20 euron päiväpalkalla nuori asiakas voi suorittaa työvalmennuksella sakkonsa. Samalla hän sovitettulla työpajakoulutuksella saa opiskeluoikeutensa ja oppisopimusmahdollisuutensa takaisin, suorittaa mahdollisesti ajokortin ja saa elämänuskoa kuvioihinsa. Luvaton autoilu ja ilkivalta tulevat vastuullisesti käsitellyiksi prosessissa. Tukiverkosto löytyi laajassa muodossa Kriminaalihuollosta (Khl) ja psykologista työpalvelun kiinteistöhuolto-yhtiöön. Usein tuki samastuu sosiaaliseen luototukseen ja sen ehtoihin.</p>
<p>* Itsekurillisen, hyvin oppialaansa sitoutuneen ja rikoshistoriastaan oppinsa ottaneen oppisopimusopiskelijan sakot ovat tuottamassa muuntorangaistuksen kautta sakkovankilarangaistuksen.</p> <p>Moni kansanedustaja oli eduskunnan yleiskeskustelussa (5.2.2008) neuvoton löytämään vaihtoehtoja ”vippianarkialle”, jos sakkovankeus lakkautetaan.</p>	<p>Valvottuun ja monipuolisesti tuettuun autonamentajan oppisopimuskoulutukseen sitoutuminen ja sen todentaminen mahdollistivat sen, että erityistuella voitiin hoitaa (muunto) sakot (1600 € ulosotosta).</p>

<p>** Asuntososiaalisilla päättäjillä ja resurssipäätösten harkitsijoilla ei ole keinoja luottaa ”luottokelvottomien” nuorten asukkaiden lupauksiin: sitoutumiseen reiluun asumiseen ja vuokrien maksuun tai erityisesti tapojen muutokseen näissä suhteissa.</p>	<p>Noin 600 €:n SE-tuella oli mahdollisuus organisoida nuorille asumisohjausta ja -neuvontaa antava kurssi, jonka sitoutunut ja onnistunut suorittaminen auttoi ratkaisevasti vuokrasopimuksen jatkamisessa.</p>
<p>* Kaisalla on taustallaan vaikea parisuhde: narsistisesti häiriintynyt ex-poikakaveri jätti hänen tietämättään maksamatta isot vuokrat ja vakuudet, oli piittaamaton eikä luovuttanut avaimia pitkän aikaan Kaisalle. Uuden asunnon vuokratavakunta ei liian suurena makseta sosiaalivirastosta. Syyte- ja oikeusapuprosessi etenee hitaasti. Paikkakunnanvaihdos on elämän- ja koulunhallinnan ehto.</p>	<p>Sosiaalisen työllistämisyhdistyksen toimistotyöt ovat Kaisalta sujuneet toimintatuen saattamana, paikkakunnan vaihto ja opiskelupaikka ovat nyt kunnossa.</p> <p>Harkinnanvaraiset, toiminnalliset avustusresurssit ovat korvaamattomia, jos halutaan auttaa selkeästi miehen taloudellisten laiminlyöntien ja hyväksikäytön kohteeksi joutunutta nuorta naista. Tilanne vaatii myös huolellista sosiaalista harkintaa ja epävirallista suojelua, ettei ihmishuhdraama sotke jatkuvasti asioita.</p>
<p>* Muun muassa ex-aviomiehen konkurssifirman laskut vai-vaavat ”naapurissa” pienen poikansa kanssa asuvaa nuorta, asunto- ja muun tilanteen muuttamiseen motivoitunutta (maksaa itse puolet 1400 €:sta) naista eikä vuokranmaksujoustavuutta julkiselta vallalta tai seurakunnalta löydy. Normi on usein tiukka: maksuhäiriömerkinnät ensin pois ja vasta sitten uusi vuokrasopimus julkisille tai kriisiasun- tomarkkinoille.</p>	<p>Sosiaalisten toimijoiden tarttuminen ongelmaan: nuori äiti sitoutui toimintaprojektiin ja siivoamaan vuokranantajan tiloissa niin, että pienehkö häiriömerkinnän antanut summa saatiin hoidetuksi. On nyt ravintola-alalla töissä, asuu itsellisesti ja hakee isommista veloista velkajärjestelyyn.</p>
<p>* Veke on velkaantunut huoltajansa toimesta, jota vastaan on myös jätetty rikosilmoitus. Rikos on tapahtunut modernin markkinajoustavalla tavalla: äiti antoi matkapuhelimella Veken nimen ja sotun pikalainafirmalle ja sai lainan omaan käyttöönsä. Vekellä ei ole peruskoulun päästötodistusta, mutta hän on työvoimapolitiisessa aikuiskoulutuksessa Let’s make it -kursilla; oppisopimusta räätälöidään. Velat voivat aiheuttaa opiskelun keskeytymisen maksukyvyyn heikentymisen, ulosoton ja stigman vuoksi.</p>	<p>1600 €:n toimintatuella SE-hanke ja sen projektipäällikkö kykenivät nopeasti – mutta työläästi ja monipolvisin kontaktein – hoitamaan Veken tilanteen. Opiskelu voi jatkua. Koulutuspalveluja tuottavan firman kouluttaja tuli hakijana hätiin, ja projektipäällikön yhteydet ja dynaamiset kontaktit ulosottoimijoihin takasivat pikaisen ratkaisun. Viimeksi mainituilla löytyy myös sosiaalista aikaa ja vinkkejä ulosottojen käsittelyn verkostotoiminnan rakentamiseksi.</p>
<p>* SE-hankkeenkin kautta on noussut esiin nuoria, jotka ovat rikossyytteitä saaneiden vippilainafirmojen uhreja.</p>	<p>SE-toimintatuella esim. vippivelkainen Antti-Veikko sai pajakeskuksesta audiovisuaalisia töitä, ja hän mm. valmisti haasteellisen Power Point -esityksen pajatöistä. Markkina-kansalaisena asiat tulivat kuntoon, mutta yhteishaku on vielä auki.</p>
<p>* Vaikeasta lapsuudesta, päihdetaustasta ja osin huoltajansa aiheuttamista veloista kärsivän, äitiyslomaansa aloittavan nuoren naisen, Tarjan, ”köyhyysloukku” ei ole kyetty ratkaisemaan projektijäsenyyksistä ja henkilökohtaisesta, sosiaalisesti tukevasta verkostoryhmästä huolimatta. Perussyy tähän on se, ettei ole ollut velanhoidon tukiresur-seja, joita olisi voitu yhdistää elämänhallinnan relevanttiin parantamiseen.</p>	<p>Ekstra-SE:n ja lähiomaisten tuella sekä monipolvisella verkosto- ja tukihenkilön sosiaalisella avulla äitiyslomalla päihheet ja velkatalous (toimintatuki) ja talousrealismi hallinnassa, ote äitiysloman jälkeiseen koulutuspolkuun olemassa. SE-resurssin takaamaan toimintaan osallistumi-nen oli ehtona velan lyhentämiselle, ratkaisulle.</p>
<p>* Ira on kolmen lapsen yksinhuoltajaäiti, joka on ollut kahdeksan vuotta kotona hoitamassa lapsia. Yli vuosi sitten viritetty urapolkukurssi vei askeleet eteenpäin työelämäval-mennukseen. Vaikka hakijalla ei ole ammattikoulutusta, hän on nyt urakoinut itsensä lähihoitajalinjalle oppisopimuskoulutukseen. Iran positiivista polkua varjostavat kuitenkin vanhat, osittain silloisen elämäkumppanin epärehellisesti hankkimat velat, joiden selvittämisessä ta-lous- ja velkaneuvonnan tukiryhmä on auttanut. Ex-mies auttaa lastenhoidossa nykyisin; rikossyyte häntä kohtaan todennäköisesti pilaisi tämän avun ja yhteisen vanhemmuuden.</p>	<p>Paikallinen talous- ja velkaneuvonta sai ahkeralla yhteydenpidolla velkojat tiputtamaan perintäsumman 2800 euroon. SE-projektipäällikkö neuvotteli pikaisesti oman ohjausryhmänsä kanssa ja sen suosittelemana antoi tämän huomattavan summan toimintatukea Iralle, joka jatkaa aktiivisesti koulutuksessaan ja pitää tukea sosiaalisesti lot-tovoittoona, ”ensimmäisenä jouluna” pitkään aikaan.</p>

<p>* Kijalla on verorästejä ja epävirallisia sukulaisvelkoja, jotka kertyivät masennusjakson aikana. Hänellä on myös kipuja jatkuvasti aiheuttava harvinainen sairaus. Verovelat (340 €) syntyivät opiskeluaikana, jolloin Kija sai kuntoutustukea, josta perittiin liian vähän veroa. Näin kävi, vaikka Kija oli toimittanut asianmukaisen verokortin ajoissa ja valitti asiasta, turhaan. Uusi ammatti ja opintotukikelpoisuus ovat tarpeellisia, sillä siivoustyö ei voi sairauden vuoksi jatkua kokopäiväisenä. Kijalla on aktiivinen työsuhde nuorten työpajassa ja tuore oma vuokratämpi.</p>	<p>Verovelat voitiin hoitaa SE-toimintatuella, mutta yksityisten velkojen maksaminen ei ole mahdollista todentamisongelmien vuoksi. Maksuohjelma ja omat sitoumukset perustelevat ja motivoivat ratkaisua.</p>
<p>*** Keski-suomalaisilla pajoilla työskennelleet ja erilaisista veloista ja maksuhäiriöistä (jotka eivät aina pelkästään itse aiheutettuja) kärsineet nuoret ovat itse olleet aktiivisesti ideoimassa ja toteuttamassa pajatöitä, joilla korvataan saatavia. Nämä tehtävät ovat olleet luovia, mutta sisältäneet myös ikäviä työrutiineja, siivousta jne. Töiden rakentelun lisäksi nuoret ovat olleet aktiivisesti yhteydessä pajavalmentajien lisäksi asianajajiin, laskuttaviin energiayhtiöihin, oikeusrekisterikeskukseen. Ja kun toimintatuen idean mukaisia ratkaisuja ei ole kyetty aikaansaamaan paikallisten verkostojen avulla, he ovat olleet aktiivisessa yhteydessä suoraan SE-hankkeen projektipäällikköön, joka on voinut antaa positiivista palautetta mahdollisista toimenpiteistä ja sitoumuksista.</p>	<p>SE-projektipäällikkö on ollut näissäkin velkaselvitys- ja korvaavan työtoiminnan tapauksissa aktiivinen ja solminut räätelöityjä verkkoja ja ratkaisuja nopealla aikataululla. Nuoret ovat olleet vastuullisen työtoiminnan piirissä, yksilö- ja työvalmennuksen piirissä sekä samalla aktiivisesti markkina- ja veronmaksajakansalaisina ajamassa omia asioitaan – modernin vastuullisen yksilökansalaisen mallin mukaisesti. Pajojen valmentajat ovat tässä avainasemassa: kuinka rohkeasti he antavat nuorille mahdollisuuden selvittää itse asioitaan. Ja kuinka paljon aikaa eri toimijatahoilla on keskustella ja neuvotella nuorten vippi- ja kulutusvelkaisten kanssa. Aktiivisia odotuksia on myös yhteiskuntavastuullisten markkinatahojen suuntaan. Energiayhtiöt ovat olleet muutamissa tapauksessa neuvottelukykyisiä. Samoin perinnän oikeusviranomaiset sekä välittävät sosiaaliviranomaiset ovat avainasemassa. Sektorirajoja rikkova ja refleksiivinen verkostoituminen voi tarkoittaa luovimmillaan suoria yhteyksiä asiakkaisiin ja edunvalvonnassaan aktiivisiin nuoriin.</p> <p>Nuoren elämäntilanne ja sen ratkaisut nousevat positiivisissa kokemuksissa etusijalle: esimerkiksi piakkoin äitiyslomalle jäävä nuori nainen koki työtehtävien suorittamisesta saadun onnistumisen tunteen lisäksi sangen relevantteina äitiyteen liittyvät sosiaaliset ja tiedolliset valmiudet sekä ”rauhan”, kun erä erän jälkeen lähinnä tv-lupamaksuista kertyneet 300 euron velat saatiin maksuun. Kaikki keski-suomalaiset mukana olleet nuoret eivät ole kyenneet aktiivisiin selvittelyihin, ja joskus veloista kyettiin korvaamaan vain osa.</p> <p>Pajojen tuki velkoja korvaavan työtoiminnan organisoinnissa on tehokkainta silloin, kun velat ovat kohtuullisia (tapauksesta riippuen, mutta 3000–4000 € on lähes maksimi), kompensatorisen työn tekijä on kokonaan pajalainen eikä opiskele. Opiskelijoiden sitoumukset ja arkirytmii voivat olla stressaavia, kun paja- ja kouluaktiiviteetteja yhdistellään, ja tämä voi näkyä esimerkiksi terveydentilan heikkenemisenä.</p>
<p>** Muutamat kunnat ovat joustavia ja valmiita sopimaan sosiaalisten pajojen nuorten asiakkaiden kanssa omavastuusuuksista, joita velkaloukkuun jääneet pajanuoret voivat maksaa omalla työllään ja jatkossa muilla aktiviteeteilla korvata loput saatavista. Työsuorituksia vastaan saatavat korvaukset ovat kuitenkin menoerä, jota nykyiset kunnat eivät kykene budjetoimaan.</p>	<p>Keski-suomalaisella pajalla kunnan tarjoukseen tartuttiin. Jarkko sai pajatilojen korjaamiseen ja estetisointiin liittyvän tehtävän, jonka hän suoritti motivoituneesti. Hänen työstään taltioitiin myös esittelyvideo – mikä imponoi muitakin toimijatahoja. Saatavien osittaisen korvaamisen lisäksi palvelus ja sitä tukeva sensitiivinen yksilö- ja työvalmennus pajalla tukivat päihitteettömyyttä ja armeijapalvelukseen valmistautumista. Velkojen selvittäminen aktiivisella tavalla on klassinen vapauttava teko ennen muutoinkin paineista armeijapalvelua.</p>

* Jusu elää niukoissa ja levottomissa oloissa työttömän avovaimon ja vuoden ikäisen lapsensa kanssa: elämä ja ”velallinen nimi... tulisi saada kuntoon”. Jusu on ollut Produktioringin työvoimakoulutuksessa 2006. Sittemmin hän on siirtynyt sen nuorten työpajalle valmennukseen ja on erittäin motivoitunut elämänmuutokseen.

Hakijan kohdalla toiminnan piti alun perin olla työkokeilu, josta saa työmarkkinatuen lisäksi ylläpitokorvauksen (8 €/pvä), mutta työvoimahallinnon määrärahojen loppumisen vuoksi toimenpide muuttuikin työharjoitteluksi. Tästä syystä sosiaalitoimi maksoi aluksi korotettua toimeentulotukea, jotta hakija pystyisi maksamaan ulosotossa olevia velkojaan. Työvoimahallinto sai lisää resursseja syksyn alussa, mutta sen paikalliset viranomaiset eivät kuitenkaan suostuneet muuttamaan työharjoittelua takaisin työkokeiluksi. Perusteet muutokselle puuttuivat, koska hakija oli siihen asti ollut työharjoittelussa (mutta alun perin homman nimen piti olla työkokeilu). Paikallinen sosiaalitoimi lakkasi maksamasta korotettua tukea vedoten siihen, että he eivät voi korvata toiselle virastolle kuuluvia maksuja, koska nämä saivat syksystä lisämäärärahan. Jusu on saanut alkusyksystä noin 180 € vähemmän tuloja, koska mikään virasto ei ole mielestään konkreettisesti vastuullinen. Hakijalla on ulosottovelkojen lisäksi maksamattomia sakkoja, jotka muunnetaan vankeusrangaistukseksi, jos hän ei pysty niitä hoitamaan.

Vertailukohdaksi Jusulle voi nostaa samanlaisessa asiakassuhteessa olleen Kallen tilanteen. Aluksi hänkin oli työharjoittelussa, joka kuitenkin muutettiin työkokeiluksi kun katsottiin, että hän ei kyennyt työharjoitteluun. Kallella oli ongelmia toimintaan sitoutumisessa, toimintojen suorittamisessa jne., mutta hän kuitenkin sai ylläpitokorvauksen, toisin kuin Jusu.

SE-toimintatuki, jonka mahdollistamalla työllä ja valmennuksella suoritetaan sakot ja velat (n. 2500 €), mahdollistaa työharjoittelun motivoituneen suorittamisen, opiskelun aloittamisen varusmiespalvelun suorittamisen jälkeen. Tätä toimintahorisonttia Jusu on odottanut ja toimillaan osoittanut sitoutumisen ”nimensä palauttamiseen” ja perheen toimeentulon hoitamiseen.

4.6 Köyhäileviä kuntia, pajoihin tykästyneitä nuoria vanhempia ja muita SE-tuen tarvitsijoita

Sosiaaliset koulutussilloittajat ja työvalmentajat ovat huolissaan myös muista nivelvaiheen ongelmatapauksista kuin vain ”ikuisista peruskoululaisista”. Pajoille jää hyvässä ja pahassa mielessä roikkumaan monia nuorisoryhmiä. Osa heistä tulee mukaan mielekkääseen (jatko)toimintaan. Pajaan tuntein kiinnittyneet nuoret äidit harjoittelevat äitiyttään epävirallisesti pajatiloissa. Yksinhuoltajaäidit saavat ainutlaatuista tukea ja ryhmäpedagogisia oppeja pajatoimijoiden leirillä. Ikärajat estävät työharjoittelun, vaikka se olisi mitä korrektein sauma nuorelle. Ylipaino laajenee identiteetti- ja seurustelumarkkinaongelmasta työmarkkinoille: yhtä nuorta miestä pallotellaan ylipainon vuoksi työpalvelupaikasta ja tukimuodosta toiseen ja jätetään tyhjän päälle huolimatta työpaikan ”kympin” välittävästä tuesta.

Euroopan unionissakin on opittu jo aikoja sitten käsite ”saattaen vaihdettava” ja ajatus nuoren jatkuvasta vastuullisesta tuesta, mutta meillä viranomaiset tekemällä tekevät näitä katkoja. Ehkä taustalla on ajatus shokki- tai logoterapiasta, joka viimein tuo pojat pahasta maailmasta kotiin?

Pajakentällä tunnetaan hyvin tilanne, jossa köyhät ja monet muutkaan kunnat eivät osta ulkopuolisia valmennuspalveluita kipeästi niiden tarpeessa oleville nuorille. Ei voida puhua kynnyksen madaltamisesta kun kynnystä ei ole ja kun maaseudulla ei matkoja valmennus- tai hoitopaikkojen luo makseta. Tuuli tuo kunnan rajan yli tiedon valmennusrenkaasta, mutta keinoa matkantekoon ei ole! Tai sitten maksajat

pallottelevat asiaa. Eräässä keskikokoisessa kaupungissa oppisopimuksella opiskelevalle äidille ei taata lastenhoitoa, koska ”lapset voivat liian hyvin”. Joskus tukimuodot (sosiaalitoimisto, Kela, opintososiaaliset tuet) eivät kohtaa valmennuspalveluita, erikoishoitoja ja -diagnooseja tarvitsevia nuoria ja apu jää saamatta. Kelalla ja työvoimatoimistolla on kuuluisia kiistoja päätoimisen opiskelijan statuksesta; tuki jää saamatta ja vastuuseen heränneen nuoren opiskelijan perheen toimeentulo-ongelmat muodostuvat hirvittäviksi. Tilanteiden laukaisemiseksi tarvitaan hätäapua tai SE-pätkätukea. Sairasloman vuoksi joku valmennusnuori putoaa kokonaan pois ystävä-, tukihenkilö- ja valmennuspiireistä. Sivarit ja armeijaan menevät menettävät tuki- ja valmennusrenkaansa – vain uusi valtakunnallinen projekti on herännyt isänmaan asialle.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
** Nuoret vanhemmat (entiset pajuoret) jatkavat turvallista kohtaamista ja ongelmallisten vertaiskokemusten läpikäyntiä tutuksi tullessa työpajalla, epävirallisesti ja pajatoiminnan arkirytmien ulkopuolella, ilman tehokasta, systemaattista ja resursoitua tukea tai ohjattua (jatko) toimintaa.	Nyt näillä nuorilla on SE-tuella pajan turvallisessa piirissä mahdollisuus ryhmätoimintoihin, vertaistukeen sekä huomattavan joustaviin neuvonta- ja sosiaalisiin palveluihin – tehokkuudella, joka lyö ällikällä esimerkiksi neuvolat ja A-klinikan. Kehittämistyötä HY:n Palmelian kanssa jatketaan.
** Nuorten naisten XYX-ryhmä joutuu/pääsee suunnittelemaan klassisen vertaistukileirin, jolla rikas ja etäisyyttä arkeen ottava merkitys. Yksinhuoltajaryhmä, mikä näkyy virikkeellisessä ohjelmassa, päihdetyömuodoissa.	Klassinen itsellisen matkan sosiaalis-pedagoginen viritys onnistuu sosiaalisesti ja ohjelmallisesti, mikä näkyy palautteessa ja yhden osallistujan matkan keskeytyksessä ja sen läpikäyntiprosessissa. Pitkäaikaisryhmän jäsenet eri tavoin mukana työelämässä tai sen harjoituksissa.
* Veera on yksinhuoltaja, joka opiskelee oppisopimuksella nuoris- ja vapaa-ajan ohjaajaksi. Työllistyminen kolmannen sektorin palveluksessa mahdollista, koska hän osana sopimustaan työskentelee nuorisopalvelusta vastaavana henkilönä siellä. Veera haki sekä seurakunnalta että kunnalta apua lastenhoidon järjestämiseen (yksi esikoululainen ja yksi toisella luokalla). Tulokset; yhtenä vasta-argumenttina oli ”lapset voivat liian hyvin”. Jos Veera ei saa lastenhoitoapua, niin opiskelu keskeytyy. Esikoululaiselle tarjottiin iltatyöstä johtuen paikkaa vuorotyöläisten päiväkodista, mutta peruskoululainen jäisi tuolloin yksin. Veeran äiti ei ehdi aina avuksi, koska (omais)hoitaa miestänsä päätoimisesti.	MLL:n kaupungin osasto organisoisi lastenhoidon kolmena iltana viikossa lasten kotona (420 €/kk). Ilman SE-tukea tätä ei olisi voitu hoitaa, ja oppisopimus olisi todennäköisesti rauennut.
* 16-vuotias Jörn ei ole ikänsä puolesta oikeutettu työharjoitteluun työvoimatoimiston tuella, vaikka tuen tarve on ilmeinen – melkein vuosi passiivista olemista koulun lopetuspäätöksen jälkeen.	Ekstratuella voidaan taata kesäkaudelle neljän kuukauden työvalmennusjakso. 17-vuotiaana mahdollistuu työharjoittelijan rooli. Jörn sai arkirytmensä kuntoon, tienasi toimeentulonsa (5 €/pvä) ja hankki opiskelupaikan.
* Talousongelmista kärsivään kuntaan vastikään muuttanut Pertti ei ole löytänyt töitä eikä työharjoittelupaikkaa. Motivaatiota on, mutta heikko koulusuoritus ja päätteet häiritsevät. Kunta ei pysty tarjoamaan aktiivista päivätöitä, eikä sosiaalitoimi hanki ostopalveluna päivittäistä valmennusta ulkopuolisilta palvelutuottajilta. Matkoja palveluiden luo ei mietitä, korvata.	Ulkopuolisella harkitulla tuella Pertin päivittäiset matkat ulkopaikkakunnalle korvataan. Siellä hän pääsee heti aktiivitoimenpiteeseen työvalmennuskeskukseen (työkyvyn arviointi, hankinta, työelämäpelisäännöt, jatkopolku mm. kuraattorin yksilövalmennuksessa)... ja pika pikana... Pertti aloittaa logistiikkaopinnot rekkakuskiksi.

<p>* Matti on mielenterveys-, yksinäisyys- ja päihdeongelmien vuoksi keskeyttänyt opiskelunsa ammatti-instituutin autolinjalla ja on nyt sairaslomalla. Pienellä paikkakunnalla pajatoiminta on lopetettu, eikä Matti voi ilman ulkopuolista tukea päästä pajatoiminnan yksilöllisen valmennuksen piiriin. Kunnan sosiaalitoimi ei maksa valmennusta kauden loppuun, koska Matti on sairaslomalla, sosiaalitoimi ei osta tukihenkilöaktiiviteetteja 18 vuotta täyttäneille, eikä pikkupaikkakunnalla ole sopivaa tai motivoitunutta hakijan ”ystäväksi”.</p>	<p>SE-tuella Matti saa asianmukaisen toimintatuen, jolla mahdollistuvat sosiaalinen vahvistaminen, aktivoiminen ja elämänhallinnan tukeminen. Toiminnan ohessa Matti tutustuu ja sitoutuu terapiatoimintojen piiriin.</p>
<p>* Tapio opiskeli merkonomiksi, ja sairastuttuaan kesken opiskelun hän sai kuntoutusrahaa. Tällä hetkellä Tapio saa sairauspäivärahaa, jonka jälkeen Kela on sitoutunut kuntoutustukeen (määräaikainen eläke). SV-rahana nyt 340 € miinus verot sosiaalisella, mukautetussa opetuksessa koulua käyneellä ja jo varhain diagnosoidusta ADHD:stä ja myöhemmin puhjenneesta kaksisuuntaista mielialahäiriöstä kärsivällä Tapiolla. Tapio on aloittamassa valmentavaa koulutusta, jonka tarkoituksena hänen perusitsellisten kompetenssiensa kehittyminen. Kyseinen koulutuslinja on ainoa mahdollinen. Valmennuskoulutus ei maksa mitään, mutta matkat ja erityispalvelut kylläkin. Kela on tukenut Tapion merkonomiopintoja ja kun ko. valmennus ei tue enää sitä, Kela vetäytyy uuden linjan maksuvastuusta. Sosiaalitoimisto ei ole normivastuullinen resursoija, kun Tapio asuu kotonaan ja kulkemisiin ei puututa. Kotona asumisen syytä on se, ettei itsenäinen asuminen valmennuspaikkakunnalla ole mahdollista.</p>	<p>Välttämättömällä lisätuella (SE) voidaan taata Tapiolle positiivinen lähitulevaisuus ja elämänhallinnan tukea: maksetaan matkat valmennukseen sekä terveystilanteessa relevantti sensomotorinen kuntoutusjakso.</p>
<p>* Antti on opiskellut suurtalouskokiksi ja sen jälkeen viritellyt paja asemapaikkanaan muitakin työharjoittelulinjoja, mutta pienellä paikkakunnalla huomattavan ylipainoiseksi tunnettu/stigmatisoitu Antti ei ole päässyt haastatteluasenteelle työnhaussa. Kuukauden kesälomatuuressa kunnan varastolla sujui hyvin järjestelykyiseltä ja atk-aktiiviselta Antilta, mutta jatkorahoitusta ja merkittävää tarvetta työlle ei ollut. Työnjohtaja koki työllistämiskokemuksensa laajassa mielessä merkitykselliseksi.</p>	<p>Koska kunnalla ei ollut resursseja tämänkaltaiseen sosiaaliseen työllistämiseen, harkinnanvaraisella ekstraresurssilla (SE) oli mahdollista turvata Antille yksilö- ja työvalmennusjakso kunnan toimesta. Näin itsellinen työkokemus, itsenäistyminen isovanhemmista ja sitoutuminen liikuntaharrastukseen (paino-ongelman vuoksi) mahdollistuvat.</p>
<p>* Amiedussa aikuisopiskeleva perheellinen mies (aiemmin mm. päihdeongelmia, velkoja 5000 €) on työvoimatoimiston mukaan päätoiminen opiskelija. Kelan mukaan hän ei ole tällaisessa asemassa. Opiskelevan avovaimon sosiaalituiki toimii perheen elantona, mutta se ei yksinkertaisesti riitä.</p>	<p>Klassinen Kelan ja työvoimatoimiston välinen opiskelijatutuksen arviointiongelma. Vastikkeellinen työskentely sangen vaativissakin (sosiaalisen työllistämisen) projektiaputehtävissä oli avain velkojen maksuun ja elämänhallintaan, molempien nuorten koulutusputken loppuun saattamiseen. Harkinnanvaraisuutta tarvitaan! – Sen SE-toimintatuen siunauksellinen käyttö osoitti.</p>
<p>* Työpajaverkostosta sivariin menevän, epävarman ja suoriutumisstressistä kärsivän nuoren tukiverkostoyhteyden katkeaminen on monille ongelma – kaikilta nuorilta rohkeutta ja sosiaalisia kompetensseja vaativassa elämänvaiheessa.</p>	<p>Sosiaalinen työllistäjä/tukihenkilö pystyy erityisresurssilla takaamaan monipuolisen (mielenterveys)verkoston jatkuvan työn ja ohjauksen sivariaikana ja sen jälkeisissä työelämysuhteissa (yksilövalmennus ja kuntouttava työ) sekä opettamaan kokematon siviilipalveluspaikkaa perustyössä ja sosiaalisessa ajattelussa. ”Lisä-aika”-projekti tekee vastaavaa valtakunnallista koordinoitua projektityötä paikkakuntakohtaisten kontaktien avulla.</p>

4.7 Leirinuotiolla pajalaisuutta aloittamassa: vuodenaikojen, ilmastonmuutoksen ja hevosten mukana!

Pajatoiminnan oman ryhmän dogmien rikkominen, luova ryhmäännyttäminen, sisäisten ristiriitojen hyväksikäyttö sekä ulkopuoliset seikkailu-, elämys- ja sosiaalipedagogiset apukeinot ovat vahvoin askelin kehittyneet pajakulttuurin myötä. Standardi- ja pakettiratkaisujen sijaan SE-hankkeenkin aikana on kehittynyt uudenlaisia lähestymiskulmia ja pedagogian muotoja. Harmaan vyöhykkeen heterogeeniset ryhmät ovat uusi luku sosiaalipedagogiassa. Yksilökohtaiset puhuttelut ja treenimuodot haastavat ryhmäsosiaalista oppia, antavat sille uutta väriä ja säihinää. Leirimatkat irtiottona arkeen, iltanuotiokeskustelut ja luonnon niukkojen ja omatoimisten ehtojen äärellä punotut ryhmädynamiikat ovat suomalaisen poika- ja tyttötyön pitkän linjan ydintä, mutta edelleen pajat ja jopa ilmaisutaidolliset ryhmät löytävät itsensä luonnosta ja herkistynein tavoin myös SE-toimintatuen imponoimina. Luonto on itsetuntemukselle oiva konteksti: teatteriproduktion valmistelu ja ekososiaalisesti pelkistyneet henkilökohtaiset vahvuudet ja päämäärät voivat jalostua kohti isompaa produktiota ja omakohtaista identiteettityötä.

Mutta juuri ekososiaaliset rauhoittamisen, ryhmäyttämisen ja asiakkaiden peruskokemusten hakemiset ovat saamassa uusia muotoja. Ekologinen kokemus haetaan nyt syvempää, esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelusta ja sen kokemisesta eri tavoin. Yksinkertaiset, mutta toimivat puitteet löytyvät luonnon ilmiöiden ja tulkintojen rajamailla, jolloin tarvittava etäisyys kulttuurin keskuksiin ja sen mallin varassa eläviin sosiaalisiin reunoihin, marginaaleihin, saavutetaan. Luonnosta löytyvät myös omat hallintaelämykset ja -tuntumat. Kokeiltu ja tutkittu hevostoiminta (eläimet osana ekososiaalista pedagogiaa) on saamassa taatut muotonsa: eläimen ja ekologian kohtaaminen ja tulkinta itselle ja muille voi tulla mahdolliseksi; tallitraditiot ja 600-kiloisen eläimen hallittu kohtaaminen ovat tässä pedagogian palikat. Pajasosiaalisen toiminnan alku voi löytyä nyt syvältä suomalaisesta järvestä tai suosta, aloitusleiriltä: yhteiskunnan reunalla oleminen, vuoden- ja vuorokaudenajat ja ilmastonmuutoksen draama voivat auttaa muutoin onnetonta ryhmää löytämään itseään, pelkistämään maailmassa-olon eksistentiaaleja ja löytämään uusia tuttuja, omia vahvuuksia.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
**”Tsemppitoiminta” on työpajoilla työharjoittelussa oleville nuorille suunnattua, henkilökohtaista, sosiaaliseen vahvistamiseen liittyvää toimintaa; dynaaminen tukimuoto resurssien puutteessa viruville pajoille ei ole toteutumiskelpoinen idea.	Uusien resurssitukien avulla lisämomentti pajaryhmille järjesty – olennaista tuessa on se, että isojen ryhmien (luokkahuone yksilöohjauksen esteenä) ongelmat pienenevät ja yksilön ja ryhmän kehityskuplat ja ristiriidat tulevat käsitellyiksi.
** Ison ammattikouluinstituution koulunkeskeytysongelman purkaminen ongelmakategorioihin, ryhmiin ja yksilötasoihin vaikeuksiin ja toimenpiteisiin ei toteudu sektorityönjaon ja umpimähkäisten tulostavuiden koulutuskulttuureissa.	Ongelman tarkka rajaaminen ja ratkaiseminen on mahdollista: valmennusyhdistys voi sopivasti tuettuna ottaa vastuun yksilövalmennuksesta ja tarttua harkitun intensiivisesti kunkin yksilön arjenhallinnan, opiskelumotivaation ja psyykkisen terveydentilan ongelmiin.
*** Sosiaalipedagoginen tai sosiaaliekologinen hevostoiminta – jota on kokeiltu ja tutkittu Suomessa – ei ole mahdollista pajatoiminnan tukipedagogiana.	Reilulla kymppitonnilla on mahdollista mobilisoida kymmenen pajanuorta mukaan sosiaaliekologiseen oppimisprosessiin, jonka merkitys liittyy ympäristön ja fyysisten työtilanteiden hallinnan lisäksi yhteisöllisyyteen, vastuuseen ja tunteiden hallintaan. Hevosten hoidon, käsittelyn ja ratsastamisen lisäksi talliyhteisön konventiot ja koetellut, ”ikiaikaiset” toimintatavat tulevat sosiaalisen oppimisen piiriin. Kuusisataakiloinen eläin on oiva vastus ja potentiaalinen ystävä. Mallia on testattu monin hyvin tuloksin koetilalla.

<p>*** Sosiaalipedagoginen ja sosiaaliekologinen oppimisprosessi (projekti) moniammatillisen verkoston noteeraaman harmaan vyöhykkeen perusopetuksen yläluokkien syrjäytymisvaarassa olevalle nuorisoryhmälle. Seikkailu- ja elämystyö pohjainen projekti on saanut nuoret innostumaan, ja sen mobilisoijina on sosiaalityössä karaistuneita, metsästys- ja sukellustaitoisia yhdistysihmisiä. Sosiaaliviraston toimijoiden perustyöskentelyn kautta toimintaan on viritetty myös useita nuorten vanhempia. Maksaja puuttuu.</p>	<p>SE-hankkeen tukemassa “Kuinka eri aikoina katsot aurin- gon nousuun” -projektissa nuoret voivat ekososiaalisella ja elämyksellisellä tavalla ryhmäytyä ja pysähtyä pohtimaan elämänvalintojaan, harrastuksiaan, opiskelujaan ja työvalmennuspolkujaan.</p>
<p>* Edellisen projektiin tapaan erään toisen kaupungin perusvalmennuspaja pyrkii innovoimaan ryhmädynaamisoin keinoin oppimistapojaan. Toiminta- ja ryhmäytymispäivät ovat osoittautuneet tehokkaiksi. Nyt aiotaan hankkia leirikeskukseen sijoittuva ostopalvelu, jossa seikkailu- ja leirikouluaktiviteetit kukkivat. Maksaja puuttuu kolmenkymmenen hengen leiriaktiviteetiltä.</p>	<p>Ryhmätaidolliset kyvyt sekä työpaja- ja työelämäkompetenssit paranivat kurssin myötä – myös nuorten heterogeenisen palautteen perusteella.</p> <p>Onkin mahdollista, että pajaperiodit voitaisiin tulevaisuudessa aloittaa tällaisella toiminnallisella, ryhmäytämisen kannalta dynaamisella tavalla, joka auttaa nuoria avautumaan. Ekososiaalisista leiriolosuhteista on sangen positiivisia kokemuksia nimenomaan ryhmäytymisen ja yksilöiden avautumisen sekä ryhmämobilisoinnin aloittamistoimena. Erikokoisten aloitusryhmien dynamiikasta on tulovastuukokemuksia eri puolilla Suomea juuri luonnon/räätälöityjen leirien konteksteissa.</p>
<p>** Sosiaalinen teatteriyhdistys pyrkii edellisiä ryhmiä laajemmin järjestämään matalan kynnyksen ryhmätoimintaa nuorille työttömille: esimerkkinä ilmaisupainotteinen intensiivileiri 25 nuorelle (18–35 v.). Paikkakunnalla ei ole kunnallisia suoran linjan pajapalveluita, ja vaikka kaupungin työvoimatoimisto ja sosiaali- ja terveystoimen kuntouttavan työtoiminnan yksiköt ovatkin arvioineet tällaisella ryhmä- ja leiritöiminnällä olevan ”suuren sosiaalisen tilauksen”, nämä tahot osallistuvat toimintaan vain valitsemalla ja rekrytoimalla osallistujia.</p>	<p>Koska paikkakunnan matalan kynnyksen palvelut eivät ole kattavia ja koska iso osa nuoristakin työttömistä roikkuu kortistossa tai epävirallisissa nurkissa, vain osa syrjäytyneistä nuorista löytää uskalluksen ja tien edes matalan kynnyksen pajavalmennuksen suuntaan. Joillekin nuorille ilmaisutaitojen kautta treenaava paja on jo liikaa, mutta pajan kokemus osoittaa matalan kynnyksen palvelun suosion, tarpeen ja tulovastuullisen laadun.</p> <p>SE-hankkeen toimintatuella intensiivisiä harjoitteita hyväksikäyttävä leiri onnistui pedagogisten momenttien osalta. Intensiiviharjoitteiden kautta tunnistettiin ja työstettiin työorientaatiota ja -kykyä; itsetuntemuksesta ja potentiaaleista katse asetui isompaan horisonttiin, yhdistyksen teatteriproduktioon puolen vuoden päässä.</p> <p>Ja se oli kuitenkin ”matala”, osallistujien henkilökohtaiset päämäärät saivat ollakin epäselviä,</p>

4.8 Kuka pelkää vaikeita diagnooseja: SE ei ainakaan!

SE:n avustamassa vertaistukitoiminnassa ja pajan yksilövalmennuksessa on kyetty kokoamaan ryhmiä ja luomaan valmennussuhteita, joissa aiemmin hankalasti ja tai alidiagnosoidut oireet ovat tulleet työn kohteeksi. Erityisesti paniikkihäiriö on tällainen hämmentävä oireyhtymä, joka väärin tai puutteellisesti hoidettuna saattaa sukeltaa takaisin pinnan alle ja palata entistä vaikeampana takaisin. Sosiaalisten tilanteiden fobiat liittyvät moniin oireyhtymiin, ja ne voivat generoitua, heijastua asiakastyön muotoihin. Tuntemattomat oireet aiheuttavat ahdistusta ja masennusta: olisi tiedettävä, mitä vastaan taistella. Tämä opittiin myös vertaistukiryhmässä, jossa pienetkin asiat tuli olla saatettuja, kynnykset eteenpäin ja asiantuntijoiden luokse tulee käännettä etukäteen moneen kertaan ja varovasti. Suomalainen (koulu) terveydenhoito on haperoa, ja monet kuntoutusta pohtivat instituutiot ”aikamoisia saitoja norsuja lasikaapissa”, kun jonkin tahon tulisi tehdä tavallisesti selittämättömistä kipu- tai muista oireista johtopäätöksiä ja velvoittaa jokin taho hoitovastuuseen. Vaativien oireiden diagnoosijonot ovat pitkät ja itse kokeet kalliita – köyhillä ei niihin ole edes varaa.

Pajatoimijat ja yksilövalmentajat ovat saattaneet SE-tuella monia nuoria diagnoosiin, toimintaterapiaan

ja asianmukaisten instituutioiden äärelle. Lopullista tuen maksajaa ei aina ole löytynyt. Mutta sosiaalisesti tuettu diagnoosi on jo uuden elämänhallinnan alku. Psykososiaalisten oireiden ja kotiin erakoitumisten edessä moni ammattilainenkin on neuvoton – ainakin monipuolisen ja taas ”niin kalliin” liikkumisen tuen ja siihen yhdistetyn terapian kehittämisessä. Selkovastuuta, ei oteta kun mietitään toisaalta kuntatason ja toisaalta sektoritason jatkorahoitusvastuita. Mutta kun SE-hanke ehtii hätiin, psykososiaalinen oppiminen osoittaa, kuinka tervehtymisen tie tulee yhteiskuntavastuullisesti edullisimmaksi ja kevyimmäksi. Säästökamreeritalous on todettu monessa projektissa kaikkein kalleimmaksi terveydenhuollon ratioksi – ainakin jos budjetit lasketaan elävien mukaan, vainajathan tulevat sosiaali- ja terveystalouden kehällä kaikkein halvimmiksi.

Ongelma	Ratkaisu/reformi
** Paniikkioireita ilmenee hyvin erilaisilla nuorilla, ja ne vaikeuttavat sekä peruskoulun käyntiä että jo peruskoulunsa suorittaneiden työhön ja kouluunmenoa ja suoriutumista. Oireet ovat alidiagnostoituja ja -hoidettuja – sosiaalisesti ja institutionaalisesti hämmentäviä. Jo tästä syystä ongelmia ei kohdata juuri missään instituutiossa eikä oireita diagnosoida vakavasti; ja ongelmat suurenevät ja syrjäytymiskehät ovat auki. Mutta ongelmat pidetään suurelta osin piilossa, koska niiden julkitulo voisi stigmatisoida monia.	Erityistuella/harkitulla sosiaalityöllä on mahdollista ekonomisesti (5000 €) koota paniikkihäiriöisten nuorten asiakkaiden vertaistukiryhmä, jossa pyritään ensisijaisesti ongelman ja tunteiden hallintaan siten, että jatkopolut yhteiskuntaan ja sosiaalisiin peleihin säilyisivät aukinaisina. Avainhenkilöinä kaksi psykoterapeuttia. Tulokset monipuolisesti myönteisiä, mutta samalla reaalisen (itse)kriittisiä. Nuoria asiakkaita on saatettava herkästi ja kotiovelle saakka joustuen – peruskontaktitkin asiakkaiden ja auktoritatiivisten ammattilaisten kanssa herkästi sovitettava ja saatettava. Projekti voi helposti tuottaa uusia hermostumisen paikkoja. Hankkeella on muille oppaaksi kokemuksista koottu työkirja, johon myös nuoret itse ovat kirjoittaneet. Vertaisohjaajankin kouliintuminen on tämänkaltaisissa pedagogisissa projekteissa tuskallisen hidasta.
* Arto on väliinpuotoaja, jolla selkeitä Asperger-oireita. Kunnallisella puolella jono diagnoosiin on 1–2 vuotta. Jollei mitään tapahdu, opintojen keskeytymiseen liittyvät ongelmat eivät ratkea ja syrjäytymisriski kasvaa. Sosiaalisten tilanteiden fobian vuoksi koulu on keskeytetty. Ilman diagnoosia ei jatkotukea.	Valmentajan terapia-apu on relevantti asia, jotta asia tulee käsitellyksi ja jotta asiakas jaksaa aina diagnoosiin saakka ja sen jälkeen saa jatkuvaa apua. Harkinnanvarainen arviointi- ja diagnosointiapuresurssi tarvitaan koulusosiaalisena määrärahana. Muutoin jo olemassa olevat ongelmat kärjistyvät ja niiden yhteiskunnalliset kustannukset voivat kasvaa räjähdysmäisesti.
* Karilla on vaikeuksia sopeutua, jaksaa ja keskittyä työpaja- ja työjaksoille harjoittelussaan; vaikeudet juontuvat dysfasia-tyyppisiin oireisiin. Maksajaa oireyhtymän ja ongelmien kartoittamiseen työskentelyn kontekstissa ei löydy.	Erityistuella diagnoosi täsmentyy, toimintaterapeutti seuraa työskentelyä ja ohjeistaa arkea, sosiaalista ja työtaitopuolta. Osaamisalueet ja -rajat täsmentyvät: jatkokuntoutus ja korrektilähtävät ovat Karilla nyttemmin ratkaisevasti lähempänä.
* Tommilla on puusepän tutkinto, mutta hän ei pysty fyysisten seikkojen vuoksi työskentelemään alalla. Tommi on ollut kolme kertaa seutukunnallisen työpajakeskuksen asiakkaana. Jaksot ovat epäonnistuneet, ja suunnitelmat kariutuneet joka kerta. Nyt on päätetty aloittaa toiminta toisin, terveydentilan selvittelyjaksolla: terveys ja työkyky tutkitaan perusteellisesti, selvitetään kuntouttamisen rajat ja muodot ja lopuksi neuvotellaan tulevasta mahdollisuuksista. Tuiki tarpeelliselle ja asiakasta auktoritatiivisesti ohjaavalle diagnoosille ei löydy maksajaa.	Kunnon monipuolisen kartoituksen kautta kyetään asiakkaan astmaoireet, lapsuuden hoito-ongelmista kumpuavat, jatkuvat selkä- ja jalkakivut sekä ylipaino-ongelma – jotka heijastuvat myös masentuneisuutena – käsittelemään ja konkreettisen sitouttavasti sopimaan jatkokuntoutuksesta ja -koulutuksesta.

* Veeralla ilmeni kymppiluokalla psyykkisiä oireita, jotka pahenivat ja johtivat siihen, että hän eristäytyi sisätiloihin eikä pystynyt liikkumaan lainkaan ulkona. Ollessaan hoitosuhteessa psykiatrian poliklinikalla Veera yhdessä sairaanhoitajan kanssa opetteli uudelleen avaamaan oviin, käymään tuetusti kaupassa jne. Resurssi on kuitenkin rajattu, ja ilman koeteltuja tuloksia ei ole mahdollisuutta laajentaa ulkona liikkumisen tukea, henkilökohtaista apua esimerkiksi ”normaaleihin” liikunta- ja kulttuuritapahtumiin osallistumiseen.

SE-hakemuksessa (monin tavoin fundeerattu, alle 1000 €) Veera kykeni vakuuttamaan myös kaupungin ”tavoitteellisesta toimintamuodosta” liikkumiskykynsä tukemisessa ja palauttamisessa: kaupunki tukee osaltaan räätälöityä henkilöprojektia. Projektissa tapahtui paljon edistystä. Veera ui ja käy kuntosalilla sekä kaupassa siten, että saattajan rooli on sivummalla, lähinnä palveluiden ääreen saattamisessa. Veera kuitenkin jatkaa sairaslomaansa ja neuvottelee sosiaalitoimen/toimintaterapian kanssa uudesta tukihenkilöstä entisen löydettyä uusia tehtäviä. Uutta tuloksellista tukimuotoa on idea- ja henkilötasolla kehitely, mutta Veeran kokeilumallin mukaisesta työmenetelmästä tai harkintakäytännöstä (hankkeiden budjettivastuun jakaminen) ei ole päätetty.

4.9 Tukipaleteilla ja Kela-kuntoutuksilla pelataan – mutta tuloksen saamiseksi rajallisia resursseja ja niukkoja aikatauluja tulee lisätä

Myös tukipaletin erinomaisesti osaavat, kokeneet kolmannen sektorin yhdistykset, valmennussillat ja -säätiöt toimivat koko ajan puutteellisten resurssien oloissa. Ollaan riippuvaisia palveluiden tilaajista, ostajista. Ja kuten edellä on todettu, on paikkakuntia joissa julkisia matalan kynnyksen palveluita ei ole; asiakkaat eivät voi hakea suoraan palveluihin vaan tie käy monien byrokraattisten portinvartioiden kautta. Tällöinkin usein asiallinen nuorisoasioiden osastokäsittely (startti, yksilöneuvonta) työvoimahallinnosta puuttuu. Joillakin seuduilla kunnalliset pajat on ajettu alas, työvoiman palvelukeskus ei osta palveluita nuorille eikä työvoimatoimisto osta ylipäänsä yksilöllistä valmennusta työttömille. Tällöin osa nuorista ei koskaan tule kartoittamaan työvalmiuksiaan tai tartu minkäänlaiseen valmennusoljennorteen, harjoitteluun, tuotantokouluun tai sopeutettuihin tekemällä oppii -koulutusuriin muissa instituutioissa. SE-tuella varmistettiin monen nuoren ja kolmikymppisen pääsy koulutusta ja työharjoittelua luovasti yhdistäneeseen organisaatioon. Nämä ihmiset saivat toisen ja kolmannen mahdollisuuden. He olivat aiemmin ”töpänneet” koulutus- ja harjoittelupaikkansa, mutta saadessaan nyt käytännöllistä yksilöllistä valmennusta kaksi kolmesta hoiti homman kotiin.

Toisaalta on pienempiä kuntia ja kaupunkeja, jotka tarjoavat monipuolisesti matalan kynnyksen valmennuspalveluita, mutta joutuvat silti luovimaan tukimuotopaleetin kanssa ja käyttämään suhteita työvoimapaletin viranomaisiin. Esimerkiksi palkkatuki ohjautuu asiakkaalle, sen käyttö varioi kunnittain tai kunnissa. Sen hankkiminen, ohjaaminen ja taso vaativat taitoja ja suhteita. Se ei mahdollista valmennus- tai muita yksilöllisiä tukimomentteja ja sisältöjä. Näin se toimiakseen usein vaatii yhteisön/pajan/sosiaalisen työllistäjän vapaaehtoista valmennus- ja tukimomenttia tai kokonaan ylimääräistä tukiresurssia. SE-hankkeen tapauksissa toimintatuki hienosti korvaa tätä eettis-sosiaalista vapaaehtoisuutta ja antaa laadullisesti radikaalit mahdollisuudet toimia laajennetun palkkatuen avulla. Voidaan esimerkiksi järjestää teatteripajan luovalla koordinaatiolla työharjoittelu ja koulutusohjauksvalmennus. Tai toisaalla, kyläyhteisön pիրrassa toimivassa luovassa pajassa voidaan ottaa vakavista henkisistä ongelmista kärsivä työharjoittelija tukitoimin ja taideterapiaa hyväksi käyttäen osaksi työtiimiä ja saada hänet sarjakuvapiirtäjän oppisopimuskoulutukseen.

Kuntouttavan työllistämisen, Kelaa lähellä olevien mielenterveyden kuntoutusyksiköiden tai sairaaloiden yksiköiden maksusitoumukset päättyvät norminmukaisesti. Tällainen kaavamaisuus ei mitenkään tunnista sellaista asiakkaiden kuntoutumisessa tapahtunutta edistymistä, joka ei vielä voi johtaa tavallisten koulutus- ja työharjoitteluinstituutioiden palveluihin. Ja kun kokemuksen mukaan tällaisiin palveluihin ja aikatauluihin siirrytään liian nopeasti, turhautuminen ja pettymykset saattavat olla rajuja, ja asiakkaat voivat pudota takaisin lähtötasolle. SE-hanke on artikuloinut tietoa tällaisista

tilanteista useilta paikkakunnilta – ja toimintatuki on laukaissut tilanteita; jatkokuntoutuspäätöksiä on saatu aikaan.

Joskus valmennusratkaisut eivät ole mahdollisia työskentelymuotoja, koska Kela ei voi laintulkintansa mukaan jakaa resursseja kahden tukimuodon mukaisesti (eläkkeensaajan hoitotuki ryhmäkotiasumista varten ynnä työhönvalmennus) samaan aikaan. SE-tuella resursoitiin ja räätälöitiin myös harvinaisia, monitasoisia päihdetyö- ja valmennusyhdistelmiä, jotka olivat siunauksellisia. Samoin yksi iso säätiö meni vankilaan ja takasi tuetut, mutta vangeille harvoin ihmisoikeuksien mukaiset, siviilipolut ja asunnon avaimet jokaiselle sopimusasiakkaalle. Yksi polku vei kuivalle maalle – eurooppalaisenkin vertailun mukaan, hyvä näin!

Ongelma	Ratkaisu/reformi
<p>** Mikään taho ei tue Kaarinalle työharjoittelun jatkoa luovan toiminnan akateemisestikin mainetta saaneen yhdistyksen ryhmässä. Kaarinalla on taustanaan pitkä hoitosuhde, ja hän on aiemmin ollut harjoittelijana ko. ryhmässä, joka on aktiivinen laajemminkin kyläyhteisön sosiaalisissa pyrinöissä. Edistymistä on ilmaisupainotteisessa harjoittelussa tapahtunut: luovat harrastukset ja kuvallisen ilmaisun lahja tulevat rohkaistuiksi ja alkavat viedä nuorta asiakastyttöä; tehtävät hoituvat ja oppisopimus hämmöittää. Kolmannen sektorin taiten verkostoitunut ryhmä on itsepäinen, osaa ”kerjäämisen” retoriikan eri suuntiin ja tukee tyttöä eteenpäin uskoen tämän taiteellisiin kykyihin sekä yhteisössä ja taideterapian paikallisessa sovelluksessa vahvistuneisiin kykyihin.</p>	<p>Tukiviidakossa pitkään olleella ja henkisen kunnan vuoksi pitkälinjaisista vertaistukea (luovan ryhmän tukihenkilö, jonka apuohjaajana Kaarina osan aikaa toimi) tarvitsevilla Kaarinalla on ollut suuria vaikeuksia työllistyä, mutta sosiaalinen elämänhallinta voi antaa mahdollisuuden erityislahjan hyväksikäyttöön kuntoutuksessa (itseluottamuksen ja -kunnioituksen palauttaminen) ja ammattityöpaikan löytymisessä. Resurssit ovat rajatut ja normia työllistämiseen ei ole: lähiverkoston toimijat (yhdistys ja sen taideterapiaa ja Kaarinaa tunteva ohjaaja, TYPA ja keskussairaalan nuorisopsykiatrian terapeutti) ovat todenneet (taide)terapeuttisen kairos-hetken, toimineet monessa suunnassa ja saivat SE-tukimuodolla tilanteen reilaan. Alussa suhde työhön oli heikko, mutta nyt hän on mukana työtiimissä. Kaarina työskenteli yhdistyksen Sampo-pajalla ja maahanmuuttajaleirin aikana kaupungin maatilakeskuksessa saaden myös hyvää välitöntä palautetta. Talvella 2008 ajankohtaistuu velkaneuvonta. Nyt tiukka elämänhallintatuki ja sarjakuvapiirtäjän taitojen mukainen työtehtävä työharjoittelussa (yhdistyksen visuaalinen suunnittelija) ja ovi auki syksyn 2008 oppisopimukseen. Kaarina ”kiittääkin kunnollisesta ja sisällöllisestä mahdollisuudesta” tutustua työelämään. Palkkatuki mahdollistuu SE-toimintatuella, jolla korvataan toiminnan yksilölliset materiaali- ja ohjauskulut, mm. piirrosten lähettäminen asiantuntijan arvioitavaksi ja palaute niistä. Palkkatuki ohjautuu asiakkaalle, sen käyttö varioi kunnittain tai kunnissa, sen ohjaaminen ja taso vaativat taitoja ja suhteita eikä se mahdollista valmennus- tai muita yksilöllisiä tukimomenteja ja sisältöjä – näin se toimiakseen tässäkin yhdistyksessä usein vaatii yhteisön vapaaehtoista valmennus- ja tukimomenttia. Nyt SE-tuki hienosti korvaa tätä eettis-sosiaalista vapaaehtoisuutta.</p>
<p>*** Kelan ja keskussairaalan tai muun kuntoutusyksikön maksusitoumus ei jatka sairaalan kuntoutumisosastolla ja/tai sosiaalisen pajan ulkopuolella muissakaan (useimmiten mielen terveyden) kuntoutusyksiköissä olevan nuoren asiakkaan sosiaalista kuntoutusta, vaikka sille useissa todennetuissa tapauksissa on ollut ilmeinen – esimerkiksi systemaattisessa asiakasseurannassa ja yhteiskunnallisessa kustannuslaskennassa SYTA-mallin mukaan todennettu – järkevä jatkotarve saavutetun edistyksen puitteissa. Usein jatkuvaa ja asiantuntijoiden diagnosoimaa parantumista tapahtunut, mutta motivaatio ja asiakkaan kunto eivät vielä salli siirtymistä tavallisten koulutus- tai työharjoitteluintituutioiden varaan. Liian nopea siirtyminen on riskinen ratkaisu syrjäytymiskiirteen purkamisen kannalta; takaiskut ja frustraatiot voivat olla rajuja.</p> <p>Joskus työ- ja yksilövalmennus rajautuu työskentelymuotona pois, kun Kela ei maksa kahta tukimuotoa (eläkkeensaajan hoitotuki ryhmäkotiasumista varten ynnä työhön valmennus) samaan aikaan. Joissakin tapauksissa asiakkaat eivät ole vielä valmiita, tasapainoisia tai opintososiaalisesti itsekurillisia Kelan tukemille ammatillisille työvalmennusperiodeille, joita järjestetään erityisesti mielen terveyskuntoutujille.</p>	<p>Työ- ja yksilövalmennus tai joillakin paikkakunnilla mielen terveyskuntoutujien työhönvalmennus on SE-ekstratoimintatuen puitteissa tehokkaasti kohdennettua toimintaa. Kaikki eivät suinkaan kuntoudu tavoiteaikataulujen mukaan, mutta silti edistystä tapahtuu toiveita herättävällä tavalla sekä asiakkaan että kuntouttajan näkökulmasta. Tuloksellisuutta valvotaan kaikkialla asiantuntijaverkolla, mm. terapiapalveluiden hoitoneuvotteluilla. SE-hanke tunnisti tällaisen spesifin tarpeen useilla paikkakunnilla, toisistaan riippumatta. Ekstratuella mahdollistetuissa kuntoutuksen toimintapäivissä voidaan lähentyä itse koulutus- ja työelämän rytmejä, viikkopäiväsitoutumista ja vaativuustasoja. Joissakin asiakastilanteissa ei kannata liian varhain sännätä Kelan tukemille työhönvalmennuskursseille, koska riskinä on niistä syrjäytyminen putoamalla vaatimustasoilta tai aikatauluista: tarvitaan välittävää ja harkitusti tuettua esivalmennusta. Rauhallinen etenemisrytmi toteutettuna silti aktiivitoiminnan keinoin on tuottanut kuntoutujille esimerkiksi oppisopimuspaikkoja.</p>

<p>** Väliinputoaja-Jaskalla ei ole ammatillista koulutusta ja hän on käyttänyt maksimijaksot muista mahdollisista tukimuodoista (työelämävalmennus ja työkokeilu). Hakija on suunnitellut opintoja ammattikorkeakoulun taiteen ja viestinnän linjalla, mutta vaikeasti hankittava alakohtainen työkokemus on pääsyyvaatimusten mukaan vajavaista.</p>	<p>SE-hankkeen takaamalla toimintatuella ynnä työvoimatoimiston palkkatuella voidaan järjestää teatteripajan luovalla koordinaatiolla työharjoittelu ja koulutusohjausvalmennus. (Suurin mahdollinen ja lisäosaltaan työvoimaviranomaisen harkintaan perustuva) palkkatuki olisi kattanut tässä tapauksessa ainoastaan 70 % työnantajan kustannuksista. Palkkatukeen erityisenä tukimuotona ei yleensä sisälly minkäänlaista ohjaus- tai valmennuspalkkiota. Palkkatuen merkitys on käytännössä lähellä työsopimusta sen saajan ja työnantajan välillä.</p>
<p>*** Sosiaalisen työllistämisen/koulutuksen isoissa seutukunnallisissa organisaatioissa – joista osa toimii alueilla, joilla ei enää ole julkisen sektorin/kunnan työpajatoimintaa – tunnistetaan systemaattisesti nuoria ja keski-ikäisiä asiakkaita ja heidän elämäntilanteitaan, joiden käsittelylle/aktualisoimiselle/vaitalle yhteistyölle ei ole harkinnanvaraisia resursseja (Kela, työvoimatoimisto, sosiaalikeskukset). Esimerkiksi Tampereen seudulla pajakulttuuri on ajettu alas, työvoiman palvelukeskus ei osta palveluita nuorille eikä työvoimatoimisto ylipäänsä osta yksilöllistä valmennusta työttömille. Tällöin on kyse asiakkaista, joiden kykyä ammatillisiin opintoihin, koulutusta silloittaviin ja tuettuihin opintojärjestelyihin ei ole joko kokeiltu, räätälöiden käyty läpi, tai asiakkaan vaikeuksia ei ylipäänsä ole valmennustasolla/yhteisössä kartoitettu. Joskus puolet sosiaaliseen työllistämiseen ohjatuista nuorista jää saapumatta niihin. Kun matalan kynnyksen paikkoja ei ole palveluina olemassa, on hankala tavoittaa vielä passiivisemmissä oloissa, toimeentulotuella tai ”senkin tuolla puolen” eläviä nuoria. Useimmiten SE-hankkeenkin tukemissa tapauksissa on kyse aiemmista koulu- tai työkokeilun vaikeuksista, kuten perhe-, päihde-, mielenterveysongelmiin tai vankilarangaistukseen tyrehtyneistä sosiaalisen tai silloittavan koulutautumisen/työharjoittelun keskeytymisistä. Usein sopeutumisongelmat luokkahuone- ja teoreettiseen opetukseen, kehitys- ja lukihäiriöt, perhetaustat, mentaaliset tai fyysiset elämänhallintaongelmat ja hankalasti diagnosoitavat oireyhtymät sekä psykososiaaliset dynamiikat kuuluvat kuvaan. Osin on kyse muista motivaation tai itsekurin/tunnon kriiseistä, joiden käsittely on jäänyt kesken ja joihin ei voida rahoituksen aukollisuuden/pätkittäisyyden/suhdannemuutosten/sectorivastuiden vuoksi palata. Toinen ja kolmas mahdollisuus jäävät käyttämättä. Usein sosiaalisia työharjoittelu- ja koulutuksen silloitusratkaisuja tuottavat organisaatiot kontaktoivat SE-prosesseissakin nuorten kanssa, joista heillä on (yhteydenotto)kokemusta ja jotka selvästi sitoutuvat toiseen tai kolmanteen mahdollisuuteensa, mutta rahoitussäännöt estävät jatkon.</p>	<p>SE-erityistuella on kyetty 15–20 yksilötilanteessa helpotamaan tilannetta ja antamaan nuorille resurssit toisen ja kolmannen mahdollisuuden avaamiseen tuetussa työharjoittelussa, valmennuksessa ja sopeutetussa/tuetussa/silloitetussa ammattikoulutuksessa (tuotantokoulussa ja yhteistyösopimusten kautta muissa opetusinstituutioissa). Kaksi kolmasosaa tukiperiodeista on onnistuneita, koulutus- ja työ(harjoittelu)paikkoja on avautunut. Parhaimmillaan tulokset ovat olleet silloin, kun nuori asiakas on aiempien epäonnistumisten jälkeen ja koulujen luokkahuoneopetukseen sopimattomana löytänyt valmennussillan itselleen otolliselle alalle, työskennellyt tuotantokoulussa ja löytänyt jalansijan silloitusorganisaation seuraavilta askelmilta. Ne sijoittuvat yleensä yhteistyöoppilaitosten soviteltuihin linjoihin ja työelämään. Tulos on kansallisesti erinomaista luokkaa. Hyvän tuloksen takeena on ollut se, että nuorten asiakkaiden kykyihin ja epävarmoihinkin motivaatioihin suhtaudutaan vakavasti ja että yksilö- ja työvalmennusvaiheessa herkästi räätälöidyt palvelut ja reagoinnit ovat mahdollisia ja silloittavat koulutus- ja työelämävaihtoehdot ovat heti miten käsillä. Työvoimaviranomaisen luovuttua nuorten ja yksilöllisten palveluiden tuesta alueilla, joilla ei ole myöskään sosiaalisesti työllistäviä pajoja, tulisi sosiaalisen kokonaisvastuun nimessä miettiä taattujen/vakinaisten palveluiden kokonaisuutta. Esimerkiksi entisillä vangeilla ja monissa työllistymisyriyksissään epäonnistuneilla (mutta motivoituneilla) ei ole valmennuspalveluiden/erityisprojektien lisäksi muuta paikkaa osoittaa jatkokoulutus- tai työharjoitteluintoa. Silloittamisinstituution jälkeen ”ei ole... mitään – kukaan ei huolehdi”.</p>

<p>**Seutukunnallisissa sosiaalisen työllistämisen organisaatioissa ei ole tukijaa monille ammatillista koulutusta vailla oleville ja koulutusaikeissaan usein epäonnistuneille naisille, jotka ovat raskaana ja joilla on huomattava, osittain elämäntilanteen aktualisoima motivaatio päästä sille ja polulle kohti ohjattua koulutusta ja työtä. Samalla tavoin jo synnyttäneillä naisilla on ongelmia liittyen vaikeaan raskausaikaan, traumaattiseen synnytykseen ja sairaan lapsen hoitamiseen. Koulutusohjaus ja sosiaalinen tuki ovat näissä tapauksissa puuttuneet kokonaan, ja asiakkaat ovat kärsineet todistusvoimaisista, yleissivistyslähtöisistä ja teoriapainotteisista vaatimuksista.</p>	<p>SE-hankkeen toimintatuella voidaan sekä taata mielekästä tekemistä ennen äitiyslomaa että suunnitella ja varmistaa äitiysloman jälkeinen opiskelupolku etukäteen niin pitkälle kuin se yksilöllisesti räätälöiden ylipäänsä on mahdollista. Räätälöidyllä toimintatuella on kyetty järjestämään työelämää lähemmäksi tuova valmennus raskauden jälkeisistä ongelmista kärsineille äideille, mm. onnistuneen taitopajakson jälkeen toteutuneella toisen koulutusinstituution pilottiprojektin mukaisella työammattilinjalla (missä myös kuntouttavaa ja valmentavaa pedagogiaa ammattikompetenssien lisäksi).</p>
<p>***Sosiaalisen työllistämisen organisaatioilla on vain harvoin resursseja yhdistää työvalmennus päihteettömän elämäntavan hallintaan siten, että viimeksi mainittu on ensisijainen tavoite.</p>	<p>Sosiaalinen työllistäjä X arvioi kaksi päihteistä vahvasti kärsinyttä asiakasta henkilöiksi, joille yksilöllisen valmennuksen jälkeen varmistuisi tie äitiyteen ja sen vaatimiin elämäntilanteen- ja käytännönvalmiuksien preppaamiseen ja toiselle asiakkaalle tie koulutukseen tai työhön. Monitorisilla valmennus- ja päihdepalveluilla sekä NA-ryhmällä molemmissa onnistuttiin.</p>
<p>*** Useimmilla vangeilla ei ole viranomaisten tukemia ja jo vankila-aikana räätälöityjä/tuettuja polkuja siviiliin, sen vaatimaan elämäntilanteeseen tai edes toimeentulon kannalta vaadittaviin viranomaiskontakteihin. Vankilan ovien lonksahdettua kiinni ja vapauden koittaessa tilanne ei ole useinkaan sen helpompi tai tuetumpi. Resurssipulaa kärjittää mm. sosiaali- ja asuntolaviranomaisten pelot vapautuvia vankeja kohtaan. Vankilan tiukka hallinnonuudistus ja arjen passiivisuus (kääntöpuolena esim. nuorten pelikoneriippuvuudet) sekä päihdeongelmat kaventavat edelleen lain vaatimien vankila- ja siviiliajan aktivointisuunnitelmien merkitystä. Seutukunnallisista isoista säätiöistäkin vain muutamalla on resursseja ja kokemusta vankila-asiakastyöstä vankilan jälkeen. Vain hyvin resursoituiden väliaikaiset projektit (ESR) ovat kokeilleet mentorin ja henkilökohtaisen tukiverkon kaltaista jatkuvaa tukea vankilan sisäisistä aktiviteeteista asunnon, luukkupalvelujen, päihteettömyyden, koulutuksen ja työn syrjään.</p>	<p>Säätiö X rakensi SE-tuella vankilarangaistusaikana työvalmennusjaksot ja ensimmäistä kertaa (ainakin tässä vankilassa) asiakasta seurattiin vankilasta elektronisesti. Siviilityö- tai opiskelulupa ei tulleet kyseeseen. Projekti joutui keskittymään perustyöhön: muun muassa asunnon löytäminen ja perussosiaaliset palvelut olivat työn ja tuskan takana. Kyse ei ole siis radikaalista voimaannuttamisesta, vaan ihmisoikeuksien mukaisista sosiaalisista perusoikeuksista. Kolmen hengen kotiuttaminen siviiliin onnistui parhaiden ESR-projektien tasolla: yksi kolmesta pääsi työvalmennuksen jatkoon.</p>

5. OPPI TOIMINNAN ERHEISTÄ, RAJOISTA JA RISKEISTÄ

5.1 Hyviä mutta myös huonoja tuloksia – mitä niistä voisi jäädä poliittiseksi opiksi pajapartnereille?

SE-hankkeen tarina ei ole aina yhtä onnistunut tai suoraviivaisen edistynyt. Jotkut hankkeet ovat olleet vähemmän onnistuneita, ja merkittävä osa lupaavista hakemuksista on epäonnistunut. Joskus toimintatuen mahdollistamat valmennuspäivät ovat karanneet käsistä, johtaneet ei-aiottuihin tuloksiin tai täysin ”falskanneet” asiakkaiden kadotessa tai joutuessa ainakin hanketavoitteiden suhteen hunningolle. Tutkijankin arviot toiminnan tavoitteissa onnistumisesta synkkenivät selvästi, kun väliarviovaiheesta oli mahdollista päästä lukemaan loppuarvion raportteja (ks. kuvio IV). Lähes joka viidennessä raporttinsa jättäneessä hankkeessa (18 %) tavoitteen saavuttaminen jäi huonoksi tai välttäväksi. Kaksi kolmasosaa on kuitenkin saavuttanut tavoitteensa hyvin tai kiitettävästi. Vain joka kymmenennen asiakkaan elämänhallinnan parantumisen taso jäi huonoksi tai välttäväksi. (Kuvio V, vrt. kuvio VI.) Tulokset ovat asiakaslähtöisyyden lisäksi oivia.

Tulosten oivallisuus kertoo myös siitä, että hankehakijat ovat tiedostaneet toiminnan alussa tavoitteiden saavuttamisen realistisuuden, asiakkaiden ongelmien voittamismahdollisuuden. Silti asiakaskunta on paininut monien vaikeuksien kanssa, eikä sitä ole rekrytoitu ”helpoista ja varmoista” tapauksista hyvän tuloksen varmistamiseksi. Hankkeissa on ollut hiki päällä, sen voi sanoa. Kaikkein hankalimmat tapaukset – vankilasta palaavat, vakavasti päihdeongelmaiset – onnistuttiin valmentamaan kuntoon maan parhaiden räätälöintikulttuurien mukaisesti, esimerkiksi sangen hyvin resursoitujen ja henkilökohtaisesti voimaannuttavien Euroopan unionin ESR/EQUAL-arviostandardien ja näppituntuman mukaisesti. Toisaalta projektipäällikkö ja tutkija ovat aineistojensa pohjalta voineet miettiä jokaista epäonnistumista – siunailla ja itsekritiikistekin pähkäillä muutamia polkunsä mallikkaasti aloittaneita, mutta myöhemmin hankkeesta paenneita nuoria.

Tuloksen mittaaminen on aina politiikkaa. Kuinka mitata toista ja kolmatta vaihtoehtoa; sitä että joku tai jotkut ovat tukemassa, jos epäonninen Päivikki haluaa maksaa velkansa tai Fortunan hylkäämää Kaabriel löytää kolmannen kerran koulutuspolkunsä onnellisen pään? Keskisessä Suomessa 21-vuotias, masennuksen ja sairaalahoidon rasittama Päivikki sai projektilta apua ulosottomaksujen hoitamiseksi. Osa realistisesti ja tarkasti laaditusta maksuohjelmasta jäi kuitenkin hoitamatta, sillä terveystilanne heikkeni toimintaperiodin aikana. Päivikin velkamäärä väheni ja opiskelut jatkuvat, mutta projektin paljas tulos oli vain ”heikko tai keskimääräinen”.

Poissaolot olivat karuttaneet valmennuskeskuksen nuorten työtoimintoihin aiemmin ahkerastikin osallistuneen nuoren miehen, Kaabrielin, tuotantokoulupolon aiemmin, mutta nyt into oli palannut. Koulutuskokeilulle ja valmennukselle ei kuitenkaan ollut rahoittajaa ennen SE-hanketta. Kaabriel sai toisen mahdollisuuden elämässään ja palasikin valmennukseen rakennusosastolle, tutustumaan sen opetukseen ja alaan. Yhteistyöhaluisella Kaabrielilla puheet ja teot eivät aina käyneet yksiin. Yksilövalmentajan kautta tapahtunut satsaus ei sitouttanutkaan häntä työtoimintaan, mutta Kaabriel haluaa edelleenkin löytää kairoksensa: ”Tulevaisuudessa kouluun... kun hetki on oikea”. Nyt kynnyksiä madaltaneet lyhytkurssimahdollisuudet, oikean hetken vartominen tai takarajan retoriikkakaan eivät pureet. Kolmatta mahdollisuutta odottavan Kaabrielin valmennussuhde sai arvion ”vähäinen”, kun kuntoutumista ja elämänhallinnan parantumista pohdittiin.

5.2 Yksilön ja ryhmän kehällä

Oma ryhmänsä SE-tavoitteiden kannalta kyseenalaisia tapauksia ovat ryhmähankkeet, joissa asiakaslähtöisyyttä ei ole kyetty osoittamaan tai joissa asiakaspalautteen ja -tilanteen perusteella tulokset ovat kirjavia tai huonoja. Ryhmäprojektit asettavat tavoitteensa varovaisen harkitusti, ja ne epäonnistuivat henkilöprojekteja harvemmin. Tämä selittyy pitkälti sillä, että ryhmien epäonnistuminen ei ole yksilöllisten yritysten tapaan niin paljon yhdestä subjektista ja kortista kiinni: yksilöhanke kaatuu ja nousee yksilön varassa. Toisaalta ryhmähankkeet eivät myöskään saavuttaneet yksilöprojektien tapaan hyviä ja loistavia tavoitetuloksia. Kun tulosta tarkastellaan asiakkaiden elämönhallinnan ja kuntoutumisen mukaan, yksilöprojektit ”hakkaavat” ryhmät selvästi sekä huonojen tulosten vähäisyydessä että kiitettävien tulosten lukumäärässä. (Kuvio IV tavoitteista ja taulukot V ja VI elämönhallinnasta.)

Hyvin harvoissa ryhmäprojekteissa kyettiin osoittamaan niiden edustama laatu ja toimintatapa, jolla asiakastulokset nousevat paremmaksi. Ryhmäidentiteetti ja kollektiivisuus elävät jokseenkin vahvoina myös marginaalissa. Yksilön ja ryhmän suhteen puhutaan välillä hyvin dikotomisoin tavoin – joko tai. Ei huomata ryhmän ongelmia tai sitä, miten alaryhmien ja yksilöiden edut ja tarpeet jäävät ryhmän vastaavien varjoon tai kuinka ryhmällä on sellaisia päämääriä ja tavoitteita, joita kukaan ryhmässä ei tunnista omakseen. SE-hankkeen perusjohtopäätös yksilöllisten projektien asiakaskeskeisyydestä ei ole yllätys, mutta sen pitäisi keskusteluttaa sosiaalisia työllistäjiä. Kuinka jatkaa keskustelua uudessa sosiaalisen työllistämisen kehitysvaiheessa? Jos nyt on tultu ”sosiaalisen ryhmän *learning by doing* -terapiasta” (1990-luku) kohti ”ammattimaista yksilö- ja työvalmentajuutta” (2000-luvun alku) – niin eikö seuraava vaihe olisi jonkinlainen synteesi näistä: ”asiakaslähtöinen malli, jossa elettäisiin yhdessä yksilön kanssa sosiaalinen (yhteiskunnan ja vertaisryhmän) kaari ja valotettaisiin sen jatko”?

Voisiko kehitystä kuvata kärjistäen metaforilla: (1) sosiaalisesta tekemisen romantiikasta ja (2) räätälöidyistä professiohyödykkeistä (3) pietas-valmennukseen? Vanhahkot sosiaalisen ryhmän mallit tai markkinaessentialismi eivät riitä vastaamaan sosiaalisen työllistämisen haasteisiin: kun asiakas tavataan oikealla hetkellä, ainutlaatuisessa tilassa ja yhteinen tavoittemerkitys voidaan hahmottaa, sitä edeltää yhteiskunnallinen ja ryhmätasoinen kontekstualisointi, hermeksien oppi! Tätä teesiä sosiaalisen ryhmän terapiasta kohti yksilö- ja työvalmentajuutta sekä niiden synteesiä kommentoitiin heti tuoreeltaan käsikirjoitusvaiheessa. Hallituksen monipuolisen kokenut jäsen täsmensi hienosti teesejä:

Mallit (...) eivät ole toistensa vaihtoehtoja vaan rinnakkaisia tapoja toimia. Uskon siihen, että vaikeimmissa asemassa olevien, monien pulmien ja identiteettiongelmiensa kanssa painivien nuorten palveluilta edellytetään sellaisia uusia toimintatapoja, joissa yhdistyy asiakassensitiivisyys ja erilainen ryhmätoiminta ja jotka eivät kuulu minkään olemassa olevan palvelurepertoaarin piiriin.

Kaupungin sosiaalipuolen malli harmaan vyöhykkeen leiritoiminnaksi ja vanhempien mukaan rekrytointi sekä keskisuuren kaupungin paniikkihäiriöisten vertaistukiryhmä edustavat tällaista harvinaisuutta, asiakassensitiivistä otetta. Valmentajat ja projektiaktiivit ovat tunnistanee tarpeen, jutelleet asianosaisten kanssa, kyenneet yhteiskunnallisesti ja partneriporukan ryhmäpuinneissa kuvaamaan yhteiset haasteet. Sen sijaan jotkut ryhmätoimintojen piristyshankkeet eivät liikauta arvioijaa eivätkä varmasti asiakkaitakaan – niitä joku kutsuukin piirileikeiksi, tukipuuhaasteluksi. Ehkä yksi hankkeen erheistä olikin se, että heti aluksi ei kyetty eriyttämään ryhmien ja toisaalta yksilöprojektien asiakaskeskeisyyden ja tuloksellisuuden kriteereitä. Massaräätälöinnillä ja yksilöllisellä asiakasharkinnalla on eronsa, sekä kulttuurina että tuloksena. Tietenkin voi puhua edellä siteeratun pajaosaajan termein ryhmätoiminnan ja yksilöohjauksen vaiheistamisesta ja asiakaskohtaisesta yhdistämisestä.

Projektipäällikön linjana on ollut itsepäisenkin selvästi asiakaskeskeisyys ja tätä kautta yksinkertaisesti yksilöprojektit. Hourulan mukaan ryhmätoiminta helposti karkaa asiakkaan pihdeistä, toimii vain kustannussyistä ja työntekijäintressin vuoksi esiin loihdittuna. Kyse on vaikeasta ongelmasta: kuten ei sosiologiassa voida ratkaista yksilön ja yhteisön välistä suhdetta, ei myöskään maailmanparannuksessa

voida valita vain jompaakumpaa, yksilö- tai yhteisölähtökohtaa. Tulekin kysyä, minkälaisissa ryhmissä ja miten päästiin yksilöllisestä näkyviin tuloksiin? Edellä olevat pari esimerkkiä osoittavat, että tarvitaan yhteisöllisesti uudella tavalla kootut voimat, partnerit ja tavat – joiden varassa toimiminen säilyttää yksilöt pelikuviossa ja puhuttelee sekä valmentaa heitä. Voisi ehkä puhua uuden laadun merkityksestä ja sen rinnalla kyvystä koko ajan palata ja päätyä myös yksilöiden optiikkaan ja kysymyksenasetteluun sekä polkujen löytymiseen. Yksilön ja yhteisön kehällä liikkumisen tulee olla mahdollista ilman, että pelikuviota palautetaan sen enempää yksilöön kuin ryhmäänkään. Yksilön toiset ja kolmannet mahdollisuudet sekä palvelukentän yhteisölliset pelit eivät ole rationaalisia suunnitelmia tai koneita! Kyse on myös epävarmuuden kanssa toimivasta menetelmästä tai onnenpyörästä – Fortuna joko löytää yksilön ja tätä kautta muotonsa tulla kylään ja siunata projekti tai sitten ei (vrt. Heiskanen 1980 ja Paakkunainen 1999).

5.3 Erreysistä oppia

Toinen ”erreysperä” – ongelmanlähde – liittyy toiminta-ajankohtaan. Nivelvaiheen ongelmiin reagoidaan usein myöhässä. Sosiaalisen kodin tai onnettoman luokkahuoneen nuori tulee pajalle liian myöhään, muut vieraantumiskehät tai raskaan vaiheen viranomaiset (lastensuojelu, kontrolli, sanktiot) vievät häntä. Kaikki nivel- ja katkosvaiheiden hankkeet pitäisikin rakentaa harmaan vyöhykkeen heterogeenisten ryhmädynamiikkojen (eristyneistä oirehtivien nuorten) varaan ja huolehtia vastuullisen valmentaja- ja pietaskatseen jatkuvuudesta.

Projekteilla ja niiden ostopalveluilla (ensiapukurssit, tulityökurssit, pikaisesti näprätyt leiriryhmät) ei myöskään pelasteta pajaryhmiä. Joskus ne on myös sarjallisesti tuotettu (ostopalveluja); ne eivät ole sosiaalisesti venyviä ja vastuullisia tuotteita. Sosiaalisen työllistämisen kentältä pitäisi saada pois ne toimijat, jotka eivät ymmärrä eroa sosiaalisen dialogin ja hyödykeperustaisuuden välillä. Joskus käy myös niin, että tällaiset ulkopuoliset palvelu- tai sisällöntuottajat paljastavat palveluita tilaavan tahon tai pajan olemattoman ryhmäsosiaalisuuden tai nuorten motivaationpuutteen. Ulkopuoliset kurssitukset voisivatkin pajoilla olla myös testi, merkki ryhmien sitoutumisesta.

Väärin ajoitetut ja heikosti verkottuneet hankkeet eivät onnistu, vaikka nuoret olisi kuinka kohdattu, motivoitu ja valmisteltu hankkeeseen (esimerkiksi ajokortin suorittamiseen). Heikko verkottuminen on SE-hankkeenkin mukaan sitä, että keskusteluyhteys ja tiedonvaihto eivät toimi partnereiden välillä, ja verukkeena tälle ovat muun muassa salassapitosäädökset. Hektisissä tilanteissa, kun nuoren elämänlangat ovat solmussa, ajokorttikin voi olla liian kunnianhimoisen tavoite, joka vaatii asiakkaalta runsaasti itseuria ja stressinsietokykyä. Rauhoittaminen ja asteittainen eteneminen ovat unohtuneet ”erreysprojekteissa”. Jopa SE-hankkeessa verkottumisen ja luottamuksen perusvirheet toistuvat; vastuuhenkilöt ja ”hermekset” vaihtuvat, asiakastieto ei välity ja luottamussuhteet katkeavat. Usein pajankin kannalta olennaiset virastohahmot, joilla on aikaa ja osaamista henkilökohtaisille asiakasryhmille, vaihtuvat eikä osaaminen ja verkostoon avautunut asenne virastossa jatku. Vain yksilöt ovat oppineet projektien kautta uudenlaista harkintaa – eivät rakenteet, toimistot ja niiden aika-, tila- ja merkitysnikkarit.

Koulutus- ja sosiaalisektorin tai koulutus- ja pajasektorin rajojen yli ei osata puhua, yhdessä jännittäytyä yhteistyöhön: nuori on pari kertaa yksinkertaisesti jäänyt ilmestymättä pajalle, vaikka siitä on sovittu ja paperit ja rahat sitä varten on niin sanotusti huolellisesti sorvattu. Koulutuksen perusinstituutioiden ja sosiaalisen työllistämisen välillä on edelleen kitkaa, niveltyöongelmia ja epätietoisuutta opiskelijoiden oikeuksista ja siitä, kenelle heidän koulutusresurssinsa kuuluvat: kulkevatko rahat heidän mukanaan vai kuuluvatko koulutusresurssit instituutioille?

Myöhäismodernissa maailmassa joudutaan myös uudenlaisen huostaanotto-ongelman äärelle: pitääkö nuorten ja lasten aina seurata vanhempiaan esimerkiksi sisäisen maassamuuton yhteydessä? Kumpi on 15–16-vuotiaalle tärkeämpi kehitysvaihtoehto: tutun pajavalmennuksen jatko vai muutto vanhempien luo tai mukana uusiin, mutta juurettomiin maailman piireihin?

5.4 Pelkäämmekö ymmärtää, sekaantua ja katsoa läpi sormien ihmisten asioita?

Henkilökohtaisissakaan verkostoissa ei ole uskallusta puuttua epävirallisin tavoin asiakkaan ongelmiin, jotka aiheutuvat kolmansista osapuolista ja vaikuttavat mykin ja fatalistisin tavoin asiakkaan selviytymiseen. SE-hankkeen opetus on tutkijan mielestä se, että asiakkaan intimiteettiä ja henkilösuhteisiin sekaantumista ei pitäisi tarkastella vain negatiivisen eettisenä tai intimiteetin kolonisaation ongelmana, persoonan loukkauksena, vaan tarpeen tullen tulisi tunkeutua näille alueille. Hankkeen ruohojuuritason toimijat ovat kokeneet voimattomuutta esimerkiksi avopuolison tai muun lähipiiriläisen mustasukkaisuuden tai narsismin kanssa. Myöskään päihderiippuvuuksiin ei ole voitu tehokkaasti puuttua. Toimijoiden asenteetkin laillisuutta kohtaan ovat välillä yksioikoisesti lain kirjainta tuijottavia ja mustavalkoisia. Hermeksen ja sormien läpi katselun soisi olevan yleisempää: ne voisivat auttaa enemmän kuin aina liian myöhään kuvioihin sekaantuva oikeusvaltioajattelu ja viranomaisanktiot.

Georges Simenonin ohuet mutta vakuuttavat ”maigretit” voisivat kulua pajaemäntien ja -isäntienkin käsissä; Pariisin latinalaiskorttelien poliisitoimissa on viehätetty hermeksistä jo kauan, eikä sieltä ole välttämättä pitkä matka suomalaisen kansalaisyhteiskuntaan ja sen ymmärteisiin. Esimerkkinä Siljan tapaus: Pian äitiyslomalle jäävän nuoren naisen työharjoittelu silloittavassa organisaatiossa (yhdistetty työ- ja koulutuskokeilu) ei monenlaisista sosiaalisista virityksistä huolimatta onnistunut. Yhdellä alalla opintonsa keskeyttänyt Silja yritti nyt koulutus- ja työkokeilua ravintola-alalla. Tunnetusti heikosta keskittymiskyvystä ja virallisesti tunnistamattomasta lukihäiriöstä kärsivä Silja onnistui huonosti harjoittelussa, mutta yksilövalmennuksen puolella oltiin sangen aktiivisia: monet äitiyteen ja kodista huolehtimiseen liittyvät pulmat sekä erityisesti suhde sangen mustasukkaiseen ja aggressiiviseen mieheen tulivat keskusteluissa esiin. Näin itse valmennussuhteen kariutuminen samalla paljasti aktuellimmat ja pahimmat kipupisteet – joihin ei valmennusorganisaatio lain normin mukaan voi vaikuttaa. Loppuvaiheessa koko toimijaverkosto myös kaupungin sosiaalipuolelta oli läsnä toteamassa voimattomuuttaan. Missä määritellään epävirallisten ja virallisten instituutioiden ja elämänhallintaongelmien tärkeys- ja purkamisjärjestys – kansalaisuus, naiseus, (palkka)työläisyys, äitiys, vaimous, hoitoriippuvainen potilasidentiteetti?

Diagnoosin tekeminen on tunnetusti kaksiteräinen miekka sosiaalisesti mielekkäässä ja epävirallisen oppimisen muodoissa. SE-hankkeen piirissäkin diagnoosit leimaavat, osoittavat poikkeavia järjestyspaikkoja ihmisille ja rajaavat elämää joskus toivottomasti ja invalidisoivasti. Joskus diagnoosi on ehto asianmukaisen ja rahoitetun hoidon saamiseksi. SE-hanke korostaa sitä, että diagnoosien kanssa tulee elää, mutta niiden ei saa antaa asiantuntijavaltaisesti määrätä ihmisten kohtaloa. Diagnooseja tulee epäillä epävirallisen oppimisen rajoina, haastaa ne – joskus niitä pitää hankkia täsmätuen saamiseksi, ehtona julkiselle tuelle. Sosiaaliset valmentajat tekevät sitä, mitä he osaavat – eivät toimintahorisontteja kuolettavia diagnooseja.

5.5 Kyyninen valmentaja provosoi, harkitsee ostoksia, suosii joitakin ja tyynnyttää itseään kolmansilla vaihtoehdoilla

Kun halutaan lähentää nuoria joihinkin elämää ylläpitäviin normeihin tai uskonnollis-eksistentiaalisiin merkityksiin (järjestysarvot, luonnonrauha, kirkolliset arvot) ei voida aina tukeutua stereotyyppisiin tutustuttavan kentän perustoimijoiden arkeen tai konventioihin. Tulee etsiä poikkeavia ja provosoivia tulo- ja toimintakulmia. Seikkailupedagogia luonnossa tai puolen päivän rauha suolla, poliisin kohtaaminen lentopallokentällä tai saunassa ja Jeesuksen modernin rauhantekijän rooli voisivat koskettaa pajalaisiakin ja liikuttaa mieltä niin, että (kokemus- tai provosointipedagogian mukainen) muisto pulpahtaisi esiin päivienkin päästä. Maailman poliittisuuden ja ristiriitaisuuden opettaminen on

mahdollista myös tönimällä, osoittamalla epäreilujen valtasuhteiden ja keinojen olemassaolo, häiriön ja vallankäytön olemisen tapoja ja arkiretorikan ja pelin muotoja. Nuoren ihmisen kolhittu lapsuus tai illegaalit kontekstit tulevat ymmärretyiksi vain epäharmonian osoittamisella, ei niiden kieltämisellä. Rohkeimmissa hankkeissa yhteiskunnallinen kansalaisuus on ollut esillä, poliittinen kamera on annettu käsiin ja alakulttuurit (subkontekstit) ovat alkaneet rakentaa maailmankuvaa! Eikä sen aina tulekaan olla eheä ja rakentava. Vasta ristiriidan, ”skitson” tai (fiktiivisen) yksityiskohdan esittämisen jälkeen voi nousta rauhallisempi ja kokonaisempi vaihe pajan taiteilijankin biografiassa.

Ostopalvelut eivät sinänsä ole pajalle epäkorrekti ratkaisu. Niiden kanssa ei vain voida olla löperöjä. Niitä ei voi tilata organisaation brändin vuoksi, vaan niitä tulee lähestyä omien tarvearvioiden pohjalta. Ja toisesta suunnasta sama juttu: ostopalvelun vaikuttavuusarvio, dialogi ja feedback tulee sisällyttää jo pajan tekemään tilaukseen. Opintomoduulin tai ostopalvelun käyttökelpoisuus jatkossa ratkeaa (itse)kriittikin kautta. Tällainen ojentaminen tuntuu turhalta. Kriittisen tiedon tulisi olla osa kuluttajietoisuutta ja mediakriittistä kansalaisuutta.

Huolimatta sosiaalisen työllistäjäkumppanin tarkentuvasta asiakasarvioinnista, intensiivisistä kontakteista ja päihdetyön oppivasta kelaamisesta ja NA-verkoista, asiakkuus keskeytyy, kun poissaolot ja päihdeet saavat vallan, ja tavoitteenasettelu heittää häränpyllyä. Marginaalin kovan ytimen (vangit, lapsuudessa ja käsitteellisessä luokkahuoneessa nöyryytetyt, päihdeyksilöt, mielenterveyskuntoutujat) kanssa ei yksinkertaisesti aina onnistuta, yhteyttä ja siltaa asiakkaan elämänmenoon ei saada, ja ongelmassa aktualisoituvaa retkahdusta ei voida estää. Se tulee yksinkertaisesti joskus niin syvältä, että valmentajakaan ei syyllistä siitä itseään, se vain tapahtuu. Tai valmentaja pyytää anteeksi, kun ei ollut aikoinaan paikalla, ajoissa tekemässä lukihäiriöarviota tai rikastuttamassa yksinäisiä lapsuuksia.

Muutoin ei voi ymmärtää niitä valmentaja-arvioita, joissa ironisen viisaasti viitataan seuraavaan mahdollisuuteen, joka voi olla jo kolmas tai neljäs. Asiakkaalle toisen tai kolmannen mahdollisuuden hukkaaminen merkitsee sitä, että edessä on entistä tiukempi marginaalisuuden bunkkeri tai neljäs mahdollisuus, iso uusi (ihme)vaihe. Vankienkin kohdalla mahdollisuus palata silloittavaan organisaatioon säilyy – jos resurssit löytyvät, kuten EQUAL-hankkeissa. Ajatus jatkuvasta mahdollisuudesta viittaa jatkuviin palveluihin, siihen että vaihtoehto on jotenkin koko ajan läsnä epäonnisen tai uloslyödyn asiakkaan tietoisuudessa. Mutta kuka tästä huolehtii?

Eikö negatiivinen vaihtoehto johda sosiaalisen työllistämisen ja valmentamisen institutionaalistumiseen, palvelurenkaiden ”saattaen vaihdettaviin” asiakastietorekistereihin? Ja näin pelätään tietojen siirtämisen ja intimitteettisuojan rikkomuksia. Mutta onko tässäkin legalismissa turhaa intimitteetin suojelua: jolleivät projektit ja kansalaisuuden varjokaduille tunkeutuneet viranomaiskäytännöt jatku sosiaalipolitiikassa... kerääntykööt edes tietokannat? Epävirallisempi tieto, muisti ja osaaminen ovat aina omilla tavoillaan vaarallisia nekin. Miten luotettavaa ja systemaattista asiakkaiden kannalta on tuulispäiden hiljainen tieto – vaikka sitä onkin helppo romantisoida, kuten tämäkin tutkimus tekee. Miten toista tietoa käytetään hyväksi (itselegitimiteetti ilman todennettavaa ja systemaattisempaa tietoa tai oman roolin ja toimintamallin mainostaminen valikoiduilla esimerkeillä)?

Valmennusmaailman voimaannuttamiseen liittyy siis uudenlaisia vallan- ja tiedonkäytön ongelmia. Mutta voimaannuttamista, paja-asiakkaiden erityisiä mahdollisuuksia ja resursseja, ei voida käsitellä tasa-arvonaan termein. Erilaiset yksilöt samankin pajan sisällä tarvitsevat erilaista apua ja erilaisia kontakteja kun rohkea räätälöinti otetaan todesta. SE-hanke nostaa esiin uusia vaikeuksia, esimerkiksi työllistettävien ja opiskelijoiden erot. Opiskelijoiden sitoumukset ja arkirytmii voivat olla stressaavia tilanteissa, jolloin paja- ja kouluaktiiviteetteja yhdistellään velkoja korvaavassa pajatoiminnassa. Ja se voi näkyä esimerkiksi terveydentilan heikkenemisenä. Markkinakansalaisen kyvyt, oikeudet ja aktiiviset yksilölliset osallistumiskompetenssit muodostavat herkän kokonaisuuden (räätälöitävä identiteettipolitiikka). Korvaava toimintatuki on helpompi ja tuskattomampi luoda työharjoittelijalle kuin opiskelijalle. Myös opiskelulla tulisi olla mahdollisuus korvata kohtuullisia velkoja ja saatavia, esimerkiksi jonkinlaisen bonussysteemin kautta. Onhan koulutus tulosvastuullisessa yhteiskunnassamme ilkeästi ajatellen tuottavampi satsaus kuin pelkkä ”tekemällä oppiminen... suorittavaa duunia varten”.

5.6 SE:n poliittiset opit ja varoitukset

Voivatko asiakas ja valmentaja oppia pajalla asiakkaan riskeistä ja kriiseistä – vaikka uusia preferenssejä? Mikä on pajaintervention tavoite – kuinka se saa tai sen tulee muokkaantua matkalla vastusten kanssa – kolmanneksi, poliittiseksi? Esimerkiksi sosiaalisen luototuksen mallilla asiakkaiden lainoja korvaavat työpajajaksot on useimmiten laadittu hienovaraisesti ja yksilöllisesti: työt ovat sopivan haastavia, luovia, ja niiden avulla kasvatetaan palkkatyöläismentaliteettia ja markkinakansalaisuutta. Sen mukaista tuloksen näkemisen ja vastuullisen mallia ajetaan takaa.

Keski-Suomessa toimivalla pajalla Mike suoritti motivoitusti 70 tuntia sakkovastiketöistään. Enää kymmenen tuntia oli jäljellä. Hänelle ominaiseen tapaan kuitenkin (projekti)väsy yllätti, ja työ keskeytyi. Ennen toimintatuen mahdollistamaa pajatyöjaksoa ja sakkokorvausta hän oli pohtinut, ettei aloita periodin jälkeen sääntömääräistä valtionpalvelua, armeijaa. Osaltaan pajatoiminnan tukemana hän kuitenkin pääsi aloittamaan kunnialla armeijapalvelun ja kontaktien mukaan se on kunnossa.

SE-hankkeen toimijaoppi voi olla myös korkean tason poliittinen oppi, se mitä menneessä ja nykyisessä maailmassa toimineet eivät tarkoittaneet ja johon tulee puuttua (politiikan luonnonlaki). En tarkoita tässä niitä reformeja, joihin neljännen luvun lista hankemenestyksistä viittaa vaan pikemmin myös jo edellä käsiteltyä pajakulttuurien keskittymistä, hyödykeperustaistumista ja pajakulttuurien mobilisoidijien roolien eriytymistä ja ilmeistä ristiriitaistumista. Toimivien pajuoriprojektien keskeltä nousee pohjoisessa ja muuallakin Suomessa varoituksia, joita voi lukea SE-raporttien teksteistä: kuinka isommat säätiöt nielevät pienempiä sosiaalisia työllistäjiä eikä kaikkien alueiden ja pienryhmien tarpeita tai nuorten ongelmia enää kyetä yhtä tarkasti artikuloimaan. Kuinka korrekti huoli tämä on suhteessa sosiaalisen työllistämisen kenttään ja sen ”todellisuuteen”? Jos tulkitsemme asiaa poliittisesti, meidän ei tarvitse edes vastata tähän. Huoli valtatehityksestä on olemassa, kuten myös polemiikka sitä vastaan: ne tulee kuulla ja nostaa julkiseen keskusteluun, Agoralle – nuorten ja pajavalmentajien sekä yhdistyspäälliköiden tuomana. Mikä on SE-hankkeen tai TPY:n tehtävä ja paikka tässä julkisuudessa?

6. TULOS

6.1 Minne asiakkaat pääsivät tai joutuivat?

Projektipäällikön seurannan mukaisten toimintatukiraporttien (74 kpl), erilaisten (haastattelu) kontaktien ja Jari Hourulan välittämien lähteiden mukaan vuodenvaihteessa 2007–2008 raportoitujen hankkeiden piirissä saavutettuja tuloksia voi tarkastella henkilökohtaisten elämäntilanteiden kannalta. Projektin yksilökohtainen vaikutus ja merkitys nousee näin esiin, vaikka tällä tavalla ei henkilökohtaisen elämän odotus- ja muutoshorisontti toiminnan alussa tule mukaan tarkasteluun. Tiedot eivät ole aivan eksakteja, mutta ne on koottu raportin jättövaiheesta. Tapaukset eivät siis tässä vertaudu keskenään. Erkillä työllistyminen oli realistista jo alun perin, tarvittiin vain toimintatuki takaamaan harjoittelun metrit: työllistyminen ei ole vaatinut dramaattista puristusta. Markku jäi hankkeen jälkeen melko epävarmaksi työttömäksi työnhakijaksi ja epäonnistui työnhaussa, vaikka sai kuntoutuksen jälkeen palkka- ja toimintatuella karaistua itsensä itsellisessä työtehtävässä.

Lähes neljäkymmentä hankkeen asiakasta jäi valmennusperiodin aikana tai sen jälkeen työttömäksi, epävarmalle äitiyslomalle, vahvoin hoitosuhteisiin, kadoksiin (ainakin SE-kontaktin piiristä) ja ainakin yksi vankilaan. Noin puolet epävarmuuteen joutuneista asiakkaista keskeytti hankkeen eri syistä. Pääteet, poissaolot ja yhdessä asetettujen tavoitteiden laiminlyönti sekä akuutit mielenterveydelliset oireet olivat rajaongelmia tässä. Jo edellä nostettiin esiin itse projektin ja sen verkoston perusvaikeudet ja riskit näissä ulosjänti- tai työttömyystapauksissa. Useimmissa näistäkin tapauksista voi SE-hankkeen merkitystä asiakkaalle pitää positiivisena. Osa ongelmista tuli käsiteltyä, kun valmentaja ja nuori kohtasivat, nimesivät ratkaisuja, tekivät diagnooseja; koulutuksen käytännön merkitys tai työharjoittelun agenda tulivat tutuiksi, jäivät vaivaamaan. Työttömänä ja äitiyslomalla voi olla monella tavalla. Tästä myös johtuu se, etteivät luokitellut asiakastulokset (kuvio V, vrt. VI sekä asiakaslähtöisyys VII) ole lainkaan surkuteltavia.

Kymmenkunta projektilaista jäi hoitovapaalle siten, että hallittu loppuajan raskaus ja äitiysloma olivat myös hankkeen tavoitteita. Lisäksi asetettiin hoitovapaan jälkeinen valmennus- tai opintotavoite. Asevelvollisuutta jäi suorittamaan kaksi nuorta miestä. Ilman vakavasti pohdittua ja haettua opiskelupaikkaa jäi 5–7 nuorta, kuntoutuksessa oli raportin kirjoittamisen vaiheessa kuusi toimintatuen saanutta. Lähes sata asiakasta sai projektien uusista toimintamuodoista, kurseista ja sisällöistä selvästi lisätukea omille (elämänhallinta)taidoilleen, kompetensseilleen (kurssitodistukset) ja ongelmankäsittelytavoilleen. Itsevarmuus- ja tunto kehittyivät, eivätkä suoritukset enää pelota entiseen tapaan. Näistä merkittävistä muista kurssi- ja tukimuodoista ”eivät kostuneet juuri mitenkään tai turhautuivat” parisenkymmentä hankkeissa mukana ollutta.

Oppisopimukseen tai sen vahvaan imuun pääsi kahdeksan nuorta tai keski-ikäistä projektilaista. Työharjoitteluun (työelämävalmennukseen) pääsi tai olennaista harjoittelukokemusta projektista sai 40–45 asiakasta (suuri osa pajoilla, sosiaalisen valmennuksen piirissä). Työhön tai toimeen tai niiden jatkoon pääsi 28 SE-naista ja -miestä! Toisen asteen oppilaitoksiin, muihin tuotantokouluihin tai kymppiluokalle pääsi noin 75 projektilaista. Tulokset ovat oivallisia, vaikka osa niistä onkin väliaikaisia. On tullut tietoja positiivisista polkumuutoksista, mutta myös ikäviä romahduksia on tapahtunut.

6.2 Nuorten palaute

Nuorten suora palaute nettisivujen kautta on puhuttelevaa ja rohkaisevaa. ”Tapahtu ja paljon!” – pienissä värssyissä on ainesta kiitolliselle lyriikalle. Vaikka on selvää, että hankeyritysten aktiiviset vetäjät innostivat nuoria vastaamaan, ja vain muutama nuori täysin oma-aloitteisesti ja itsenäisesti antoi

tutkijalle arvionsa, nuorten oma ääni kuuluu palauteteksteissä. Nuorten palaute on niin myönteistä, että sitä voi lukea kriittisestikin – merkityksiä hiukan käänellen eikä niin vakavan kiitollisena. Opinto- ja työpaikat on onnistuttu tavoittamaan sekä huutavat maksut on saatu hoidettua. Myös nuorten itsenäistyminen omista perheistään on luettavissa viesteistä – asia joka helposti unohtuu työpaja-arvioinnista: kotikonteksti on asia, joka pitäisi olla mielessä muutos- ja etäännytykskontekstina (vrt. Pohjantammi 2007).

Tekstifragmenttien kirjoittajaminä-valinnoista ja äänilajeista ei voi erehtyä: niihin tutustuttaessa kuulemme pian, ketkä kirjoituksissa puhuvat. Osa puhuu vielä passiivissa, osa on jo löytänyt aktiivisemmat muodot. Asiakkuuskin elää ja asiakas voimaantuu myös äänilajissaan ja ilmaisussaan lämpimän hankkeen vahvistumisen myötä.

Mukaantulo SE-sateenkaareen on monille pelkistetyn taloudellisen tai aktivoitumisen keino. Muutamit hiukan vanhemmat – toisen tai kolmannen mahdollisuuden kokijat – asiakkaat osaavat dramatisoida elämäntilanteen ja SE-hankkeen erityisenä mahdollisuutena. Projektiperiodin merkitys eteenpäinmenolle on värikkäästi ja tuloksekkaasti pelkistetty vastauksissa. Lisäharrastusryhmäläiset eivät dramatisoi ilmaisuterapiaansa, vaan tarkastelevat sen ”kivan”, rennon ryhmähengen ja -ilon kautta elämäntilannettaan. Muutoin talouden, motivaation, itsellisyyden ja uusien kompetenssien merkitys näkyy ja se eksplikoidaankin. Uusi markkinakansalainen kypsyy hankkeissa, ja kyky tehdä omia päätöksiä kasvaa. Stressi ja murhe jäävät taaemmaksi – tulevaisuushorisontti on nyt käsillä. Vaikka riskiä ja Fortunaa ei aina nimetä, ne ovat läsnä kirjoitustilanteessa. Ahdistava (kairos) purkautuu, kun se on ensin nimetty ja sille yhdessä tehdään jotain. Pikku-utopiatkin nimetään, ne kannattavat monen kosteikon yli.

Sosiaalisen työllistämismennuksen asiakkaat tuntevat elämäntilanteensa, sen funktionaalisen paikan ja statuksen. Se nimetään melkein virallisesti tai arkirealistisesti; ”tänään on koulun viimeinen päivä” -ilmaus strukturoi suhteen puoliviralliseen jatkoon. On vaikea tietää, mitä tällainen minimalismi eri kirjoittajille merkitsee. Riisuvatko he normalisoiden vastauspuhetta, kun (autoritaarisena) yleisönä on tutkija? Vai ollaanko nöyriä byrokraattisessa instituutiossa, kun tutkijaa puhutellaan Teinä, vai onko tässäkin tyylin roolipelissä (asiakas puhuu tutkijan hallintolangia) (tahatonta) ironiaa: ”No, en ole pettynyt, päin vastoin. Olen iloinen että sain tehdä yhteistyötä kanssanne. Yhteistyömme sujui suunnitelmien mukaisesti. Olen todella kiitollinen avustanne.” Onko minimalistiset vastaukset ”työssä”, ”työttömänä” luettava piruiluna, realismina, lyhytsanaisuutena vai lohduttomuutena? Kielipiinin mukaista äidinkieltä käytetään pajapiireissä aika vähän. Nettisukupolvi osaa symbolinsa, ja puhekielen laajennukset kirjoitettiin teksteihin – ehkäpä monien nuorten visuaalisuus on seurausta internetin ja median kuvallisuudesta ja hektisyydestä. Tämä näkyy ennemminkin lahjoina, kuten sarjakuvapiirtäjän ura tai moni tutkijankin katsoma video (joita on valmistunut video- ja luovissa pajoissa) osoittaa.

Nuorten sammakkoperspektiivistä hanke saa kiitosta samoista asioista kuin muutoinkin: Jari H. on kova, luotettava ja nopea jätkä hoitamaan asioita. Selvästi piiryy esiin myös hankkeen vastavuoroisuus, joka viittaa sekä dialogisuuteen että taloudelliseen merkitykseen – jotain saadaan ja sen kautta vastuullistutaan johonkin. Kyllä työnjakoyhteiskunta ja talouden lait selvästi sykkivät kirjoittajien maailmoissa. Projektien virallisissakin raportoinneissa myös asiakkaat itse kirjoittavat ulos palautteensa. Tällöin korostuvat erityisesti hankkeen joustavuus, sen suunnittelun dialogisuus ja ”ylläri”-luonne. Nuoret ihmettelevät ja onnittelevat itseään epävarman maailman Fortunasta, ennennäkemättömästä paikasta ja hankejäsenyydestä. Ilmausten toinen puoli on se, että valmennustapahtumat liikkuvat maailmassa, josta nuorilla ei ole paljoakaan kokemusta. Maasto on epävarma (kontingentti), se avaa jotain hallitsematonta ja jo ”siinä avautumisessa työn tai joustavan koulun penkille seisoo kiitos”.

Miten tulit mukaan hankkeeseen – mikä oli ”Suunta Elämään” -yhteistyön tarve Sinun kohdallasi?¹⁵ (Alkuperäiset lähteet, ei korjattu.)

- Olin ohjaavalla pajalla ja ehdotin itse tätä projektia.
- huonon ammatinvalinnan jälkeen minulle neuvottiin kyseinen hanke
- Olin lukion jälkeen n.4 kuukautta työttömänä ja istuin kotona, sen takia kaupungin Työvoimatoimistosta ehdotettiin tulla tänne.
- sukulaisen kautta. työelämän varten. työkokemusta, tulevaisuuden suunnitelma apua.
- olen ollut X-valmennuksessa aikaisemminkin. jäin tyhjän päälle.
- Sain tiedon suunta elämän hankkeesta, ollessani mukana kuntani ohjaava paja toiminnassa. Sain suunta elämän hankkeesta avun taloudellisen tilanteeni kohennukseen.
- Tulin mukaan paja projektin kautta kun kuulin mahdollisuudesta. Tarve oli saada työkokemusta tulevaa varten ja saada rahallinen tilanteeni kuntoon. Tulin hankkeeseen mukaan velkojen maksun vuoksi.
- Ex-avomies jätti todelliseen pulaan jätettyään omat osuutensa vuokrista sekä vuokravakuuden maksamatta (valehteli maksaneensa koko ajan ja lopulta keksi tekosyitä) ja asian paljastuttua sekä minulle että vuokranantajalle, olin joutua taloudelliseen katastrofiin sekä asunnon menettämiseen... Työelämävalmennuspaikkani pomo tiesi hankkeesta ja alkoi tukihenkilökseni sekä täytti hakemuksen kanssani.
- Tulin Suunta Elämään- yhteistyöhön koulun kautta. Sain siitä itsevarmuutta ja rohkeutta.
- Tulin mukaan hankkeeseen koulun kautta. Olin jo viime vuonna (2006) ollut tässä terapeutisessa tanssissa, ja koska pidin siitä halusin uudelleen tänä vuonna.
- Mua kiinnosti kokeilla uutta juttua, ja innostuin tanssista ja jatkoin sitä sitten.
- Koulun kautta. Tarve oli se että oppisin rentoutumaan ihmistenkin kanssa. Ja että olisi hauskaa!
- kun tulin töihin pajalle. minulla ei itsellä ole suurempaa tarvetta.
- Nuorten työpajan mukana.
- halusin tulla rakennusalan koulutukseen.
- armeijan jälkeen minulla ei ollut opiskelupaikkaa.

Miten toiminta meni eteenpäin? Tapahtuiko Sinun elämäntilanteessasi muutoksia?

- pääsin tietyist veloista eroon näin ollen pystyn suunnittelemaan tulevaisuutta ilman velka taakkaa.
- tapahtu ja paljon, kerrankin alkoi koulu kiinnostamaan
- Olin kaksi kuukautta tässä sopimukseen mukaan. Suomen kieli on parantunut ja puhuminenkin sujuu paremmin.
- onse kyllä jonkunverran ja oppinut uuden tietoja.
- muuttui niin ettei tarvi kotona olla.
- Toimin kotikuntani sekä läheisen kaupungin ohjaavilla pajoilla, tehden remontti sekä sisustus työtä. Toimin aina 5. päivänä viikossa tehden 4 tuntisia päiviä. Toiminta sujui suunnitelmien mukaisesti. Elämäntilanteeni muuttui siinä määrin jotta, sain maksuni ajantasaisesti. Myöskin oli mukavaa ja sosiaalisesti antoisaa aikaa tehdä työtä ohjaavilla pajoilla.
- Toiminta sujui erittäin hyvin, tasaisesti kokoajan. Elämän tilanteeni parani siihen suuntaan että nyt voin keskittää rahani asioihin joita todella tarvitsen mennäkseni eteenpäin elämässäni.
- kyllä tapahtui.
- Kun toimintatuella saatiin hoidettua velat vuokranantajalle ja sain jatkaa asumista kyseisessä asunnossa, ei tarvinnut enää stressata ja murehtia asiasta. Sain suunnattua energiaa itseni ja asioiden hoitoon, jaksoin hakea kouluihin ja tehdä päätöksiä tulevaisuuden suhteen.
- Elämäntilanteessani ei tapahtunut muutoksia.
- ei tapahtunut pahemmin mitään muutoksia, sain kyllä lisää itsevarmuutta todella paljon. Jatkoin tanssia muiden luokkalaisteni kanssa loppuun asti, oli kiva kokemus.
- Hyvin meni eteen päin. Tasaisesti ja mukavasti. :) Sain paljon lisää itsevarmuutta ja opin myös rennomaksi ryhmässä.
- kokoontumalla työporukan kesken yhteen laittamaan ruokaa ja jne. minulla ei tapahtunut mitään muutoksia.
- Kerran kuukaudessa kokoonnuttiin Kierrätysniemeen (KP) tekemään ruokaa. Ei muuttunu elämäntilanne..
- en tapahtunut
- muutin hankkeen aikana omaan asuntoon

---

15 Nettisivujen vastausaihion ingressinä oli: ”Hyvä Suunta Elämään -hankkeessa mukana ollut nuori. Voisitko antaa aikaasi sen verran, että vastaisit lyhyesti seuraaviin kysymyksiin. Ne auttavat minua miettiessäni hankkeen parantamista ja nuorten auttamista jatkossa. Vain minä luen vastauksesi. Henkilötietosi ja vastauksesi eivät tule kenenkään muun tietoon. Minulla on 20 vuoden kokemus luottamuksellisesta tiedon hankinnasta. Ohessa seuraa kirjeen vastauskuori: KP, osoite (...) LÄMMIN KIITOS!”

Missä on tämän hetkinen tilanteesi? Oletko esim. työttömänä, työharjoittelussa, töissä vai koulussa?

- jään äitiys lomalle ensi viikolla
- koulussa
- Olen lähdössä valmistaviin kursseihin kolmeksi kuukaudeksi.
- täällähetkellä olen työharjoittelussa Xn säätiöllä.
- töissä.
- Tällä hetkellä olen äitiyslomalla, joten aikani tällä hetkellä menee odotellessa esikoiseni syntymää. Elämäni onkin suunniteltu valmiiksi seuraavan, ainakin 8kk ajan eteenpäin, opetellessa lapsen hoitoa. Olen vielä viikon pajalla jonka jälkeen olen menossa ammattikouluun.
- Olen työharjoittelussa.
- Olen työllistämistuella työelämänvalmennuksessa. Kevään aikana olen hakenut kouluihin ja käynyt pääsykokeissa, kesäkuussa selviää pääsenkö opiskelemaan eri paikkakunnalle.
- Olen peruskoulun loppuun suorittava oppilas.
- Tänään on koulun viimeinen päivä. Olen 9-luokkalainen ja ensi vuonna aion joko mennä lähihoitajalinjalle, tai sitten pidän välivuoden ja menen kansanopistoon opiskelemaan vuodeksi.
- olen koulussa, 9. luokalla, työharjoittelussa olin muutama viikko sitten.
- Olen koulussa.
- olen töissä työpajalla elokuun puoleen väliin ja jatkosta ei ole tietoa.toivoisin pääseväni heti töihin johonkin... on tärkeää saada työkokemusta mahdollisemman paljon.
- Työssä
- Työttömänä
- työttömänä.

Mikä oli parasta Suunta Elämään -hankkeessa Sinun kohdallasi?

- sain olla mukana vaikuttamassa siinä mitä teen.
- ystävälliset ihmiset ja avuliaisuus
- Sain mahdollisuutta kehittää itsensä työhakujen tekemisessä. Tutustuin työelämään ja sain hygieniapassin ja ensiapukorttin.
- erilaista työkokemusta,olen myös saanut tukea.
- se että työllistyin täältä.
- Tietysti kun sain avun hakemaani tarpeeseen. Hakemukselle sain myönteisen vastauksen. työni sain suoritetuksi suunnitelmien mukaisesti. Työni oli mukavaa ja antoisaa. Sain maksuni maksetuksi.
- Mahdollisuus saada työllä taloudellinen asemani paranemaan..
- Sain hoidettua velat pois.
- Päätös tuli todella nopeasti ja asia tuli hoidettua, sain pitää asunnon.
- Pidin liikunnasta jota saimme siellä.
- Parasta mielestäni oli mukava ilmapiiri, jossa tanssimme. Kaikilla oli hauskaa ja se on tärkeintä. Siellä pystyi rentoutumaan stressaavan koulupäivän jälkeen.
- Vaikeaa vastata tuohon, en osaa sanoa mikä oli parasta, pelkkiä hyviä puolia tuli esiin kokoajan.
- Se että porukka oli rentoa ja mukava yhteis henki. Ja että kaikki otettiin tasaisesti huomioon ja kaikkia kuunneltiin. Ja hauskaa oli! :)
- yhdessä tekeminen
- ruoka
- rakentaminen
- opiskelu paikka, kannustin rahat.

Mihin petyit Suunta Elämään -hankkeessa Sinun kohdallasi?

- En mihinkään
- ei tarvinnut pettyä
- Tämä paikka ei kuitenkaan sopi minulle tällä hetkellä, koska haluan enemmän keskittyä minun opiskeluihin.
- autokorjaamo
- en mihinkään.
- No, en ole pettynyt, päin vastoin. Olen iloinen että sain tehdä yhteistyötä kansanne. Yhteistyömme sujui suunnitelmien mukaisesti. Olen todella kiitollinen avustanne.
- En mihinkään.)
- Minulle ei tullut pettymyksiä.
- En ole pettynyt.
- Tunteja oli liian harvoin mielestäni. Mielestäni olisi pitänyt olla kaksi tuntia viikossa.

- En oikeastaan pettynyt mihinkään. Ei tule nyt ainakaan mieleen, koska on niin hyviä muistoja.
- en pettynyt itseasiassa mihinkään, kaikki oli niin kivaa kun kuvittelinkin, ehkä kivempaakin.
- Se oli liian lyhyt :)Ja tunnit olisivat voineet olla pitempiä.
- Mielestäni kaikki eivät olleet innostuneita tällaisista päivistä ja se ehkä haittaa sitä yhteishenkeä.
- ei tule mitään mieleen.
- en mihinkään
- en mihinkään.

6.3 Vallun menestystarina: elämä aukeaa kun löytyy ryhti ja rytmi

Hankkeen tuloksia ja merkityksiä voidaan tarkastella kertomuksena: Kuinka hanke tönnii, auttaa ja kuinka nuori oppii ja liikkuu eteenpäin? Kuinka prosessi tai ristiriitaepisodit rakentuvat? Miten hanke operoi ja elää, reflektoi? Näitä SE-tarinoita ammattiprofession tulee lukea ja popularisoidaan malliksi muille nuorille ja hankkeille. Senpä vuoksi tässä ei kannata proosallistaa kuin muutama nuorten raportti. Innostakoon se tutustumaan laajempaan ammattikirjoittajan synteisiin.

Asiakas voi parhaimmillaan hengittää ja oppia ihmisiksi hankkeen myötä, löytää elämänrytmin, jonkinlaisen onnellisuuden ja olemassaolon mielekkyyden, arjen ”ryhdin ja rytmin” tunteen. Vallun (hankeraportin) kertomus on ruohonjuuritason menestystarina, arjen agendan rakentamisen unelma viranomaispuolelta. Vallun tarina ja valmentajan saatesanat taustoittavat kertomusta tavalla, jota haettiin edellä, kun tutkija etsi pietas-opettajaa, joka osaa räätälöidä palvelua nuoren kanssa yhdessä pitäen yhteiskuntaa ja vertaisryhmää mukana kuvauksen kehällä. Mainiota, mutta totta:

(Nuoren asiakkaan oma palaute raporttidokumentissa:) Vallu on tykännyt olla ”tuotantokoulussa”, mennyt paremmin kuin missään koulussa aikaisemmin. Vallun on vaikeata antaa palautetta, koska on vain kaiken kaikkiaan tyytyväinen siihen, että on voinut olla hankkeessa niin pitkän aikaa.

(Tukihenkilön palaute:) On ollut palkitsevaa toimia Vallun yksilövalmentajana. Viimeistä kuukautta lukuun ottamatta Vallu on osallistunut hankkeeseen kiitettävästi ja ollut koko ajan yhteistyöhaluinen. Käytännöt asiat ovat hoituneet hyvin. Ennen SE-hankkeeseen tuloaan Vallulla oli useita epäonnistumisia ja keskeytyksiä takanaan: Vallu oli eronnut ammatillisesta koulutuksesta, työvoimakoulutus oli keskeytynyt, ammatillinen tavoite aloittaa työskentely x-tehtaalla ei edennyt, ja Vallu oli jäänyt työttömäksi.

Vallun kohdalla toimintatuki konkreettisesti esti työttömyyden jatkumisen, antoi mielekästä tekemistä, hän löysi itselleen oman alan rakennusalan, ja hanke mahdollisti koulutukseen siirtymisen.

Vallu on valittu opiskelijaksi X-ammattillisen koulutuskeskuksen ja Valmennusyhdistyksen yhdessä järjestämään rakennusalan perustutkintokoulutukseen 1.3.2007 lukien. Vallun suunnitelmana on opiskella ja saada talonrakentajan tutkintopaperit arviolta 21.12.2009 mennessä. Kesän ajalle tarkoitus on saada kesätöitä.

(Toimintatuen käyttötarkoitus:) Vallu oli 6 kk:n ajan Valmennusyhdistyksen tuotantokoulun rakennusosaston mukana tutustumassa rakennusalan koulutukseen ja rakennusalaan kahden opettajan ohjaamana, välillä myös muiden organisaatiomme työvalmentajien ohjauksessa. Vallu työskenteli päivittäin niillä työmailla, mitkä kulloinkin olivat tuotantokoulun opiskelijoiden työkohteina. Vallu osallistui myös yhteisten aineiden opetukseen ja suorittikin mm. matematiikan, äidinkielen, YTT:n ja liikunnan moduuleita, jotka kyetään hyväksilukemaan opinnoiksi hänen siirtyessään rakennusalan opiskelijaksi. Lisäksi Vallun kanssa työskenteli yksilövalmentaja.

Lyhyen aikavälin tavoitteet toteutuivat hyvin. Vallu ryhtyi nopeasti tuotantokoulun rakennusluokkaan ja oli kuin yksi opiskelijoista jo ennen opiskelijaksi siirtymistä. Vallu kävi töissä pääsääntöisesti hyvin ja sai pidettyä vuorokausirytmien melko hyvin kunnossa. Vallu tutustui sekä rakennusalaan että tuotantokoulun opetustapaan. Vallun tulevaisuudensuunnitelmat selkeytyivät ja elämässä pysyi ”ryhti ja rytmi”.

Vallu löysi itselleen mieluisan opiskelupaikan ja -alan, ja hänet valittiin rakennusalan erityisopiskelijaksi Valmennusyhdistyksen tuotantokouluun. Elämässä on nyt selkeät opiskeluun ja tulevaisuuteen liittyvät tavoitteet sellaisessa oppimisen ympäristössä, joka tuntuu Vallusta oikealta. Ajokorttikin tuli hankittua sivutuotteena hankkeen aikana, mistä on tulevaisuudessa hyötyä niin työllistymisessä kuin nyt opiskelussakin.

Vallu halusi osallistua yhteisten aineiden tunneille, ja mahdollisuus siihen hänelle järjestettiin. Rakennustyömailla työtehtävät annetaan ja määrätään, mutta omat kiinnostuksen kohteet ja osaamisen taso otetaan huomioon tilanteiden mukaan. Siinä missä tuotantokoulun ammatillinen erityisopetus perustuu yksilölliseen

suunnitteluun, myös kokeiluissa olevien kohdalla toiminta on yksilöllistä.

Vallu ei itse koe saaneensa vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja se on hänen mielestään vain hyvä, että on sanottu mitä kulloinkin pitää tehdä.

Yksilövalmentajan työ alkaa luottamuksellisen suhteen rakentamisesta ja säännöllisistä päivittäisistä tapaamisista. Keskusteluun käydään läpi kokeilun etenemistä ja mahdollisia pulmakohhtia. Yksilövalmentajan rooliin kuuluu nopea puuttuminen mm. poissaoloihin. Käytännössä jos Vallu oli aamulla luvatta poissa, hänelle soitettiin heti, ja jos yksi soitto ei riittänyt, soittamista jatkettiin. Häntä autettiin myös erilaisten lomakkeiden (Kelan työmarkkinatuki, opintotuki ym.) täyttämässä ja eteen tulevien arkisten asioiden käsittelyssä.

Vallun kohdalla yhteistyö tapahtui Valmennusyhdistyksen moniammatillisen verkoston sisällä (erityisopettaja, opettaja, työvalmentajat, yksilövalmentaja), mihin toiminta perustuukin.

Ulkopuoliselle verkostotyölle ei ollut tarvetta. Tosin Vallun valmennuspalveluiden yksilöohjaajaan oltiin viikoittain yhteydessä, mutta lähinnä Valmennusyhdistyksen omalle perustoimijalle kerrottiin tilanteen eteneminen, koska Vallun asiakassuhde oli ”passiivitilassa” eikä tapaamisia valmennusyhdistyksen perustoimijoiden kanssa ollut sovittu hankkeen ajaksi.

6.4 Menestystarinat ja kairos-hetket jatkuvat: Jussi signeeraa tilansa ja nuoret äidit ja pojat löytävät aihionsa

Jussin tapaus on innostanut monia SE-hankkeen toimijoita, ja hänestä valmistettiin toiminnallinen esimerkkivideo. Se on visuaalisesti ja tarina-aineksiltaan *learning by doing* -henkinen ja kuvaa herkästi arvioijatutkijankin tutkimaa elämäntarinaa ja sen rinnakkaiskertomuksia Pohjois-Savosta. Parhaimmillaan aikuiset pajalaiset ja pajan henki ovat otollisen lämpimiä nuorille, jolloin voidaan hehkuttaa nuoren kasvua ja saada sille suuntaa yksinkertaisilla aihioilla. Jussi teki sen ”signeeraamalla” pajatilat omilla luovilla töillään; kuvat niistä levisivät videon välityksellä ympäri Suomen. Jussi on nyt palannut remmiin onnistuneen kuuden kuukauden armeijapalveluksen jälkeen, jota edelsi raportin kokemus:

(Toimintatuen saajan palaute:) Hanke oli hyvä mahdollisuus lyhentää velkoja ja henkilökohtaisesti olen kiitollinen että tällainen hanke on olemassa ja että minun hakemukseni hyväksyttiin.

(Tukihenkilön palaute:) Tuen hakeminen on tehty helpoksi. Hakemuspaperit ovat myös selkeitä, mikä mahdollistaa nuoren itse täyttää ne. Hankkeen työntekijä on ollut myös tavoitettavissa tarvittaessa. Päätös toimintatuen myöntämisestä tuli nopeasti. Tukihenkilönä oleminen on ollut jouhevaa, koska olen työskennellyt tuen saajan kanssa vuoden alusta lähtien pajalla. Toimintatuki on selkeästi ollut saajalle merkityksellinen asia, ja on ollut ilo seurata hänen kasvuaan hankkeen ajan.

Saaja on työmarkkinatuella työharjoittelussa paikkakuntamme Y-pajalla.

Saaja aloittaa varusmiespalveluksen 10.7.2006. Hän palaa Y-pajalle varusmiespalveluksen jälkeen, jolloin aloitetaan opiskelujen kartoittaminen.

Tekijänä on ollut Jussi, joka remontoi paikkakuntamme Y-pajan ”takkahuoneen”. Huoneen seinät ja katto tuli maalattua kuten myös takka, putket ja patteri. Työhön kuului myös alustukset pesuineen sekä hiomisineen. Kaksi ovea sai myös uudet pinnat kuvineen. Jussi osallistui suunnitteluun sekä materiaalien hankintaan. Töitä hän teki 5 päivää viikossa, 4 tuntia päivässä. Työaika on ollut 12.00–16.00. Toimintatuki on käytetty kokonaisuudessaan velkojen lyhennykseen kunnallemme.

Jussi oli mukana tekemässä värivalintoja, suunnittelemassa työjärjestystä sekä hankkimassa materiaaleja sekä työskentelyvälineitä. Jussi sai myös tehdä kokonaan omia valintoja, joten hänen ”signeerauksensa” jää tavallaan näkyviin ja elämään pajan tiloissa.

Tukihenkilön/henkilöiden roolina on ollut ohjata, neuvoa sekä valvoa työntekoa sekä sen suunnittelua. Hankkeeseen käytettävät 4 päivittäistä tuntia on keskitytty konkreettiseen työntekoon ja pajatunneilla on enemmänkin tehty töitä ”henkisellä” puolella, keskusteltu työetiikasta, raha-asioiden hoidosta sekä päihdepolitiikasta.

Jussi on itse käynyt hoitamassa suhteita Sovitaan-toimistossa virkailijan kanssa. Palaute on järjestään ollut myönteistä.

SE-toimintatuki pelasti eteläsuomalaisen kaupungin Nuoret vanhemmat työpajalla -projektin. Sillä on oma autonominen tarinansa, idyllinen hahmonsä, puutalokotinsa ja tukimuodon siunaama kairos-hetkensä. Projekti on oiva tilaisuus spesifissä elämän- ja ikävaiheessa oleville naisille käsitellä yhteisiä käytännön haasteita, tehdä identiteettityötä ja tulevaisuudensuunnitelmia. Työpajojen kautta tukikeskusteluja elämälleen löytäneet naiset – joilla on sivupolkuja, addiktioita, velkoja ja lapsenhoitovaikeuksia – ovat kaiken kaikkiaan ryhmä, joiden ympärille tarvitaan uusia, joustavia palvelusapluunoita ja kohteellisia pilottiprojekteja. Jollei niitä saada aikaan, on turhan helppoa ja jälkiviisasta laskea yhteiskunnalle koituvia uusia lasten- ja nuortenhoitokustannuksia.

Työpajalla alkoi päivittäin vieraila nuoria vanhempia pienten lastensa kanssa. Työskentely työpajalla häiriintyi, kun ryömimisikäisiä lapsia sukkeloi ompelukoneiden polkimien joukossa. Tämän seurauksena perustimme vanhempainryhmän ja saimme näin rauhoitettua kaikille oman työ-/keskusteluajan. Ryhmä kokoontuu keskiviikkoisin 1–1,5 tunnin ajaksi ja tarvittaessa pidempään. Kriisitilanteissa nuori soittaa ja käy tarvittaessa keskustelemassa muinakin päivinä. Kohderyhmänä ovat entiset pajanuoret, joilla on perhettä – joukossa yksinhuoltajia, ja lapset todella pieniä. Nuorten on helppo tulla pajan vanhempainryhmään, koska luottamus on jo saavutettu, eli ohjaajat ovat tuttuja pajajaksolta. Vanhemmat ovat iältään 17–27-vuotiaita. Tarkoituksena on vanhempien tukeminen: kuunteleminen/auttaminen niin iloissa kuin suruissakin, vanhemman itsetunnon vahvistaminen ja tukeminen vastuunoton suuntaan niin vanhemman kuin lapsenkin osalta. Keskustelemme terveydestä, ravinnosta, puhtaudesta, unirytmistä jne. Järjestämme yhteisiä retkiä niin lasten kanssa kuin ilman lapsia. Vanhempien retkillä kertyy voimia jaksamiseen sekä voi saada vertaistukea lastenhoitoon liittyvissä asioissa. Teemme retkiä esimerkiksi teatteriin, näyttelyihin, uimaan jne. Lasten kanssa retkillä opettelemme yhdessäoloa, toisten huomioonottamista jne. Keskustelua käydään jatkuvasti tulevaisuudesta, eli nuori saa tukea ja neuvoja opiskelu- ja työpaikan/uran suunnittelussa. Rahoituksen puuttuessa ryhmän toiminta ei voi olla kovin monipuolista ja toimintaa on vaikea kehittää.

Projektipäällikölle esiteltiin viritys ja hän ryhtyi laatimaan hankkeen budjettisuunnitelmaa ja kirjallista hakemusta yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Tuki tuli 30.11.2006 ja oli jouhevassa käytössä. Kansalaisyhteiskunnan ja työpajan omasta toimintatahdosta sinnyt hanke muokkaantui pian myös osaksi pikkukaupungin avohoidon tukitoimien suunnitelmaa, ja se merkittiin joidenkin nuorten avohoito-ohjelmiin – vaikka hanke ei ollut saanut julkista tukea ja legitimizeettiä.

Yksilöllisen elämän- ja ikävaiheen lisäksi onkin tärkeää ottaa asiakkaiden sukupuoli huomioon. Pohjoissuomalaisessa kaupungissa piirtyi esiin epävarmoista perhetaustoista lähtöisin olevia, sosiaalisilta taidoiltaan epäsuhtaisia 15–16-vuotiaita poikia, joilla oli asenneongelmia kesätyön suhteen. Aktiivinen pajaohjaaja, jolla oli herkkyyttä huomata ongelmia ja halua reagoida niihin, tarttui tähän ongelmaan. Pojat olivat myös lastensuojelun asiakkaita, mutta virastolla ei ollut rahaa eikä mahdollisuutta reagoida ongelmaan. Kaupungilta puuttui ylipäänsä miehiset käsivarret tukea nuoria kesäaikana. SE-tuella nuoret osallistuivat kahden viikon kesätyöleirille. Työtehtävänä oli perhekodin rannan raivaus ja siivous.

Viisi poikaa oli ahkeroin innoissaan pienimuotoisella ja korvauksenkin muodossa innostavalla leirillä – ”se katkaisi edes hetkeksi tavallisen arjen”. Omalla toiminnalla, yrittämisellä ja itsekurilla on merkitystä, ”oikeasta työstä voi saada oikeata palkkaakin”. Työelämän yleiset pelisäännöt tulivat jo motivaatiovaiheessa tutuiksi. Itse työtä tehdessään nuoret eivät valittaneet eikä poissaoloja ollut. Ulkopuolisten kiitokset sävyttivät. Palkallisen työn terapeuttisuus on tietyissä elämänvaiheissa totisinta totta, ja sen kautta on mahdollista saada nuoret laajemminkin mukaan ryhmädynaamiseen toimintaan. Esimerkiksi vastaavien työpajan hankkeiden kautta yläasteen tytöt ja pojat voivat kohdata toisiaan ohjattujen leirikoulujen merkeissä. Poikien hankkeesta lähti myös painava paikallispoliittinen viesti: nuorisotyön tulee taata kaikille jonkinlainen kesätyöpaikka.

6.5 Rankkausluokituksen luotettavuudesta – tutkijan ja hakijoiden arvioinnin rinnastaminen

Seuraavat, jo jossain määrin kommentoidut kuviot (IV–XV) antavat paljon tietoa hankkeiden toiminnallisesta itseymmärryksestä sekä tutkijan arvioita hankkeiden tavoitteissa onnistumisesta ja asiakaslähtöisyydestä. Tarkastelussa on huomioitava se, että vain kuvioiden IV–V ja VII arviointi perustuu arvioijatutkijan tiukkaan ja tapauskohtaiseen seulontaan sekä luokittelevaan arvosteluun (*”judgement”*). Sen taustalla on koko joukko väli- ja loppuarvion miksattuja – toisiaan kontrolloivia –, tutkijan keräämiä primääri- ja sekundaarilähteitä. Tutkijan arviointilähtökohdat ja silmämäärä perustuvat suomalaisen ja osin eurooppalaisen kentän tuntemukseen, kriittisesti seulottuun evidenssiin ja hankkeiden ainutlaatuisiin oivalluksiin, asiakasinnovaatioihin, mittakaavoihin sekä ryhmädynamiikkaan.

Myös arviointiraportin loppupuolen tulkinnat hankkeiden ajalla, tilalla ja merkityksellä peluun kulttuureista (kuvio XVI–XXI) ovat tutkijan omia sovelluksia ja luokitteluja. Muut kuviot ja taulukot perustuvat hakijoiden itsensä ilmoittamiin tietoihin, hakijatoimijan itsearviointiin (hakemus- ja loppuraportit, niiden vertailu, jotka perustuvat identtisiin arviointitaulukoihin). Tämän omakohtaisen evaluaation tiedostettuna yleisönä ovat olleet projektipäällikkö ja edustukselliset elimet sekä yksilöidysti tutkija, mikä tietenkin vaikuttaa niiden retoriikkaan ja arvostelmiin. Silti tämä hanketoimijoiden (itse) arviointi on luettavissa vakavasti. Sen retoriset keinot voidaan huomioida tarkastelussa. Sitä voidaan testaila alku- ja loppuarvion välillä ja tutkijan omiin evaluointeihin nähden.

Tutkijan ja hankkeiden arviot asiakkaiden elämänhallinnan ja kuntoutuksen tasosta (asiakastason tuloksellisuus/vaikuttavuus) hankkeen lopussa eivät ratkaisevasti eroa toisistaan (kuvio V ja VI). Raportointivaiheen hankkeista toimitetut tiedot ja tutkijan loppuvaiheen arviot hankkeista ylipäänsä ovat aika samansuuntaisia. Viisikohtaisessa luokittelussa arviointiluokkien nimet olivat erilaiset: tutkijan huonosta (1) kiitettävään (5) ja raporttiarvioinnin hyvin pienestä (1) erittäin suureen (5). Tutkijan ja projektien loppuarviot ovat lähes identtiset keskimmaisissä arviointiluokissa (2–4). Muutoin tutkija on merkitsevästi kriittisempi. Hänellä on huonoja arvosanoja enemmän (7/1) ja kiitettäviä vähemmän (29/36) kuin hankkeiden omissa loppuarvioissa.

Sekä henkilö- että yhteisöprojektit näyttivät perustavan hajonta-analyysin mukaan nostavan omaa arviotaan hankkeelle myönteiseksi verrattuna tutkijan rankkaukseen. Suhteessa tutkijan evaluaatioon projektien omissa arvioissa korostuivat hyvät (4) arvosanat ja henkilöprojekteissa taasen kiitettävät (5). Yksilöprojekteissa innostutaan hyvän asiakkuuden ja asiakasonnistumisten myötä. Tämä ei aina ole poliittisesti arvotonta; mallintaminen ja toiminta tarvitsevat innostumisensa, mukaan mobilisointinsa ja ekstaasinsa. Silti voi tietenkin odottaa, että arvioinnissa jaksetaan olla viileitä.

Sosiaalisen työllistämisen maailmassa on omat tavoitteita ja realistisia saavutuksia koskevat määreensä, ja pajakulttuurissa pyritään puhumaan yhteistä kieltä, kontrolloimaan yhdessä ilmiöitä ja tuloksellisuutta. Mutta tutkija poikkeaa tässä sekä huonojen että loistavien asiakastulosten kriittisemmässä esiin nostamisessa. Kiinnostava seikka tässä yhteydessä on myös se, että hankkeiden itsearviointi (Kuvio VI) asiakkaidensa elämänhallinnan parantumisen ja kuntoutumisen osalta (identtinen kysymys alussa ja lopussa) muokkaantui itsekritiikin suuntaan hankkeen loppuarviovaiheeseen tultaessa.¹⁶ Sekä projekti- että henkilöviritelmat muuttivat arviotaan hankkeen lopussa itsekriittisemmäksi, ja etenkin yksilöprojekteissa oli nähtävissä selvä epäonnistuneiden ryhmä (9 % kaikista) (paljon toimintaprosessin aikana arviotaan laskeneet). Jälleen voi sanoa, että henkilöprojektit ovat henkilövastuullisia, ja niiden arviointipeili on yksitotisempi, se ei valehtele! Subjektiivisen ja yksipuolisen arvion pelivarat ovat pienet – itse yksilön kehitys kontrolloi sitä.

16 6 % hankkeista muutti arviotaan paljon kriittiseen suuntaan (vähintään kaksi arviointiluokkaa heikompaan). 22 % muutti kriittisempään suuntaan (vähintään yksi arviointiluokka heikompaan). Puolet (52 %) säilytti arvionsa alun ja lopun välillä samankaltaisena. 16 % hankkeista nosti arviointiluokkaansa yhdellä, ja vain yksi sadasta (1 %) nosti toimintansa aikana asiakastyön onnistuneisuutta mittaavaa luokitusta kaksi luokkaa ylöspäin.

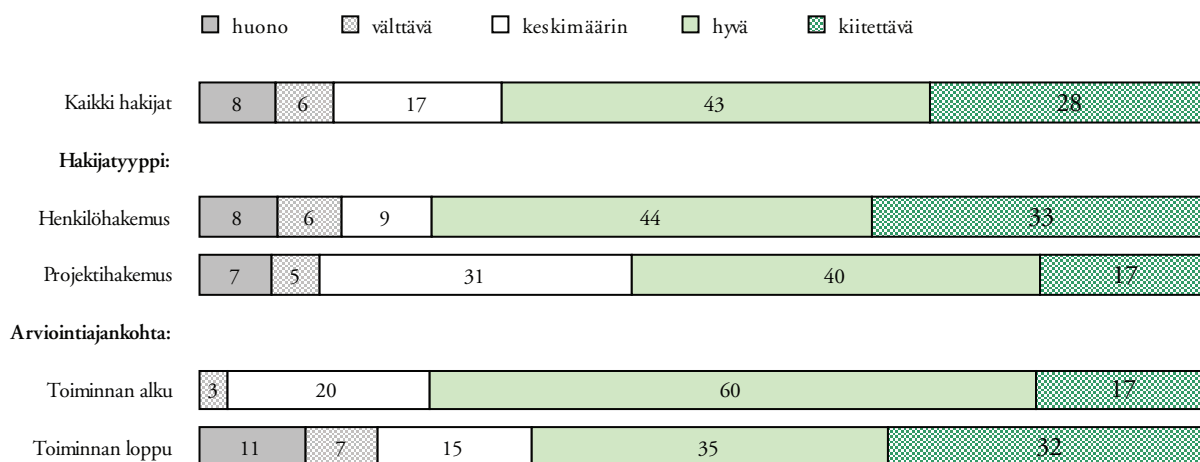
Hankkeen epäonnistuminen konkreettisissa henkilötavoitteissa (kuntoutuminen, koulutus- ja työllistymispolut sekä elämänhallinnan parantuminen) on tietenkin arvioinnin kannalta hankalaa: mitä haasteellisempia persoonia hankkeisiin tulee mukaan ja mitä myöhemmin ongelmien vakavuus tulee ilmi, sitä epätodennäköisempiä ovat positiiviset ja konstruktiviset tulokset (tervehtyminen, itsellistyminen, elämänhallinnan paraneminen, koulutus- tai työpaikka). Evidenssi hankkeiden tuloksellisuudesta liittyy syvemmälle tai kauemmas asiakkaiden biografiassa ja hankkeiden (itse) opissa – hankkeen (epä)malli ja varoittavakin merkitys voivat jäädä elämään, minkä tavoittaminen positivistisen tiedon tai luonnontiedemäisen vaikuttavuuden (mittareiden) avulla on mahdotonta.¹⁷

6.6 Tavoitteet saavutetaan ja elämänhallinta paranee

Kuvion IV osoittama tulos hankkeen tavoitteiden saavuttamisesta on imarteleva. Kyse on hankkeiden omista tavoitteista ja niiden saavuttamisesta. Tutkija on lukenut hankeasiakirjan huolellisesti ja verrannut sitä erilaisiin tietoihin tuloksesta ja kehityksestä. Asiakkaiden tilanteen paraneminen on olennaista, mutta sen lisäksi on otettava huomioon myös muita ulottuvuuksia, kuten hankkeen harkintakyky, sovellukset, yleistettävä tieto ja kokeilurohkeus. Jälleen kannattaa kiinnittää huomio toiminnan loppuvaiheeseen (loppuraporttien mukainen tutkijan arvio) ja siihen, että vain viidennes (18 %) saa välttävän tai huonon arvosanan ja kaksi kolmesta (67 %) hyvän tai kiitettävän todistuksen. Kuten jo aiemmin todettiin, tavoitteenasettelun onnistumisessa henkilöhakemusten tulokset polarisoituvat projektihakemuksia enemmän. Voidaan myös huomata, että tutkijan arvio keskeneräisistä hankkeista (toiminnan alku) on optimistisempi kuin toteutettujen (toiminnan loppu, jolloin raportti on tehty) hankkeiden saama arvio.

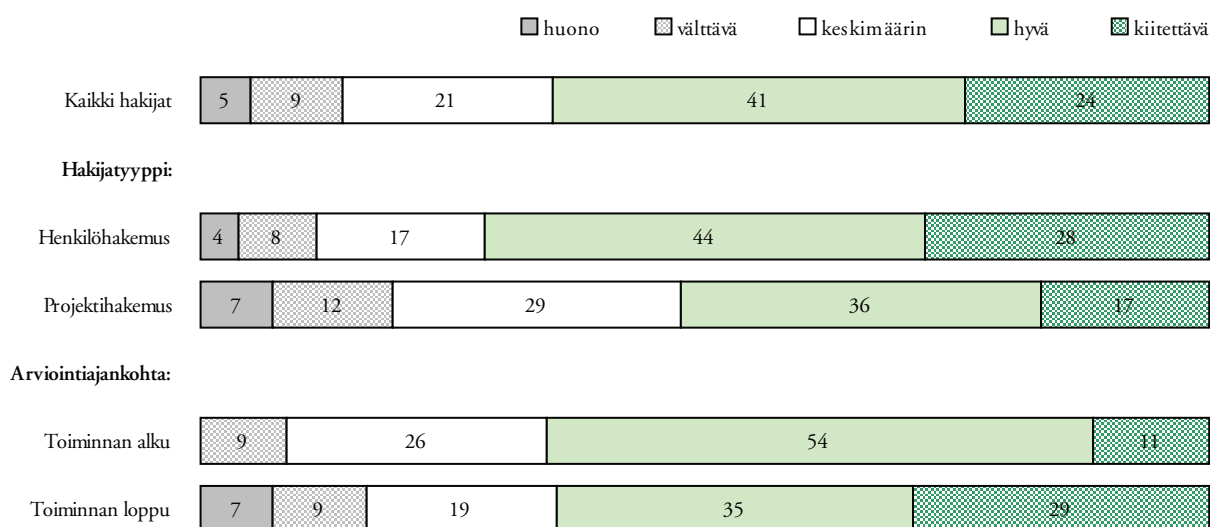
Tutkijan arviointi osoittaa myös sen, että osa hankkeista menettää toimintaperiodinsa aikana uskottavia tavoitteitaan, epäonnistuu niissä, ja osa taas pystyy karaisemaan tavoitteidensa uskottavuuden ja toteuttamisen kiitettäväksi. Muutos tutkijan keskeneräisten hankkeiden alkuarvion ja toimintansa lopettaneiden hankkeiden raportin arvottamisessa on johdonmukaista, sillä toimintaperiodi luonnollisesti tuo hajontaa projektien tavoitteiden mukaiseen onnistumiseen – molemmissa suunnissa. Myös se, että tavoitteissa onnistumisessa muutama hakija saa tylymmän (huono) arvion kuin elämänhallinnan ja kuntoutumisen edistymisessä, on johdonmukaista. Hankkeet ovat asiakaskeskeisiä, ja jo alussa asiakkaan kanssa on saatettu tehdä hyvää duunia.

KUVIO IV. SE-hankkeiden tavoitteiden toteutumisen tutkijan mukaan

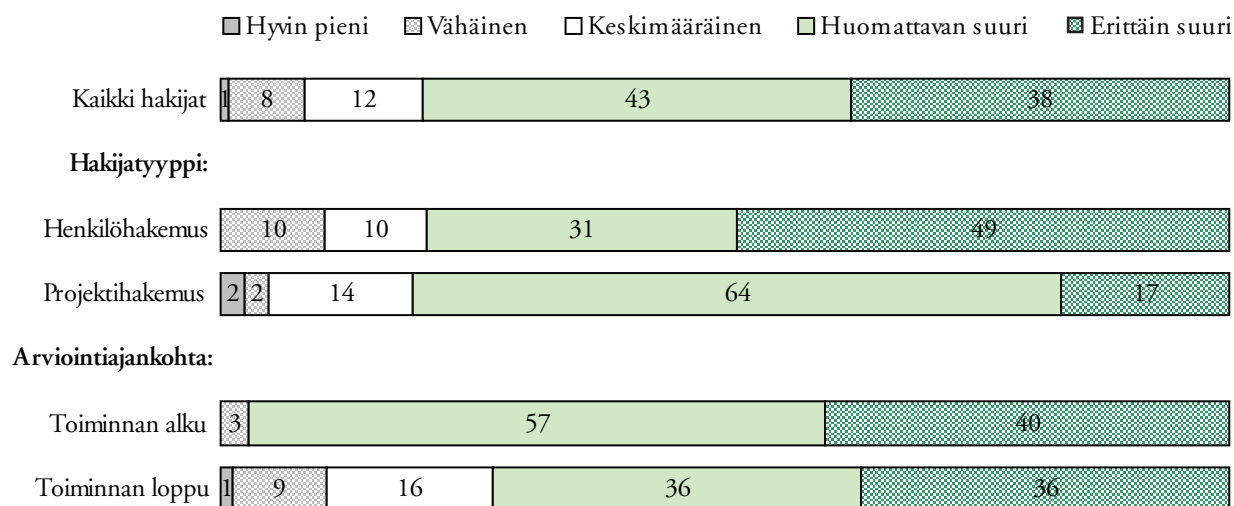

¹⁷ Joissakin arviointitutkimuksissani olen mitannut tätä ulottuvuutta kentän toimijoiden vähäisen ja suuren tunnettuisuuden ja saadun positiivisen ja negatiivisen kritiikin nelikentillä.

KUVIO V. Asiakkaan elämänhallinnan parantuminen ja kuntoutuminen tutkijan mukaan

KUVIO VI. Asiakkaan elämänhallinnan parantuminen ja kuntoutuminen projektien itsensä mukaan

6.7 Asiakas ja projekti eivät ole toisiaan vastassa

On selvää, että SE-hankkeen reiluin ja selvin opetus liittyy asiakaslähtöisyyteen (kuvio VII) ja sen mukanaan tuomiin vakuuttaviin tuloksiin. Toimintaraporttinsa jättäneistä hankkeista mikään ei saa huonoa arvosanaa; lähtökohdat on punnittu kaikkialla, ja asiakastyötä on tehty silloinkin, kun asiakas jättää projektin jo alkuvaiheessa. Välttävän arvosanan saa kuusi prosenttia (6 %) loppuraportin jättäneistä hankkeista. Hyvän mainesanan saa puolestaan joka viides hanke (19 %), ja kiitettävän huomion siitä, että ”asiakas on hankkeen kuninga” saa kaksi kolmasosaa (65 %) SE-yrityksistä. Tässä tulee todistetuksi kaikki se positiivinen puhe ja palaute, jota on toisteltu edellisissä kappaleissa. Samoin vahvistuu johtopäätös, jonka mukaan yhteisöprojektit eivät ole tai voi olla henkilöprojektien tavalla asiakassensitiivisiä. Tämä kokemus todentuu koulun sosiaalista, kilpailullista ja yksilöohjausta koskevassa polemiikissa. Opettajat valittavat suuria opetusryhmiä ja siitä seuraavaa yksilöllisen ja pienryhmäohjauksen vähäisyyttä ja satunnaista luonnetta. Tällaista kahden tavoitteen pedagogista

taitoa – jolloin samaan aikaan toteutuisi sekä ryhmätason tavoitteita että myös alaryhmille harkittuja haasteita – puuttuu meiltä. Tässä meillä onkin tämän tutkimuksen perushaloo: kuinka voimme kehittää ryhmäprojekteja radikaalin kontekstualismin (tiukan taustoittamisen ja sen merkitysten analyysin) ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti? SE-hankkeessakin on keksitty ryhmäprojektien yleisiä oppimiskeinoja ja -sisältöjä (ilmaisu- ja -tapa, teknologiat, kulttuuri- ja liikuntaharrastukset), jotka toimivat eivätkä vaadi runsaita resursseja, mutta usein ryhmäkeinot ovat sovellusasteeltaan aika ahtaita ja vastaavat vain joihinkin (niukkoihin) tarpeisiin ja toiminnan kehittelyvariaatioihin.

Asiakastarve on se operatiivinen tila, jossa koko hanke ja sen projektipäällikkö toimivat. Asiakaslähtöisen ajattelun laajentamisesta on kysymys, ja itse tällä tilalla (asiakasautonomialla) toimitaan ja kamppaillaan eteenpäin. Kyse on siis toiminnan, toimintatyylin ja politikoinnin tavasta, taidosta. Sosiaalipedagogisesti ja poliittisesti asiakkaan aktiivisuus ja itsenäisyys ovat asioita, joita tulee lisätä, syventää ja käyttää osana kuntouttamista ja valmentamista sekä yhteiskunnallista politikointia. Näin myös ahtaimmat ja hektisimmät markkina-asiakkuuden sovellukset joutuvat haastetuiksi sosiaalisen ja kulttuurisen toiminnan kentillä.

Dynaaminen SE-tukimuoto on antanut asiakkaalle tilaa: ”asiakastarpeen ilmetessä ei tarvitse soitella sektoreita läpi tai jakaa tai tapella uusiksi... yleisiä toimintamenoja”. Jos työpajatyöskentely ja sosiaalinen työllistäminen toimivat, mutta osoittautuvat rajallisiksi työpajaa lähellä olevien tai sen asiakkaiden muiden ongelmien ratkomisessa, on mahdollista käyttää SE-resurssia nopeaan ”sosiaalisen rauhan turvaamisoperaatioon”. SE-hankkeessa ei opeteta hallintoa verkkoihin eikä rakenneta tukijärjestelmiä tukijärjestelmien päälle vaan sytytään asiakkaiden aikatauluihin, luovasti miksattuihin toimintapaikkoihin ja uudelleenmerkittyihin asiakastavoitteisiin ja pieniltä näyttäviin tarpeisiin. Kuten kirkon Yhteisvastuukeräyksen alun perin tukemissa, Nuorten Akatemian toteuttamissa Mahis-projekteissakin¹⁸, pienistä sisäisen elämänhallinnan kynttilöistä voi leimahtaa isompia roihuja, ulkoisen elämänhallinnan, koulutuksen ja työllistämisen projekteja. (Kuvio VII.)

SE-hengessä, hankesuunnittelussa ja hakemusdokumenteissa läpilyövä asiakaspremissi on kääntänyt monta asiaa pääläelleen. Yksilöhakemuksissa hakijana ja raportoijana on nuori asiakas itse, jota tietenkin autetaan asiakirjan täyttämässä. Hakija ja tuen myöntäjä eivät ole vastakkain: SE-kuviossa projektipäällikkö voi konkreettisesti osallistua hakemusasiakirjan kirjoittamiseen, muotoiluun. Asiakkaan ongelmien haistaminen, artikulointi on keskiössä. Se vie ja sen taidosta kamppaillaan.

Koko hanketuen ehtona on asiakkaan mukanaolo, aktiviteetti. Monet pitkän linjan kentän tuulispäät ovat ilmaisseet asian seuraavasti:

Nyt [SE-hankkeen tapauksessa, KP] ei tarvinnut jaaritella tai aavistella byrokraattisia krumeluureita, päinvastoin, projektipäällikkö lähti heti pohtimaan asiakkaan tarpeita... yllättävää, ainutlaatuista. Mun oli pakko olla heti yhteydessä asiakkaaseemme ja vasta sitten yhdessä muotoilla istuva hankekuvio projektikoordinaattorille. Minut yllätettiin hankkeen taholta. Olen aiemmin joutunut käyttämään aivan toisenlaisia luovia hakemuskeinoja ja retoriikkaa... nyt niistä ei ollut hyötyä ja keskityimme itse asiaan, asiakkaan ongelmien ratkaisemiseen.

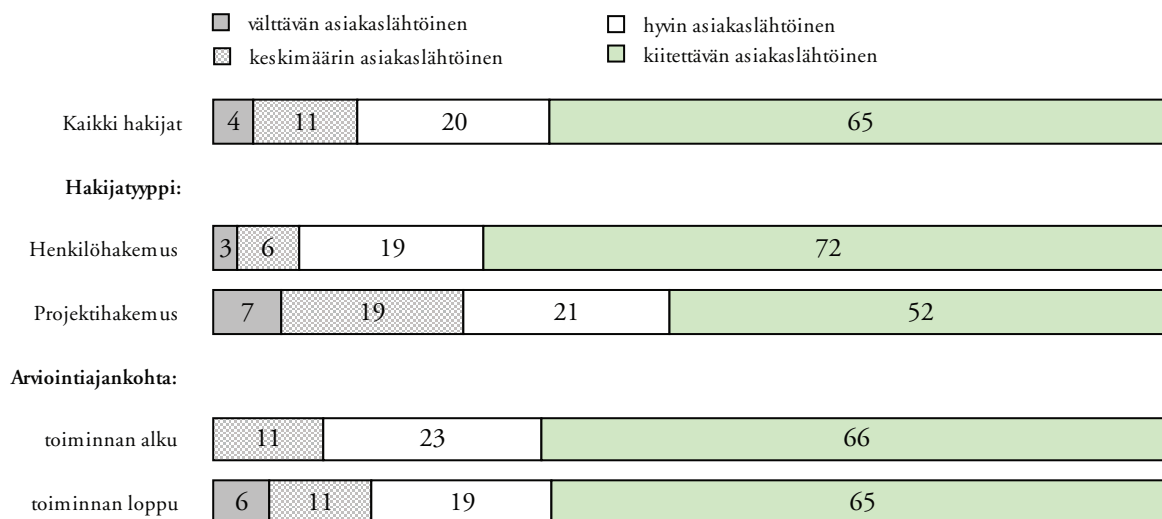
Tutkija keskusteli monien hanketoimijoiden kanssa myös projekti- ja ohjelmayhteiskunnan ongelmista ja väliaikaisuudesta, sen vaarasta korvata julkisen sektorin peruspalveluita. SE-hankkeen suhteen ei koettu mitään erityistä projektiväsymystä tai jatkuvan epävarmuuden tuntua. Hankkeen asiakasvirta innosti useimpia. Monien informanttien mukaan isoihin, periaatteessa asiakaslähtöisiin ja nuorten voimaantumiseen johtaviin hankkeisiin sisältyy monia muitakin tavoitteita kuin asiakkaan tarpeen täyttäminen – omaa taloushallintoa, projektin tietotaidon omalajista ylläpitämistä, jatkuvuutta,

18 500 €:n tuki kentän pienimuotoisille ja asiakaskeskeisille toiminnoille, joita veti Mahis-ohjaaja. Arjen pienen elämänhallinnan harrastus- ja toimintapiiristä saatettiin nousta isompien elämänsioiden pohdiskeluun ja niiden jonkinlaiseen sulatteluun ja hallintayrityksiin. Ks. tämän kirjoittajan raportti hankkeesta, ruohonjuuritason toisista mahdollisuuksista: <http://www.nuortenakademia.fi/service.cntum?pagelId=131636>.

aluevaltauksia ja oman väliaikaisen osaamisen imagosta ja rakenteisiin ajamisesta huolehtimista. (Kuvio VII ja IX.)

KUVIO VII. SE-hankkeiden asiakaslähtöisyys tutkijan mukaan

Myös joissain suhteissa epäonnistuneissa tai keskeytyneissä hankkeissa asiakkaan tarpeiden huomioinnissa ja niihin reagoimisessa on tehty lähes kaikki inhimillisesti mahdollinen. Projektin toimeenpanijat ovat jonkin verran osallistuneet valmennusohjelmien ideointiin. Varsinkin projektipäällikkö sekä joidenkin hankkeiden osalta myös arvioijatutkija tuntevat hyvin hankkeiden arjen ja ovat osallistuneet niiden aktivointikeskusteluun. Onkin selvää, että asiakassuhteissa epäonnistuneita projekteja on lähes mahdotonta kritisoida laiminlyönneistä ja on vaikeaa jälkiviisaastikaan osoittaa toisin tekemisen paikkoja.

Asiakkaiden oma aktiivisuus hankkeiden valinnoissa ja prosesseissa (kuvio X ja XI) on nostettu toisellakin ulottuvuudella kuningaspaikalle: valtaosa projekteista (68 %) on hyvin tai kiitettävästi vetänyt itse asiakkaan myötävaikuttajaksi, tekijäksi projektin alussa ja sen kuluessa. Vain joka seitsemäs hanke (14 %) joutuu tässä kriittiseen valoon. Toisaalta on tilanteita, joissa asiakkaan aktiivisuudesta puhuminen tai sen artikointi on mahdotonta. Asiakkaat ovat joskus sangen passiivisessa, masentuneessa tai mykässä tilanteessa hankkeen valmisteluvaiheessa. Tämä näyttäytyy myös siinä, että projektihakemusten omien arvioiden mukaan ne ovat henkilöhakemuksia enemmän tukeutuneet asiakkaan aktiivisuuteen (kuvio XI). Tämä voi liittyä yhteisöhakijoiden ammattilaisten retoriikkaan ja siihen että yhteisöhankkeiden tavoitteet ja niiden asiakkaiden heterogeisuus mahdollistavat paremmin asiakkaiden subjektivoinnin. Hankkeiden odotukset ja itse loppuraportin arviot (kuvio XIV ja XV) asiakkaiden osallisuudesta ovat yllättäviä. Lähes kolmasosassa hankkeita pessimismi voittaa alaa (29 %:ssa muutosta alaspäin ja 18 %:ssa ylöspäin), mutta projektit yllättävät tässä. Niiden toiminnassa on kyetty ennakoitua enemmän avaamaan ovia nuorten omille ideoille (23 %:ssa muutosta ylös- ja 16 %:ssa alaspäin). Tämä havainto osoittaa muutossuuntaa yhteisöprojektien joustavassa ajattelussa!

Näin asiakassensitiivinen ote on myös säilytetty hankkeen ajan, ja asiakkaan asema on muokkaantunut enemmän toiminnan subjektin suuntaan; itsellistymisraamat on käytetty hyväksi. Ruohonjuuritason yksilöllisten tarpeiden ja toiminnalle tarpeellisten toiveiden huomiointi on niin herkkää hankkeissa, että sen on täytynyt olla keskeinen periaate koko hankesateenvarjon toiminnassa, rekrytoinnin tavoissa ja retoriikassa sekä projektipäällikön viesteissä ja ohjauksessa hakijatahojen suuntaan.

6.8 Innovaatiot ovat asiakaslähtöisyydessä

Kuvioista X ja XI käy ilmi hankkeiden tuloksellisen ja asiakaslähtöisen työtavan lisäksi merkityksellinen puoli SE-hanketta. Paikallisesti asiakkaiden kanssa neuvoteltuja valmennus- ja kuntouttamistapoja ei ensisijaisesti kehitetä uusiksi ja kansallisesti monistettaviksi malleiksi ja menetelmiksi. Silti kaksi kolmasosaa (68 %) hakemusprojekteista pitää oman hankkeensa ”pitkän aikavälin vaikutuksia sosiaalisen oppimisen ja työvalmennuksen mallina” huomattavan tai erittäin merkittävänä. Tämä pätee yhtä lailla henkilö- kuin projektihakemuksiinkin. Yhteisöyrityksillä on myös oma huippuidentiteettinsä, joka uskoo valtakunnalliseen ainutlaatuisuutensa. Piloteilla uskotaan luotavan kilpailukykyisiä ja tunnettuja menetelmiä, tuotteita. Sen sijaan uskomus hankkeiden merkityksestä ”kansallisen kehittämistyön kannalta” on vaatimattomampi: alle puolet (45 %) uskoo siihen keskimääräistä voimakkaammin. Onko kansallinen intressi rapautunut myös TPY:n kentällä? Tuleeko kansallisen kehityksen hajaantuakin perustason pajoilla? Malli-innovaatio ei siis suuntaudu niinkään kansallisen intressin kuin kilpailullisen mallintamisen suuntaan. Tämäntyyppinen kisa-ajatus on yleisempää jälleen projektihakemusten maailmassa. Projektiviritelmissä oma arvio mallintamisen ja kehittämistyön vaikutuksista muuttuu yksilöhankkeita enemmän positiiviseen suuntaan. (Kuviot XIV ja XV.) Tämä on arvioitujen asiakasvaikutusten kasvun rinnalla osoitus siitä, että hankkeet ovat tuottaneet tai vasta niiden päättymisen jälkeen nostaneet esiin uusia pointteja ja toimintamuotoja. Tässä keuhut yhteisöprojekteille.

Kuvioiden VIII ja IX mukaan ”erityisen kuntoutus- tai opetusmenetelmän asema hankkeessa” on keskeinen vain kahdessa viidestä projektista, ja lähes saman verran vastaajista myös sivuuttaa ajatuksen metodin kehittelystä työskentelynsä perustana. Henkilöhankkeet jakautuvat tässä suhteessa yhteisöhankkeita voimakkaammin sekä erityisen menetelmän merkitystä korostaviin että perusvalmennustyötä tekeviin muotoihin. Hankkeiden menetelmäkriittisyys kasvaa aloitus- ja loppuraporttivaiheiden (kuviot XII–XIII) välillä, mutta tässäkin yhteisöprojektit ovat muuttaneet arviotaan positiivisempaan suuntaan: usko hankkeen menetelmäoppiin on kasvanut. Summa summarum: jos ajatteleme toimintaprosessin tuomaa muutosta, yhteisöhankkeissa ovat ei-odotetut asiat muhineet eteenpäin – negatiivinen kritiikki on yleisesti lisääntynyt yksilöviritelmissä.

SE-hankkeessa innovatiivisuus on määre, joka viittaa enemmän paikallisiin, asiakaskohtaisiin toimintatapoihin, radikaaliin nuorten elämäntilanteen, otollisen hetken, toimintakentän ja elämänavainten huomiointiin. Näin asiakassensitiiviset muodot luovat myös innovatiivista lisäarvoa ja synergiaa hankkeeseen. Niitä ei aina pidetä innovatiivisuutena, sillä onhan kyse tavallaan laskeutumisesta kansalaisyhteiskunnan pohjamutiin, asiakkaan arkisten perusjärjestyssotkujen tasolle. Myös asiakastyön uudet kohderyhmät (perusopetuksen tuki työssäoppimisen kautta, vankien ”kotouttaminen”, maahanmuuttajat ja yksinhuoltajaäidit) ja hakijainstituutioiden perustoimintamuotoja täydentävät käsivarret (toiminnalliset projektit ja leirit sekä mediakasvatuksen hankkeet) ovat uudenlaisia satsauksia henkisesti ja rahallisesti. Elämäntilanteeseen (ikäryhmä, murros- ja kynnysvaihe) liittyvät oikein ajoitetut sivarituet, sakkujen ja velkojen maksaminen. Kohderyhmän hyvinvointia ja mielekästä kuntoutusta avittavat kohdennetut elämänhallintatuet, esimerkiksi ravitsevan ruokailun järjestäminen asiakkaille. Idealisella tasolla voikin summata koko sosiaalisen työllistämisen kenttää haastavan ja sen tulevaisuutta ennakoivan SE-mallin: kansallisen työpajakentän eri muodoissa tulisi olla käytettävissä erityisresursseja sellaisia asiakassensitiivisiä muotoja varten, joita reaaliset toimintamenetelmät tai normit (lait, julkinen resurssienjako ja sen kohdentaminen) eivät tunne.

Hankkeen merkitys (kuvio X ja XI) liittyy myös projektien itsekritiikkiin ja palautekäytäntöihin: tuottajatahon omalla arvioinnilla on suuri merkitys (78 %:ssa huomattavan tai erittäin suuri merkitys). Sen perusteella uskotaan kehitettävän koko organisaation sapluunaa ja toimintaidea – kilpailuidea yksityisillä ja julkisilla markkinoilla. Asiakaslähtöisissä toimintamuodoissa lähes jokaisessa hankkeessa nuorille asiakkaille annetaan oma ääni, palautteen annon tapa ja kanavat organisaatioiden kehittämiskeskusteluun. Sekä projektit että henkilöviritykset uskovat yhtä vankasti oman arvioinnin

merkitykseen, mutta toimintaperiodin aikana projektit ovat enemmänkin palauttaneet uskoa siihen, kun taas persoonakohtaisissa hankkeissa hallittu arvio on pikemminkin unohtunut. Onkohan taustalla hiukan naiivi ajatus siitä, että yksilötapaukset ovat ylipäänsä paremmin harkintapihdeissä?

SE-hankekokonaisuuden erityinen osallistamisen ja itsearvioinnin mahdollisuus on liittynyt energiseen ja ehtivään projektipäällikköön sekä muutamaankin projektiryhmän jäseneseen, joilla on lähipiirissä omia projekteja. Eri tasojen toimijat ja jopa asiakkaat ovat yhtyneet keskusteluun ja toimintaa koskevaan harkintaan. He ovat solmineet suoria yhteyksiä myös asiakasnuoriin; asiakasnuoret ovat vierailleet pääkallonpaikalla Helsingissä. On valmistettu videoita asiakastyön sujumisesta, ja niitä on levitetty projektin eri tasoilla maakunnissa. Nuoret ovat tutkijakontaktien lisäksi raportoineet suoraan projektipäällikölle ja keskustelleet hänen kanssaan asioiden hoidosta. Sen lisäksi, että projektien solmukohdat tulevat tätä kautta konkreettisiksi ja näkyviksi, nuorten itsetunto ja sitoutuminen vakavaan ihmiskasvoiseen projektiin paranee.

6.9 Säätiöt ja yhdistykset arvioinnin mestareita: kuva tehokkaasta valmentajasta jalostuu

Itse hankkeiden hakemussisältöjä ja niiden kehittämistä koskevat palaute- ja arviokäytännöt ovat kirjavia, kuten muutamien projektien arviot edellä osoittavat. Asiakaspalautteita kerätään joskus noviisimmaisinkin tavoin, vastauksia jälkikäteen yleisesti kategorisoiden ilman mielikuvitusta, systemaattisuutta tai vertailukohtia. Keskeisin osa arviointityötä on kuitenkin kahden tai useamman toimijan ja parhaimmillaan myös asiakkaiden kokemusten pohjalta tapahtuva tulosten koettelu ja yleistäminen. Joissain SE-hankkeissa on myös palaveerattu projektijohdon esittämien, toimintaa koskevien kysymysten ja ideoiden jälkeen. Pääosin nämä kokoontumiset ovat tapahtuneet hyvässä hengessä, vaikka joissain tapauksissa projektia onkin epäilty voutimaisista tai liian päällekkäivistä ohjeista, ylivertaisesta tiedosta. Tässä tulee taas muistaa SE-hankkeen yhden organisoivan henkilön toimintaan liittyvät hurjat odotukset – ja sen käänköpuoli, hänen tarpeensa sosiaalisesti, kärsivällisesti ja hakijakohtaisesti valita argumentit ja sanakäänteet toiminnan ja haun ohjaamisessa.

Toimivat seutukunnalliset säätiöt ja (kolmannen sektorin) sosiaalisen työpalvelun keskuksat ovat useimmiten tiedostaneet toiminnan laajentamisen, byrokraatisoitumisen ja institutionalisoitumisen ”toiminnallista innovaatiota kuolettavat” vaarat. SE-hankkeen rinnalla isommissa yhteisöissä valvotaan ja reflektoidaan ylipäänsä toiminnan laatua ainakin päällepäin sangen sofistikoitunein tavoin. Esimerkiksi läntisen Suomen isossa säätiössä (SE-kuviossa vankilasta palaavien kotiutusprojekti ja yksilöprojektit päihdenuorille) toiminta suunnitellaan laajalla porukalla juuri asiakasprosessien kautta, mikä tarkoittaa laatutyön kivijalkaa, ja sitä pidetään jatkuvasti ajan tasalla myös julkisuudessa laatukäsikirjan ja keskusteluiden avulla. Asiakasprosessien rinnalla toteutetaan ja konkretisoidaan ”oppivan ja älykkään organisaation” ideaaleja ja tuetaan henkilöstön ydinosaamisen ylläpitoa ja täsmäjätkokoulutuspolkuja sekä huolehditaan monipuolisista työkykyä parantavista toiminnoista (TYKY; kehitys- ja kehittämiskeskusteluista työyhteisöä pohtiviin päiviin ja työnohjaukseen). Strategian laadinnan ja arvioinnin viitekehityksessä käytetään ”tasapainotetun tulokortin” (BSC – *Balanced Score Card*) sovellusta. Myös ”Euroopan laatupalkinnon” (EFQM) kriteereiden soveltamisesta on luotu oma sovellus. Ei voi myöskään unohtaa kansallista ohjenuoraa, ”sosiaalisen työllistämisen laatukriteereiden” (STL) mukaista kehittämiskeskustelua.

Asiakkaiden tyytyväisyyttä tutkitaan tämän säätiön toiminnoissa barometriyhteiskunnan kehittyneimmillä mittareilla aina ”mentaalimittareista” asiakastytyväisyyden perustyökaluihin ja haastattelujen standardisointiin ja näin mahdollistuvaan vertailuun saakka. Myös instituution toinen puoli, ulkoinen vaikuttavuus, nostetaan arviointiin: yhteiskunnallinen vaikuttavuus halutaan esitellä Sosiaalisen Yhteisön Toiminnan Analyysin (SYTA) avulla, medianäkyvyyttä ja imagon kehitystä seurataan. Parhaimmissa säätiöissä ja organisaatioissa on myös demokraattisia ja työntekijäkulttuuriin

kuuluvia työpaikkaoikeuksia ja palautekäytäntöjä.

Myös koillismaalaisessa huomattavassa valmennusyhdistyksessä – joka on sangen aktiivisesti mukana SE-sateenvarjossakin – on pitkään kehitetty joiltain piirteiltään omintakeista ja valtakunnalliseen keskusteluun vaikuttanutta sosiaalisen yhteisön toimintakulttuuria mittaavaa arviointitekniikkaa. Myös yhdistyksen SE-asiakkaat ovat mukana tässä arvioinnissa, ja se on konkreettisesti vaikuttanut asiakkaiden paikkaan ja kohtaloonkin henkilöhakemuksissa ja niiden toteuttamisprosessissa. Valmentautujan palvelutarvetta arvioidaan sekä edistävien, neutraalien että vaikeuttavien tekijöiden suhteen. Nämä positiiviset ja negatiiviset seikat selvitetään systemaattisilla ja angloamerikkalaisissa sosiaalipsykologian indikaattorikeskusteluissa koetelluilla ”toimintakyvyn ja työssä suoriutumisen fyysisten ja psyykkisten (integraatio ja kompetenssi / sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot / motivaatio) edellytysten osa-alueilla” (Lainaus testin toteuttajan informaatiosta).

Analyysiä tekee ja seuraa useampi ammattilainen; rajoitteista ja edistymisestä palaveerataan myös valmentautujan kanssa. Erilaiset diagnosoidut ja määritellyt muuttujat ja toistuvissa arvioinneissa esiin nousevat muutokset esitetään diagrammoina, jolloin voi helposti huomata muutokset, vahvuudet ja rajoitukset testi- ja havaintovaiheiden välillä. Arviointi etenee rekrytoinnista prosessin eri vaiheisiin, palautekeskusteluihin ja mahdolliseen valmennuskatkoon tai valmennuksen jatkamiseen eritasoisesti myös (vaatimattomammin tai tasoa nostaen) yhdistyksen toimintojen ulkopuolella.¹⁹

Jos ja kun arviointi perustuu eri toimijoiden johtopäätöskeskusteluun, ja asiakkaan kohteellistaminen diagnoosissa voidaan estää, ja hänet voidaan aktivoida mukaan keskusteluun, tästä systemaattisesta ja käytössä epäilemättä (paikallisesti ja kohderyhmäspesifisti) kehittyvästä tarkastelutavasta on varmasti hyötyä hankkeessa ja asiakastyön kehittämisessä. Samalla tulee koko ajan kysyä sitä, miten asiakkaan hoidon/valmentamisen muutos ja sitä koskeva keskustelu jatkuu – mitkä seikat rajaavat sitä? Vaikeudet liittyvät tässäkin raportissa pohdittuihin diagnostiikan tuskiin: missä kulttuurissa ja sosiaalisessa ryhmässä indikaattorit on alun perin luotu, mitkä ovat niiden soveltamisen (relevanssin) rajat? Miten estetään se, ettei indikaattoreista tule toiminnan esteitä, itse itseään toteuttavia fatalistisia prognooseja? Ja kuinka turvataan hoitopoliittiset vaihtoehdot, harkinnan avaruus, tarvittava julkisuus ja työyhteisön kollektiivisuus intimitetin suojaamista ja tiedon panttaamista vasten? Milloin asiakkaan heikot tai vaikeuttavat signaalit johtuvat asiakkaan (tuntemattomista) vaikeuksista, milloin väärään aikaan, paikkaan ja merkityksiin liittyvistä hoitointerventioista?

Kaikkialla sisäinen kehitys- ja arviointikeskustelu ei ole yhtä monipuolista. SE-hankkeenkin raporteista voi lukea esiin ne valmennusrenkaat, joissa systemaattisempi arvioinnin kielipeli tai toiminnot ovat käytössä. Myös asiakas- ja työntekijäpalautteella on renkaissa ja isommissa organisaatioissa vankka paikkansa – siitäkkin raportoidaan teksteissä arkisen luontevasti. Myös merkittävässä osassa hakijaraportteja hankkeen kehittäminen saa pontta työntekijä- ja asiakaspalautteesta sekä sovituin tavoin kerätyistä arvioinneista. Toimivatko arvioinnin kritiikki, stimulus ja inspiraatio? Toimiiko se valikoidusti ja vain silloin kun se sopii organisaatiojohtamiselle ja muokkaa toimintamallia markkinoille ja alan hengelle suotuisalla tavalla? Vai olemmeko me arvioijat vain kuorimassa kohteidemme pintaa ja näin kiillottamassa (legitimoimassa) sitä? Ovatko säätiöt ja isot yhdistykset omaksuneet evaluaation edistykseellisen brändinsä osaksi?

---

19 Pari esimerkkiä tulkinnoista: Tapauksessa A valmennussuhde keskeytettiin. Sen perusteena oli systemaattisten osa-alueiden ongelmahavainnot: Ei kyennyt/halunnut sitoutua sovittuihin tavoitteisiin / Ei kyennyt/halunnut muuttaa päivärytmiään sellaiseksi, että valmennusta olisi voitu toteuttaa. / Epärealistinen käsitys siitä, mitä itse haluaa tehdä ja mitä yhteiskunta häneltä odottaa, välillä. / Tarvitsee ennen työhön valmennusta jonkin muun kuntoutusjakson, jonka jälkeen valmennus voidaan aloittaa uudelleen / Valmentautujalla (narsistinen) suhtautuminen muihin valmentautujiin. Toimii ryhmässä sillä edellytyksellä että ryhmä toimii hänen säännöillään ja ehdoillaan, ei yhteisesti sovittujen pelisääntöjen mukaan. Tapauksessa B asiakas on siirtymässä valmennuksessa eteenpäin. Muutosta valmennuksen aikana on tapahtunut sekä toimintojen osa-alueella (tunnollisuus) että etenkin työssä tarvittavien sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen alueella (ICF:n pääluokka 7). Valmentautuja on siirtymässä omaan asuntoon ja sitä kautta itsenäistyminen ja yhteiskuntaan integroituminen etenee. Valmentautuja tarvitsee yhä tukea itsetunnon kehittämisessä. Vuorovaikutustaitojen kehittyminen osaltaan tukee tätä kehitystä.

7. TOIMINTAKULTTUURIEN JA ROOLIEN LUOKITTELUA

7.1 SE-hankkeiden yksilövalmennus on löytämässä ryhmät?

Kuvioiden VIII–XI tiedot toimintakulttuureista ovat hakijatahojen omia arviointeja, mutta ne kertovat paljon hankkeiden toiminnallisista profiileista. TPY:n suosiman retoriikan mukaiset valmennuksen roolitermit ovat suosittuja. Niiden etuliitteet kertovat perusorientaatiot koordinaatiossa: startti, työ ja yksilö. Toimintamuodoista keskiarvoiltaan keskeisimmiksi nousevat yksilövalmennus (+75 % selvää kannatusta), sosiaalinen ja ryhmätoiminnallinen valmennus (+59 %), työvalmennus (+62 %), vertaisoppi (+58 %) sekä starttivalmennus (+37 %). Näyttää siis siltä, että perinteisen sosiaalisen nuorisotyön ja 1900-luvun lopun pajoille tyypilliset sosiaalisen dialogin ja projektionnin toiminnot (ryhmät ja vertaistuki) ovat säilyttäneet asemansa työpajatyöskentelyn uusprofessionaalisten menetelmien ja termien rinnalla.

Tämä lupaa hyvää edellä kuvatun pietas-kulttuurin kannalta, jossa sosiaalisella harkinnalla ja ryhmäidentiteetityöllä on uusi merkitys työ- ja yksilölinjaan nähden.

Starttivalmennuksen suhteellisen vähäinen käyttö SE-hankkeissa kertoo siitä, että hankkeen ideasta ja tavoitteista on sovittu asiakkaan kanssa jo ennen itse valmennusperiodia. Toisaalta esimerkiksi maahanmuuttajien työmuodoissa sekä tavoitteitaan etsivien nuorten kanssa starttikeskusteluilla ja hakemisella on suurempi merkitys. Kiinnostavaa on myös huomata, että henkilöprojekteissa kannatetaan ryhmähankkeita enemmän niin yksilö-, startti- kuin työvalmennustakin. (Kuvio XIII.) Sen sijaan yhteisöllisemmät toiminnot ja vertaistuki saavat isomman suosion ryhmähankkeiden puolella.

Jako on siis aika dogmaattinen, eivätkä siinä näy edellä pohditut pietas-asetteet – se, että yksilö- ja starttimuodot voisivat yhdistyä sosiaalisempiin ajattelutapoihin; yksilö voisi oppia erilaisissa konteksteissa, ”miksata” ja miettiä niitä (esim. erilaiset roolipelit). Voi siis olla niin, että yksilö- ja ryhmäohjaus elävät ainakin pääsääntöisesti liiaksi omilla urillaan ja omissa ammattilaiskäytännöissään. Samalla monet tiedot viittaavat siihen, että kokeneet tuulispäät ja ammattilaisoimijat tiedostavat, mitä mahdollisuuksia sosiaalisen ja yksilöllisen sosiaalipedagogisen otteen yhdistäminen voisi tarjota. Mutta – kuten luokanopettajat toistelevat – aika ei riitä. Kyse ei siis ole vain oikeasta kairos-hetkestä vaan rajallisesta, niukasta ja kalliista ajasta.

Myös yksilö-, startti- ja työvalmennusviritelmiä arviointimuutos negatiiviseen suuntaan toiminnan aikana on hälyttävän kriittinen juuri yhteisöprojekteissa. Stereotyyppistä kuvaa täydentää se, että hakemusretoriikka vertais- ja sosiaalisen ryhmätoiminnan muotojen osalta on yksilöhankkeissa muuttunut lopun raportoinnissa itsekriittiseen suuntaan. (Kuviot XII ja XIII.)

Laaja moniammatillinen verkosto- ja yhteistyö (53 % pitää tärkeänä) on keskeinen toiminnan organisoinnin tapa, mutta se ei suinkaan näytä tässä päälle liimatulta, eivätkä hakijatkaan halua sillä elostella, suurennella sen merkitystä. Hallinnollisia ja amatillisia rajoja ylittävä konkreettinen asiakaskohtainen verkostoituminen on toiminnallinen kysymys. Verkostotahojen luettelointi tai niitä koskeva retoriikka eivät vakuuta enää ketään sosiaalisen työllistämisen kentällä. Ylisummaiseen ja liioittelevaan verkostopuheeseen on kyllästytty. Erittäin hyvä merkki tällaisesta verkostotyön ytimen hoksaamisesta on se, että hakijat olivat omissa teksteissään realistisia; he mainitsivat vain ydinkumppanit, strategiset pääsolmut ja reaaliset yhteistyön säikeet. Ja toiseksi, henkilöprojektien verkottuminen on yhteenvedonkin mukaan vain hiukan yhteisöyritelmiä vaatimattomampaa. Tämä merkitsee sitä, että yksilöhankkeisiin on luotu omat, konkreettisen dynaamiset henkilötukiverkostot. Voi vain kuvitella minkälaiseen tarpeeseen tällaiset verkostot tulevat liikkumisfobiasta kärsivälle nuorelle naiselle, uutta diagnoosia ja polutusta naapurikunnassa etsivälle maalaispojalle tai velkaongelmien monenlaisia

riippuvuuksia ja paineita purkavalle nuorelle, raskaana olevalle naiselle. Yksilöprojektien ymmärrys omasta verkostoitumisesta ei juuri muutu hankeprosessin aikana, sen sijaan yhteisöprojekteissa oma aatos omasta verkostoitumisesta paranee! Jälleen ”ryhmikset” yllättävät oppimisprosessillaan: elämekö aikaa, jolloin yhteisöprojektit hiljalleen löytävät yksilöllisesti saattavia pietas-ajatuksia?

7.2 Maahanmuuttajat tulevat mukaan – luomuverkostot kuihtuneita

Oppimis- ja kehitysvaikeudet sekä mielenterveysongelmat ovat mukana toimintaohjelmassa monissa hankkeissa, mutta ne eivät hallitse SE-hankkeen toimintamaisemaa. (Kuviot VIII ja X.) Mutta on hyvä, että kolmasosassa hankkeita (32–35 %) liikutaan asiakkaiden kanssa vahvasti tietoisena näistä vaikeuksista ja niiden työstämistä vastuusta. Näin ei ole ollut aina. On myös hiukan yllättävää, että yhteisöprojekteissa nämä asiat saavat suuremman roolin. (Kuviot IX ja XI.) Tälläkin ulottuvuudella niiden tyytyväisyys tuloksiin kasvaa toimintaperiodin aikana: odotukset täyttyvät ja jopa ylittyvät. (Kuviot XIII ja XV.) Erityisesti nivelvaiheen ja harmaan vyöhykkeen nuorten vaikeudet kasaantuvat oppimisongelmien ja käsittelemättömien mielenterveysongelmien vuoksi.

Toisaalta SE-sateenvarjon piirissä on monia herkkiä yksilömalleja, joissa räätälöiden puretaan näitä esteitä. Sosiaalisen valmennuksen kentälle on muokkaantunut vahvoja yksilö- ja ryhmäkulttuureja, joilla sosiaaliset, mentaaliset ja pedagogiset asiat tulevat samanaikaisesti käsitellyiksi. Resurssien ja sosiaalisen kontekstin turvaaminen ei riitä – asiakkaan polkua ja paikkaa osana palveluprosessia on osattava kehittää. Näiden toimintalinjojen tutkiminen ja esimerkiksi sen analysointi, milloin turvaututaan sosiaalisten ryhmien apuun, on ensiarvoisen tärkeää. Malliesimerkiksi voi nostaa koillismaalaisen yhdistyksen ja kyläyhteisön kokemukset masennuksesta ja muista mielenterveysongelmista kärsivien nuorten asiakasryhmistä sekä turvallisesta asteittaisesta kuntouttamisesta (joka ei nöyryy tukimuotojen pakkopaitojen edessä).

Lähinnä ryhmäprojektiviritelmissä painotettu päihdetyön rooli ei ole keskeinen (24 %) ja työtä tehdään onneksi oloissa, joissa ongelmat eivät ole vielä muuttuneet alkoholismiksi, huumeiden- tai sekakäytöksi. Tämä viestinee siitä, että hankkeissa ei ole haluttu naiivisti rientää huume- ja alkoholi-ongelmaisten nuorten tai nuorten aikuisten maailmaan ja siellä odotettavissa oleviin sitkaisiin ja vähäisiin tuloksiin, epäonnistumisiin. Varsinkin huumenuoret ovat yksinomaan asiakaskuntana tiheikko, johon monien hankkeiden motivaatiot saattavat eksyä ja hukkaa.

Monikulttuuriset hankkeet ja niiden mukaiset toimintamenetelmät ovat nousseet osaksi SE-projektiakin, sen institutionaalisesti kehitettyjä erityisrepertoaareja. Joka seitsemäs (+14 %) hanke nimeää maahanmuuttaja- tai monikulttuurisen työn kohteet vähintään huomattavan relevantteiksi. Vaikka maahamme on tälle kentälle noussut viime vuosina tuettuja ja ammatillisesti joustavia palveluorganisaatioita ja vaikka uutta ajattelutapaa on haettu, SE-viritelmät ja niiden taustalla oleva hätäkokemus on suuri – osaamista ja vastuuta on lisättävä tälle kentälle. Mamu-yritykset ovat sangen usein ryhmähankkeita, joissa vertaistuki tulee muilta maahanmuuttajilta tai heidän jälkeläisiltään. Tässäkin voisi rikkoa konventioita, yksilöllistää työmuotoja rohkeasti ja miksata ryhmiä maahanmuuttajien ja muiden kesken, esimerkiksi nettiaddiktien suunnassa (josta saatiin haastatteluvihje). Vaikka hankkeiden arviointi niiden alun ja lopun välillä (kuvio XIV) onkin muokkaantunut myös Mamu-työssä kriittisemmäksi, ryhmässä on keksitty monikulttuurisen työn muotoja, joiden arvostus on kasvanut. Vapaaehtois- ja innovaatioresurssin – luomuverkoston – merkitys ei ole järin suuri (14 % pitää relevanttina osana toimintaa): vapaaehtoistoiminta ja idealistinen innostus ovat asioita, jotka on monessa mielessä imetty ja ”opetettu” sosiaalisen työllistämisen sisään viimeisten viidentoista vuoden aikana. Kehityksellä on varmaan hyvät ja huonot puolensa. Tietenkään asiakkaiden lähipiirien aktiivista vastuuta ja osallistumista ei tässä saa ohittaa – mutta siitä ei aina voi puhua ”kolmantena” vapaaehtoisresurssina.

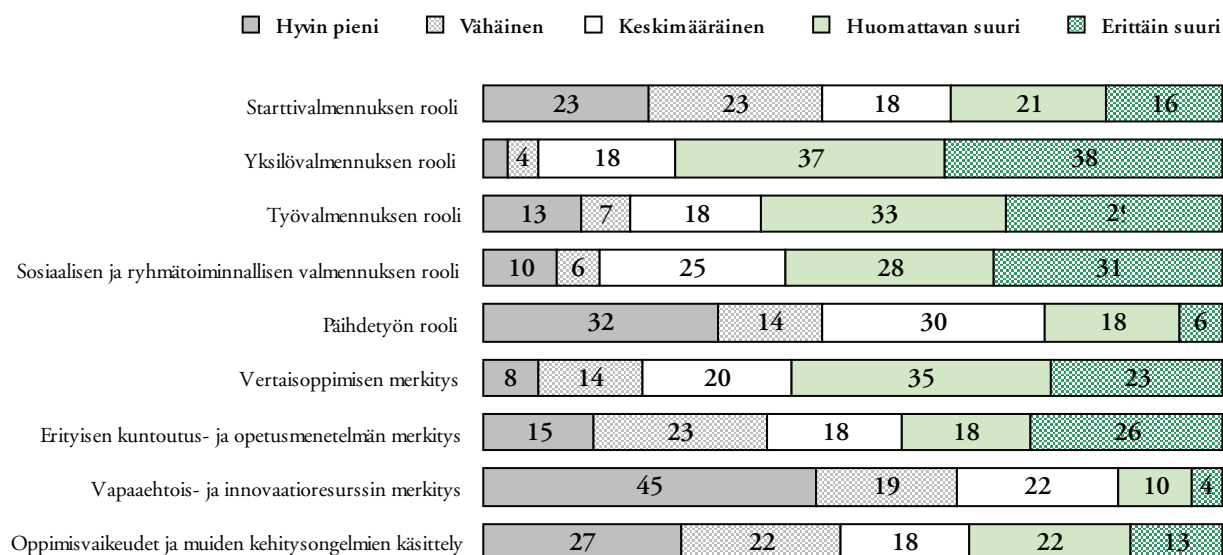
Luomuverkoston vähäisyys osoittaa, ettei luontevia yhteyksiä muuhun kansalaisyhteiskuntaan tai

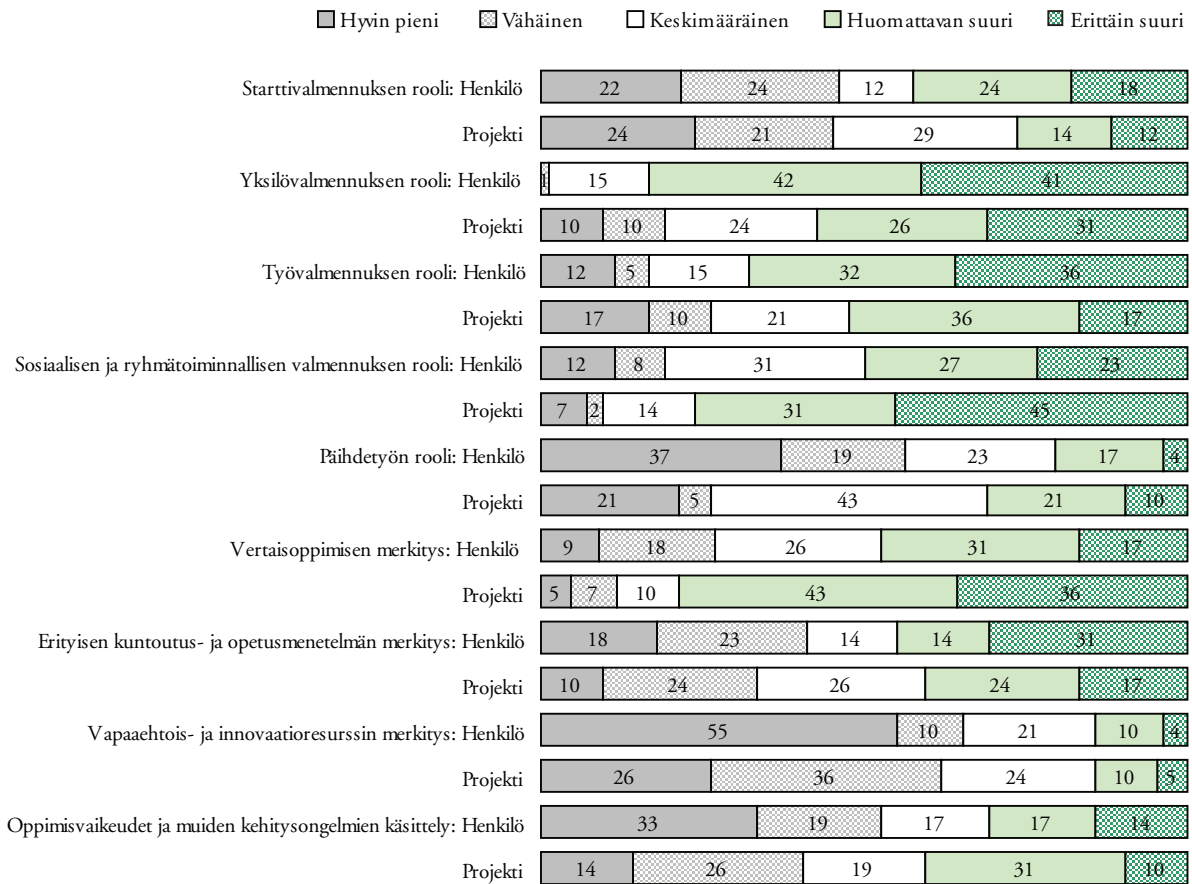
epävirallisen oppimisen kansalaisvaroihin juuri ole. Onko tämä signaali tulevaisuudessakin jatkuvasta ammattilaisvastuusta? Jatkuuko alan toimijoiden portfolioiden eriytyminen varsinkin säätiö- ja yksityistämistendenssin oloissa? Jossain vaiheessa yhteiskunnan ja sen yhteisöjen tulee myös rauhoittua ja antaa aikaa huono-osaisille, jakaa sosiaalisia merkityksiä, ryhmiä ja toimintaa uusiksi, mukaan lukea toimintapiireihin uusia ihmisiä. Kansalaispalkkakokeilut tai Paltamon malli (työttömyyden poistaminen sosiaalisen työn uudelleenjaolla) sivuutetaan utooppisina. Onko välityömarkkinoita osattu yhdistää kekseliääseen luomuverkostojen, kotitaloustyön, vanhuspalvelujen ja yhteisöjen piiriin? Entäs ajatus pysyvistä välityömarkkinoiden palveluperinteistä Suomessa ilman ajatusta niiden väliaikaisesta kuntoutusperiodista? Kuinka usein näissä tulevaisuuden pedagogisissa ammattilaiskehissä on kyse siitä, että nykyammattilaiset (refleksiiviset sosiaalitoimijat ja tutkija-arvioijat) käsitteellistävät ja hoitavat marginaalisuutta niin, että heistä tulee korvaamattomia?

Hankkeiden omien arvioiden muutokset toiminnan alun ja lopun välillä viittaavat kuitenkin siihen, että juuri yhteisöprojekteissa on toimintajakson aikana löydetty enemmän uudenlaisia luomusosiaalisia yhteyksiä kuin niitä on menetetty. Yksilövirtelemät puolestaan ovat menettäneet uskoa epävirallisiin sosiaalisiin sidoksiin. (Kuviot IX ja XIII.)

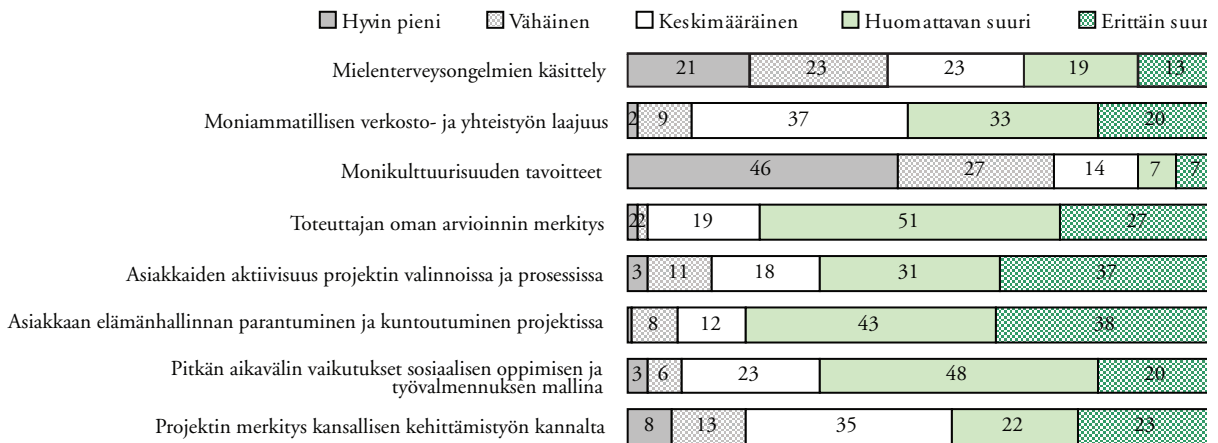
KUVIO VIII. SE-hankkeiden itse arvioima toimintamuotojen rooli ja merkitys (1–9)

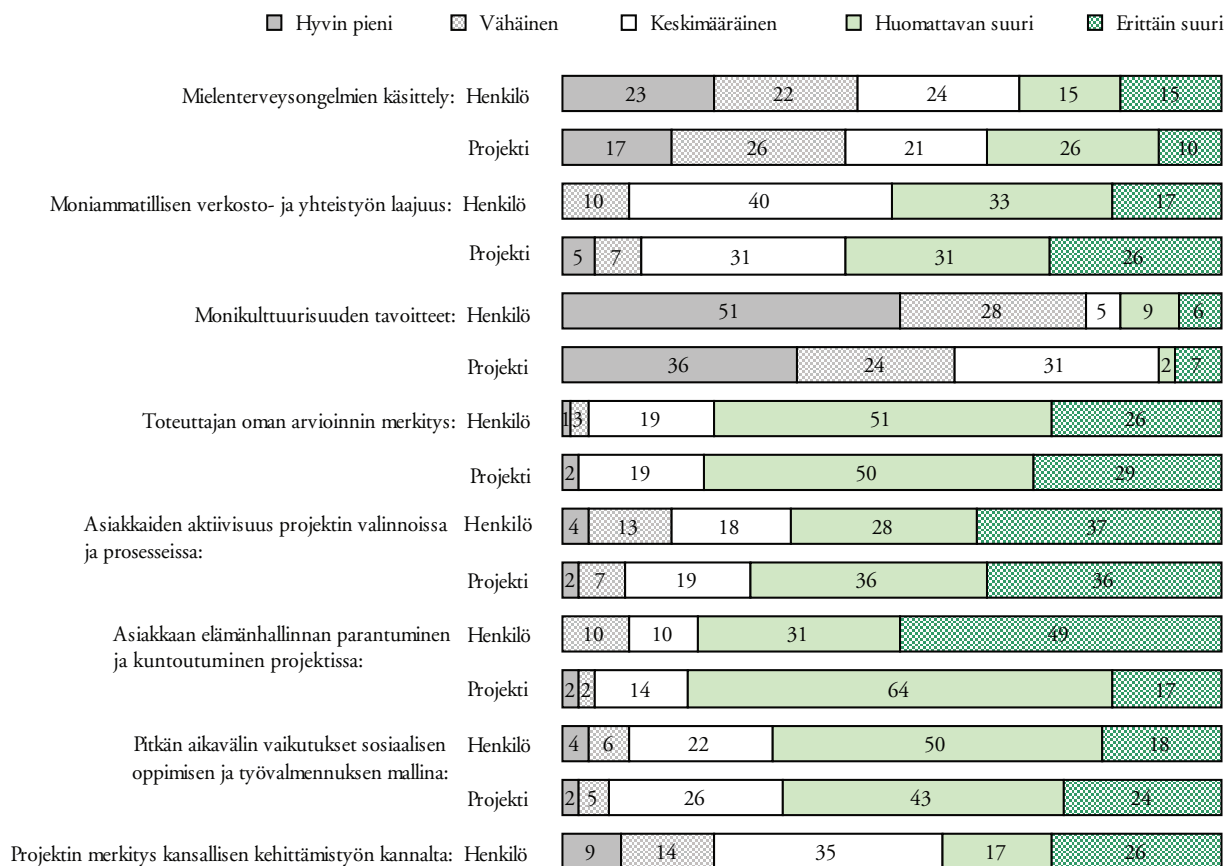
KUVIO IX. SE-hankkeiden itse arvioima toimintamuotojen rooli ja merkitys (1–9) henkilö- ja projektihakemuksissa

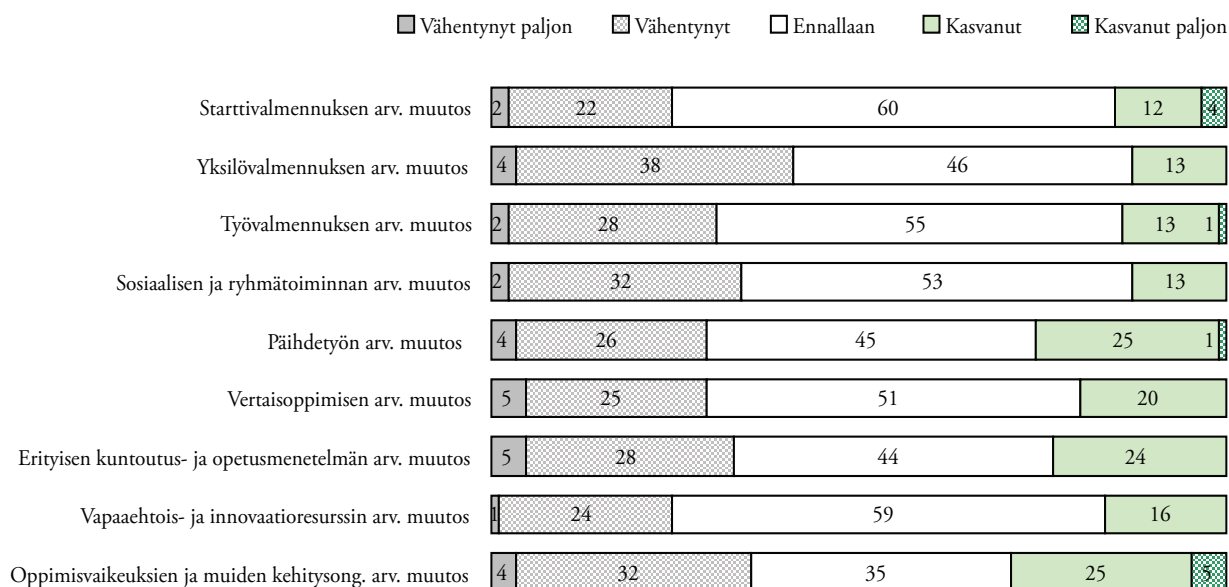
KUVIO X. SE-hankkeiden itse arvioima toimintamuotojen rooli ja merkitys (10–17)

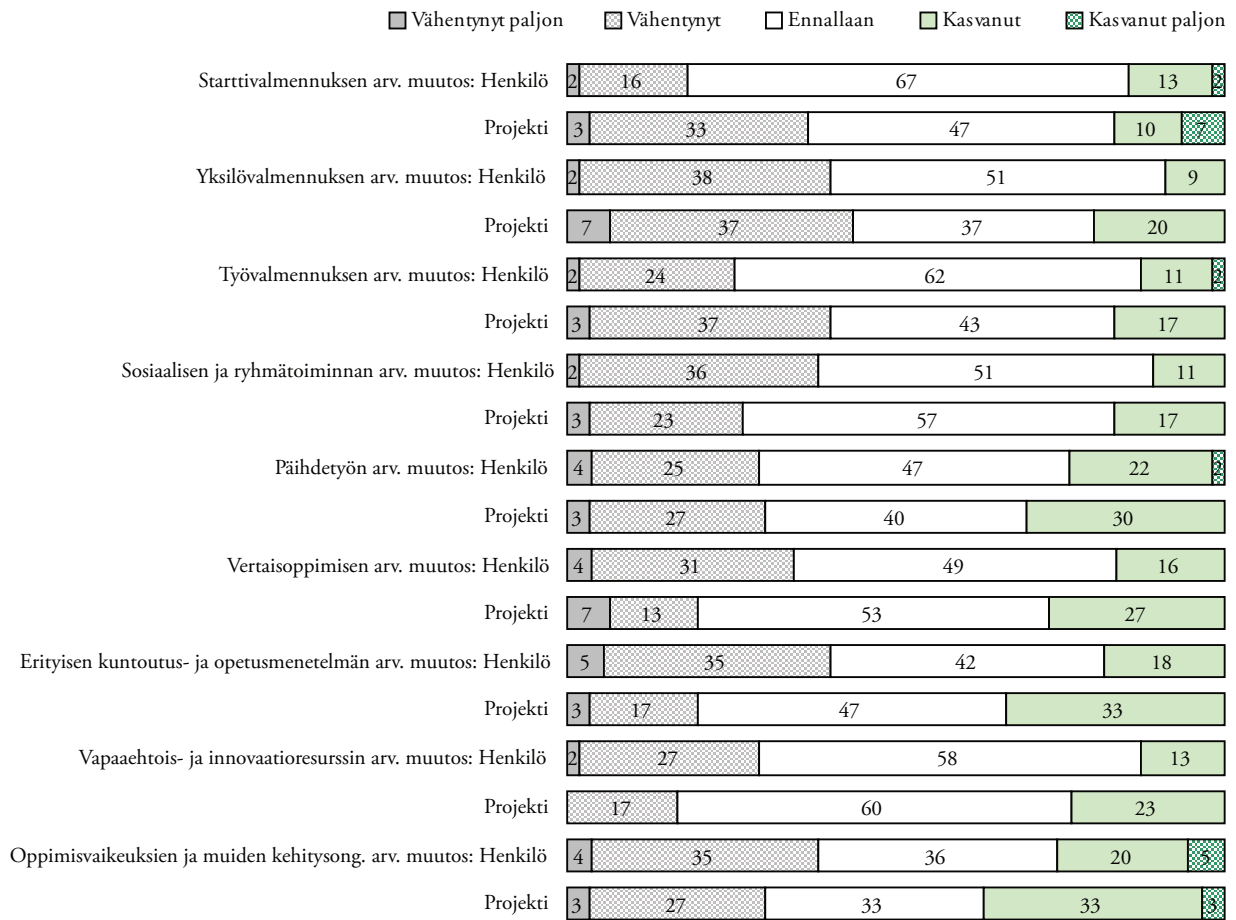
KUVIO XI. SE-hankkeiden itse arvioima toimintamuotojen rooli ja merkitys (10–17) henkilö- ja projektihakemuksissa

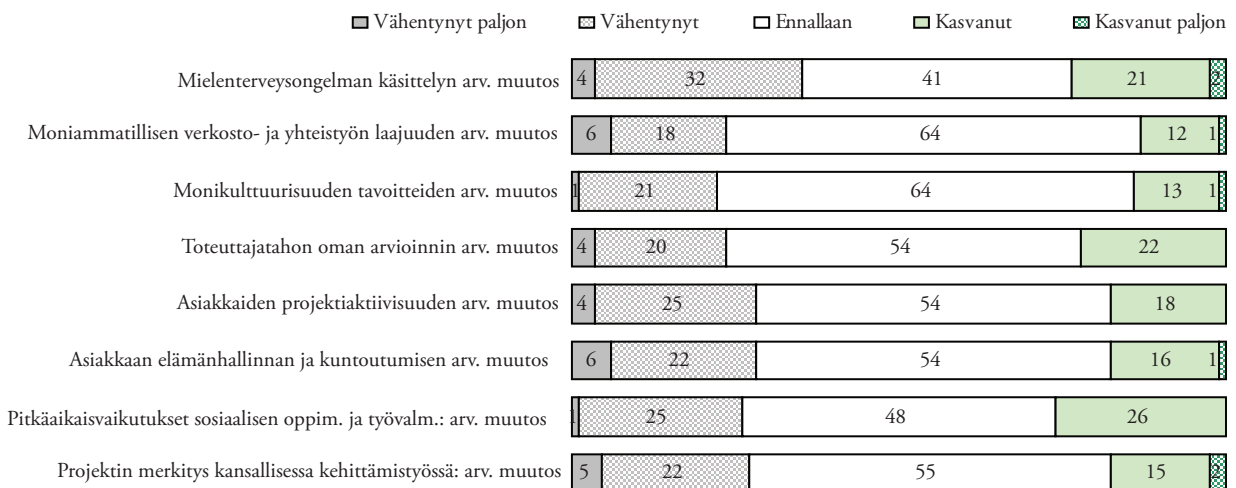
KUVIO XII. SE-hankkeiden alku- ja loppuarvioiden välinen toimintamuotojen roolin ja merkityksen muutos (1–9)

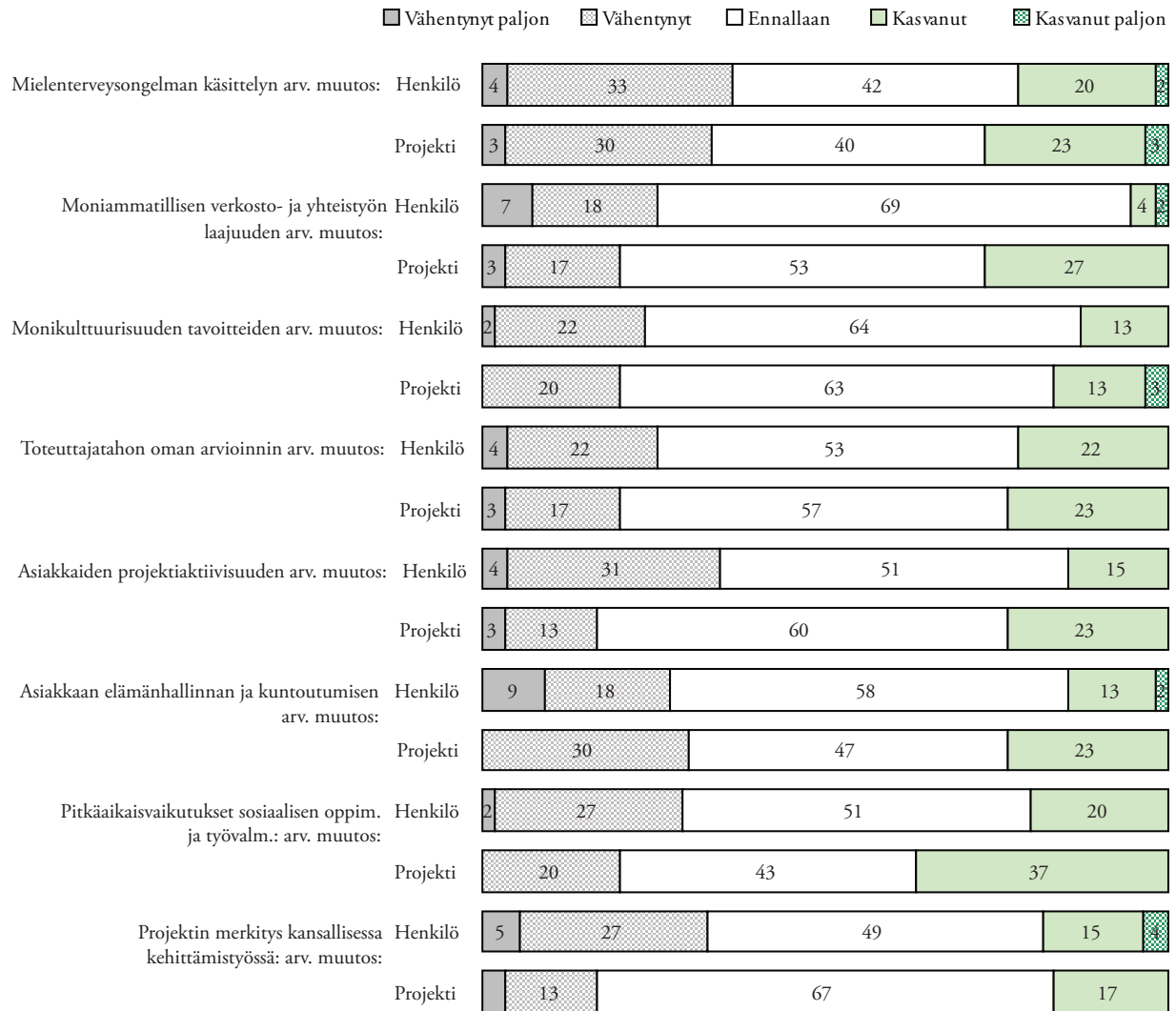
KUVIO XIII. SE-hankeiden alku- ja loppuarvioiden välinen toimintamuotojen roolin ja merkityksen muutos (1–9) henkilö- ja projektihakemuksissa

KUVIO XIV. SE-hankkeiden alku- ja loppuarvioiden välinen toimintamuotojen roolin ja merkityksen muutos (10–17)

KUVIO XV. SE-hankkeiden alku- ja loppuarvioiden välinen toimintamuotojen roolien ja merkitysten muutos (10–17) henkilö- ja projektihakemuksissa

8. AJALLA PELUU VALMENNUKSESSA JA PAJOILLA: KAIROS VIUHAHTAA SISÄLLÄ JA ULKONA

8.1 Mitä ajalla ja aikatauluilla peluu on?²⁰

Tämän arvioinnin johdantokappaleessa ja erilaisissa tarkasteluissa on viitattu otollisen ajankohdan valinnan ja ajalla peluun erilaisiin aspekteihin sosiaalisessa valmentamisessa. Oikean hetken valinta tai normaalirytmien palauttaminen ovat vain kaksi – kylläkin pajamaailmassa sangen relevanttia – muotoa ajalla politiikoinnista ja pelaamisesta. Monen työpajaklassikon mukaan paja hiljalleen palauttaa normaaliagendan nuorelle. Mutta tarvitaan erilaisia tuettuja aikaharjoituksia ja -venytyksiä, ennen kuin normaaliaikatauluista tulee asiakkaille käyvä ja ehkä myöhemmin ylitettävä konventio. Ahkerat, luovat ja paljon sitkaan sosiaalisia pelimerkkejä omaavat nuoret aikuiset, jotka ovat käyneet pitkän tien pajoilta aktiiviseen tuotantoon, kykenevät monin tavoin pelaamaan elämän merkityksillä ja nauramaan kahdeksan tunnin työpäivälle tai kellokorteille. Kahdeksan tunnin työura ei ole prekariaatille tai työpajoilla treenatuille mielille ainoa ja jatkuvasti otollinen elämän malli. Väliaikaiset välityömarkkinat voivatkin muokkaantua vakituiseksi ajankäytön kulttuuriksi tai väliajat varsinaisilta työmarkkinoilta voivat olla ajalla peluun erityinen resurssi.

Aikaan liittyy usein (itse)kontrolli ja nuoren elämän normalisoiminen, vetäminen epäjärjestyksestä kunnolliselle aikauralle. Mutta on olemassa myös toisenlaisia ajanpeluun muotoja, joissa valmentaja tai nuori asiakas voivat olla pelureita suhteessa yhteiskuntaan ja nuoren poliittisiin pelivaroihin. Kuten jo aiemmin tuli esiin, modernille maailmalle – joka mullisti valtarakenteita avaamalla rahvaallekin tulevaisuushorisontin ja aikapelin muotoja – on tyypillistä myös se, että monet tilakäsitteet muuttuvat tulevaisuushorisontiksi, aikatauluiksi, ajankäytön ja -peluun mahdollisuuksiksi, joissa astumme ratsaille muokkaamaan avointa (ja näin poliittista, ei-vielä-kenenkään hallitsemaa tai ajoittamaa) tulevaisuutta.

Asiakkaan elämäntilanteen muuttaminen on sangen poliittista puuhaa; uuden aloittaminen ja toimeen ryhtyminen merkitsevät uuden alkua (Arendt), ryhtymistä – joka jatkuu tulevaisuudessa; avoimessa ajassa rakennetun linjaohjelman toteuttamista. Nuorikin astuu ratsaille ja muokkaa tulevaisuutta, aikaa. Tässä hän, valmentaja ja SE-hanke voivat muokata aikatiloja, hyväksikäyttää muiden aikoja, aikavarantoja ja monia ajan merkityksiä. Kyse ei ole vain omasta ajasta tai uudesta, toisesta ja kolmannesta mahdollisuudesta (näytön tai todistuksen ajasta) vaan myös elämän rauhoittamisen mahdollisuuksista, jonkin rauhallisen tai hallituksen koetun ajan paluusta. Aikatauluja voidaan venyttää, unohtaa, väljentää – ja radikaalissa mielessä aikatauluja, kronologiaa ja järjestystä, stressiä voidaan vastustaa tai rikkoa. Voi elää porvarillisen tai palkkatyöajan tuolla puolen vaikka palatakseen sitten pelaamaan tavallisilla viikko- ja päivärytmeillä. Joskus paluu lapsuuteen, menneeseen, historiaan ja siellä tehtävä uudelleentulkinta merkityksellistävät uudelleen ajan ja sen tulevan vapauden. Psykososiaalisessa treenissä ja harkinnassa tällainen aiemmin blokattujen mielen kokemusten läpikäynti on mullistavampaa kuin yleinen positiivis-utooppinen puhe tulevaisuudesta.

Pajassa elämisen muoto voi sisältää oman aikansa, mutta myös pajan välineet voivat antaa radikaaleja mahdollisuuksia käännettä aikaa (toiminta ja ilmaisu sinänsä ilman mitään instrumentaalista aikaa ja itsekuria, valmistamista tai työnteon ajatusta, Arendt). Voi yrittää luoda omaa aikaa – ja sen järjestyksen mukaisia dokumentteja ja elokuvia. Taiteellinen ilmaisu tai taideterapia voi antaa liikkeelle, suhteille,

²⁰ Kairoksen, Hermeksen ja Agoran käsitteistä ja sovellustausta tätä työtä varten, ks. erityisesti Palonen 1985 ja 1993 sekä Arendt 2002.

ajan tapahtumille ja vaikutuksille uuden radikaalin järjestyksen, vapauttaa ne joistakin ulkoisista imperatiiveista, ja antaa ”toisen” elämän. Riskiyhteiskunta ja sen mukainen elämänpolitiikka jopa virittyy sen ajatuksen varassa, että meillä kaikilla on toinen ja kolmas mahdollisuus, aika varalla odottamassa (termistä, mm. Giddens 1997).

Joskus vain radikaali muutos elämän merkityksissä (luova työ) tai tilallinen etäisyys narsistisesta ja häiriintyneestä poikaystävästä voi johtaa omaan aikatauluun. Jokaisella voi olla oma aikakulttuuri, mikä ei täysin jäsennyy yhteiskunnan valtakulttuurista (työstä, koulusta, liikenteestä, kuluttamisesta, nukkumisesta ja muusta uusintamisesta). Modernit pakot (imperatiivit) liittyvät usein myös etenemiseen, perheen muodostamiseen sekä opintoja, taloa, autoa, mökkiä ja lopulta tammiarkkia varten otettujen lainojen maksuaikatauluihin: ”Elämäni ja Arava”. Sitoutuminen niihin tai niistä vapautuminen voi olla elämänvalinta, eksistentiaalista radikaalia vapautta tehdä elämässään joitakin valintoja.

8.2 Ajalla peluun muodot

Seuraava lista sekä kuviot XVI ja XVII ajalla peluun muodoista nousevat pajaraporttien ja haastatteluiden maailmasta – oikean ajan (muodon) ja ajankohdan löytämisestä. Kaikilla listan muodoilla on yhteys pajalaisten (valmentajien ja nuorten) aika-politikointiin, dynaamiseen kairos-aikaan asiakkaiden puolesta.

KAIROS / AIKA

(aineiston luokittelu, ks. kuviot XVI–XVII jäljempänä)

Vapauttava aika: Utooppinen/finaalinen/emansipatorinen aika (disfunktionaalinen/uudelleenmerkitys/vasta-aika) merkitsee valmennuksessa asettunutta uutta aikahorisonttia, jossa arjen rajat ja aikatottumukset vahvasti kyseenalaistetaan.

- Esim. pajan vapaa ilmaisu-aika korvaa asiakkaan (toistaiseksi) mahdollottoman tunti- ja urakatyön; vaihtoehtoinen ja positiivisen marginaalisuuden aika.

Kivuliaan ajan poisto: Valinnalla poistetaan hektinen tuska, aikatauluista tai lähitulevaisuudesta johtuva stressi, sanktio, sietämätön epävarmuus toimeentulosta tai oireiden alkuperästä – aikapaineen purkaminen, uuden aikataulun avaaminen.

- Esim. sakkorangaistuksen/vankilan purkaminen tai oireyhtymän nimeäminen ja siitä vapautumisen ajan sopiminen.

Ajan rauhoittaminen, rikkominen tai venyttäminen: Oman ajan tai sosiaalisen piirin jakaminen ja rauhoittaminen oman epävirallisen ajan suuntaan, kahdeksan tunnin standardien ja hierarkkisten työnjako-aikataulujen rikkominen tai jakaminen.

- Esim. sosiaalinen ja terapeutin seurustelupiiri merkityksellisenä aikana tai räätälöidyn ilta-ajan palvelun järjestäminen.

Ura- ja polkuajan taustoitus: Kuntoutuksen, työn ja koulutyöajan taustojen ja henkilökohtaisen infrastruktuurin uudelleenorganisointi, turvaaminen.

- Esim. lastenhoidon, valmennuksen sekä muiden hoitojen/palvelujen ja matkojen järjestäminen.

Ajan hyväksikäyttöpelit: Muu ajalla peluu: asiakkaan hyväksi lukeminen, väärin- ja (nurin)kääntäminen, pienet ironian aikataulut.

- Asiakkaan omat tervehtymisaikataulut byrokratian aikanormien ohi, ali, yli tai hoito- ja suoritus-aikataulunormien taktinen ja muu lukeminen nuoren hyväksi.

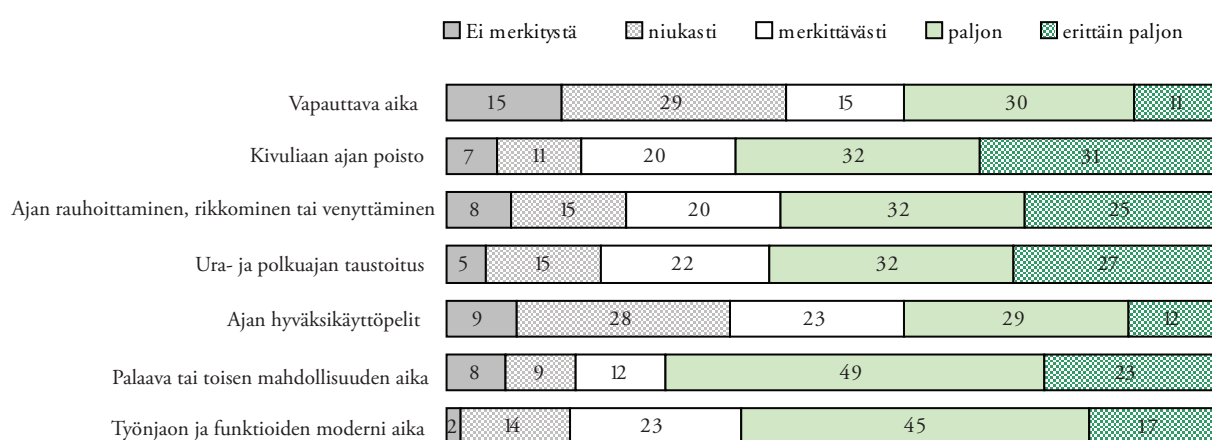
Palaava tai toisen mahdollisuuden aika: Aikataulussa paluu, toinen ja kolmas mahdollisuus.

- Esim. valmentaja ottaa kolmannen kerran nuoren mukaan työkokeiluun, tai asiakkaan nuorempana kokeman elämönhallintamuodon palauttaminen.

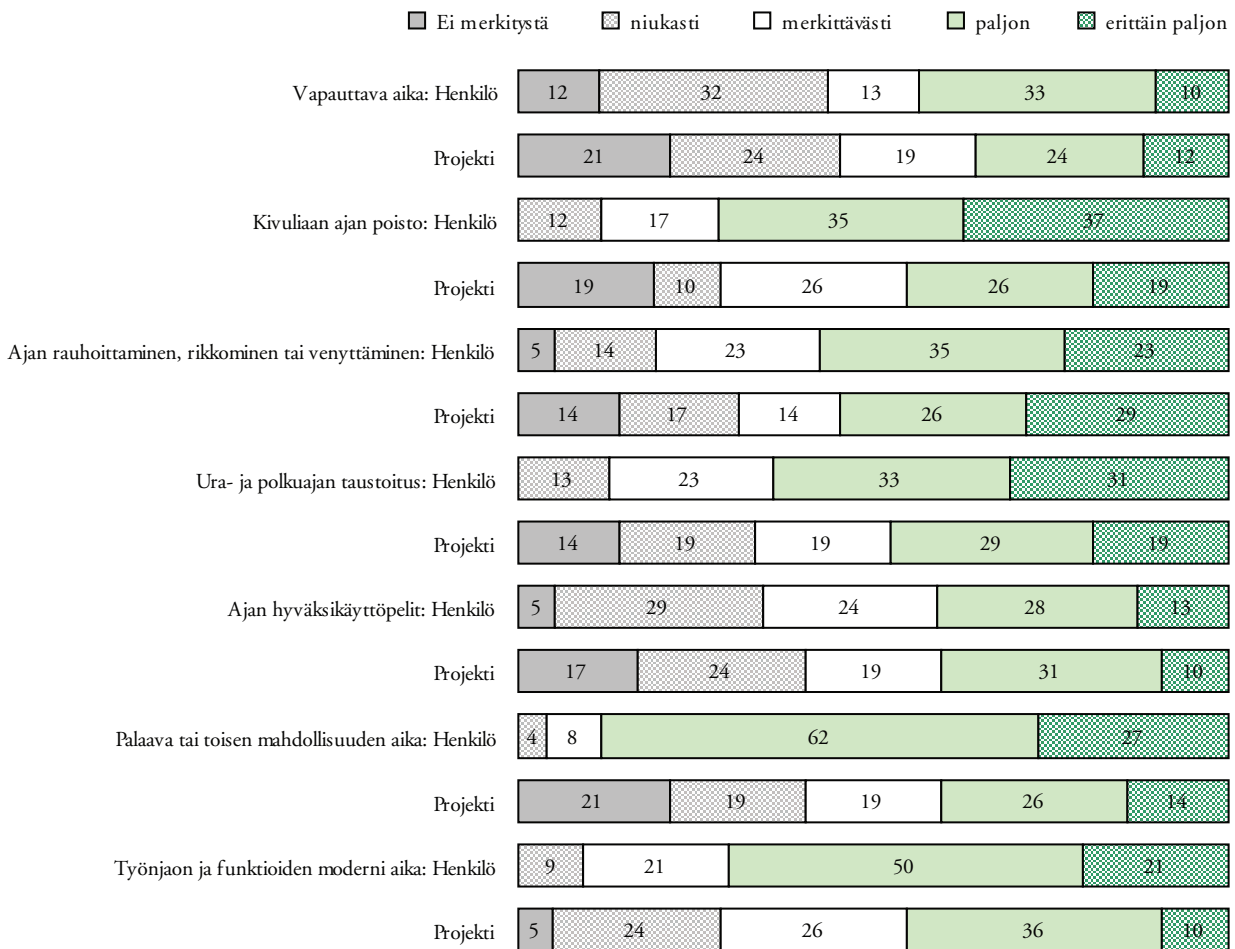
Työnjaon ja funktioiden moderni aika: Aikataulun selvä palauttaminen /funktionaalinen agenda/ aikataulun kautta asiakkaan elämässä toteutuva kolonisaatio, järjestyksenluonti/henkilökohtainen arkijärjestys (klassinen agenda – joka voi lopulta olla helpottava ja elämää avittava).

- Esim. työntekijäksi kasvaminen, sen itsekuri-aikataulun oppiminen (jossa voitu käyttää edellisiä aikapeluun keinoja); monet asiakkaat kokevat itsekurillisen työn oppimisen palkitsevana, mutta saavuttavat sen vain sangen myöhään.

KUVIO XVI. SE-hankkeiden ajalla peluun muodot

KUVIO XVII. SE-henkilö- ja projektihankkeiden ajalla peluun muodot

8.3 Uusi, armollinen aika ja kaikkien sosiaalinen oikeus vastaanotolle

Luokittelun mukaiset ajanpeluumuotojen suosiotaulukot (frekvenssit, edellä kuvioissa XVI ja XVII) osoittavat, että pajat ovat melko ristiriitaisia, mutta usein myös melko konventionaalisia ajanpeluun kulttuureja. Kristillis-sosiaaliset ja empaattiset ajanpeluun muodot (uusi, toinen tai katumuksessa palaava mahdollisuus [72 %] ja kääntyminen, kivuliaan ajan poisto [63 %]) ovat kärjessä, jos mietimme paljon tai erittäin paljon suosiota saaneita muotoja. Yhteiskunnallisen työnjaon ja aikarytmin kannalta radikaalimmat ajanpeluun muodot, ajan rauhoittaminen, vapautuva aika ja ajan hyväksikäyttö jäävät kauas kärjestä. ”Työnjaon ja funktioiden moderni aika” tuleekin jo seuraavana (62 %). Välittäminen, pietas sekä toiminta- ja työkunnon palauttaminen perustelevat (legitimoivat) suosittuja valmennuksen aikapelejä, auttavia aikoja. Niissä voi tunnistaa modernin aikaperustaisen palkkatyön, sairaalan, vankilan ja koulun kuntouttamisen ja sielun kautta rakentuvan vaikuttamistien, itse- ja aikakurin valistusmaiseman (Foucaultin, 1976, mukaan 1800-luvun alusta eteenpäin). ”Ura- ja polkuajan taustoitus” (59 %) kuuluu tähän kuvaan, onhan kyse modernin kansalaisen yksilöllisen uusintamisen välttämättömistä puolista, niistä huolehtimisesta ja parantamisesta.

Nimenomaan henkilövirityksissä (92 %) käytettävä toisen ja kolmannen mahdollisuuden hyödyntäminen on sosiaalisesti joustavaa ja armeliasta. Oikea hetki ei mennytkään vielä – se hetki, joka tuli, valui tyhjiin... saattoi olla oikeassa, mutta väärällä hetkellä. Ja se perustuu ajatukseen, ettei aika aina ole otollinen, se voi olla sananmukaisesti ”väärä”. Kairos-ajalla voidaan pelata ja sillä voidaan spekuloida. Sillä voidaan pelata asiakkaan kanssa jonkinlaista velvoituspeliä – niin kuin toimitaan

esimerkiksi SE-hankkeessa lainoja palvelun avulla takaisin maksavien asiakkaiden kanssa. Mutta kaiken kaikkiaan yksilöhankkeetkin pyrkivät usein palauttamaan menetetyt pelin tai pelikuvion (urapolun, keskeytetyn koululuokan). Yhtä konservatiivinen ei ole vaihtoehto, jossa toinen tai kolmas vaihtoehto avautuvat uudessa tulevaisuuden alussa ja paikassa, jossa on opittu laadullisesti uutta vanhasta ja menetetyistä ajasta. Toisen mahdollisuuden angloamerikkalainen kielikuva saattaa olla kivettyntä yleispajaretoriikkaa, jonka käyttöä ei enää mietitä, eikä sillä niinkään viitata *Cognitive Skills* (CS) -pedagogiaan tai *Case Study* -menetelmiin. Voi olla niinkin, että se viestii uuden pöydän, vaihtoehtoisen tilan tai toisen elämän mahdollisuudesta, joka antaa sille radikaalimman tulevaisuushorisontin.

”Kivuliaan ajan poisto” on myös samankaltainen metafora, jota käytetään usein henkilövalmennustilanteissa (72 %). Oikea ja välttämätön valmennushetki on tällöin käsillä. Länsi-Euroopassa koko sosiaali- ja muutakin politiikkaa kuvasteleva sosiaalisten oikeuksien -puhetapa lähtee siitä, ettei kenellekään kuulu sosiaalinen tai mielenterveydellinen kärsimys. Kärsimystä ei haluta sosiaalisen politiikan tai työn piirissä nähdä perusteltuna sanktiona. Samalla vältetään liian suurten sanktioiden uhkaa. Länsieurooppalaisessa sosiaalipolitiikassa on viime vuosina tukeuduttu vahvasti sosiaalinen oikeus -argumentaatioon ja perusoikeuslainsäädäntöön (esim. päivähoitokeskustelu, toimeentulotuen universaalit). Se jopa korvaa lain määrittelemällä sosiaalityöllä poliittista ja muutoksenalaista parlamentaarista keskustelua. Sosiaalisella välittämisen kielellä – pienten ihmisten oikeuksien mukaisella politiikalla – voidaan päättäjätkin suostutella päätökseen vetää ja maksaa kärsivä valmennettava mukaan pajan aikatauluihin. Suomessa pienen ihmisen liian suuresta kärsimyksestä puhuminen on aina ollut esillä retorisena vakuuttamisena.

Työnjaon ja työn tekemisen palauttaminen elämän normaalitilaksi lähteekin aika tiukasta, mutta loogisesta ajattelu- ja puhutavasta, jonka mukaan työ on elämän agenda ja tekeminen ja puuhastelu voivat muokkaantua siksi itsekseen, työksi. Tapa tulla tekemisen kautta töihin on siis vaihtoehtoinen. Ja vaikka monet SE-hankkeen tekstit eivät sitä suoraan ilmaise, työmaailman agenda voidaan saavuttaa monilla muillakin konsteilla kuin tekemisellä työhön -opeilla. Tämä erilaisten keinojen rinnakkaisuuskin viittaa siihen, että sosiaalisilla pajoilla ollaan tietoisesti välityömarkkinoilla ja luodaan vaihtoehtoja kahdeksan tunnin palkkatyöstandardeille – jatkuvia sosiaalisia työ- ja koulutusmarkkinoita standardiagendan rinnalle.

8.4 Time is money -globaalikaavan rauhoittaminen

Välityömarkkinat vaativat sosiaalisesti rytmityt ja saattavat, vaihtoehtoiset aikataulut. Työn mallista puhuminen liittyy myös itse työn mallin ja elämänstatuksen muokkaamiseen. Sosiaalisen työllistämisen puhutapa vaatii usein ensimmäiseksi sillan veronmaksaja- ja tulostavuuksiansalaisten suuntaan. Puheyhteys aktiivikansalaisten kanssa takaa sosiaalisen työllistämisen legitimitetin – ja tässä työn luterilainen eetos ja agenda ovat välttämättömiä. Valmentajat puhuvatkin yksilöllisestä, sovitellusta ja sosiaalisesti mahdollisesta työajasta. Ja usein valmentautujatkin kiittävät ja pätevät työaikataulujen pitämisellä. Työllä ja oikean työn valmistumisaikataululla on virtuaalikapitalismissa myös uudenlainen konnotaationsa, mikä löytyy SE-toimijoiltakin. Tukevasti kahdella jalalla pajan lattialla seisoville työvalmentajille sillä on oma ehta työn suorittamisen vaiheiden ja näkyvien lopputulosten merkitykset. Ne ovat uniikkeja ja saavutettavissa vain itse-tekemällä, työn tapaan toimimalla. Näin voidaan osoittaa suoritteita ja työn tuloksia toisaalta epäkäytännöllisiä lyyramaistereiden koulusuoritusaikatauluja vastaan ja toisaalta välttämätöntä työnsuorittamisaikaa ja tuottavaa työtä halveeraavaa virtuaalikapitalismia kohtaan. Rehellinen työ, sen populismilta haiskahtavat metaforat ja sen tuotos käyvät Suomessakin mallista vähän kaikelle, politiikasta taiteeseen!

Myös ”ura- ja polkuajan taustoittamisessa” valmentaja ja valmennettava sekä yllättävän usein myös yhteisöprojekti (48 %) pääsevät ongelmallisen kontekstin kimppuun: sosiaalinen tausta ja työ(valmennukse)n infrastruktuuri eivät ole kunnossa, omaa ja sosiaalipoliittista kuntoa ja reunaresursseja

on luotava ja vaalittava. SE-ryhmissä taotaan useimmiten jonkinlaista etenemisaikataulun estettä tai kynnystä (luokalla etenemisen aikataulua, valmiuksien keräämisen intensiivisyyttä, aikakuria tai modernin aikakauden keynesiläistä aikasuhdannetaloutta). Abstrakti ajatus uran ja polun jatkuvuudesta ja aikataulusta on modernin yhteiskunnan imperatiivi, ja sen tukeminen, kontekstin henkinen ja aineellinen muokkaaminen ovat uutta, yhteiskunnan yksilöllistä trimmiä, hallittavuutta, ennakointia ja vastuuta. Jokaiselle ”oman onnensa sepälle” kuuluu oman ainutkertaisen tien ja aikataulun tuki. Ne ovat aikamme hyväksytyjä ihmeitä henkilötarinoiden osana. Portfoliot ovat henkilökohtaisia tarinoita ajassa, jolloin onnekas yksilö voi ihmeellisesti vastata omalla riskimuutoksella systeemin haasteisiin ja imperatiiveihin. Myös pajalla ollaan yksilöpolulla. Ajalla pelaaminen, yhteiset ja yhtenäiset aikataulut ovat valloittamassa myös pajojen yksilöitä – yhteiskunnan tulosaikatauluissa on oltava oman kellon mukaisesti mukana, koulun ja työn ulkopuoliseen joutoaikaan ei saa jäädä. Kellon vankila (tehdas) ja kollektiivinen kellokortti ovat kehittymättömämpiä aikatauluja kuin sisäiset, henkilökohtaiset opinto- ja valmentautumisaikataulut.

”Ajan rauhoittaminen, rikkominen tai venyttäminen”(57 %) on pajan poikkeuksellisten välityömarkkinoiden ja välivalmentajien mahdollistama aikatalouden muoto. Se lyö usein ainakin väliaikaisesti ura-aikaa vasten. Etäisyys palkkatyöhön on tullut jo esille. Kaikki ei palaudu aika on rahaa -käsityksen globaaliin yhtenäistymiseen (Lappiin, Kiinaan ja Afrikkaan). Yhteisöprojekteissakin sovitaan omista sosiaalisen tai vertaisdynamiikan mukaisista ajoista, tehdään ajalle jotain. Radikaalisuus liittyykin tähän: ei tavoitellakaan oikeata markkina-aikaa, missä tulostuokello ottaa aikaa myös julkisella ja kolmannella sektorilla. Pikemminkin puhutaan uudesta laatuajasta, joka saattaa yleisemminkin lyödä markkina-aikaa korville. Aikakautemme sosiologit eivät turhaan puhu siitä, kuinka tulosvastuu ja sen myötä saavutetut tavarat eivät ole tie laatuun, vaan ne on vaihdettava esimerkiksi elämäntapaan, jolloin astutaan stressisen tulosajan tuolle puolen.

Hierarkkinen (systeemien) käskytyaika ja -tehokkuus madaltuvat, rauhoittuvat horisontaaliseksi, sosiaalisen elämän ajaksi ja dialogiksi. Kommunikaatio voi korvata hierarkkista ajan taloutta. Helpottavat ja hullut sosiaaliset ajat korvaavat työnjaon systeemin mukaan ja hallintorationaalisesti suunniteltua ja resursoitua aikaa. Mukaan-luettujen sosiaaliset piirit ja aikataulut luovat omia aikapiirejä, joista muut jäävät pois. Näitä kulttuureja SE-sateenvarjokin vilisee: Kelan kuntoutusaikastandardien ylittäminen ja kiirehtivän kuntoutuksen vaarojen tunnistaminen; sektoriaikataulujen yhdistäminen pyöreän pöydän rauhassa; luovan pajan produktiivisesta maailmasta etenevän sarjakuvapiirtäjän ajan ensisijaisuus tukisaplunoiden teknis-byrokraattisesti sarjoitettuihin aikoihin nähden; virallisen ajan jakaminen pajalta sinne säännöllisin ajoin sosiaalisen kohtaamisen järjestäneille nuorille äideille.

8.5 Oikea kairos-hetki monenkirjavan koplaamisen takana

”Vapauttava ja emansipatorinen aika” (41 %) on puhdasta rauhoitettua aikaa, sitä ei voida laskea ottamalla aikaa yhteiskunnan funktionaalista toiminnasta tai työnjaosta käsin. Sosiaalisen työllistämisen oma olemisen tapa on lähellä. Sosiaalinen malli voi laajeta hallitsevien yhteiskunnallisten arvojen vasta-ajankäyttötapojen suuntaan. Kahdeksan tunnin työpäivää ei kunnioiteta. Tavataan työ- ja kouluajkojen ulkopuolella, liiketerapiassa, luonnossa, vapaa-ajalla, elämän illoissa ja öissä ja kriisitilanteissa. ”Kivan” ajan tavoittelu ja sen kokeminen sosiaalisesti voivat ohittaa yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisen ajan, mutta samalla olla lähtökohta työn sosiaalisille muodoille: yhteistoiminta, vastapalvelut (sosiaalisen työllistämisen sosiaaliset setelit, toimintatuki, vaihtopalvelut, tuotteet) ja kierrätyspajat. Taideterapia, luovan ilmaisun pajat ja ekososiaalisen pedagogian arvot tukeutuvat vahvasti henkilökohtaisiin ilmaisukompetensseihin, joista esteettinen, proosallinen ja dokumentaarinen vaihtoehtokuva yhteiskunnasta nousee. Yhteiskunta ja sen kellon standardit lakkaavat olemasta totta ja yksi – se alkaa riippua valmennettavasta, valmentajan ja valmennettavan yhteistyöstä, teoista.

Ajalla peluun eri muodot osoittavat sosiaalisen työllistämisen poikkeuksellista maailmaa, niiden

kanssa ja niitä koplaamalla voi aikatauluja yhdistellä ja käyttää valmennettavien ja pajan hyväksi (41 %). Sosiaalinen työllistäminen on resursoitu ja perustettu väliaikaisille ratkaisuille ja projekteille, ohjelmavelvoitteille, poikkeuksille, piloteille, kokeiluille, laissa ja asetuksessa mainitsemattomille asioille – joista sitten on muodostunut autonominen osaaminen – sosiaalinen kombinatoriikka – elämäntalouden ja sosiaalisen kuntoutuksen tueksi. Professionaalisimmat säätiöt ja yhdistyksetkin yhdistelevät tukimuotoja, rakentelevat tukimuotojen ja lakiperustaisten velvoitteiden mukaisia aikatauluja, verkottavat toimijoiden yksityisiä kelloja ja voittavat aikaa. Sosiaaliset työllistämisenrenkaat ovat osaltaan olemassa sen vuoksi, että ne ovat luoneet tarkoituksiaan varten aikaa muiden instituutioiden, viranomaisten ja osaamisen sisään, niiden ajankäyttöön. Vaikka väsymys painaa monien sosiaalitoimijoiden aikaa, sitä on jaettu uudelleen. Vielä 1990-luvun alussa tämä verkosto-aika oli työaikana laitonta, suvaitsemattoman tehotonta ja kokeilevaa.

Sosiaalivaltion, vapaaehtoistyön ja projektien katveessa tunnustetaan uusia asiakkuuksia ja vaikeuksia. Näiden nostaminen sosiaalisten (vaikka epävirallistenkin) ohjelmien agendalle on refleksiivistä sosiaalipolitiikkaa, juuri sitä mitä SE-hanke kaiken kaikkiaan tekee: koplaa ja yhdistää toimintatuelle erilaisia tukimuotoja ja osoittaa malleja ja tapoja edetä. Eikä se kysy aina pilkun tarkan normin perään vaan lukee jokaisen lain ja ohjelmayhteiskunnan argumentin ennaltaehkäisystä, harkinnasta, joustavuudesta ja yksilön tuesta vakavasti ja juhlavasti! Tässä voisi luetella lähes koko SE:n asiakasryhmäkirjon: nuorista äideistä epävarmoihin, stressaantuneisiin asevelvollisiin, vippivelkaisista nuorista sakkovankilarangaistuksen varjostamiin, fyysisistä ongelmista ja ylipainosta kärsivistä ”liian hyvin pärjääviin”, mielettömän tukiviidakon väliinputoajiin, paniikkihäiriöisistä harmaan vyöhykkeen oppimisprosesseihin. Nuorten velkojen saneerausliike on ehkä viimeisin epävirallinen ja laillisten konventioiden rajoja kokeileva sosiaalisen työllistämisen tapa kantaa vastuuta nuorista. Harkinnanvarainen toiminta pilottiresursseilla ja -menetelmillä johtavat myös refleksiivisen oikeuden sovittelun kaltaisiin tilanteisiin – oikeuden ja legalismin rajoja koetellaan, niiden rajoja ylitetään. Asiat on saatava sosiaalisen työllistämisen agendalle: se on ensimmäinen poliittinen aikatauluvoitto.

Oikean ajan ja hetken rakentaminen ongelmiin puuttumiselle ja asiakassopimuksen tekemiselle on erityisesti ajan hyväksikäytöstä ja sen epävirallisten keinojen mielikuvituksellisuudesta kiinni. Carpe Diem! -huuto on mahdollista sosiaalisille työllistäjille, SE-soveltaajille.

9. PAJA JA VALMENNUSRINKI TILALLA PELUUN PAIKKANA: HÄIVÄHDYKSIÄ AGORASTA

9.1 Kartan ja luonnollisen paikan problematisointi: karttoja itse piirtävä sukupolvi

Moderni ihminen rakentaa identiteettiään ja ”territoriotaan” kielen avulla. Avaruus, paikka, puoli, alue, territorio, lokus, positio, asema, ympäristö, konteksti ja miljöö ovat kaikki tilan sanoja ja osoittavat, kuinka monitulkintaisesta asiasta on kyse. Puhumattakaan luovan pajan vapaasta ilmaisutilasta – joka muhii sosiaaliviraston luukun takana tai kaukana ammatinvalintapsykologin vastaanottohuoneen byrokraattisesta tilasta.

Elämme myös toistemme silmissä ja siinä tilassa, jossa haluamme tai emme halua tulla nähdyksi. Joissain suhteissa meissä kaikissa on arvovalinnan tekijä tai poliitikko: valitsemme omat paikkamme, tilanteemme ja tilamme, joissa ratkaisemme ja hoidamme elämämme asioita ja ristiriitoja. Kyläyhteisö tai internetin maailmankansalaisuus ovat tilavalintoja, joilla samalla luodaan omaa itseä. Yhteiskunnallisella marginaalilla on omat tapansa suojata omaa epävarmaa identiteettiään. Sivussa oleminen on usein nöyryyden ilmaus. Yritys tulla sieltä ulos on usein yksinkertainen perusta arkiselle pohdinnalle ja turvaidentiteetille – jopa tiukalle fundamentaalille ja autoritaariselle toiminnalle näennäisen yksinkertaisissa tiloissa (uususkonnollisuus, moottoripyöräjengit, rasismi, uusnatsismi, väkivaltainen oikeisto ja vasemmiston *Schein*). Elämän ilmaisujen, dialogien ja politiikan paikat ovat riippuvaisia ihmisen kompetensseista ja virtuoosisista kyvyistä.

Selvää on kuitenkin se, että Agora ja tila ovat paikkoja, joita ei kartoilla ja ilmakuvilla tavoiteta. Naturalistinen maailma ja kartografia tulee problematisoida. Nuoret sukupolvet ovat Suomessakin kyseenalaistaneet alhaalta päin vanhempien, vallassa olevien sukupolvien ajatukset kansallisesta, yhtenäiskulttuurin yhdestä tilasta ja luterilaisesta yksilotteisesta maailmasta. Viime vuosisadan lopulla ihmiset alkoivat ottaa entistä enemmän oikeuksia luoda omia karttojaan, reittejään ja paikkatulkintojaan. Kuten Bauman (1993 ja 1995) toteaa, uudet sukupolvet piirtävät omat karttansa. Nuorisokulttuurit olivat radikaaleja siinä, että ne uudelleen määrittivät luokkahuonetta ja opettajaa, katuja, nuorisotiloja ja valtioita omilla, jopa virtuoosisilla kielillään, graffiteissaan ja symbolisissa kartoissaan. He olivat myös monissa tiloissa ja omissa pajoissa ”toisia”, moraalittomia – tai saivat vanhemmat pakenemaan paniikinomaisesti ja pelonsekaisesti omille alueilleen. On vanhempia ja yhtenäiskulttuurien vaalijoita, jotka eivät osaa tai uskalla olla luovassa työpajassa, jonka arkkitehtuuri, sisustus ja seinäkuvat ovat hajanaisia kuvastoja, anarkkisia sisältöjä. Toisaalta jotkut pajaisännät ja -emännät kertovat nuorista, jotka yllättyvät työpajan epätyöjärjestyksen tiloista ja viihtyvät heti. Myös jotkut valmentajat kertovat hanakasti hetkestä, jolloin nuori asiakas alkaa kokea tilan omakseen, kotiutuu – itsekin osallistuttuaan sen tekemiseen.

Omat tilat, paikat ja erilliset rakennukset ovat myös tapa hallita. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevalle paja on ”tiedä paikkasi – tiedä missä olet!” -tila. Myös käyttäytymisen sisäisen kontrollin ääni kuuluu pajatilojen valtakunnallisessa maailmassa: on itsekin tiedettävä kilpailu- ja verkkopaikkansa. Näin ymmärrettynä pajan omaehtoisuuskin on Foucaultin hengessä ymmärrettyä yksilön itsevaltaa ja saatua vastuuta ilmaista ja tehdä tekoja kohti itsellistä kansalaisuutta, (ohjelmallisesti) itsehallinnallista, muodikasta ”sisäistä yrittäjyyttä”. Sosiaalityön ja -verkostojen ”asiakassopimukset” ovat uudenlainen tapa järjestää yhteisöjä, niiden paikkoja ja sisäistä imperatiivia tietää paikkansa osana työmarkkinoita, täysivaltaista markkinakansalaisuutta.

Toimiva asiakkuushallinto mahdollistaa hallinnan kaukaa, etäisyyden päästä. Näin epävirallisetkin – jopa intiimit – tilat ”kolonisoidaan” Foucaultin teksteistä inspiroituneiden kriitikoiden mielessä. Nämä kriitikot eivät kuitenkaan halua nähdä sitä, miten tällainen hallinta-ajattelu epäonnistuu, on haperoa ja miten siihen sekoittuu asiakasroolien ristiriitoja, omia tahtoja, sosiaalisia ja antisosiaalisia aineksia ja suhderakenteita. Samalla sitä vastaan asettuvat ristiriitaiset ja osin antiautoritaariset pedagogiat, nuorten äärimmäisen heterogeeninen tunnemaailma ja eri tavoin organisoidut reaktiot, niistä seuraavat dialogit ja epätavanomainen oppiminen. Mutta totta kai meidän tulee miettiä realismin nimissä myös sosiaalipedagogian luovaa ja tuottavaa vallankäyttöä sekä tilasuhteita koskevaa mielikuvitusta, miten nuoret tulevat juuri omista tiloissaan, leireillä ja harrastuspaikoissaan kasvatuksen auktoriteetin alaiseksi, sen itsekurin sisäistäneiksi.

9.2 Antavatko kaupunki ja yhteiskunta sijaa uusille tiloille?

Uskon kuitenkin, että useimmat joustavat ja refleksiiviset viranomaisilat (viranomaisenkin liikkuu nykyään), koulut (opettajat ”saattavat” oppilaita eri merkitysmailmoihin sekä avaavat oviaan muille toimijoille) ja ohjelmien mukaiset työpajatilat (tai sen ”etsivät työparit”) eivät jää yhtenäistiloiksi – vaan ne elävät (reititys)suhteessa toisiinsa. Ne ovat useimmiten ristiriitaisia tiloja, niitä määritellään eri näkökulmista, ja vaikka välillä jokin tulkinta niistä onkin ylivertainen, ne jäävät kiistanalaisiksi ja näin poliittisesti avoimiksi tiloiksi. Voi puhua *cuius regio eius religio* -tilaparadigmasta. Nuorisopolitiikan ja vaikean sosiaalisen työllistämisen ja kontaktoinnin tilat ovat usein myös harmaalla alueella tai vyöhykkeellä. Heterogeenisesti ja ”ei-vielä-niin-vakavasti-oirehtivat” nuoret ovat hajanaisen vyöhykkeen lapsia. Välitilan metaforat työpajoista viittaavat usein myös tähän ambivalenssiin.

Joskus liikumme neutraalilla vyöhykkeellä tai demilitarisoidulla alueella. Tuolloin tautiluokituksia ja diagnooseja ei ole vielä tehty tavatuista mutta raadollisista nuorista – (avo)laitos(tila) ei ole vielä saapunut tai täydentynyt paikalle. Nämä tilasuhteet ovat tuttuja katutyölle, liikkuvalla nuorisotyölle ja paja-aktiiveille sekä iltakontakteihin joutuneelle valmentaja-ammattilaiselle. Liikumme lähellä ”vaihtoehtoisia” ja muodinmukaisia ”iltakuppila”-sopimuksia à la Walkers ja nuorten kanssa sovittuja työnjakoa, joissa on omat kirjoitetut tilasääntönsä sekä joukko erityisiä kirjoittamattomia tilakonventioita. Erilaiset puhuttelutavat, symbolien rekisterit, keskustelut ja pukeutumiset ovat mahdollisia, mutta usein myös tilaspesifisti rajoitettuja.

Tällaisissa nuorisokulttuureissa tai refleksiivisen liikkuvan nuorisotyön muodoissa on jouduttu hälventämään, rajaamaan tai sopimaan virallisesti tai puolilaittomasti siitä, että tavalliset kylän tai kaupungin aika–tila-jäsennykset, paineet (Giddens 2002) ja funktiot eivät toimi näissä erityisissä tila–aikataulu-suhteissa. Joskus rajataan perheen, koulun, työn, liikenteen, työnjaon ja kulutuksen funktionaalisuutta ja hurjaa valtaa aika–tila-suhteiden määrittelyssä ja ylläpitämisessä. Vaihtoehtokuppilat tai työpajat ovatkin usein tällaisia poikkeustiloja, sopimuksellisesti rauhoitettuja paikkoja, joissa epäpuhtaalla tavalla poiketaan, yhdistellään yhteiskunnan tehtäviä, järjestystä ja tavoitteita. Yhteiskunnan ja aluehallinnon aika–tila-suhteet eivät ole antaneet anarkkista tai täysin autonomista tilaa, mutta ne ovat höllentäneet vallan kykyjä ja arsenaaleja, auktoriteettia ja joka puolelle tunkeutuvaa funktionaalisuutta.

Ehkä uskotaan, että väliaikainen vapaus antaa aikaa ja kypsyyttä palaamaan funktionaaliseen piiriin. Vapaa-aika käy yleisnimestä funktioita uusintaville ja integroiville tai korvaaville (kompensoiville) tiloille. Turha ja vaarallinen tila taas ei toimi mitenkään suhteessa moderneihin aika–tila-suhteisiin. Jossakin suhteessa rajoittava ja funktionaalinen tila voi joissakin toisissa suhteissa antaa tilaa, voimaa, aikahelpotuksia ja autonomisten merkitysten ja motivaatioiden kenttiä. Väli työmarkkinoiden ”väli” on kiistanalainen mutta monessa suhteessa viehko paikka. Se on jonkinlainen työehdoissa poikkeuksen tekevä työpaikka, jolla on vastustajansa ja puolustajansa. Se on samalla yksi paikka tietää paikkansa – jollei normaalia ihmisarvoa täysin tukevassa työssä, koulussa – niin pelastustilassa, työpajalla, kuitenkin.

9.3 Kansalaistori, teatteri, velattomien yhteisö – aloittaako paja performatiivisen toiminnan?

Paja ja sosiaalisen työllistämisen valmennustilat tulevat tälle kirjavalle kentälle. Paja- ja valmennuskentällä käy kova kuhina pelivaroista – resursseista, tilojen rajoista ja sisällöistä. Suuri yhteiskunnallinen palkansaaja- ja opiskelijakansalaisuuden palauttamisfunktio on niihin ylöskirjattu, mutta silti ne antavat uusia tiloja ja toisinmäärittelyn paikkoja. On pakko tunkeutua muiden instituutioiden alueille, ennakoida niitä ja antaa nuorille tilaa liikuttaa itseään ja löytää itsensä. Paja voikin olla jonkinlainen institutionaalinen epätila, vapaus – jossa mahdollisuus itse liittyä yhteiskuntaan ja sen instituutioihin saa mahdollisuuden. Olemassa olevien yhteiskunnallisten normien kiistanalaistamista tapahtuu pedagogiankin piirissä. Valmentaja ei vain kysy, häneltäkin kysytään, ja aina hän ei osaa vastata tai pysty antamaan oikeata ja tyhjentävää vastausta jättämättä sitä auki. Joskus ainoa oikea vastaaja on kysyvä valmentautuja itse, nykyinen tai tuleva Agoran kansalainen, joka on harkinnut suhteensa toisiin ihmisiin ja osaa pelata aukinaisesti heidän kanssaan.

Pajoilla ei aina ole kyse työstä tai tuotteiden valmistamisesta (Arendt 2002, vrt. Paakkunaisen työpajatutkimus 1995, yhteenveto pajaorientaatioista) vaan yhteiskuntaeettisen kansalaisen toiminnan aloittamisesta – jostakin paikasta ja yhteisesti pohditusta ongelmasta. Arendtin antiikista ponnistavassa filosofiassa kansalaisen toiminnan mahdollisuus nousee työn ja valmistamisen yläpuolelle. Eikä ongelmaa ”suoriteta” pois vaan Agoran kansalaistori ja ihmisenä olemisen pohdinta kasvavat esiin myös pajojen sisältä. Jo työpajanuorten asenne ja arvoselvitys (Paakkunainen 1995) viittasi siihen, että sosiaalinen toiminta nousi tärkeimmäksi nuorten pajaidentiteetin perustaksi. Kouliintuminen tai työn teko oli kenttä Agoran kansalaiselle suoristautua.

Seuraavissa pajojen tilasuhteita erittelevissä luokitteluissa pohditaan sosiologisesti ja valtiopoliittisesti paja- ja valmennustilojen välimuotoja, epävirallisia ja konstruoituja tilaratkaisuja. Viralliset sosiaalisten laitosten kynnykset, sisäänpääsyehdot ja toimintasäännöt täydentyvät valmentajien ja asiakkaiden yhteisillä muokkaustoimilla. Yksilö-, startti- ja työvalmennus täydentyvät epävirallisemmilla toiminnoilla: perheiden kotiovien aukaisuilla, sosiaalisilla ja terapeuttisilla interventioilla sekä öisillä juoksuilla epätoivoisten asiakkaiden perässä. Tilasuhteita rikotaan ja muokataan monissa suunnissa. Pajaryhmä tutustuu ja kysyy tyhmiä seurakunnan kerhossa. Pajanuoret tunnistavat kehonsa voimavarat ja tanssivat toisiin, imaginäärisiin tiloihin. Luovassa ja performatiivisessa tilassa draamaharjoitukset, lavasteiden teko, kuvakäsikirjoitukset, videot ja dokumentit tekevät valmennustilasta teatterin ja kuvauskeskuksen, jonka maailmankuvan osaksi lähifyysiset tilat muokkaantuvat. Toiminta on joskus myös sosiaalisesti ja poliittisesti dramaattista: valmennusrenkaissa nuoret mukaan-luetaan sosiaalisesti merkitykselliseen toimintapiiriin ensimmäistä kertaa heidän elämässään.

Sosiaaliin piireihin, merkitysten jakamisiin ja eläviin paikkoihin pääsee muutenkin kuin koululuokissa ja hierarkioissa etenemisen kautta. Sosiaalisia valmiuksia luetaan nurinpäin ja niillä jaetaan toimintaan oikeutettujen piirejä ja tiloja uusiksi. Usein tämä tapahtuu byrokratiaa ja monenkirjavia portinvartijoita vastaan, lupaa kysymättä. Ajatus matalan kynnyksen tiloista tarkoittaakin nimenomaan nuorille vapaata tilaa tulla ja mennä ilman portinvartijoiden lupia. Näiden portinvartijoiden aseman ja vallan sekä yhteiskunnallisten kustannusten tulkinta olisikin yksi suunta jatkaa SE-projektin inspiroimaa yhteiskunnallista polemiikkaa ja tutkimusta. Työvoimaviranomaisten ja Kelan poissulkema nuori voidaankin voimistaa SE- ja muulla epävirallisen harkinnan legitimiillä tuella pajalle ohjaamaan muita nuoria ja heidän harrastuksiaan. Velanmaksuohjelma voikin alkaa pajalta, markkina- ja yhteiskuntakansalaisuus voi palautua nopeasti ilman valtion leimoja, ”laman-anteeksi-antoja” ja ohjelmajäsennyksiä.

Pajatila voi olla myös tiukka kuritila, ikään kuin armeija tai oppivelvollisuustila, melkein kuin avovankila: ”Toimintatuella toteutettavaa luototusta vastaan hakija sitoutuu osallistumaan työ- ja yksilövalmennukseen, Talous tasapainoon kurssiin ja asumisohjaukseen” (ote toimintatukipäätöksestä). Tässä imperatiivin muotoisessa elämän ”funktionaalisuuden” (tehtäväjaon ja suorituspaikkojen)

palauttamisessa onnistuttiin: asiakasnuori on nyt työvoiman palvelukeskuksen päiväkotiharjoittelussa. Tilat ja merkitykset asettuvat vapaasti ja mielikuvituksella, mutta niiden kaukainen tavoite useimmiten on elämänhallinta ja työagenda. Ja kun työelämän kompetenssit saavutetaan, viriävät uudet kysymykset ja elämäntapavastaukset. Toivottavasti näin käy: valmis elämä osana palkkatyömentaliteettia on tylsää.

9.4 Agoran muodot valmentajaorganisaatioissa

Paja opettaa parhaimmillaan sen, että palkkatyökansalaisuus ei riitä ihmiselle – sosiaalista hetkeen ja tiloihin tarttumista ja ryhtymistä tarvitaan, toiminnan kentät ovat monet:

AGORA/TILA

(ks. aineiston luokittelu, kuviot XVIII ja XIX jäljempänä)

Luova ja performatiivinen tila: Radikaali, aktiivinen, luovan ilmaisun ja tulkinnan tila ja performatiivinen kansalaisuus, vähintään toinen jalka Agoralle.

- Esim. tanssimalla, sarjakuvia piirtämällä, dokumentoimalla, Kelan sääntöjä vastaan niskuroimalla tapahtuvalla luovalla pajaohjaustyöllä tai toimintatuen takaamalla valmennusrahalta maksetulla vippilainan kuittauspaperilla voi tulla pajassa tai pajasta yhteiskuntaan.

Tilan vapauttava kumoaminen, mukaan lukeminen: Muuttuva ja kehittyvä tila, tila dialektiikalle, tilasuhteiden valta- ja järjestyssuhteiden kumoukselliselle mallille. Inklusiivinen (mukaan-lukeva ja muut pois lukeva) tila Beckin mukaan: uudelleen-jaettu tila ja positiiviseksi kääntyvä toiseus, jossa mukana niukkuudesta ja riskistä oppiminen, pajan sosiaalisen tilan siirtyminen ainakin väliaikaisesti keskelle – pois syrjästä. Ylevästi arvokkaiden ja byrokratian autoritaaristen tilojen ja paikkojen sekä niiden käytös- ja ohjaussääntöjen loukkaaminen, haastaminen.

- Esim. SE-terapian taideteosten näyttelyllä voidaan rikkoa arvo- ja auktoriteettihierarkioita ”keskustoissa”, tai luovan pajan teatteri voi olla ensimmäinen mukaan-lukeva toiminnallinen tila monessa emotionaalisesti tai sosiaalisesti loukatulle nuorelle.

Paikkojen avaaminen ja nurinkääntö: Muu tilalla peluu asiakkaan ja pajan toimintamahdollisuuksien ja pelitilan laajentamiseksi: asiakkaan hyväksi määrittely/avaaminen/käyttö, väärin- ja nurinkääntäminen, pienet ironian paikat. Ironinen ja muu distanssi oman arvokkuuden ja positiivisen toiseuden edellyttämän moniarvoisuuden kokemisen ehtona.

- Esim. pajatoiminnan yleishyödyllisyyden, oppisopimussisältöjen, palkkatuen, harjoittelun, työelämään tutustumisen, työmarkkinatuen, työkokeilun, siltavalmennuspalvelujen uudelleen-määrittely, täydentäminen, tila-kombinatoriikka ja asiakkaan jatkuvan tukitilan ja -resurssin turvaaminen korkeampia päämääriä varten tai pajatilan monikäyttö useiden toimijoiden areenana, yhteiskuntavetoomukset pajatilan (säilyttämisen ja kehittämisen) nimissä. Pajat voivat julkisuudessa nousta esiin ironisesti: sivuun lakaistut nuoret yllättävät ilmaisukompetensseillaan; työvoima-aktiivointi tuottaakin aktiiveja, jotka ilmaisevat ja nostavat julkisuuteen epäreiluja ja eriarvoisia jakoja ja suhteita lähiyhteiskunnassa.

Oman tilan tai sen mahdollisuuden palauttaminen: Tilan kääntäminen/paluu, toinen ja kolmas mahdollisuus, velanmaksu/kulutusmarkkinat.

- Esim. toisen mahdollisuuden avoimet ja matalat (sisäänmarssi)tilat tai nuoren paluu markkina- ja kuluttajakansalaiseksi City-Markettiin ja sosiaalisiin tiloihin.

Instituutioiden välinen tai suhdetila: Relationaalinen tai yhteistyövarainen välitila tai erillisiä sektori-, ammattilais- ja hallintoasemia rikkova verkostoitumisen tila. Linkitys koulun ja työn, kirjan ja tekemisen väliin tai välityömarkkinoille liittyy tähän tilaan tai risteyspaikkaan. Institutionaalisesti paikannettujen nuorten kypsyminen vaiheiden (koulu ja opintolaina, asevelvollisuus, työharjoittelu, äitiys, itsenäinen asuminen, parisuhde, kuluttajuus) väli- tai kriisitilat. Välitiloissa, harmaan vyöhykkeen siirtymäriittien ja ohjauksen pettäessä ja instituutioiden siirtymävaiheiden kriiseissä nousee viranomaistahojen epävarmuus. Ne ovatkin policy-toimenpiteiden ja vastuullisen politikoinnin paikkoja. Normeja ei ole, kukaan ei oikein tiedä, miten vastuullinen katse otetaan tai toimet rahoitetaan – kenen mukana menevät rahat? Riskiyhteiskunnassa hallinnossakin tuulee, legalistisia tai muita yleisnormeja ei ole tiukasti olemassa: sosiaalisen työllistämisen teoista alkaa muokkaantua räätälöinnin paikkoja, joissa räätäli ja asiakas yhdessä määrittelevät kontekstin (tilan, jossa räätälöintituote saa elämän, tyylin ja merkityksen).

- Esim. SE-hankkeen piirissä on paljon instituutioiden väliin jääviä tai koulunsa keskeyttäneitä nuoria ja nuoria aikuisia. Tai sitten ollaan väärässä iässä koulu- tai työhaluisia tai liian hyvin eläviä nuoria, joilta evätään aktiiviset oikeudet, diagnoosit, naapurikunnan valmennuspaikat. On myös nuorten ryhmiä, jotka todennäköisesti tarvitsevat pitkään välityömarkkinoiden harkittuja polkuja, sosiaalisen työn ja yrityksen paikkoja. Tällöin välityömarkkinat voivat muokkaantua myös epävarmuudella pelaavasta tilasta institutionaalisempaan kompromissitilaan, palkkatyönormien konventioita uudelleen määritteleväksi paikaksi.

Riskitila: Raja, kriisi, riski, stressi- tai ongelmasauma, siirtymägäppi, railo, ristiriita ja neuvottomuus eivät ole pelkästään toivottomuutta ilmaisevia termejä. Niillä voi myös kuvata tilannetta, jossa valmentaja, haistaja tai etsivä työpari yhdessä nuoren kanssa löytävät ratkaisun epävarmuuteen. Kriisi on aina vaihtoehdoisen tai poliittisen oppimisen otollinen kairos-tilanne, aloitustila tulevaisuutta koskeville valinnoille ja omavastuille. Kairos ja Agora elävät tässä rinnakkain.

- Esim. SE-hankkeen raporteissa moni nuori tarinoi vakavasti ja kiitollisena siitä, kuinka riskitilanteessa oli pakko ryhtyä, aloittaa, valita, muuttaa ja kävellä työpajalle tai valmentajan luokse... muuten koko tulevaisuus olisi vaarantunut tai lähiaikoina monet oivalliset ”kairos-chanssit” valuneet ohi! Joskus sosiaalisen työllistämisen rauhoitetuissa tiloissa nuori saa viimeinkin mahdollisuuden osoittaa sitkeyttä ja itsekuria. Kouluissa tai aiemmissa työpaikoissa aikaa ja tilaa tälle ei ole ollut.

Yksilöllinen, intiimi tila: (Intiimi) henkilökohtainen suvereenius, hallinta ei ole ”kondiksessa” – persoonan integriteetti on häiriintynyt. Omasta suvereenista tilasta ja identiteetistä ei voi enää yksin pitää huolta: tilalle tulevat terapian riippuvuussuhteet ja todennäköinen parantumisen sekä jollain aikataululla vapautuminen näistä ei-omassa-hallinnassa-olevista-tiloista, auktoritatiivisista opettaja- ja hoitajasuhteista ja (avo)laitoksista. Valmennuspiireissä opittu omista rajoista ja toimintamuodoista: sosiaalisesti terapeuttinen toiminta ryhmissä, yksilöllisesti hoitava terapia ja sen ohjauspäätökset lähiammattilaisten kontakteissa tai (henkilö)verkostoissa. Sosiaalisessa lähipiirissä valmentaja voi auttaa ja sovitella, antaa tilaa persoonalle kasvaa sotkeutumatta liiaksi intimitettiin tai henkilökohtaisiin ratkaisuihin. Tämä ei ole ristiriidassa tarkkavaistoisen, asiakkaiden muutoksiin kannustamisen ja sosiaalisia verkostoja muokkaaviin/muuttaviin toimiin yllyttämisen kanssa.

- Esim. SE-projekteissa on kehitetty liikunta-, taide- ja ekososiaalisen terapian muotoja. Samalla on luotu myös matalan kynnyksen pajojen palveluja täydentäviä (avo)terapiapalveluita. Valmentajat toimivat monesti nuorten epävirallisina suojelijoina, turvallisten asuinpaikkojen ja seutujen kartoittajina (hyväksikäyttävät vanhemmat, lainan ottajat ja narsistiset äidit ja poikaystävä vaaran aiheuttajina). Muutamissa SE-tapauksissa voi myös tutkija empaattisesti kokea tilanteen, jossa nuori asiakas on ohjatussa sosiaalisessa piirissä ja keskusteluissa oppinut elämänmerkityksiä ja tilamuotoja, mikä on puolestaan johtanut kohtuuttomien sukulais- ja seurustelusuhteiden purkamiseen tai muuttamiseen.

Kevyt yhteisöllisyys, kansalaisuuden agora: Pajoilla on (kevyen) yhteisöllinen merkitys, ja siellä on parhaimmillaan luotu sosiaalinen ja poliittinen kansalaisvapausalue ja -treeni. Kyse ei ole vain yhteisön varaan heittäytymisestä, siihen turvautumisesta ja ryhmätoiminnan tuottamasta elämisen rauhasta sekä ryhmätoimintaterapiasta. Moderni elämänhallinta ja -politiikka vaativat meitä itse arvottamaan maailmaa, jopa sen koulutus- ja työelämävalintoja. Itselliset ja uniikit portfoliot puhuvat. Yksilöllisen pakkovalinnan yhteiskunnassa yksilöllisistä kompetensseista ja ilmaisuvoimasta on muodostunut uudella tavalla yhteisöllisyyden ehto. Töissä ja työpajallakin olemme vastuusta toisistamme, luonnosta ja omista perheistämme. Ihminen on kokonaisuus: työelämäkansalaisuus vaatii markkina- ja yhteiskuntakansalaisuuden pohdintaa ja muokkaamista ja päinvastoin. Identiteetti ja loukatun, integriteetiltään häirityn persoonallisuuden eheytyminen ovat synteesin paikkoja sosiaalisen toiminnan ketjussa. Identiteetti voi olla joskus myös kepeästi kehittyvä piste hienovaraisten yksilöohjauksellisten, ryhmätoiminnallisten ja sosiaalisesti ohjaavien pedagogioiden ketjuissa. Ohjaus ei ole vain tasavertainen tai symmetrinen dialogi vaan yhteiskunnan sopimuksellisuuden, imperatiivien ja ”You must” -vaatimussisältöjen lähiyhteisöllistä kohtaamista ja omakohtaista avaamista.

- Monet SE-projektit luovat yhteiskunnassa ja pajakulttuurissa vallitsevia totuuksia kyseenalaistavia toimintamuotoja, maamerkkejä laajemmille yleisöille, kompetensseja asiakkaiden yhteiskunnallis-kulttuuriselle osallistumiselle tai yhteisiä vetoomuksia pajan toiminnan jatkamiseksi tai mediapajan resurssien takaamiseksi. Nousu Agoralle – kansalaiskompetenssit – pitää olla mielessä. Se on elämänhallinnan erottamaton säie – yksilöllisessäkin yhteiskunnassa emme ole yksin. Elämän eheyttäminen päinvastoin vaatii myös uudenlaista suhdetta yhteiskuntaan ja sen suhteen ilmaisemiseen.

Perhe- ja muu yhteisöllinen tila: Perhe- ja auktoriteettiyhteisöllisten elementtien palauttaminen, uudistaminen, korvaaminen tai rehabilitaatio täydentää kansalaisuusverkostoja. Omien kadonneiden tai vajavaisten isien tai omien isyyksien tai äitiyksien vastuullisuuksien tuki, uusvanhempi- ja uusperhesuhteet ja isossa mittakaavassa rehabilitaatio tulevat pohdituksi välttämättöminä sosiaalisina elementteinä. Uudet sosiaaliset perusyhteisöt pajalla ja pajan vetäjien edustamat turvaidentiteetit ovat tässä erityisen haasteellinen asia pajatoimijoille ja (itse)määrittelyn muuttuva mahdollisuus nuorille.

- Valmennusrenkaissa joudutaan palaamaan nuorten itsenäisyyttä määrittäviin kasvatusta ja kotioloihin, asumisen itsenäisyyteen. Itsellistyminen nousee toiseen potenssiin, kun valmennettava itse joutuu ottamaan kasvatusvastuuta. Sukupolvien mittainen kasvatuksen auktoriteetti saattaa olla monilta kadoksissa, aikuisuuden rehabilitaatio on tuskallisen työn takana ja henkilöihin liittyvät riippuvuudet (yliminä, addiktiot, murrosikäisinä alkaneet seurustelusuhteet, päihdeyhteisöt) ovat suljettuja ja sisältävät oman, jatkuvasti oireilevan ”pahan” ilman sen tunnistamista, kehittämistä tai korvaamista. Valmentaja voi joskus olla isompi ja merkittävämpi malli kuin oma suku – vastuu näistä samastumisilmiöistä on pajoilla tunnistettu.

Miksattu tila (identiteetti): Jollakin tavoin hybridi/miksattu/mutantti/uudelleen identifioitu arvo-, kompetenssi- tai koulutussisältö on entistä useimmin pajavalmennuksen tavoitteena. Radikaali pakko toimia globaalissa, satojen kulttuurien maailmassa tai Mamu-valmennuskeskuksessa pakottaa toimijoita yhdistelemään, usein jopa humanistisen esteettisesti luomaan, ihmisoikeuksien ja kulttuuristen kokemusten mukaisia kasvatusta ja terapiaperustoja. Näin suomalainen ja maahanmuuttajan taustakokemus sekä arvot sekoittuvat ja yhdistyvät. Kylmä integraatio ei ole enää mahdollista, mutta toimivien, kansallisesti epäpuhtaiden ajattelutapojen ja koulutusasenteiden luonti näyttää olevan kallista, hidasta ja vaikeata. Molempien – suomalaisten sosiaalisten valmentajien ja kulttuurisesti uusien tai tänne tulleiden nuorten asiakkaiden – puhtaat identiteetit eivät ole enää työkaluja monikulttuurisessa työssä: miksattut askeleet merkitsevät uusia työmuotoja, myös räätälien uskottomuutta puhtaille muodoille ja tyyleille sekä ismeille.

- SE-toimintatuella mahdollistetut maahanmuuttajahankkeet ovat uuden aallon yrityksiä luoda toimivia terapia- ja koulutussisältöjä monikulttuurisiin tarpeisiin.

Korvaamaton/uniikki paikka: Valmentaja, haistaja ja nuori yhdessä rakentavat tietoisesti paikan, joka ei muutoin olisi mahdollinen. Uniikit, räätälöivät paikat ja näytöt näistä ovat jo osa valmentajan portfolioa.

- Esim. Se-raportoinneissa on kymmeniä nuoria ääniä, jotka toistavat ja todentavat tätä. Toisaalta useat hankkeet – joko tietoisesti tai yleiseen räätälöintiretoriikkaan tukeutuen – itkettävät juuri tällä ainutlaatuisella sijalla toimintaraporttien lukijaa. Voi puhua toisen asteen identiteettipääomasta, yksilöllisen yhteiskunnan korvaamattomasta sosiaalisesta räätälöintitaidosta – mikä vaatii näyttötyönsä.

Funktionaalisen tilan kehittäminen: Tila–aika–funktionaalisuuden ja järjestyksen tiukahko palauttaminen on kirjoitettu esiin moniin raportteihin tai niiden implisiittisiin (esi)sopimuksiin. Modernin yhteiskunnan toiminnallinen järjestys on useimmiten SE-hankkeissakin mukana, vaikka niillä on monia autonomiasiakin toimintasisältöjä tai tavoitteenasetteluja. Rauhan palauttaminen kylälle tai kaupunginosaan, asumisen järjestyksen ja vuokranmaksuohjelmien takaaminen. Instituution auttaminen sen yhteiskunnallisessa funktiossa. Koululaisen palauttaminen suorittamaan hänelle kuuluvaa yhteiskunnallista tehtävää – vangin saattaminen kunnollisesti siviiliin.

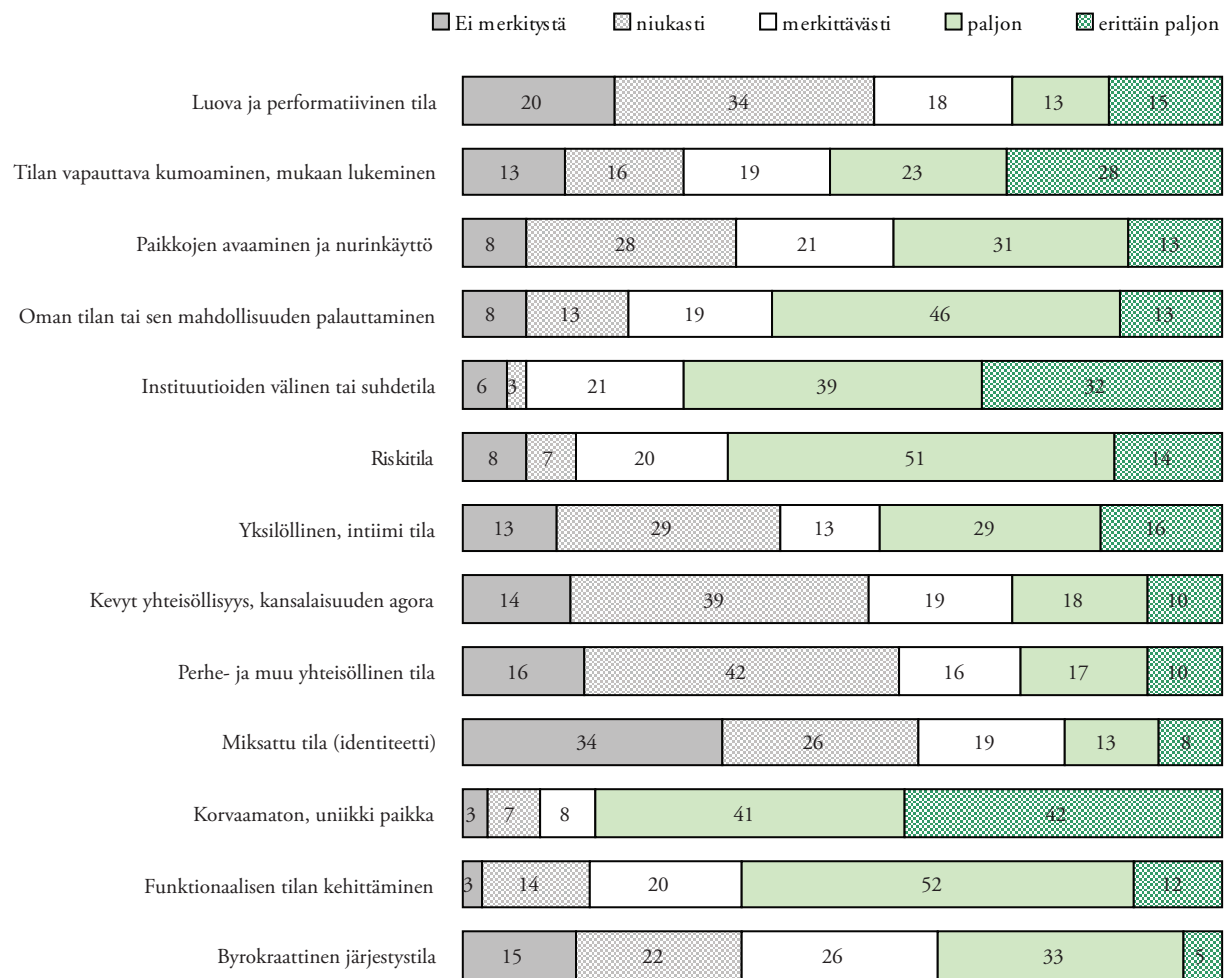
- Esim. viime kädessä SE-hankkeellakin on funktionaalinen paikkansa, joka on kirjattu ylös sen normaaliagendoja koskeviin tavoitteisiin, esim. vangin siviiliin saattaminen krimin kanssa, jolloin SE-hanke toimii virallisen hallinto-organisaation paikantavana toimijana ja auttaa myös kontrollia.

Byrokraattinen järjestystila: Funktionaalinen palautusprosessi kohti talouskansalaisuutta, työ- ja koulutusyhteiskuntajäsenyyksiä: olemassa olevien normien ja instituutioiden mukaan toteutuva meritokraattinen järjestys, mitä valmennus usein ainakin joiltakin julkilausutuilta osiltaan suoraan palvelee.

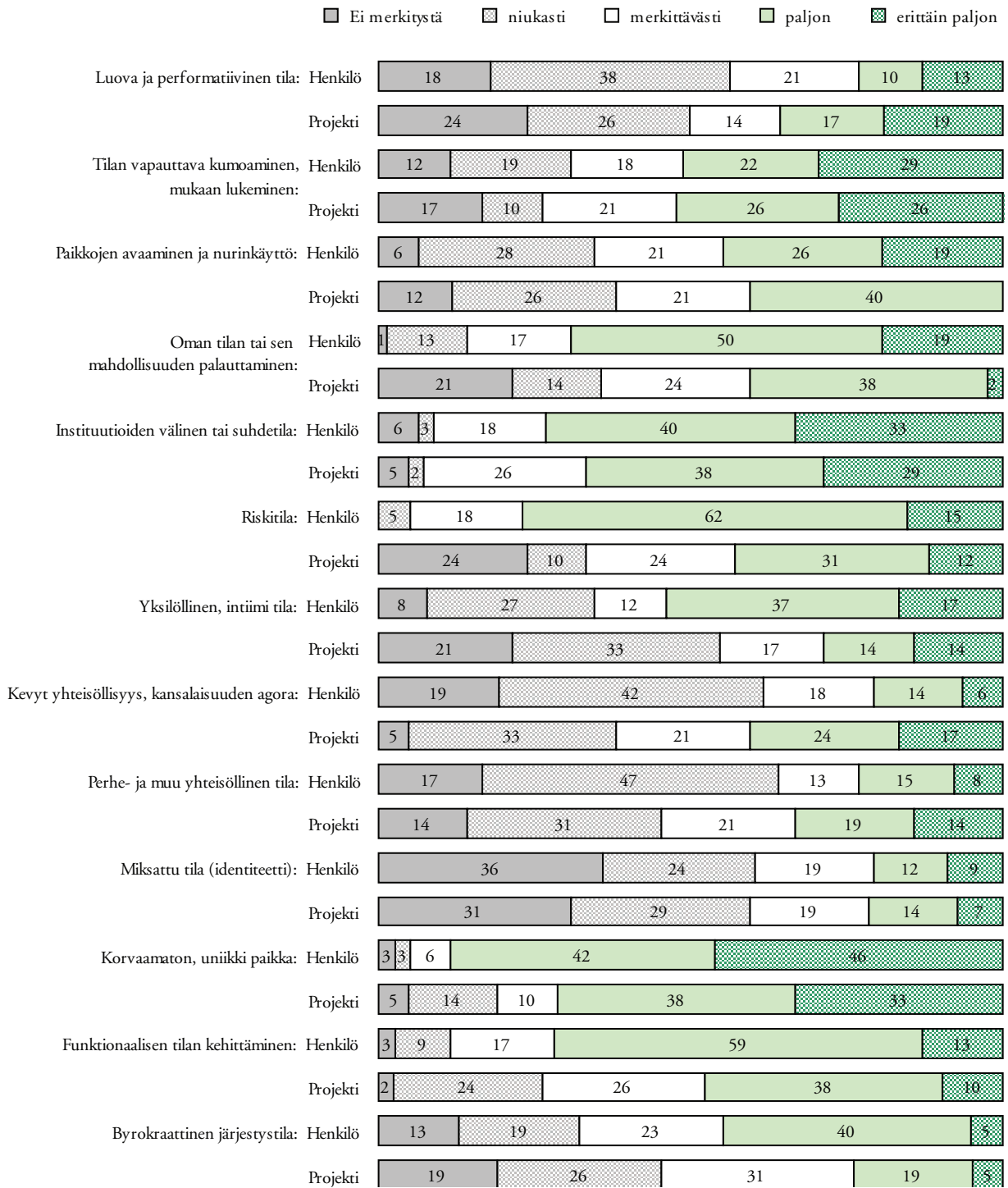
- Esim. jopa ostopalvelusopimuksissaan yhdistykset ja säätiöt sekä pienimuotoisemmat pajat tehokkaasti täyttävät oppivelvollisuus- ja koululakien normeja.

Seuraavat kuviot (XVIII–XIX) luokittelevat SE-projektihakemuksia ja -raportointeja tilalla peluun muotojen mukaisesti:

KUVIO XVIII. SE-hankkeiden tilalla peluun muodot

KUVIO XIX. SE-henkilö- ja projektihankkeiden tilalla peluun muodot

9.5 Riskisen elämän jälkeen löytyy uniikki välitila

Ajanpeluun tavoissa (aineistonluokittelu, ks. edellä kuviot XVI ja XVII) pajan tarjoama toisen ja kolmannen elämänmuutoksen harvinainen mahdollisuus nuorelle nousi keskeisimmäksi. Myös tilalla peluussa valmennuspaikan ”korvaamattomuus, uniikkisuus paikkana” (83 %:lle merkitsee paljon tai erittäin paljon) on keskeisin tilakokemus SE-hankkeen pajasta. Pajasta muokkaantuu eettis-sosiaalisen vastuun kantajien puristama ja räätälöimä paikka, missä edellä esitettyjä kombinoinnin ja ajanpeluun muotoja on käytetty hyväksi. Räätäli käyttää sitä, mitä kaapissa ja työpöydällä on sekä taikoo loput – SE-hankkeessa hän unohtaa myös lain muodolliset sosiaaliset oikeudet, universaalisuusehdot ja (kattavuus) rajat. Myös vahvasti, viidenneksi, luokittelussa sijoittunut tilakuva sosiaalisesta työllistämisestä ”oman tilan tai sen mahdollisuuden palauttamisena” (59 %) on tietenkin lähisukulainen toisen ja kolmannen ajan mahdollisuudelle. Se kuitenkin sitoo pajan mielikuvan enemmän tilaan ja tolaan, joka valmennettavalla oli joskus. Nämä molemmat sosiaalisia valmennuspalveluita luonnehtivat tilakielikuvat sopivat erityisen hyvin SE-hankkeen henkilöprojekteihin. Toinen mahdollisuus ja korvaamattomuus ovat yksilön suusta kuultavia sanoja ja potentiaaleja.

Toiselle sijalle tilaa koskevien metaforien listalle nousee ”instituutioiden välinen tai suhdetila” (71 %). Tämä korostaa sitä, miten valmentajat ja paja-aktiivit joutuvat ja pääsevät pelaamaan taattujen instituutiotilojen välissä ikään kuin suhteiden kautta, ei niinkään omin taatuin normatiivisin resurssein ja muodollisesti sofistikoituneiden tilojen avulla. Epävarma välitila antaa politiikalle ja kombinoinnin pelille tilaa – tavallaan pakkomahdollisuuden. Tätä ei aina siedetä. Paja- ja valmennustoiminnan historia Suomessa onkin sosiaalisten työllistäjien oman virallistamisen, institutionaalistamisen ja ammattilaistamisen historiaa – mikä kamppailu on ristiriitaista ja kesken.

Välityömarkkinat on nyt termi, jolle luodaan stabiileja sosiaalisia oikeuksia ja palveluja. Markkinoistuvat ammattilaissäätiöt ovat tulleet yhteisöllisten ja nyrkkipajojen rinnalle. Sosiaalisen työllistämisen uusista, edellä pohdituista työllistämismormeista nuorten pajat jäävät erityisinstanssina pois; nuorisolaissa ja opetushallinnossa niillä on selkeä ja erityistukien saattelama asema. SE-projektihakemusten piirissä projektit identifioidaan melko harvoin suoraan sektoreiden tai työllistämistapojen väliin tai niiden suhteilla pelaamiseen. Sofistikoituneilla ja harkituilla projekteilla uskotaan olevan turvattu instituutiopaikka pajakulttuurin etuvartiossa. Välityömarkkinoiden käsite tai sosiaalinen oikeus eivät ole vakiintunut tapa puhua asioista ja kantaa vastuuta. Ehkä meillä ei vielääkään arvosteta tarpeeksi refleksiivisten partnerisuhteiden luomista, vaikka niillä on dynaaminen sosiaalis-valmennuksellinen ynnä poliittinen merkityksensä. Menetelmät ja miksatut partnerisuhteet ovat sekä taloudellisesti että poliittisesti tehokkaita ratkaisuja.

Erityisesti henkilöprojekteissa selkeästi identifioitu ”riskitila” (65 %) korostaa tätä samaa epävarmuutta, kontingenssia – joka voidaan käyttää kasvamiseen, oppia riskistä. Edelliset ”uniikkisuus” ja ”väliinjäämisen tai välissä operoimisen” tilamääreet taustoittavat riskitilakokemusta – liikutaan komeasti uniikkien käsivarsien ja räätäleiden maailmassa, jotka haistavat SE:n hengessä ”gäppejä”, aukkoja ja kriisejä. Asiakassensitiivisyys tarkoittaa uniikkia asiakkuutta ja tämän löytämistä epävarmoista, neuvottomista tilanteista. Tällainen lataus tutkimuksen tasolla – kaiken sosiaalisen työllistämisen foorumeiden vankan institutionaalistumisen ja koulu-/työelämäpalvelujen refleksiivisyyden kasvun jälkeenkin – merkitsee myös sitä, että modernissa maailmassa tarvitaan aina normatiivisen ja institutionaalisen toiminnan lisäksi tulkkeja ja räätäleitä, jotka tunnistavat uniikkeja hätiä ja väliin putoavia yksilöitä ja ryhmiä. Yhteiskunnan rakenne- ja kulttuurimuutoksissa huono-osaisuuden luonne ja käsitteet muuttuvat alati. Valmentajien toinen tieto on tässä keskeinen neuvotteluvara sekä muiden instituutioiden että asiakkaiden suuntaan. Matalan kynnyksen pajat voisivat olla taattu ja epäinstituution kaltainen kansalaisyhteiskuntaan työntyvä sillanpääasema, jossa voisi turvassa neuvotella ja jatkaa matkaa muihin suuntiin. Epäinstituutiomainen asema merkitsisi siis avointa tilaa, jossa toimitaan refleksiivisesti ja kääntäen: se on tässä mielessä uusinstitutionaalinen ja pysyvä refleksiivinen toimintamuoto, eikä toimintojen fyysisiin arkkitehtuureihin ja standardeihin enää palata kuin jonkin

tutun ja turvallisen symboliikan mielessä.

”Funktionaalisen tilan kehittäminen” (64 %) on tapa ilmaista valmentamisen yhteiskunnallinen vastuu ja puhutella veronmaksaja- ja tulostavuuksalaisia. On helppo nähdä, että tämä ajatus yhteiskunnallisesta tasapainosta sekä aika–tila-vastuullisuudesta elähdyttää SE-hankeprojekteja ratkaisevasti enemmän kuin tiukan normatiivinen ajatus ”byrokraattisesta ja järjestystilasta” (38 %). Tasapainoa ja legitiimiä järjestystä haetaan enemmän kansalaisyhteiskunnan mobilisaation kautta kuin legalistisen valtion tai kuntahallinnon kautta. Tämä on modernia: järjestysdiskurssissakin paja ja valmennusrengas löytävät itsensä pikemminkin yhteiskuntarakenteiden kehittämistä vastuullisten kansalaisjärjestöjen kumppanina kuin staattisen hallinnon tahdon toteuttajana. On tietenkin olemassa myös refleksiivisiä, kumppanuuksia etsiviä ja tuulisen vastuun ottavia viranomaisia.

9.6 Nurinkäännetty, vapautettu vai mukaan-luettu tilan piiri?

Tapaa ymmärtää paja ja valmennus hallinnon ja yhteiskuntafunktioiden kautta on hankala mieltää asiakassensitiiviseksi. Pikemminkin tällöin pajapuhe ja -tekstit on tarkoitettu yhteiskunnallisten kustannusten laskijoille (SYTA, VM tai pajojen tehokkuudesta väliin innostunut Valtiontalouden tarkastusvirasto). Järjestystä korostava ajatus lähenee musta-valkoista legalistista poliisia, mutta tässä ajatuksessa kuitenkin työllä ja työnomaisella itsekurillisuudella sekä tämän sisältämällä vapautuksella hygienisoidaan yhteiskuntaa. Joskus mieleen tulee myös palkkatyöläisyhteiskunnan 2000-luvun alun väestöpolitiikka, kun tavoitellaan maksutasapainoa toisaalta eläkeläisten, koulua käyvien ja hoivattavien sekä toisaalta aktiivisten veronmaksajien välillä. On jännittävää huomata, että nimenomaan SE-sateenvarjon henkilöprojektit käyttävät teksteissään funktionaalisia ja hallinnollisia termejä: yksilöt halutaan, viime kädessä, pelastaa kuivalle maalle, tavallisten ihmisten ja instituutioiden pariin! Yhteisöprojektioiden kokonaistavoitteissa ei ole kyse näin kokonaisvaltaisista normaaliraiteille palauttamisista.

Sosiaalinen työ- ja silloitusvalmennus onkin monessa suhteessa sosiaalisten oikeuksien laajentamisen ilmaisu. Pajalaisen ideologiassa ei ole olemassa ”luuserien”, keskeneräisten tai koulupudokkaiden alakategorioita. He haluavat olla vetämässä ja mukaan-lukemassa marginaalia keskemälle, sosiaalisten ryhmien, merkitysten ja kansalaisuuksien piiriin (”tilan vapauttava kumoaminen, mukaan lukeminen”, 51 %). Tähän viestiin sisältyy myös riskiyhteiskunnallinen huoli palkkatyön lopusta, Kiina-ilmiöstä ja merkityksellisestä tekemisestä ja toiminnasta, mikä asettuu perustarpeena olemisen, elämisen ja rakastamisen rinnalle (Allardt 1996) – mahdollisuuksista kansalaisyhteiskunnassa. Stahanovilaista työtä tai työnjaon hierarkiaa kaikki eivät enää tarvitse, vaikka osa pajalaisista onkin karaisevan työsuorituksen tarpeessa ja voi joskus elää ja nousta juuri sen varassa. Kaikille – myös palkkatyötä vierastaville – on oltava omat arvostetut tilansa ja piirinsä. Hierarkkiset tai markkinamerkitykset eivät voi jakaa ihmisiä kasteihin, aktiivisiin ja passiivisiin. Asiakassensitiivinen kunnioitus on tässä avainasemassa. On hienoa, että tämä kategoria saa kannatusta yhtä lailla dynaamisissa henkilö- kuin ryhmäprojekteissakin.

Työvalmennus on yksi tapa jakaa näitä piirejä uusiksi, antaa valmennettavan kerrankin olla keskellä. Radikaalimmin ainakin monimielisyyden ja sarkastisen yhteiskuntakritiikin mielessä tätä toteuttaa ajatus pajasta ”paikkojen avaamisena ja nurinkääntönä” (44 %), mikä on tietenkin mahdollisempaa juuri SE-henkilöprojekteissa. Tällöin sosiaaliset, elämänhallinnalliset, taidolliset sekä tekemällä ja toiminnalla oppimisen muodot ovat monipuolisessa käytössä, ja nuoria asiakkaita voidaan mobilisoida mukaan eri tavoin. Ohjelmaa, projektia ja kunnan tai kolmatta sektoripyörää voidaan vaihtaa parhaimmassa tai pahimmassa tapauksessa ”kuin mustalainen hevosta”. Tähän asenteeseen päädytään erityisen asiakassensitiivisissä toimintamuodoissa, ja niiden vahvojen asiakasprojektien ja -prosessien kombinoitaitajien keskuudessa. Nämä oppimismuodot ja niiden vaihtuvat paikat ja merkitysfoorumit voivat myös joidenkin yksilöiden tasolla kääntyä jossain vaiheessa vahvoiksi työelämäfunktionaalisiksi aktiviteeteiksi. Järjestyksellä on oma kairoksensa, jota se jo odottaa kärsivällisesti.

9.7 Yksilön sisäiset, palautetun yhteisön tai miksatut tilat elävät

Kyse on siis myös siitä, että kukaan ei voi luoda yhtä aikataulua ja paikkaa, josta nousee työlle lämpimäksi sukupolveksi tai nuoreksi. Niitä on vaihdettava, muokattava ja käytettävä asiakkaiden elämänmerkitysten tasolla hyväksi. Nuorten elämänhallintaa voi tukea eri tavoin, ja jonain päivänä kansalais- ja työelämäsuvereenius voikin olla ok. ”Miksattu tila” (21 %) on sukua tälle ”hevosten vaihdolle”: valmennuksessa ei ole kyse vain suomalais-sosiaalisista avainmerkityksistä, harrastuksista tai toimintateemoista, joilla silloitetaan ryhmien välisiä tai ryhmien sisäisiä valmennussuhteita. Kyse on myös Suomen sisällä eriytyneistä sosiaalisista konteksteista ja maahanmuuttajien kulttuureista. Niihin ei ylipäänsä voida suhtautua universaalin koodauksen tai tasa-arvoisen tasapäisyyden asenteella: kyse on miksatuista arvoista ja keinoista, joilla erityisryhmiä voimistetaan ja annetaan niille erityisen paljon huomiota ja resursseja. Ja, mikä haastavinta – mutta välillä myös kiehtovinta: kukaan ei ole vielä keksinyt ”kestäviä” hybridejä arvoja tai mutantin maailman mutantteja menetelmiä. Erilaisuutta ei tule vain sietää: meistä jokainen on globaalin median ja kulttuurivaihtoehtojen keskellä hiukan erikoinen, epäpuhdas, ja meidän kaikkien on opeteltava elämään muiden samanlaisten kanssa.

”Yksilöllinen, intiimi tila” (45 %) viittaa edelleen ainutlaatuisiin tapoihin tarjota psyko-sosiaalisia yksilövalmennuspalveluita, mutta samalla se ilmaisee intiimin elämän ja henkilösuhteiden käsittelyn sekä terapeuttien palveluiden ja professionien tarpeen. Paja voi ainakin hyvin resursoitujen projektien varassa usein nykyisinkin turvata yhteydet henkilökohtaisiin päihde- ja mielenterveyskontakteihin, verkostoihin. Turvaamisen tie on yksilöllinen myös SE-hakemusten piirissä (suosio henkilöprojekteissa). Mutta SE:n artikuloima perusterapian sekä sen erityismuotojen tarve osoittaa, että terveyden oikeusturva ei kaikissa köyhissä ikäryhmissä toimi. Kuten laajasti tiedostetaan, pajoilla on tunnistettu kymmeniä erilaisia nuorten psykososiaalisia oireyhtymiä.

Myös perhesosialisoinnin ongelmat, vanhempien puutteellinen välittäminen, ratkaisemattomat lapsuuden ja nuoruuden ongelmat sekä jälkipuberteettiset häiriöt pulpahtavat esiin pajalla. ”Perhe- ja muu yhteisöllinen tila” (27 %) lataakin valmennus- ja pajaorgaaneille kovan odotuksen perheen, isän ja äidin tai muun korvaavan yhteisökokemuksen suunnalla – itse asiassa – vanhemmuuden rehabilitaatiovisio. Monet yhteisölliset rakennelmat, leirit ja ryhmädynamiikat (myöhään, mutta kuitenkin) korvaavatkin puutteellisia sosiaalisia oppimis- ja palkitsemiskenttiä asiakkaiden elämässä. Tämän uuden yhteisöllisyyden heikohko lataus empiirisessä yhteenvedossa yhdessä SE-toimintojen aiemman arvion kanssa osoittavat, että monilla pajoilla ryhmä- ja vertaistukitoiminta etsii vielä paikkaansa sosiaalisen työllistämisen osana tai pedagogisten prosessien momenttina. Tuota paikkaa ei helposti raivata tehokkaan ja tuotannollisen startti-, työ- ja yksilölähtöisyyden keskellä. SE-yhteisövalmennuksissa on henkilöprojekteja selvemmin yhteisöllisen tilan tavoittelun retoriikkaa, mikä on lupaavaa.

Valmennusrenkaat ja pajat ovat myös oivaltaneet monia erityisterapian muotoja, jotka täydentävät avopalveluina valmennustoimintaa ja päinvastoin; valmennus voi lämmittää terapiasuhdetta. Samalla SE-viritelmä on nostanut esiin lukuisia terapioita ja tarjoivia ryhmätoimintoja, jotka voivat sijoittua pajan sisään tai sen laajennetulle ja ohjatulle agendalle. Mutta mikä on näiden palvelumuotojen kestävä tulevaisuus: miten ne asettuvat lasten ja varsinkin nuorten aikuisten mielenterveyspalveluiden preferensseihin, jonoihin ja resursointiin? Miten kauan luokkahuoneen häiriköpojan ja depressiosta kärsivän tytön tulee odottaa koulumielenterveyspalveluja ja toimivaa hoitoonohjausjärjestelmää? Artikuloivatko pajat nyt terapian resurssien puutteita ja myöhään toteutuvia terapiasuhteita vai onko niistä muodostumassa uudenlaisia portteja joko pajan sisällä tai sitä täydentävissä avosuhteissa harjoitettavaan sensitiiviseen terapiaan?

”Luovan, performatiivisen tilan” (28 %) ja ”kevyen yhteisöllinen, kansalaisuuden Agoran” (28 %) merkittävästi kannatetut tilakuvat valmennusrenkaista tai pajoista osoittavat perättömiksi ne kyyniset arviot, että sosiaalisen valmennuksen ”raukoilta tai masentuneilta” ei nouse kulttuurisia tai yhteiskunnallisia produktioita tai taitoja. Tutkija on huolellisesti katsonut diat ja kuvat taideterapiaryhmän näyttelystä,

kainuulaisen luovan pajan videot ja draamat sekä AX-hankkeen produktiot ja dokumentit: on pakko uskoa, että kulttuurinen ja poliittinen tulkinta, maailman visualisoiminen nousee myös pajoilta. Suhteellisen heikosti resursoituista studioista, teattereista, ilmaisullisista ja esteettisistä työmuodoista ponkaisee taide ja yhteiskuntatulkinta. SE-projektihakemukset jakautuvat sekä ilmaisullisesti köyhiin että aktiivisen onnistuneisiin pajiin (mielikuvituksesta ja resursseista riippuen). Myös kansalaisyhteisölliset tavoitteet on helpompi toteuttaa SE-projektihakemusten piirissä.

Pajat eivät ole eikä niitä kannata pitää eristettyinä kuntoutus- tai kontrollitiloina – kuten jotkut kunnankamreerit ja ”ota-halvimmalla-mistä-saat”-laskijat kuntien ja kuntayhtymien sosiaali- ja terveyspalveluiden tilaustoimistoissa tuntuvat välillä ajattelevan. Pajojen köyhyys tai matalan kynnyksen vähäisyys on tietoinen päätös, monesti osa kuntien rahoitusongelmien hoitoa.

10. HERMEKSEN MERKEILLÄ PELATAAN JA JAETAAN YHTEISKUNNAN LUVALLISIA IDENTITEETTEJÄ

10.1 Toiset merkitykset valtavirtaistamista vastaan

Merkityksellä peluu ja Hermeksen avaintulkintojen tuottaminen pajoilla (ks. johdantokappale) liittyvät pitkälti samoihin kykyihin kuin hiljaisen, toisen tai refleksiivisen tiedon synnyttäminen. Elämänhallintaongelmista kärsivien nuorten parissa toimiva valmennusrinki tai paja elää sidoksissa nuorten ongelmiin ja kykenee parhaimmillaan monien toisen asiantuntijuuden aktiviteettien ja muotojen kautta tehokkaaseen toimintaan. Verkostotoimijoiden, haistajien ja valmentajien panos liittyykin juuri toiseen tai refleksiiviseen tietoon, asiakkaiden ongelmien dialogiseen kohtaamiseen – hallinnon ja kansalaisen kokemusta välittävän tiedon ja merkitysten luovaan tuottamiseen. Toiminnassa kontrolli jää sivummalle, ja toimijoita välittävät merkitys- ja keskustelusillat korvaavat sitä. Sosiaalivaltion katvealueilta, nuorten elämänpöyrästä ja sen ongelmien voittamisesta voidaan nostaa esiin rutinoituneelle ammattityölle, sosiaalialan hallinnolle etäisiä ja niiden ohittamia kokemuksia.

SE-projektit voivat hankeasiakirjankin mukaan tuottaa kokemuksia, käytäntöjä ja tietoja yhdenmukaista ja usein EU-henkistä valtavirtaistamisen standarditietoa ja -merkityksiä vastaan. Yhteiskunnan fragmentoituminen ja yksilöllistyminen merkitsevät myös räätälöivää ongelmien artikulointia ja niihin reagoinnin tapojen huolellista paketointia. EU:n sosiaalinen kielipeli ja projektihallinta käyttääkin paljon paketoinnin kieliperheen termejä. Kunkin SE-pajahankkeen ensisijainen tavoite ei ole ”normalisoida” tai ”paketoita” asiakkaitaan vaan avata polkuja elämänhallintaongelmista kärsivien nuorten mittakaavasta. Näin elämän normaali puoli ja kokoaminen (paketointi) jää enemmän yksilön omavaraiseksi asiaksi. Asiakkaan merkitykset aloittavat dialogin – vasta myöhemmin tulevat mukaan paketit ja massaräätälöinnin sarjat. Toinen tieto voi olla konkreettista ja henkilökohtaista, nostaa hiljaista tietoa ihmettelyn ja opin aiheeksi. Arjen heikot signaalit voivat tulla kuulluksi ja osaksi hankkeen dialogisia työmuotoja. Aiotut ja suunnitellut hoitotoimenpiteet voivat saada vastaansa vastarintaa ja -tietoa, jotka vasta auttavat mieltämään syrjäytyneiden nuorten perusahdistusta ja sen ratkaisun avaimia.

Yhteys nuoriin asiakkaisiin on rakennettava valmennusrenkaissa – varsinkin SE-hankkeen tapauksissa – herkästi. Tulee pysähtyä sen kysymyksen ääreen, kuinka osataan radikaalisti lukea asiakkaiden konteksteja, mutta samalla toimia ekonomististen ja realististen tavoitteiden ja elämänutopioiden puolesta. Kyse on myös sosiaalipoliittisessa ja nuorisotoiminnan genressä merkityksen taiteesta, runoudesta. Pedagogian slangit, raporttikielet tai kolmannen sektorin aatteilla ryyditetty tasapainokieli eivät tässä kelpaa. Siltamerkitykset haistajien ja valmentajien ja toisaalta valmennettavien välillä on aina haettava luottamustilanteissa, joissa valmentaja on herkästi kuullut asiakkaan tarvetta artikuloivaa ongelma- ja kontekstipuhetta. Ja osannut keräillä näitä merkityksiä niin, että kysymyksen ja vastauksen dialogi voi alkaa, ja ongelmat voivat saada refleksiivisen vastauksen ja ratkaisukeinon, jonka toteuttamisessa asiakasyksilö itse voi olla mukana. Jokaisesta tapauksesta kasvaa esiin tarina, parhaimmillaan herkkä runo.

Runous viittaa yleensä uniikkeihin sanojen kudelmiin ja omaäänisyyteen, monimerkityksellisyyteen. Taustan kaiku on aina erilainen. Yksilön ja ryhmäyleisön välillä merkityksiä voi nousta vimmaisesti, keskustelu voi imponoida ja yhteinen toimintakin on mahdollista – mutta aina merkitykset jäävät jotenkin auki ja repaleisiksi, soimaan eri tavoin moniin mieliin. Riskiyhteiskunnan teorian mukaan yhteiskunnalliset vastuut fragmentoituvat ja yksilöityvät. Standardiset elämänlinjat, arvot ja asenteet murenevat, ja yksilöt itse joutuvat harkitsemaan omia valintojaan sekä ottamaan ongelmat ja yksilöityneet

haasteet vastaan elämän epävarmalla kentällä. He joutuvat tavallaan pelaamaan epävarmuudella, ottamaan itse kokeilevat askeleensa. Ihmisten on kilpailussa ikään kuin pakko osoittaa oma vahva yksilöllisyytensä ja ainutlaatuiset kykynsä. Yhteiskunta ja talous tavallaan uusinnetaan yrittävien yksilöiden avulla, jotka ovat valmiita itse omine (portfolio)valmiuksineen osallistumaan tuotantoon yrittäjyyden hengessä ja toisaalta ainutlaatuisten yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisuun. Tämä pätee yhtä lailla taloudelliseen kuin kulttuuriseen kilpailuun ja yksilöllisiin eettis-poliittisiin valintoihin. Kilpailukyky on yksilönkin kaanon. Riskit on kielellistettävä ja näin voitettava. Myös kilpailussa epäonnisen, marginaalisen nuoren elämänongelmat on kirjoitettava esiin, jopa tämän elämän ulkopuolelta – tietenkin mahdollisimman paljon yhteiseen runonlaadintaan tukeutuen.

10.2 Riskiyhteiskunnan harkitut ja yksilölliset kortit

Tämä pätee myös sosiaalipolitiikkaan ja sosiaalisen työllistymisen ehtoihin, koska ihmiset ovat eriytyneiden yhteiskunnallisten ja kollektiivisten palveluiden tarpeessa. Erityisesti yksilöt, jotka ovat epäonnistuneet yksilöityneen yhteiskunnan kulttuurisessa ja taloudellisessa kilpailussa, saattavat yksin jäätyään syyttää itseään kilpailussa epäonnistumisesta. Vika on oman pään sisässä! Kun kerran ihminen on kilpailu- ja markkinayhteiskunnassa oman onnensa seppä ja lähinnä yksilönä vastuullinen ongelmiansa voittamisesta, hän myös itse tavallaan tuottaa oman epäonnistumisensa. Näin syyllisyys monesti autonomisoituu, ja nuori etsii tilanteeseen epätoivoisiksi ratkaisuja, addiktioita, totalisoivia ja fundamentalistisia ratkaisuja – jopa Jokelan koulusurman tyyppisiä ”big-bangejä”. Performatiivinen väkivalta tukahduttaa runouden. Yksilö voi ruokkia itseään internetin samanmielisten kontakteilla ja palkinnoilla – tunnista toiseen. Totalisoiva paine kasautuu ja etsii aggressiivista ilmaisuaan, puhdistustaan. Usein epäonnistuneilta nuorilta puuttuvatkin ne yksilölliset kompetenssit ja harkintakyvyt, joilla ongelmat voitaisiin voittaa. Koska sosiaaliset ongelmatkin muokkaantuvat ja tapahtuvat rajattoman (riskisen) maailman integroitumattomassa moninaisuudessa, nuoret tarvitsevat herkän ongelmien kuuntelun ja artikuloinnin paikan, kanavan. Vasta tuolloin niitä voidaan taustoittaa, antaa nimiä ja harkita yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä, yksilöllisiä ratkaisuja.

Juuri tässä tarvitaan Pietas-valmentajien ainutkertaista kykyä elää ja saattaa nuoria heidän elämässään, uudelleen-merkityksellistä ongelmia. Tällainen opettaminen muistuttaa runoutta: siinä pelataan riskiyhteiskunnan epävarmuudella, yksilöllisiä harkintoja punoen. Kieliopin säännöt ja periaatteet eivät ole vielä mitään, runo syntyy, ryhtyy ja aloittaa toiminnan. Kollektiiviset ja standardiset ratkaisut eivät enää toimi. Ne liittyvätkin enemmän menneisyyteen, aikakausiin, jolloin lineaarit kasvuopit ja teollisen yhteiskunnan kollektiiviset tulonjakokaavat ja universaalit sosiaaliluku oikeudet vielä pitivät. Nytemmin ihmiset elävät yksilöllisen epävarmuuden ja riskien keskellä. Ilmastonmuutoksen, Kiina-ilmiön ja globalisaation sekä eläkepommin ja pätkätyön keskellä ei jaetakaan enää kasvua ja parempia tulevaisuuksia. Pikemminkin nyt sopeudutaan niukkuuteen, epävarmuuteen ja riskien vastuulliseen jakamiseen.

Pietas-valmentajien refleksiivisyys – vaihtoehtoisten merkitysten, kielipelien lyriikka – on myös tarkkanäköistä ja herkkäkorvaista. Pienistä riskiä vastustavista merkityksistä ja taustan yksityiskohdista tai kielen soinnista se nappaa olennaisen. Sillä se voi suostutella meidät tai potentiaalisen pajalaisen ja haistajan mukaan, sytyttää pienen elämänmerkityksen kynttilän – mutta saada näin aikaan isonkin roihun, nuoren oman (kieli)pelimotivaation kaiken epävarmuuden keskellä. Pieni elämänhallinta voi viitata suurempaan ja päinvastoin. Epävarmassa riskiyhteiskunnassa turvayhteisöt, nuorisoseurat ja ammattiyhdistysliikkeet ovat poissa. Niiden taakse on vaikea piiloutua ja niihin on vaikea turvautua globaalien riskien vuoksi. Riskit on kohdattava ja vastuut otettava omien tietojen ja ammattikompetenssien puitteissa, ollaan sitten tutkijoita tai pajalaisia, toimittajia tai yrittäjiä, pappeja tai työntekijöitä. Osa meistä tarvitsee siihen kuitenkin rauhaa, sosiaalisten pelien harjoitusta.

Vaikka Hermeksellä, Pietas-opettajilla ja hiljaisen tiedon mestareilla, mentoreilla, onkin kyky dialogiin, se ei tarkoita stabiilia oppia tai puhesisältöjä. Nämä mestarit joutuvat runoilemaan koko

ajan – vasta siitä nousee kielen taitajan äänilaji, koko ajan puhutteleva arjen proosa ja kirkastava lyriikka. Pietas-opettajilla on myös silmämäärä, joka koko ajan aukeaa uusiin merkityskonteksteihin, aktiivisuuden kenttiin (sillan kouluihin, teksteihin, tuottaviin jatkuvuuksiin). He pelaavat merkityksillä, yhdistelevät niitä – saattavat oppilaitaan, saattaen vaihtavat niitä eri merkitysmailmoissa, mutta yrittävät säilyttää jatkuvia perusmerkityksiä, toiminnallisia fokuksia ja juonia. Riskiyhteiskunnan vahvat muutosimpulssit nousevat yksilöiden ja epävirallisten osallisten verkostoista, mutta ne voivat vaikuttaa myös yhteisöjen ja instituutioiden refleksiiviseen vastuuseen, kykyyn reagoida riskeihin.

10.3 Runoilijat vallankäyttäjinä

Vaikka jo alussakin oli Sana, se ei ole ikuinen merkityssisällöltään: alkuperäisiin merkityksiin on hankala palata. Sama viisasteleva jälkiviisaukseen elää jo pajoillakin: kuka aloitti, mikä toimi, kuka vesitti ja vei kauppaan? Yleistotuksia ja kaavoja ei ole paja-asiakkaidenkaan taustoista ja elämänharkinnoista poimittavissa. Kieli, sanat ja merkitykset, ovat vielä elämän pelitilaa ja peliaikaakin aukinaisempia, sävykkäämpiä. Hyvin poliittiset ja luovasti konstruoidut, tulevaisuuteen suuntautuvat tavoitteet alkavat sanasta ja sen mukaisesta toiminnasta, missä ihminen tapaa toisia ihmisiä ja joutuu harkitsemaan linjojaan. Näissä harkinnoissa vakuutetaan ja suostutellaan muita, reetorin lailla. Yksin ja varsinkin muiden kanssa joudumme itse merkityksellistämään itsemme, luomaan itsemme, työmme, luontomme ja parimme kieleemme ja sen merkitysten kautta. Pajaprosessi samastuukin tähän: miten lakata ottamasta maailma annettuna tai mykkänä järjestyksenä, alkaa ihmetellä ja lopulta itse aloittaa tutkiva tulkinta – jollei muualta niin ryhmätyönä päivän sanomalehdestä tai vaikealta nettisivulta.

Meidät on kieleen heitetty, riippumatta siitä, miten osaamme pelata kielellä, luoda omia merkityksiä epävarmuudessa. Merkityksen tuominen tai antaminen marginaaliin, epäonnistuneille yksilöille, on aina vaikeaa, jotenkin yksipuolista ja poliittista. Siihen jos mihin liittyy aina myös paremmin tietäminen, jonkinlaisena Hermes-etujoukkona toimiminen. Tämän voisi ilmaista toisin puhumalla tiedolla muille tulevaisuutta tekevästä vallankäytöstä. Tässä ”sata kirjaa ja asiakasta lukenut” valmentaja, työläisten etujoukon jäsen, vapautuksen teologi, feministinen kamppailija, sosiaalipedagogi ja psykoterapeutti ovat samanlaisessa tiukassa paikassa. On kyettävä antamaan nuorille elämänhallinta- ja elämänmerkitysongelmista kärsiville ihmisille toivoa, uusia merkityksiä ja mukaan-lukevia sosiaalisia piirejä – joita nämä eivät itse vielä tiedollisesti hahmota. Oiva Pietas-opettaja ja vallankäytöstään tietoinen valmentaja tiedostavat hankalan vallankäyttäjän paikkansa ja jättävät runoissaan aina merkin myös vallankäytöstään.

Pajan sosiaaliset piirit ovat usein myös riippuvuuden kehiiä: asiakas jää roikkumaan pajaisännän tai -emännän auktoriteettiin ja heidän antamiinsa merkityksiin. Nämä merkitykset ja riippuvuudet paja-auktoriteetti ja hänestä riippuvainen marginaaliasiakas voivat sitten viimeksi mainitun voimaannuttua tai itsellistyttyä purkaa. Ja valmentaja voi kuunnella nuoren omia tulkintoja ja tapaa merkityksellistää maailmaa. Tämä merkityksiin ryhtyminen voi alkaa pajatoiminnassa. Nuori mies, jolla on masennuskausia ja epäonnistumisia luokkahuoneissa, voi valmentajan kanssa yhdessä kuulla sosiaalisen pajan laulun ja viehättyä. He voivat laajemminkin löytää esteettisen maailman viehättyksen ja yhteiskunnallisen harkinnan etiikan, elämänopin alkeet. Näin he voivat SE-tarinassakin jonain päivänä yhdessä harkita Tähtiopiston musiikkilinjaa. Tätä kynnyksen yli astumista tukemalla valmentaja pystyy kehräämään yhteen nuoren harrastuksen, olemassa olevan bändin ja sen harjoitukset: ammatilliset emmeet alkavatkin olla koossa. Nytemmin kyseinen nuori opiskelee SE-tuella opistolla. Myöhemmin nuori voi tulla ja kiittää – soittaa vaikkapa valmentajan viisikymmenvuotispäivillä uuden, luovan tulkinnan pajalla aikoinaan yhdessä kuullusta laulusta.

Tässä innostamisessa ja harkinnassa on kyse runouden ja mukaan-lukemisen taidoista, jotka edellä kuvatuissa epävarmoissa, ei-yleisellä-raporttiproosalla kuvattavissa olevilla, riskitilanteissa syysii ja koskettaa asianosaisia nuoria ja rekrytoi heitä mukaan. Siihen eivät kansalliset tai standardiset EU-hallinnan raporttikielet tai kolmannen sektorin tasapainottavat partnerikielet yllä. Valmentaja

ja paja tarvitsevat herkemmän kyvyn pelata marginaalin merkityksillä. Seuraavat merkityksen luokat heijastelevat pajan ja valmennuksen nuorelle antamia merkityksiä.

10.4 Merkityksen luokat

HERMES / MERKITYS

(aineiston luokittelusta, ks. kuviot XX ja XXI alla)

Radikaali konteksti: Radikaali asiakassensitiivinen kontekstualismi: asiakkaan toimintaan ryhtymisen merkitys ja aloite SE-toiminnassa, toiminnan aloittaminen, missä se yhdistyy valmennuksen toisen/refleksiivisen tiedon merkitysyhteyksiin, toiminnalliseen verkostoitumiseen; asiakkaan päiväunet (Ernst Bloch) ovat lähtökohta ja ne voivat realisoitua.

- Esim. pohjoisen mediapajassa lappilaisen nuoren originelli varovaisuus ja itsetietoisuus vapautuvat mediapajan asumisyhteydessä, kun häneen uskalletaan luottaa ensin arkisissa itsenäisissä tehtävissä ja sitten isommissa toimitustöissä. Lahjakkaan nuoren impulssit ovat välttämättömiä menestykselliseen toimintaan ryhtymisessä, mutta vetäjän kyky kuunnella sekä antaa asiakkaan innostua ja koherentti toiminnallisuusmalli ja kehityspolun hivuttaminen ovat yhtä lailla elementaarisia osia siunauksellista SE-synergiaa ja -runoutta. Toiminnallinen runo ei elä ilman kontekstiaan, joka luo toimintakeinojen mielen ja tyylin.

Hermeksen luoma merkitys: Ensisijaisesti dialogisen Hermeksen/korkeuksista tuotavan viestin kantajan aktiivisuus nousee tärkeäksi: toinen/refleksiivinen merkitys keskeisempi kuin asiakkaan impulssi tai merkityksenannot – mentorin, haistajan tai (yksilö)valmentajan keksintö, runo tai harkintatapa keskiössä.

- Esim. alun perin Keski-Euroopassa kokeiltu (*Erlebnis*-tradition) ekososiaalisen pedagogian perustarina merkityshuipennuksineen toimii myös Katariinan ja Jaskan kanssa Yli-Torniolla: pedagoginen, eksistentiaalinen kokemusyhteys syntyy ja sitä seuraa yhteinen tulkinta (luonnon niukkuus, ilmastokriisi – riskiyhteiskunnan yksilöllinen vastuu).

Hiljaiset, pienet, täsmälliset kynttilät: Hiljaiset ja pienet (”kynttilä”) merkitykset ja heikot signaalit nousevat valmennusrenkaan pajalla ja muokkaantuvat isomman viitekehyksen ja elämän tavoitteita, päämääriä ja aikuiskompetensseja koskevaksi. Kyse täytyy olla täsmä- ja erityismerkityksistä, yksityiskohtaisesti koskettelevista merkityksistä.

- Nuoren naisen masennuksesta huolimatta näyttää siltä, että luovan pajan lasten satuhahmot, roolikuvaelmat ja yksinkertainen naivismi liikuttavat häntä. Hiljalleen tulee esiin sarjakuvapiirtämisen harrastus ja sen elementeistä naisen rooli pajaohjauksessa kehittyä; eräänä päivänä hän itse ohjaa sarjakuvapiirtämistä ja kokeilupolkuja... Tie oppisopimukseen mahdollistuu luovan pajan taideterapian ja työllistämissapluunan ajan ja muodon kombinoinnilla.

Positiivinen toiseus: Vasta- ja toiset merkitykset, ”patemänniläinen” (feministinen) toiseus vaivalloisena juttuna, jossa nousee sosiaalisen marginaalista – toisen tulkinnan mahdollisuus, poikkeuksen arvon nostaminen tärkeää.

- Taiteellisen pajan itseilmaisuuun liittyy entistä enemmän myös pajalaisten omia ääniä ja muotoja, niitä ei murreta. Yhteiskunta voi saada nuorten maailmankuvan mukaisen omalajisen tulkinnan videona tai dokumenttina. Minä–maailma-produktio kehittyä hyvin persoonallisin tavoin, vaikka siinä kuvataankin arkisen sosiaalisia kehiä ja päivärytmejä. Valmentajalla täytyy olla monipuolinen kirjo jatkopolkuja, jotta omalajinen näkemys voi elää ja muokkaantua ilman silmille lyövää frustraatiota tai kritiikkiä.

Kansalaisuuskompetenssit: Kansalaisuutta tukevat merkitykset ja imponoinnit nousevat usein haasteiden, ongelmien ja ristiriitojen kautta. Ilmaisuu ja toiminta yhdistyvät: kansalais(osallisuus) merkitykset, sosiaalisesti ja poliittisesti ilmaisevat merkitykset, performatiivisuus ja toiminnallisuus.

- Esim. nuorten oma produktio, missä kulttuurinen tuote tai eri aineistoin pohdittu poliittinen vetoisuus viedään ”keskelle” kylää, julkisuuteen. Tämä esiin tuotu merkitys rikkoo konventioita, vaatii Agoran ja sen julkiset vaihtoehdot sekä niiden välisen tulkintapelin, väännön. Kaikki poliittisen kansalaisuuden/osallisuuden pajatoiminnot eivät voi olla näin pitkän kaavan mukaisia, muutamakin kokemusmomentit riittävät, kunhan yhteiskunnan ristiriidat, niiden ratkaisumuodot ja peli tulevat empaattisesti seuratuksi, poliittisten ratkaisumomenttien mukaisesti. Vaikkapa harjoitus: yhteisölliseen käyttöön tarkoitettun pajatuotteen epäonnistuminen, sen kulttuurinen tai hallintopoliittinen syrjäyttäminen, poliittinen toipuminen loukkaamisesta.

Markkinakansalaisuuden arvomerkit: Pajan keinot ja valmennusmahdollisuus palauttavat oman ”asiakkaansa” aseman kuluttajana tai suvereeniuden tai markkinakansalaisuuden esim. pienimuotoisella toimintatuella aktiviteetteihin tai korvaavaan työhön, jolla voidaan suorittaa tai sovittaa velkoja, vippilainoja tai sakkoja.

- Esim. erityisesti keskisuomalaisilla pajoilla osataan nuoren herkkä ja monipuolinen osallistaminen sosiaalisen luototuksen mallin mukaiseen velkojen hoitoon, jossa taustaverkostot voivat olla refleksiivisiä ja nopeita sekä velvoitetyö ja -valmennus voivat olla luovia ja kansalaisuuden kannalta symbolisesti ladattuja.

Intiimit merkitykset: Henkilökohtaiset ja seurustelusuhteita koskevat, epäviralliset lapsuuden ongelmalliset kokemukset, yöunet (psykososiaalinen) ja masennuksen/traumojen/ aggression aiheet voidaan läpikäydä varovaisesti pajan sisällä ja rohkeammin ulkopuolisissa asiantuntijoiden avopalveluissa.

- Pajojen monipuoliset käsivarret ja ilmaisuterapeuttiset mahdollisuudet kosketella ja tukea henkilökohtaisten ja persoonallisuusongelmien hoitoa; SE:ssä kymmeniä sovelluksia.

Fortuna: Onnen jumalattaren johdattama, sattuman ja tuurin mukainen, fortuna-kortin käsiin saaminen SE-pajalahjan muodossa tai SE-pajassa.

- Paja ainutkertaisena onnenkantamoisena, integroimattoman riskiyhteiskunnan monien tekijöiden saumakorttina – SE-intervention, haistajan ja valmentajan satumainen täysosuma.

Ihmettelyn ja dramaturgian tulkinnat: Ihmettelevät (ei ilmeinen tai epätodennäköinen), paljastavat, pohdiskelevat, dramaturgiset, goffmanilaisten *Impression Management* -työmuotojen mukaiset aktiviteetit pajoissa saadaan vapautettua.

- Pajojen välinen tai pajaryhmien välinen suhde tai jollain lailla kilpailevat esitykset alkavat kehittyä. Nouseva oppi perustuu toisten ryhmien ilmaisuun tutustumiseen, siihen reagoimiseen; ihmettely johtaa sosiaalisiin johtopäätöksiin ja ajatuksiin, kuinka maailma onkin ”vain” esittämistä, roolipelejä tai larppausta. Jopa angloamerikkalainen *Case-management-workshop* pystyy parhaimmillaan tällaiseen ryhmätilanteiden muodostamiseen ja purkamiseen (*Cognitive Skills* -pedagogiikka). Draamapedagogia – joka nousee voimakkaasti esiin SE-kokeiluissa – pystyy monen ”toden tilanteen” kuvaamiseen tai ongelmallisten ratkaisujen ja roolien simulointiin Suomenkin maakunnissa.

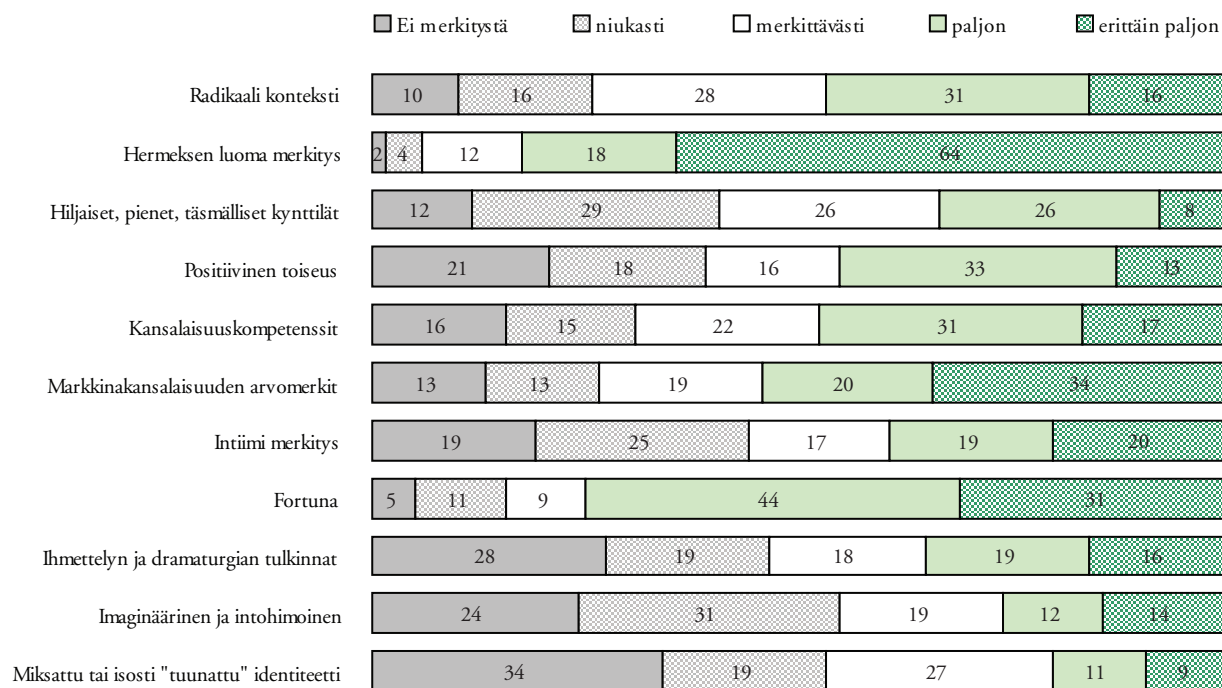
Imaginäärinen ja intohimoinen: Imaginäärinen/intohimoinen tiedonintressi tai harrastus, tyyli, voivat saada vallan pajalla (esim. Michel Maffesolin yleisempi teoria tyylistä ja heimolaisuudesta, sen intohimoisesta toteutuksesta).

- Larppaaminen, atk-sovellukset, dialogiset pelit ja hahmot voivat viedä pajan kulttuuria vauhdilla, intohimoisesti – ja tästä voi tulla voimavara osallisten mielikuvitukselle sekä toimijoiden keskinäisen suhdemaailman ymmärtämiseksi ja rakentamiseksi.

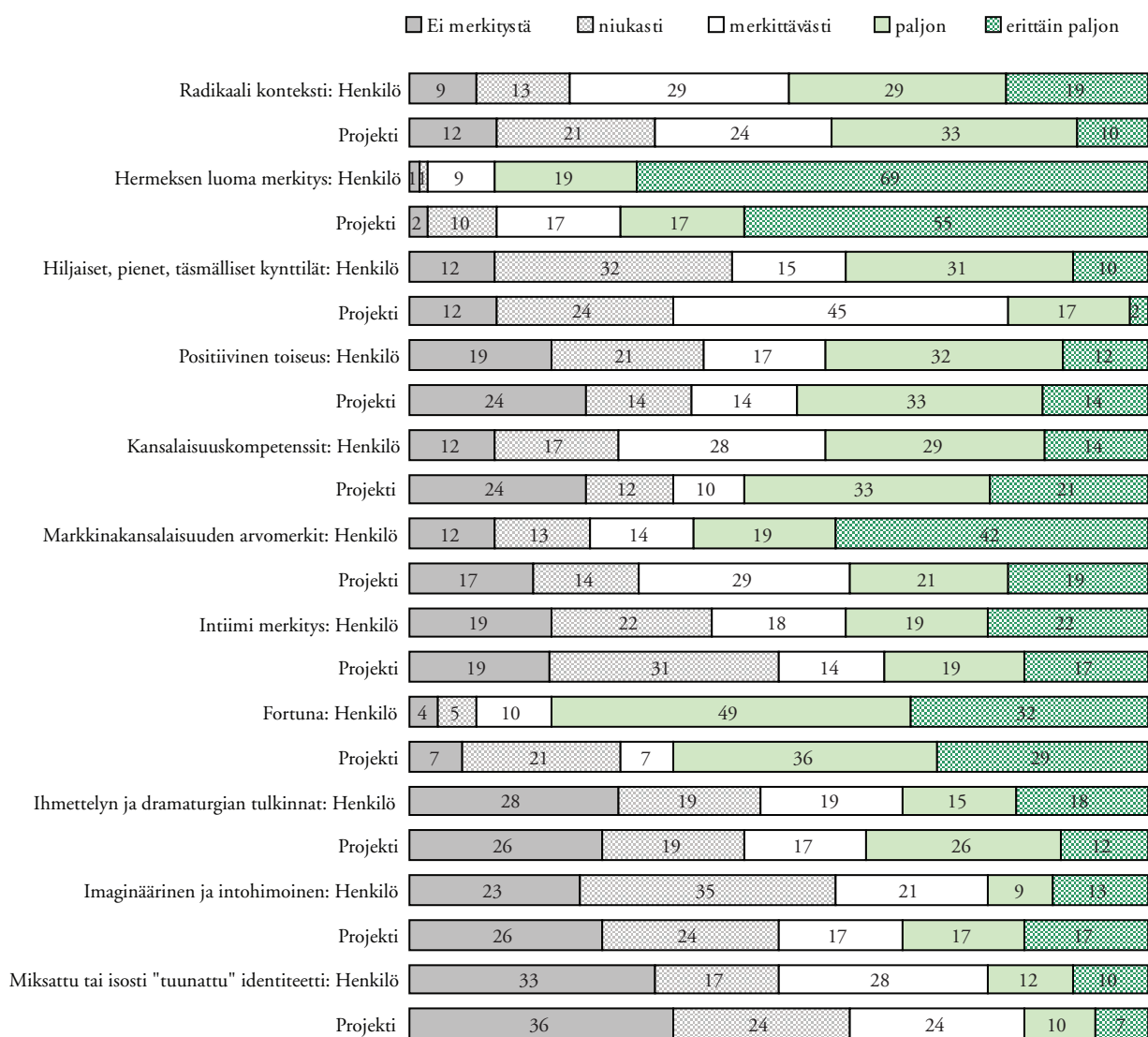
Miksattu tai ”isosti tuunattu” identiteetti: Uusi ”tuunattu” identiteetti tai useista eri lähteistä ja kulttuureista yhdistetty ja motivoitu taito, toiminto tai ammattiorientaatio.

- Myös muissa kuin monikulttuurisissa valmennusryhmissä isot haasteet vaativat eri ihmisten valmiuksien ja arvojen sekä tyylien miettimistä, yhdistelyä ja synteisiä. Yksi totuus tai valmiusarvo ei riitä, vaan tarvitaan etäisyyttä omiin militantteihin totuuksiin ja peilaavaa, ironista irrottelua ja peliä, joka voikin olla monien kulttuurien yhteiselon ehto, (globaalinen) modernin jatkon edellytys. (Tämä tulee toteuttaa draamapedagogian harjoituksen tasolla – ei teoreettisesti.)

KUVIO XX. SE-hankkeen merkityksellä peluun muodot

KUVIO XXI. SE-henkilö- ja projektihankkeiden merkityksellä peluun muodot

10.5 Valmentajat hyvinä Krioforos-paimenina karitsat harteillaan

Kuvioiden XX ja XXI ensimmäiset muuttujat osoittavat, että ”Hermeksen luomat merkitykset” (82 % näkee vähintäänkin paljon relevanssia omassa valmennusrenkaassa) eli valmentajan luomat tulkinta-avaimet vallitsevat pajalla. Asiakkaan omat impulssit ”radikaalina kontekstina” (47 %) eivät ole ihan yhtä vahvasti ratkaisussa mukana. Silti asiakasvoima on mukana harvinaisella tenholla. Tässä näkyy se pedagoginen tarve, joka valmentajaan kohdistuu ja se valta, joka hänellä on – tätä välillä musertavaa tilannetta ja epäsymmetriaa valmentaja voi purkaa omalla runollisella herkkyydellään. Hänen on myös annettava merkkejä, joista selviää, ettei hän (jatkuvasti) pidä tästä valmentaja–valmennettava-dualismista tai vallaanjoosta. Siitä voidaan päästä eroon ja yhdessä purkaa vallan merkkejä ja suhdetta.

Kuten ajan ja tilan peluussakin, pajan ja valmennusrenkaan merkitys on nuoren kohtaamisessa ”yllärikortin” kaltainen. ”Fortunan” (75 %) tapaan pajavaihtoehto yhdistelee riskiyhteiskunnan hajonneessa maailmassa polkujen päitä, politiikan keinoja ja nuoren tarpeita, ja nuorelle ennennäkemätön vaihtoehto on mahdollinen. Tämä on radikaali teko, koska nuori ei ole tottunut – eikä haistajakaan – siihen, että jollakin on aikaa ja resursseja kuunnella häntä, antaa nimiä hänen kokemuksilleen. Luokkahuoneopetuksen kakofoniassa tai kavereiden paineisten portfoliopuheiden keskellä hän ei

itsekään aina kuule. Fortunan takana täytyy olla karitsaa selässään kantava Hermes eli hyvä paimen Krioforos. Ylevä ja fakkitietoisuudet ylittävä vaihtoehtotieto tulee tai itse asiassa putoaa taivaalta ja rauhoittaa.

”Markkinakansalaisuuden arvomerkkejä” (54 %) ei saa pajoiltakaan vain helppohintaisen vippilainan hoidon muodossa. Kyse on syvemmistä merkityksistä. Kun vanha nuorisoseurakansalaisuus vesittyy ja yhteiskuntavastuu alkaa olla entistä enemmän tuotteiden ja tuottajien tai ostajan ja kuluttajan etiikkoja ja valintoja, koko ajatus markkinakansalaisuudesta saa uuden painon. Markkinakansalaisuus on myös suomalaisella sosiaali- ja nuorisotyön kentällä normatiivinen asia, jota polemisoidaan. Nuorisotyön eetos on sekä katolisin että sosiaalipedagogisin painoin pitkään varoittanut kuluttaja- ja markkinakansalaisuuden rajoista ja eksistentiaalisesta köyhyydestä.

Monet nuorisotutkimukset kuitenkin yksisuuntaisesti viestivät, että monin tavoin harkitseva kulutus valtaa alaa nuorten keskuudessa ja siitä alkaa tulla edellytys laajemmallekin kansalaisidentiteetille. Maailma on markkinoistunut ja asiantuntijavaltaistunut: valitse itsesi niiden merkityksistä ja tarjonnasta. Markkinoiden kanssa on elettävä, niiden merkityksistä on rakenneltava asioita. Yhtä lailla kuin sille ei voi täysin antautuakaan, yhtä heikosti se voidaan kieltää jollain vasemmistolaisella moralismilla tai vanhan yhteisön paluulla. Pajanuoriakin koskeva pedagoginen silmämäärä ei voi olla pelkästään markkinaehtoinen tai sen traditionaalinen vahva vastakohta, yhteisöllisyyden paluu. Näkökulma voi olla kevyissä yhteisöissä, joissa opitaan neuvottelemaan ja lukemaan hyödykkeitä, mainoksia, monien asiantuntijoiden ja arvoperustojen mukaisia aineistoja ja viestejä. Tämä kyky edellyttää eettisiä ja yhteistoiminnallisia avuja, ajatusta vastikkeettomasta hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen mukaisesta maailmankuvaperustasta markkinoiden rinnalla. Matka on pitkä monille uuslukutaidottomille, markkinoiden ja median visuaalisen ajan lapsille. Hyödykeperustainen niukkuuskokemus on opeteltava pois, ja arvotettava se uudelleen – siinä tarvitaan romantiikkaa, etiikkaa ja parempaa maailmaa ennakoivaa toimintaa.

”Kansalaisuuskompetenssit” (48 %) ovat samalla tavoin asia, jota ei aina voida liittää vanhan kansanvallan ”järjestö- ja puoluebodyyn”. Valmennusrenkaassa tai luovassa pajassa on pikemminkin kyse omista harjoituksista esittää kulttuuria ja yhteiskunnallisia arvoja, ratkaisuja ja valintoja. Parhaimmillaan tällaiset poliittiset luomukset viedään ihmisten ilmoille, ja ainakin joku mieltyy tai järkyttyy ja keskustelu etenee. Hyvin menee silloinkin, kun kyetään lukemaan ja tulkitsemaan mediaa ja asiantuntijoita sekä löytämään tätä kautta tukea omille tulkinnoille vaikkapa sosiaalisesta työllistämisestä, päihteiden käytöstä tai kaupungin kulttuuritarjonnasta. Argumenttien kaivaminen ja löytäminen anarkkisten valintojen ja markkinoiden yhteiskunnasta ei ole ollenkaan tuttu asia monille. Ja mikä viehättävintä monissa pajoissa: relevanttien yhteiskunnallisten argumenttien kaivamisen jälkeen pajan lattialta tai ”tietsikan äärestä” on noussut pystyyn nuoria, joilla on oma argumentti, videotulkinta tai pajan seinän maalaus perusteenaan. Tästä voi pieni keskustelujulkisuus ja Polis (Agora) syntyä. Yhteiskunta tai globaali maailma eivät yhtä tulkintaa kaipaa; tulkinnat tarvitsevat kuitenkin omat teemansa (topiikkansa), tilanteensa ja yleisönsä.

10.6 Suomi hajautuu erilaisten merkitysten piireihin, jotka ottavat omat kulttuurin oikeutensa

Yhteiskunnallista ja markkinakansalaisuutta liippaa läheltä ”positiivinen toisuus” (46 %). Se osoittaa, että Suomessakin on monessa suhteessa yliromantisoivan vaihtoehtoliikepuheen jälkeenkin luottamusta erilaisten ihmisten täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Löytyy halua mukaan-lukea ja yhdistää erilaisia sosiaalisia rinkejä yhteiskunnallisesti arvokkaaseen maailmaan. En tiedä, liittyykö tähän lapsenomainen ajatus universaaleista sosiaalisista tai aiemmin mainituista Allardtin toiminnallisista oikeuksista. Mutta on hyvä ja jossain mielessä helpottava asia, että yhteiskuntaa on alhaaltakin päin valtaamassa ajatus, jonka mukaan on ylipäänsä hyvä, että ihmiset kokoontuvat riennoissaan eri puolella yhteiskuntaa ja

globaalia kansalaisyhteiskuntaa, eikä kukaan enää aseta niitä hierarkkiseen järjestykseen tai osaksi jotakin hallittavaa vaikuttamissysteemiä. Jokainen meistä on jossain suhteessa toinen tässä fragmentoituneessa maailmassa. Ja meille tekee usein myös oikein hyvää todeta se jossakin sosiaalisessa piirissä ja tapahtumassa. Elämän maku syntyy epävarmuuskokemuksesta, oman rajallisuuden tuntemisesta – mutta samanaikaisesti mahdollisuudesta silti toimia. Mutta kuten edellä on toistettu, yksilövastuuseen kansalaisuuteen on monella pajalaisella pitkä matka.

Tavoite asettuukin siitä, miten keskustusten ja marginaalien välistä etäisyyttä (tilasuhteilla hallitsemista) voidaan edelleen purkaa. Saatuja keskusteluoikeuksia ja mukaan-lukevia piirejä on terävöitettävä: pajaltakin löytyy lukutaitoisia, itsekurillisia, eettisiä nuoria ja jollei löydy, heihin voi saada kontaktin. Jo 1990-luvun tutkimusten mukaan (Paakkunainen 1995) pajoilla hääräsi punavihreitä positiivisen vaihtoehtoisuuden ilmestyksiä. Tällöin mediataidot, tutkivat otteet ja palat filosofiaa ovat välttämättömiä, jotta keskuksen valtatieoa voidaan kiistanalaistaa tai härnätä. ”Intiimit merkitykset” (39 %) liittyvät radikaalisimmillaan myös tähän. Monet aiemmin rikkonaisina tai epäterveisinä persoonallisuuspiirteinä pitämämme seikat ovat tulleet jäädäkseen (tietynlainen stressi, narsismi, addiktiot, paluut lapsuuden ikäviinkin kokemuksiin). Ne ovat osa melkein meidän jokaisen arkea ja lähipiiriä, ja niiden kanssa tulee elää.

Monilla oireilla on myös yhteys elämäntapaan ja elämänpolitiikkaan, osallistumistapoihimme. Jotkut tutkijat (Habermas) ovat edelleen sitä mieltä, että ihmisen antropologisesti muokkaantunut identiteetti on monessa suhteessa vaarassa myöhäismodernin maailman paineessa. Yhteiskunnan tulee jatkuvasti puuttua sen ongelmiin taatakseen oikeanlaisen kuluttajan, jatkuvan kouluttautujan ja yritteliään työntekijän kestävyuden. Voisiko ajatella, että pajojen ja valmentajien toimesta rohkeammin liitettäisiin oireet myös yhteiskuntapoliittiseen kontekstiin, mukaan-lukeviin opintopiireihin, teemaelokuvaharrastuksiin tai kaupungin ja nuorisoasiainkeskuksen kerhotoimintaan? Oireisiin ja pajan ovien sisään sopivat terapiat ovat paljon, mutta ne eivät ole kaikki. ”Litteraarit” ja muut tulkintapiirit voivat tietenkin tulla hylätyksi nopealiikkeisen hedonismin ja visuaalisuuden aikakaudella.

”Hiljaisten, pienten, täsmällisten kynttilöiden” (36 %) valmennusidea ei muhi sosiaalisen valmennuksen piirissä samalla tavoin kuin enemmän harrastuksiin ja vapaa-aikaan nojaavassa Mahis-genressä (Paakkunainen 2006B), joka myös on kirkon Yhteisvastuukeräyksen inspiroima herkkä toimintamuoto. Ehkä nuorten tuskaisen identiteettityön ja työelämämerkitysten siivilöinnin yksilöityminen on syynä tähän. Valmennusrenkaan kuviot ovat sillä tavoin ryhmäytyneitä ja niukan korvamerkitysti porukkaresursoituja, ettei oppimistratoja nuoruuden taipumuksista ja intohimoista voi helposti rakentaa duunariaktiiviteetteihin saakka. Silloin kun valmentajien ja terapeuttien aikavastuu ja usko kestävät sekä tarvittavissa resursseissa löytyy, pedagogiset radat voidaan rakentaa. SE-esimerkeissä löytyy. Kynttilöiden valaisemaa tietä pienestä isompaan elämänhallintaan voi tietenkin soveltaa Mahiksesta tutuilla tavoilla, esimerkiksi päihdepuolella tai vapaa-ajan addiktioiden suhteen.

”Miksattu ja isosti tuunattu identiteetti” (20 %) liittyy edellisiin pajojen mahdollisiin muotomääreisiin modernisoituvan, monikulttuurisen ja -arvoisen Suomen luomisessa. Vain kulttuurissa, jossa kaikilla erilaisilla piireillä on kehittymisoikeutensa, mukaan-lukevat piirinsä, voi syntyä risteyskulttuuri, jossa siirtyy hybrideitä, uudella tavalla vapaita ihmisyksilöitä. He voivat olla rikkaita monikielisyydessään, mobiileissa arvoissaan ja globaalivaeltajuudessaan. He voivat peilata asioita monilla kielillä ja arvopeleillä, valita itse. SE-hankekin on joutunut vielä tienraivaajaksi – tarttumaan enemmän sosiaalitoimiston rikkeisiin ja ajamaan perusoikeuksia kuin luomaan uusia miksattuja oppimiskenttiä. Ovatko somalilapset meille enemmänkin ongelmia, eivät lupaa kysymättömiä ja vahvasti esiin työntyviä kahden kielen tai kulttuurin lapsia? Osaammeko ymmärtää Suomen kaksikielisyyden (ruotsi ja suomi) tai Kanadan vastaavan kahden kielen hallinnan (englanti ja ranska) kulttuuris-refleksiivisenä rikkautena, koska ne perustuvat kehittyneisiin sivistyskieliin? Eivätkö vastaavasti esimerkiksi afrikkalaiset kielet nouse eurooppalaisten kielten rinnalle?

Samaan suuntaan viittaavat tässäkin arviointitutkimuksessa hankalasti avautuvat ”imaginäärinen ja intohimoinen” pajakuvasto (26 %) sekä ”ihmettelyn ja dramaturgian tulkintaperustat” (35 %).

Tai ehkä se, että kolmasosassa valmennuskulttuureita on rohkean tulkinnan mukaan tukeuduttu näihin myöhäismodernin maailman pedagogian liikuttamisvälineisiin, on lupaus? Kuinka nopeasti yhtenäiskulttuuri-Suomen valtasivat uusvasemmistolaiset järjestöt 1960-luvulla – kuinka nopeasti homot ovat saaneet oikeutensa, koulukirjamainintansa ja klubilupansa? Eivätkö larppauksen, roolipelien ja netin innovatiivisimmat facebookit ja heimolais-chatit omalla suosiollaan kerro, ettei imaginääriseen ja dramaturgiseen pedagogiseen peliin suhtauduta enää yhtä vulgaarina tai urbaanin petollisena yhteisöttömyytenä kuin aiemmin?

Tässäkin merkityksen- ja resurssienjaossa valmennusrenkaita ja pajoja tulee tarkastella rohkeasti suunnan valinneina ja SE-hengessä asiakassensitiivisinä suuntina. Ne pelaavat merkityksillä ja löytävät omat asiakaskuntansa. Sosiaalista työllistämistä ja valmennusta ei voida tarkastella pelkästään koulutus- ja työelämäorganisaatioiden mallilaaatikoista tai kunnallisen köyhäilyn markkinasäästöistä käsin. Pitkän päälle toimivat pajat ja valmennuspedagogiat osaavat runoilla ja hengittää nuorten maailmassa. Ne kykenevät pelaamaan myöhäismodernin maailman merkityksillä, heimolaisuuksilla, tuunatuilla identiteeteillä ja tuskan lievitystavoilla. Niille tulee antaa ensin julkiset oikeudet, resursseja, niin ne alkavat toimia ja tuottaa omin voimin selviäviä alakulttuureja ja tuotteita – monikulttuurista Suomea.

11. LOPUKSI: RAPORTIN TIIVISTELMÄ

11.1 Asiakas on kuningas -hakumenettelystä toiminnan subjektiksi

SE-hanke esittäytyy TPY:n verkkosivuilla seuraavalla tavalla, joka kuvaa hankkeen onnistunutta käytäntöä:

Palvelujärjestelmämme ei yrityksistä huolimatta tavoita tai kohdennu oikein kaikkien tukea tarvitsevien ihmisten osalle. Yhtäältä kyse on ihmisten pahenevista vaikeuksista ja toisaalta järjestelmän ongelmista. Työhön tarvitaan joustavia tukimuotoja sekä hallintorajat ylittävää yhteistyötä. (...) Vuoden 2005 Yhteisvastuukeräyksen kotimaan kohteena olivat elämälleen suuntaa etsivät nuoret ja nuoret aikuiset. Yhteisvastuukeräyksestä saadulla tuotolla toteutetaan valtakunnallinen Suunta Elämään-hanke, jossa nuoria tuetaan rahallisen toimintatuen avulla koulutukseen, työhön ja muuhun elämään liittyvissä asioissa. Hanke kohdistetaan valtakunnallisesti kaikkien hiippakuntien alueille. Hankkeesta voidaan kustantaa erityisestä tuesta aiheutuvia kustannuksia esim. nuoren tuettua asumista, erityisiä valmennusjaksoja itsenäisen elämän aloittamiseksi tai yksilöllistä tukea koulutuksen suorittamiseksi. Tätä tehostetuksi yksilö- ja työvalmennukseksi kutsuttua työtä tehdään paikallisten toimijoiden yhteistyönä. Hankkeen koordinaattorina toimii Valtakunnallinen työpajajhdistys ry, joka vastaa varojen käytöstä. Tämän lisäksi hankkeella on erillinen keskeisiä viranomaistahoja, työpajakenttää, kirkkoa ja kuntia edustava johtoryhmä sekä hankkeen kohderyhmän tunteva projektiryhmä. Suunta Elämään-hanke toteutetaan vuosien 2006-2008 aikana. ([Http://www.valtakunnallinentyopajajhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=30.](http://www.valtakunnallinentyopajajhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=30))

Tämä tutkimusraportti SE-hankkeen toiminnan arvioimisesta perustuu laajoihin hankkeen asiakasnuorten, aloitteentekijä-haistajien, valmentajien ja muiden inspiroijien haastatteluihin, haku- ja raporttiteksteihin sekä systemaattisen tiedonkeräämisen lähteisiin. Tutkija on myös yrittänyt provosoiden ja siitä oppien osallistua hankkeen kehittämiskeskusteluihin eri vaiheissa. Arvioinnin tavoitteena oli hankeprosessin kuvaus ja analyysi, sen toimintatavan ja tulosten kriittinen erittely sekä kehittämiskeskustelun ideointi. Tälle yhdistetyt kovat ja tekstiaineistot antoivat lujan pohjan. Projektin kiitettävät, tavoitteen mukaiset tulokset ja ongelmakohdat on varmistettu sekä projektien dokumenteista, kyselyistä että tutkijan arvostelmin. Seuraavassa on tiivistys raportin keskeisistä tuloksista ja avauksista.

Syksyllä 2005 hyväksytyyn SE-hankesuunnitelman yleisten ja kunnianhimoisten tavoitteiden realistinen muokkaaminen ja kiteyttäminen kypsyivät vasta kesällä 2006 selkeään SE-hankkeen toiminta-ajatuksen sekä toimintatuen myöntökriteereihin ja -ohjeisiin. Toimintatuen idea ja jakotapa ovat nyt pikantit ja joustavat. Toiminnan tulee sijoittua sosiaalisen työllistämisen ja työpajakentän luovasti ymmärrettyyn piiriin, mutta muutoin hakukriteerit ovat asiakkaan etua vartioivat, ilmavat ja dynaamiset. Ja ne toimivat.

[Kriteerejä ovat:]

toiminnan asiakas-/henkilölähtöisyys ja asiakasryhmän/henkilön tarpeiden huomioiminen (henkilöprojektit ja ryhmähankkeet erikseen)
alueellisen/henkilökohtaisen tarpeen tunnistaminen ja huomioiminen
innovatiiviset ideat, jotka ovat sidoksissa alueelliseen viitekehykseen
toiminnan suunnitelmallisuus ja perusteltu tarve
konkreettinen toiminta, jolla pyritään parantamaan kohdejoukon/henkilön elämäntilannetta ja toimintakykyä
haettavan toimintatuen realistinen summa suhteessa toteutettavaan toimintaan
toteutettavan toiminnan pitkäkestoisuus ja säännöllinen toistuvuus
toiminnan avulla pyrittävät konkreettiset tavoitteet
kohderyhmän koko ja sen sosiaalinen vaikuttavuus
moniammatillinen yhteistyö ja sen konkretisoiminen
yhteistyö paikallisen seurakunnan kanssa
paikallisten toimijoiden osallistuminen rahoitukseen

Mitään valtavaa ryöppyä innovatiivisia sosiaalisen työllistämisen ja refleksiivisen nuorisotyön hakemuksia ei ole tullut. Silti vuodenvaihteen 2007–2008 sadankahdenkymmenen (120) hankkeen²¹ kokonaissaavutusta voi pitää loistavana.

Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö nykyinen ja -ohjauksella kirkon Yhteisvastuukeräyksen tuotto tulisi vuoden 2008 aikana juuri huono-osaisten suomalaisnuorten tehokkaaseen kuntoutus- ja valmennuskäyttöön. SE-tuki on kyetty suuntamaan sekä toimintatavoiltaan uudensuuntaisiin että aiempien tukimuotojen tavoittamattomiin sosiaalisiin varjoihin. Sekä henkilö- että projektihakemusten ydin ja sydän sykkivät syvällä kansalaisyhteiskunnassa. SE-hanke ja tämä hankkeen loppuarvio tuovat asiakaslähtöisen näkökulman suomalaisen sosiaalisen työllistämisen ja valmentamisen sekä pajatoiminnan kehittämiseen.

Karismaattisen projektipäällikön johdolla hanke on virittynyt pienimuotoisiin hankkeisiin, ja joustavan dynaamisella neuvottelutyyllillä asiakkaiden tarpeet ja toimijoiden dynamiikka on turvattu. Koko SE-hanke perustuu haistajien – konkreettisia yksilöllisiä ja ryhmäkohtaisia asiakastarpeita tunnistavien ruohonjuuritaso toimijoiden – aktiivisuuteen ja siitä kumpuaviin hakemuksiin. Myös projektin operationaalinen päällikkö Jari Hourula on itse juossut kiinni asiakkaiden hätäverkkoja ja neuvotellut oikean hetken (Kairos) hakemuspäätöksiä valmiiksi haistajien ja asiakkaiden kanssa muutamissa päivissä.

11.2 Asiakkaan elämismaailmasta nousevan pelin ja aikasykkeen, turvallisen osallistumistilan ja sopivien elämäntietojen jako

Toimintatuen dynaaminen jakoparadigma – jolle kirkon yhteisvastuuresurssit ja TPY:n kollektiivinen tahtotila antoivat liikkumavaran – on uusi suomalainen malli! Dynaaminen toiminta-ajatus, karismaattisten haistajamestareiden ja projektipäällikön nopea etenemistapa ja hakumenettely ovat taanneet ainutlaatuisen asiakaslähtöisyyden. Itse asiakassensitiivinen työmuoto ja kentän ideoiden artikulaatiomahdollisuus ovat tuottaneet suuren osan hankkeen positiivisista tuloksista ja sisällöllisistä oivalluksista. Projektin piirissä on lukuisia kertoja todettu, että on mahdollista rakentaa asiakaslähtöinen toimintamuoto, joka jo omalla voimallaan ratkaisee lukuisia kohtaamis- ja aikatauluongelmia sosiaalisen työllistämisen kentällä. Samalla se vaikuttaa nuoren kohtaamiseen laatuun, elämänmotivaatioon ja mukaan tempautumiseen.

Asiakaslähtöinen työmuoto on myös osoittanut TPY:n kentän toimijoiden, haistajien ja tuulispäiden kyvyn toimia nuorisotyön ja välityömarkkinoiden toimintamallien refleksiivisinä kehittäjinä, soveltajina ja toimeenpanijoina. SE-hankkeessa aktiiviset toimijat ja haistajat ovat olleet virtuoosimaisia epävarman mutta räätälöivän kentän innovoijia sekä uusien nuorisoryhmien rekrytoinnissa että uudenlaisten toimintamuotojen kehittämisessä (ks. jäljempänä). Tämä on antanut tutkijalle mahdollisuuden kuvata uusia pajatoiminnan dynaamisia pelitoimia, keinovalikoimia ja asiakassuhteiden kudelmaa nuorten ajanpeluun (Kairos), tilasuhteiden kehittymisen (Agora) ja uusien elämänmerkitysten (Hermes) avulla. Pajakulttuurit pystyvät parhaimmillaan luomaan nuoren asiakkaan elämismaailmasta nousevan elämänpelin ja sen aikasykkeen, turvallisen osallistumistilan ja sopivat elämäntiedot. Tämä on kaukana hierarkkisesta yhteiskunnasta, kilpailuvaltion ja -kunnan kansalaisyhteiskuntakontakteja riisuvasta linjasta ja stabiileista hallintopalveluista.

Sosiaalisen työllistämisen repertoaria on kyetty kehittämään asiakaslähtöisesti, asiakkaiden itsensä hyväksi sekä tuottamaan ja rauhoittamaan uusia aikatauluja, elämänmerkityksiä ja tiloja nuorille. Tässä SE-hanke käy malliksi uusille projekteille, uniikeille yksittäisille pajaideoille ja TPY:n kenttätöille.

TPY:n ruohonjuuritasolla organisaatiomuodot elävät pajatoimintaa koskevan kehittämiskeskustelun,

21 Maaliskuun 2008 lopussa hankkeen toimintatuki jaettiin loppuun: loppusaldona oli 116 henkilöprojektia ja 41 yhteisöprojektia.

resursoinnin vitkauden, isojen palvelutoimintayksikköjen nousun ja markkinoistumisen olosuhteissa. Näiden ehtojen vallitessa vastuullisten, matalan kynnyksen dialogisten ja monipuolisten palveluiden sekä kumppanuusmallin puolustaminen tulee perustua juuri SE-hankkeenkin kirkastamaan asiakaslähtöisyyteen. Kuten kymmenet angloamerikkalaiset ja keskieuropalaiset tutkijat korostavat, asiakkaiden moderneissa sosiaalisissa palveluissa ei ole kyse kulutusvalinnoista vaan ruohonjuuritason keskinäisriippuvuudesta, luottamuksesta ja partneriudesta.

11.3 Kairoksen, Agoran ja Hermeksen pajalla

Raportin antiikin kuvastosta ponnistava pajojen ajan (Kairos), tilan (häivähdys Agorasta) ja merkityksen (Hermes) tulkinta ja näiden pelimuotojen pohdinta tuovat uudenlaisia näkökulmia pajojen kehittämiskeskusteluun. Tässä pohdinnassa on tietoisesti lähdetty asiakasnuoren tavoista tulla epävarman ja hahmottoman maailman matalan kynnyksen paja-asemalle: minkälaisia ajoituksen, paikanmäärittelyn ja mielenmerkitysten mahdollisuuksia tähän liittyy – kuinka valmentajat kykenevät resurssiniukkuudesta ja tukipaletista loihtimaan varioivia mahdollisuuksia, eteenpäin katsovia turvapaikkoja, löytämään oikeita hetkiä?

Asiakaspalvelun oikea hetki – asiakasdialogiin perustuva onnellinen kairos-jumalan tavoittaminen – on viivyttelemättömän toiminnan ehto. Ja normaalin koulutus- ja työaikataulun tavoittaminen on sinällään korrekti pajan sosiaalipedagoginen tavoite, mutta se on monimielinen ja fragmentoitunut. SE-pajakokemus osoittaa monia kekseliäitä ja sosiaalisia valmentautumisaikatauluja ja sovelluksia, mitä erilaisimpien palveluiden ja työkäytäntöjen sekä eksistentiaalisempien aikaodotusten kombinaatioita. Vapaa ja ylimääräinen SE-tuki sai ihmeitä aikaan.

Tällaisen pysyvän ja joustavan tuen luonti täydentämään funktionaalista hallinnon suunnittelun universaalialia aikaa olisi perusteltua. Asiakkaan mukaan sykkivää palvelumallia voi laajentaa työelämänkin suuntaan. Paja voi olla palaavan tai toisen mahdollisuuden aika (kuulun Giddensin kielikuvan mukaan) – asiakkaan kivuliasta ja heikosta itsetunnosta ja stressistä hiertyvää aikaa voidaan helpottaa, rauhoittaa. Uraa ja polkuaikaa työelämän funktionaalisuuden suuntaan voidaan prepata pelaamalla aikaa asiakkaan hyväksi. Parhaimmillaan aikatauluja ja ”Time is Money” -maailmaa voidaan rauhoittaa, rikkoa ja venyttää. Voidaan löytää vapauttava aika, joka antaa asiakkaalle toimintatilan ja uskon.

Omia karttoja ja tiloja (Agora) piirtävä ja luova nuoriso ei ole uusi metafora nuorisotoiminnassa. Monia vapausasteita sisältävistä yhteistoiminnallista pajatiloista on tullut toiminnallinen voimavara ja avoimen, kiistanalaisen tai ”kenenkään-yksin-hallitsemattoman” tilasuhteen metafora. SE-pajat nousivat kokemuksissa esiin korvaamattomina, uniikkeina paikkoina – oman suvereenin tilan ja sen mahdollisuuden palauttamisen paikkoina. Se oli pajalaisten ja asiakkaiden suhteiden hoidon paikka, mutta samalla palveluinstituutioiden välinen ja suhdetila. Paja on epäinstituutio monessa suhteessa; siellä verkottajat ja asiakasryhmät kohtaavat toisensa – valmiita ihmiskäsityksiä ja luokituksia ei ole olemassa. Ryhmiä jaetaan uudelleen ja uudelleen – mukaan-lukemisen periaatteella. Pajalaisen ideologiassa ei ole olemassa ”luusereiden”, kypsymättömien tai koulupudokkaiden alakategorioita. He haluavat olla vetämässä ja mukaan-lukemassa marginaalia keskemälle, sosiaalisten ryhmien, merkitysten ja kansalaisuuksien piiriin. Kaikille – myös palkkatyötä hallitsemattomille tai sitä vierastaville – on oltava omat arvostetut tilansa ja piirinsä.

Merkityksellä peluu ja Hermeksen avaintulkintojen tuottaminen pajoilla liittyy pitkälle samoihin kykyihin kuin hiljaisen, toisen tai refleksiivisen tiedon synnyttäminen. Elämänhallintaongelmista kärsivien nuorten parissa toimiva valmennusrinki tai paja elää sidoksissa nuorten ongelmiin ja kykenee parhaimmillaan monien toisen asiantuntijuuden aktiviteettien ja muotojen kautta tehokkaaseen toimintaan. Verkostotoimijoiden, haistajien ja valmentajien panos liittyykin juuri toiseen tai refleksiiviseen tietoon, asiakkaiden ongelmien dialogiseen kohtaamiseen – hallinnon ja kansalaisen kokemusta välittävän tiedon ja merkitysten luovaan tuottamiseen. Hermeksen merkitykset – joiden

synnyttämisessä asiakas on ollut mukana – ovat usein myös vastatietoa, sitä on hankala monistaa, valtavirtaistaa ja massaräätälöidä. Siltamerkitykset haistajien ja valmentajien ja toisaalta valmennettavien välillä on aina haettava luottamustilanteissa, jolloin valmentaja on herkästi kuullut asiakkaan tarvetta artikuloivaa ongelma- ja kontekstipuhetta. Ja osannut keriä näitä merkityksiä runoilijan tavalla. Kysymyksen ja vastauksen dialogi voi alkaa ja ongelmat voivat saada refleksiivisen vastauksen ja ratkaisukeinon. Jokaisesta tapauksesta kasvaa esiin tarina, parhaimmillaan herkkä runo.

Onnen jumalatar Fortuna seikkailee pajan epävarmassa hämärässä, onnittelee pajalaisia elämänmerkitysten sattumanvaraisista ihmeistä. Hiljaiset ja pienet ”kynttilä”-merkitykset ja heikot signaalit nousevat valmennusrenkaan pajalla ja muokkaantuvat isomman viitekehysten ja elämän tavoitteita, päämääriä ja aikuiskompetensseja koskeviksi. Pienet kynttilät voivat tarkoittaa markkinakansalaisuuden kokemuksia velkavankeuden jälkeen tai intiimiä, hallittua tilasuhdetta loukkaavien ihmissuhteiden jälkeen. Yksilön ja ryhmän välillä merkityksiä voi nousta vimmaisesti, keskustelu kiihtyy ja yhteinen toimintakin on mahdollista – mutta aina merkitykset jäävät jotenkin auki ja repaleisiksi, soimaan eri tavoin moniin mieliin. Silti riskejä on jatkuvasti kielellistettävä (eksplikoitava) ja näin voitettava. Parhaimmillaan vaikeuksien voittajasta nousee positiivinen ”toinen” – nuori joka kääntää etäisyytensä kansalaisuusarvoksi ja -voimaksi.

Hermeksen (haistajan, valmentajan) toiminnalle antamat merkitykset hallitsevat asiakasdialogia, mutta huomattavan usein myös radikaalit kontekstin merkitykset (asiakkaan uniikki intentio) tulevat mukaan hankekorttia kirjoitettaessa.

11.4 SE-hanke ja TPY yhteisen huolen ja ison poliittisen vastuun kannassa

SE-hanke ja sen raportti tuovat välityömarkkinakeskusteluun luterilaista työelämäfunktionaalisuutta täydentäviä kokemuksia ja lupaavia sosiaali- ja työllistämispalveluiden kehittämideoita. Paljon merkityksellistä tekemistä ja työtä on tekemättä, paljon nuoria voi tulla mukaan jos toiminnan asiakaslähtöisyys ajetaan ohjelmallisesti läpi. Nyt ei ole enää kyse julkisen, kollektiivisen ja markkinaehtoisen hallintajärjestelmän rajapinnoista vaan asiakaslähtöisyydestä, joka on mahdollista toteuttaa näiden hallintajärjestelmien aukinaisella toiminnalla keskinäisen riippuvuuden, välittämisen, vastuun ja kumppanuuden avulla. Abstrakteja termejä ja laatuksiteerejä enemmän tarvittaisiin dynaamisia asiakasmalleja ja niille perustuvia palvelusetelialoitteita.

Viime vuosina monien pienten ja keskisuurten kuntien heikentyneet taloudelliset voimavarat ovat heijastuneet pajojen tarmottomassa johtamisessa, palvelujen yhdistämisissä ja jopa lakkauttamisissa. Isommat ja ikäryhmiä yhdistävät palvelun tuotantomuodot (säätiot, hyödykeperustaiset tuotantotavat sekä massaräätälöinnin tuotantotavat) tulevat. Samaan aikaan jatkuva sosiaalisen työllistämiskentän ammatillistuminen, vahvojen säätioiden ja yhdistysten vallan kasvu sekä markkinoistuminen ovat vahvasti muokanneet pajakenttää. Pajoja ja pajakulttuureja – joilla on aikaa asiakkaalle ja joille hän on kuningas – myös poistuu kentältä. Toimintareviireistä käydään kamppailua ja markkinaehtoiset sopimukset kuntien ja valmennusrenkaiden välillä perustuvat enemmän hintaan kuin laatuun – puhumattakaan rauhoittumisesta asiakassensitiiviseen palveluun ja kehittämistoimiin.

Tällaisessa tilanteessa SE-hankkeen esiin nostamat mahdollisuudet asiakaslähtöisen työkalutuurin kehittämispotentiaaleista eivät helposti kulu TPY:n kentän käytössä. On tehtävä yhdessä töitä ja tässä SE-hanke, sen projekti- ja johtoryhmä sekä uusi projektipäällikkö voivat olla avuksi. Kentän vauhdikas kehitys ja fragmentoituminen haastavat vahvasti ylipäänsä sosiaalisesti järkevän työpajamallin artikuloimista ja toteuttamista kansallisessa mittakaavassa. TPY elää tuulista ja ristiriitaista aikaa; sillä on kiire puuttua kentän kehitystendensseihin laatu-asiakkuuksien perspektiivistä – turvata ja rauhoittaa aikaa, tilaa ja merkitysmaailmoja paja-asiakkaiden kokemuspöyrästä ja realistisista elämänhallintamahdollisuuksista lähtien. Samalla TPY:llä on haaste osoittaa sellaisia nuorisoryhmiä,

joita ei ilman matalan kynnyksen joustavia pajoja tälläkään hetkellä tavoiteta.

Monien valtakunnan hallitustenkin koulutus- ja yhteiskuntatakuun paimenkirjeistä huolimatta suurimmassa osassa Suomea ei ole resursoituja matalan kynnyksen pajoja ja valmennusrenkaita valmiina vastaanottamaan nuoria, joilla on elämänhallintaongelmia sekä tarve yksilölliseen ja saatettuun työ- ja koulutusvalmennukseen. SE-hankekin osoittaa, että herkkyyttä ja taitoa näiden tehtävien hoitamiseen löytyy. Eikä kyse useinkaan ole siitä, että nuoret olisivat kadoksissa vastuullisilta sosiaalisen työllistämisen kehittäjiltä tai ettei laadukkaita, matalakynnyksisiä ja jatkuvia tukimuotoja osattaisi tuottaa, luoda ja laadulla resursoida maakunnissa. Asiakasystävällisyys ja yhteiskunnallisten kustannusten kokonaisvastuu eivät tarkoita korkeita kynnyksiä, monennäköisiä kunnallisia ja muita portinvartijoita tai yksikköhinnalla jyräviä valmennustehtäviä. TPY:kin läpikäy uudistusprosessia uudelleen muokkaantuvalla pajakentällä. Se ei ole vitaalina ja oppivana organisaationa ollut joka vaiheessa valmis tukitoimiin ja yhteistyöhön SE-hankkeen ja sen asiakassensitiivisen pilottialoitteiden kanssa. Vaikka kenttä fragmentoituu ja ”löysiä otetaan vieläkin pois”, TPY:n on mahdollista omaksua projekteilta ja lähettää kentälle yhdessä punnittuja asiakaslaatu koskevia kehittämissviestejä – jos se haluaa. Aktiivinen ja organisatorisesti uskottava ote on lipsunut tilanteessa, jolloin TPY:n omakin toiminta entistä enemmän on perustunut pajaprojektien kirjoon ja oppimisprosessiin. TPY:n kansallinen suunnannäyttäjän rooli ja kehittämisskeskusasema ovat aidosti valinkauhassa. SE-hanke ja tämä raportti korostavat, että tällaiset osaamiskompetenssit ovat tarpeen esimerkiksi juuri asiakasdynamiikan muotojen ja laadun vartioinnin ja kehittämisen suunnassa. Voi olla, että aivan kaikki sosiaalisen työpajakentän toimijat eivät jaa radikaalia asiakasnäkökulmaa työpajakulttuurin kehittämisessä ja sen tulevassa etutoiminnassa ja hallinnollisessa ohjauksessa. Tällöin he eivät myöskään halua nähdä asiakassensitiivisen toimintaotteen yhteyttä yhteiskunnalliseen taloudellisuuteen ja kumppanivastuuseen.

11.5 Uusia asiakasryhmiä, palveluiden epäjatkuvuuksia ja sensitiivisiä kohtaamisia

Keitä ovat nuoret väliinpuotoajat, miten heidän ongelmiaan on ratkottu ja miten niitä tulisi reformoida? Minkälaisilla toimintatavoilla tässä onnistutaan, kuinka oikea-aikainen paikka ja motivoiva elämänmerkitys nuorelle löytyvät? SE-hakemusten varjoisesta piiristä on helposti nostettavissa esiin nykyä väliinpuotoajaryhmiä – väliinpuotoajia sekä tukiresurssien riittämättömyyden ja kattavuuden rajojen että laadullisten ja refleksiivisten valmennustoimien puuttumisen vuoksi. Raportissa käydään esimerkkien varassa keskustelua siitä, keitä ovat väliinpuotoajat, varjoon ja sivuun jäävät nuoret ovat ja mitä voitaisiin harkinnanvaraisella sosiaalipoliittisella, lisäresursseilla tai joillakin poliittisilla uudistuksilla asioille tehdä? Niistä tietoa seuraavissa kappaleissa:

Maahanmuuttajien ja romanien vastuullinen kohtelu ja sosiaalityön kulttuuriset dialogitaidot ovat osittain kateissa – kaikkia asiakkaiden oikeuksia ei osata ottaa vakavasti. SE-toimintatuella on kyetty puuttumaan sosiaaliviranomaisten myötävaikuttamiin hätätilanteisiin, maahanmuuttajapaikkakuntien ongelmien ghettoutumiseen ja ”kapseloitumiseen”, ikäryhmien joustamattomiin tukimuotoihin sekä sotatraumoista, kulttuurikonflikteista ja muista vaikeista mielenterveysongelmista kärsivien maahanmuuttajien terapiaihin niin pajan sisällä kuin sen kuuloetäisyydelläkin. Parhaimmissa tapauksissa on voitu luoda yksipuolisen integraatiokaavan rikkovia valmennusperustoja, jotka ovat aidon hybridejä ja maailmallisia niiden yhdistäessä maahanmuuttajien taustan kokemusrikkautta.

SE-toimintatuella on kyetty puskemaan niin sanotun nivelvaiheen, ”harmaan vyöhykkeen” ja oirehtivien nuorten ongelmiin. Myös onnettomiin ja tyhjiin koulutuspolkuihin on kyetty puuttumaan. ”Nivel”, ”tukikatkos”, ”vaihe” ja ”vyöhyke” ovat saaneet uusia lähestymiskulmia. Samalla on luotu uusia ja luottamuksellisia toimintalinjoja harmaan vyöhykkeen vanhemmuuden ongelmiin ja tuettu kesätyöleirejä ja ilmaisuterapioita näille nuorille. Ikäryhmä- ja sukupuolisensitiiviset tanssiterapia sekä liike- ja kehollinen ilmaisu ovat sopivassa koulun, pajaluokan ja terapian risteystilanteessa oivallisia tekniikoita: parhaimmillaan

ne antavat subjektille valmiuksia käsitellä omia ongelmiaan ja yhteisön ristiriitoja.

Nivelvaihe ei ole ainoa epäjatkuvuus sosiaalisessa nuorisotyössä tai nuoren kadottamisen paikka: **köyhäilevissä kunnissa ja kaukana pajoista asuvat, pajoihin tykästyneet lapsenkasvattajat ja yksinhuoltajaopiskelijäidit, sivarit ja ylipainoiset, 16-vuotiaat (liian nuoret) työtä halajavat ovat myös usein väliinputoajia.** Kokemusten pohjalta on mahdollisuus luoda lista näistä epäjatkuvuuksista ja putoajaryhmistä. Myös viranomaiset pelaavat tukinormeilla, kattavuuksilla ja vaihtoehdoilla – väliin se on epähumanistista ja ilkkurista.

Pienvelkaisia nuoria löytyy paljon, eivätkä ”velkaveijarit” saa nimeään helposti takaisin. SE-sateenvarjo onkin luonut varsinaisen operatiivisen toimiston nuorten velkojen hoitotavasta säälliseen, ihmismäiseen tapaan. SE-toimintatuen avulla monet nuoret ovat sitoutuneet erilaisiin valmennuksiin, työsuorituksiin, harjoitteluihin ja oppisopimuksiin tai opiskelun lisäksi tehtyihin pajapalveluihin tai taloudenhallintaa auttaviin kurseihin saadakseen pienimuotoiset velat maksuun.

Usein velallisen elämänhorisonttia painavat myös muut sosiaaliset ja velvollisuuspainet lähipiirissä. Monesti nämä haasteelliset elämäntilanteet – äitiys, hyvä perheenhuolto, asunnon vuokraaminen, armeijaan tai sivariin valmistautuminen – ja velanhoidon mahdollisuus luovat sähköistetyn motivaation nuorille ratkaista asiat. Yllättävän usein nuoret ovat myös härskin tai laittoman lainauksen tai lainantyrkyttämisen uhreja: kumppanit ja entiset yrittäjät ja jopa huoltajat osaavat tehtailla vuokravelkoja, vippilainoja ja takauksia kumppanien ja huollettavien nimiin. Monissa tilanteissa SE-valmentajilla olisi inhimillisesti perusteltuja syitä sekaantua asiakkaiden lähipiiriin ongelmiin.

Paniikkihäiriöön ja sosiaalisiin fobioihin liittyvät ja muut alidiagnosoidut oireet ovat pelottavia, jos niistä ei saada kunnollisia, toimintaan johtavia diagnooseja. Asperger-, dysfasia- tai vain astmaoireiden hoito ja sosiaalinen valmennus ontuvat myös. Oma alueensa ovat psykososiaalisesti ladatut fobiat, jolloin asiakkaat eivät uskalla liikkua yleisillä paikoilla ja vaatisivat herkkää ja aikaa ottavaa saattamista. Oireita voidaan vähätellä terveydenhoidon resurssiongelmiin keskellä. Diagnoosijonot ovat pitkiä ja kouluterveydenhoito yskii vähänkin kummallisen oireen edessä. Uudenlaisella herkkyydellä ja varovaisuudella on kyetty kokoamaan ryhmiä, matka- ja hoitoapuja ja valmennussuhteita, joissa oireet ovat tulleet vakavan työn kohteeksi. Väärin tai puutteellisesti hoidettu häiriö saattaa sukeltaa takaisin käsittelemättömyyteen ja palata entistä vaikeampana takaisin. Tunteettomat oireet aiheuttavat ahdistusta ja masennusta: olisi tiedettävä, mitä vastaan taistella!

Tukipaletilla, työllistämisesrusseilla ja Kela-kuntoutuksilla osataan pelata sosiaalisessa työllistämässä, mutta tällä on rajansa. Tukivalikoimassa on järjestömiä aukkoja sekä paikallisia, epäinhimillisiä ja hullunkurisia vallankäytön ja soveltamisen mahdollisuuksia. Myös tukipaletin loistavasti osaavat ja kokeneet kolmannen sektorin (yhteisölliset) yhdistykset, valmennussillat ja -säätiöt toimivat koko ajan puutteellisten resurssien oloissa. Hätäapu ja laatu palvelu ovat valmentajien perustuntoja, mutta kunnallinen köyhäily, kamreerisäästäminen ja monet portinvartijat tukkivat suoria yhteyksiä pajalle. Työllistämistoimijat ovat riippuvaisia palveluiden tilaajista, ostajista. On paikkakuntia, joissa julkisia matalan kynnyksen palveluita ei ole, asiakkaat eivät voi hakea suoraan vaan monien byrokraattisten portinvartijoiden kautta palveluihin.

Joillakin seuduilla kuntapajakulttuuri on ajettu alas, työvoiman palvelukeskus ei osta palveluita nuorille eikä työvoimatoimisto ylipäänsä osta yksilöllistä valmennusta työttömille. SE-tuella varmistettiin monen nuoren ”rahaton” koulutuskokeilu, räätälöity valmennustuki tai toinen ja kolmas mahdollisuus siltapalveluihin.

Toisaalla on pienempiä kuntia tai kaupunkeja, joissa on monipuolista tarjontaa matalan kynnyksen valmennuspalveluista, mutta tukimuotojen paletin kanssa joudutaan silti luovimaan ja käyttämään suhteita työvoimapaalvelujen viranomaisiin. Suhteet elävät niin kuin ihmisen suhteet aina – toimijat ja harkintatavat muuttuvat, väsykin iskee. Useimmiten kuitenkin joudutaan luovimaan tukipaletilla – kehittelemään valmennusrenkaita aikataulujen, tilamääritysten ja tavoitemerkitysten mielikuvituksella.

Kuntouttavan työllistämisen, Kelaa lähellä olevien mielenterveyden kuntoutusyksiköiden tai

sairaaloiden yksikköjen maksusitoumukset päättyvät norminmukaisesti eikä tämä kaavamaisuus mitenkään tunnista sellaista asiakkaiden kuntoutumisessa tapahtunutta edistymistä, joka ei vielä voi johtaa tavallisten koulutus- ja työharjoitteluinstituutioiden palveluihin. Ja kun kokemuksen mukaan tällaisiin palveluihin ja aikatauluihin siirrytään liian nopeasti, turhautuminen ja pettymykset saattavat olla hätkähdyttäviä ja asiakkaat pudota uudelleen lähtötasoille, kriiseihin. Joskus valmennusratkaisut eivät ole mahdollisia työskentelymuotoja, kun Kela ei voi laintulkintansa mukaan jakaa yhtä aikaa resursseja kahden tukimuodon mukaisesti.

Pajan asema elämänhallinnassa muuttuu kun sen välineillä luodaan kuvaa yhteiskunnasta, dramatisoidaan omakuvaa ja ongelmia uuteen uskoon (draama, luovat ja media-välineet). Sosiaaliselle valmentamiselle taattavat erilaiset huipputeknologiset välineet ja infrastruktuurit vapauttavat radikaalisti voimavaroja erilaisissa yhteisöissä ja niiden ryhmien dialektiikassa sekä poistavat periferian fyysiset etäisyysongelmat. Periferia ja köyhäilevien rahoittajien pajat ovat tässä erityinen ongelma. Teknologioita voidaan yllättävän nopeasti ja tehokkaasti käyttää myös mediakompetenssien luomisessa ja yhteiskuntadokumentit antavat hurjan mahdollisuuden ”minä-ja-yhteiskunta” -zoomaukselle ja itsetuntemuksen tekniikoille. Tekniikka on monilla nuorilla arjessa peloton asia, mutta ohjaus ja yhteiskunnallinen keskustelu yksilön ja yhteisön/yhteiskunnan ”kehälle” puuttuu. Samanlaisia matalan kynnyksen mahdollisuuksia on ilmaisupainotteisissa pajoissa. Sosiodraama ja ilmaisupainotteinen pajatoiminta tuo yllättäviä tuloksia yhteiskunnallisen paikan löytämisen ja omien valmiuksien identifioinnin suunnissa. Hurjimmat työmuodot valmennusrenkaissa voivat tukeutua globaalien vaikutteiden yhdistelyyn, ”imaginääriseen ja intohimoiseen” nuorten pajakuvastoon sekä ”maailmaa ihmettelevään ja dramaturgiseen tulkintaan.”

Leirinuotion ”reuna-eksistenssissä” voi hyvin aloittaa paja- ja valmennusitoutumisen. **Ekososiaalinen pedagogia** kuitenkin syventää ja innovoi leirinuotiokeskustelun suomalaista traditiota elämys- ja kokemuspedagogiansa, vuodenaikojen, ilmastonmuutoksen ja hevosten mukana! Harmaan vyöhykkeen heterogeeniset ryhmätkin löytävät itsensä entistä enemmän luonnosta. Kokeiltu ja tutkittu hevostoiminta (eläimet osana ekososiaalista pedagogiaa) on saamassa taatut muotonsa.

Arviointiraporttien luvuissa pyritään oppimaan erilaisista toimintataustoista ja polutustavoista. Monia kehitystendenssejä ja uusia ristiriita-asetelmia löytyy. Rääätälöintejä on mahdoton toistaa menettämättä ratkaisujen sielua. Tämä lupaa hyvää edellä kuvatun pietas-kulttuurin kannalta, jossa sosiaalisella harkinnalla ja radikaalin moniarvoisella ryhmäidentiteetillä on uusi merkitys omilla urilla pitkään liikkuneisiin työ- ja yksilölinjoihin nähden. Jako yksilö- ja ryhmälinjaan on siis aika dogmaattinen ja siinä eivät näy edellä pohditut pietas-asetteet – se, että yksilö- ja starttimuodot voisivat yhdistyä sosiaalisempiin ajattelutapoihin ja että yksilö voisi oppia erilaisissa konteksteissa.

11.6 Mitä on tehtävä?

SE-hankkeen perusjohtopäätös yksilöllisten rakennettujen projektien taatusta asiakaskeskeisyydestä ei ole yllätys, mutta sen pitäisi keskusteluttaa sosiaalisia työllistäjiä. Kuinka jatkaa keskustelua uudessa vaiheessa siten, että toiminnan luovan suunnittelun painopiste säilyy asiakkaan konkreettisessa elämänpiiridialogissa ja optimaalinen suhde ryhmä- ja vertaisoppiin säilyy? Jos nyt on tultu ”sosiaalisen ryhmän *learning by doing* -terapiasta” (1990-luku) kohti ”ammattimaista yksilö- ja työvalmentajuutta” (2000-luvun alku) – niin eikö seuraava vaihe olisi jonkinlainen synteesi näistä: ”asiakaslähtöinen malli, jossa elettäisiin yhdessä yksilön kanssa sosiaalinen (yhteiskunnan ja vertaisryhmän) kaari ja valotettaisiin sen jatko”?

Kärjistäen, voisiko kehitystä kuvata metaforilla: (1) sosiaalisesta tekemisen romantiikasta ja (2) rääätälöidyistä professiohyödykkeistä (3) pietas-valmennukseen? Vanhahkot sosiaalisen ryhmän mallit (jolloin nojataan niiden toimintaan ilman analyysiä) tai markkinaessentialismi (ajatus, että ensisijaisesti

markkinat voivat nopeasti tarjoten organisoida kysynnän asiat ja suhteet)²² eivät riitä sosiaalisen työllistämisen haasteisiin: kun asiakas tavataan oikealla hetkellä, ainutlaatuisessa tilassa ja yhteinen tavoitemerkitys voidaan hahmottaa, sitä edeltää yhteiskunnallinen ja ryhmätasoinen kontekstualisointi, hermeksien oppi!

Tätä teesiä sosiaalisen ryhmän terapiasta kohti yksilö- ja työvalmentajuutta sekä sen synteisiä kommentoitiin heti tuoreeltaan käsikirjoitusvaiheessa. Hallituksen monipuolisen kokenut jäsen täsmensi hienosti edellä esiteltyjä teesejä:

Mallit ...eivät ole toistensa vaihtoehtoja vaan rinnakkaisia tapoja toimia. Uskon siihen, että vaikeimmissa asemassa olevien monien pulmien ja identiteettiongelmien kanssa painivien nuorten palveluilta edellytetään sellaisia uusia toimintatapoja, joissa yhdistyy asiakassensitiivisyys ja erilainen ryhmätoiminta ja jotka eivät kuulu minkään olemassa olevan palvelupertoaarin piiriin.

Yksilön ja ryhmän suhde on viisaimmissa pajoissa dialektinen, ratkaisematon. Ei ratkaista kevyissäkään yhteisöissä sitä, mitä ei elämässäkään – sitä, onko ihminen yksilöllinen vai yhteisöllinen eläin. Molemmat – yhteisö ja yksilö – on pidettävä elossa myös pajan mikrokosmoksessa; jokaisella on yhteisöä peilaava haku päällä!

Työpajoja ja sosiaalisen työllistämisen valmennuskulttuuria voikin kehittää eri suuntiin SE-hankkeen rikkaan ja moneen suuntaan avautuvan kokemuksen pohjalta. Kirjoittaja-ammattilainen on jo yhdessä projektipäällikön kanssa tarinallistanut erilaisia SE-oppimisprosesseja (ks. http://www.valtakunnallinentyopajayhdistys.fi/sivu.php?artikkeli_id=130). Riskiyhteiskunnallisen keskustelunkin mukaan mallintamiskeskustelu koskee monia yleisöjä ja inspiroitintoja – refleksiivisen oppimisen aineistoja. Tutkijakin on valmis tiivistämään omaa SE-oppiaan eri painotuksin yhteistyössä hankkeen projektipäällikön, johto- ja projektiryhmän, asiantuntijaryhmien ja projektipäällikön kanssa. Erityisesti erityyppisten sosiaalisen työllistämisen organisaatioiden haistajien ja ruohonjuuritason SE-valmentajien kokemuksta voi tutkimuksen viitekehyksessä artikuloida ja nostaa esiin niiden mukaisia malleja ja tarinoita. Projektipäälliköllä on myös kokemusta ja retorista voimaa kirjoittaa SE-hankkeen ”Haistajamuistio”, jossa kiteytyisi sosiaalisen työllistämiskentän ruohonjuuritoiminnan käytäntöjä tämän raportin, sen aineistojen ja haistajakontaktien avulla.

Erityisesti Etsivän työn -projekti²³ on vaiheessa, jossa sen työmuodon kehittäminen vaatii

---

22 Markkinaessentialismin termi viittaa tässä Ulrich Beckin riskiyhteiskunnallisen koulutuspolitiikan hyper-individualistisuuteen. Toisaalta esimerkiksi nuorisovaltuuden koulutuksessa (Suomessa ammattikorkeat) uskotaan markkinatarpeita seuraavien refleksiivisten yksilöllisten kompetenssien kehittämiseen ilman yleissivistystä ja tarpeellisia käytännöllisen/markkinaherkän pedagogisen menetelmän aika- ja saattamisresursseja. Toisaalta koulutuksen asiakkuuksia ja oppisisältöjä uskotaan ylipäänsä johtavan yksiviivaisesti markkinoiden ja käytännön tarpeista. Kriittinen suhde yksilöllistyvään kilpailuun ja yhteisöllisyyden rapistumiseen muistuttavat monessa suhteessa esimerkiksi kuuluisan aikuisopiskelun teoreetikon Peter Jarvisin (1997) arvostelevia kommentteja. Hänen mukaansa käsitteellinen ja merkityksellinen ulottuvuus on vaarassa kadota kokonaan. Kevyetkin ihmisten humanistiset ja solidaariset kohtaamistavat ja myötätunnon osoittamisen tilanteet rapistuvat. Kun opiskelija ”tuotteistaa” ja sopeuttaa professioitaan, taitojaan ja osaamistaan markkinoiden ja hyödykkeiden tuottamisen tapaan, näiden odotusten mukaisesti ja sangen tiuhaan vaihtuvien suhdanteiden ja tilanteiden mukaisesti, hän menettää harkitsevan tai ”autenttisen” suhteensa paikalliseen ja laajempaan yhteisöön, itse asiassa myös luontoon. Vaikka tällaisella autenttisen ihmisen näköalalla on (reduktionistiset teoreettiset) vaaransa, se muistuttaa meitä äärimmäisen postmodernin todellisuussuhteen vaarasta ”ottaa käytännössä sitä edustavan työelämän tietoudet ja praksis annettuina”, ikään kuin tosiasiallisina todellisuuden paaluina (ks. tästä vulgaarin essentialismin käsitteestä Beck 1993).

23 ”Valtion talousarviossa vuodelle 2008 on osoitettu 2 500 000 euron määräraha nuorten työpajatoimintaan liittyvään etsivän työn ammattilaisten palkkaukseen. (...) Määrärahasta voidaan myöntää harkinnanvaraista valtionapua etsivän työn työparin palkkauksuksiin. Työparin tehtävänä on auttaa niitä alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella ja jotka tarvitsevat tukea tavoittaakseen julkisen sektorin palvelut tai jotka ovat vaarassa syrjäytyä. Tällä määrärahalla parannetaan nuorten työpajatoiminnan varhaisen puuttumisen ja matalan kynnyksen palveluja. Näiden palvelujen tarve on lisääntynyt vuodesta 2000 alkaen. Vuonna 2006 pajanuorista yli 8 %, lähes 600 nuorta, tuli pajoille ilman viranomaisen lähetystä. Nuorten työpajojen ja etsivän työn laajentamisella ja vakiinnuttamisella voidaan turvata nykyistä paremmin palvelujen saatavuus niille nuorille, joilla ei ole riittävää omaa aloitekykyä hakeutua palvelujen piiriin. Etsivän työn avulla tukea tarvitsevat nuoret saatetaan niiden palvelujen piiriin, jotka parantavat nuorten

vaihtoehtoisia viitekehyksiä ja impulsseja. Jotsei etsivän työn tekijöistä ja kentän muista laajoista projekteista tulisi uusia portinvartijoita ja kvalifioijia suomalaiselle valmennuskentälle, näiden työn tulisi yhdistyä matalan kynnyksen pajojen laadulliseen ja määrälliseen kehittämiseen. Tällöin tulee pitää vastuullisena silmämääränä asiakassensitiivisyyttä, matalan kynnyksen avoimuutta ja pajojen yleistointaresurssia sekä kumppanuutta, joilla vastataan kunnallisen köyhäilyn ja markkinaehtojen kiristymisen haasteisiin. SE-hankkeen kokemus voidaan tiivistää erilaisiksi toiminnallisiksi viitekehyksiksi esimerkiksi ongelmaryhmien mukaisesti. Niitä voidaan nuorten kanssa käytävässä dialogissa käyttää hyväksi, sillä SE-kokemukset liikkuvat sosiaalivaltion varjoissa, epävirallisen ja virallisen tuen, väliinpuotoajien ja ongelmien tuottamien tuskien ja kansalaisyhteiskuntaan rohkeasti kurkottavien valmentaja-haistajien kosketuspinnossa.

Hallinnollinen koordinaatiomalli ei riitä. Elävemmän mobilisointimallin luomisessa tarvitaan laajemman viitekehyksen (jopa ohjelman) johtamistapaa – samanlaista, mitä ohjelmajohtaminen ja projektityöskentelyn lisääntyminen parhaimmillaan merkitsevät hallinnossa. Ne edustavat eräänlaista suunnittelun ja koordinoinnin joustavaa renessanssia, harkitsevaa oppimista (Temmes 2005).

SE-projektista ja tästä hankeprosesseja esittelevästä ja ne avoimeksi jättävästä raportista sekä tuoreesti esiin nostettujen asiakasryhmien kokemuksista voi kirjoittaa toimenpidemuistioita. Niissä voi pyöreän pöydän kommentein muotoilla harkinnanvaraisten, olemassa olevien tukimuotojen, tulkintamuutosten ja normireformien ideoita. Kunnan perustason palveluiden luominen ei juuri uutta Isoa Lainsäädäntöä tarvitse – mutta sosiaalista ja poliittista tahtoa ja kokemusta sitäkin enemmän.

Itse SE-projektin toimintatuki ja sen jakomalli – jota on seikkaperäisesti kuvattu edellä – voi olla jatkossakin malli asiakassensitiiviselle sosiaaliselle setelille suomalaisessa valmennuksessa ja nuorisotyössä. Tällaiselle joustavalle uudelle toimintamallille matalien kynnysten valmennusmaailmassa tarvitaan reilusti resursseja. Samoin tämä erityisryhmiä valikoiden voimaannuttava ja rikkaasti resursoiva idea on poliittisesti sovitettava yhteiskuntapoliittisesti artikuloituihin oikeudenmukaisuusperiaatteisiin. Näiden isojen haasteiden vuoksi voisi olla vielä viisainta kokeilla seteliä isossa valtakunnallisessa projektissa. Istuvan hallituksen asiakaslähtöisyyteen ja uuteen välittämisen ynnä yksilövastuun periaatteisiin uudistus sopii ja istahtaa hyvin.

Tässä Valtakunnallinen työpajayhdistys (TPY) ja Suunta Elämään -viritelmän vastuulliset ryhmät, evankelisluterilainen kirkko ja yksilöt voivat olla keskeisesti mukana. Sosiaalisen setelin kehittäminen vaatii huolta ja kokeilua. SE-jakomalli on tässä vastuullinen mutta ”hemmetin joustava ja rohkea malli”. Se voi karata käsistä hyväksikäytön ja markkinavaihtoarvon suuntaan – jolloin sosiaalisesti vastuullinen käyttö vaarantuu. Mutta tietty markkina-ajatus setelin mobilisoinnissa voi viedä sen käyttökulttuurista juuri matalan kynnyksen suuntaan (ideaalimarkkinoilla on monia ovia ja eritasoisia kynnyksiä). TPY voisi olla alueellisella organisaatiollaan ja asiaan motivoituneilla toimijatahoillaan välittävä projektiorganisaatio. Se myös operoi hädänalaisten nuorten kesellä ja poliittis-eettisesti edustaa kenttää, jolla sosiaalista seteliä voitaisiin kokeilla. Se voisi koota ympärilleen dynaamiset partnerit, jotka olisivat innostuneita sosiaalisesta setelistä ja tuntisivat sosiaalisten palveluiden dynaamista vaihtotaloutta, sen tarvetta, sovelluspaikkoja, kairos-hetkiä ja sidosmerkityksiä. Seutukunnittain voitaisiin näin tukea sosiaalisen työllistämiskentän hajautuneita organisaatorakenteita vastuullisen kumppanuuden ja asiakassensitiivisyyden periaatteilla. Tällä hetkeen tarttumisella TPY voisi myös varmistaa paikkaansa sosiaalisen työllistämisen tiennäyttäjänä Suomessa ja maailmalla.

---

arjenhallintataitoja ja valmiuksia hakeutua koulutukseen tai työhön. Samalla ohjataan oppivelvollisuusikäisiä jatkamaan peruskoulu loppuun. Nuorten työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön yhteistyön laajentamiseksi palkataan etsivän työn ammattilaisia. Etsivää työtä tekevät työskentelevät pareittain. Etsivässä työssä voidaan työpari valita paikallisten tarpeiden mukaan siten, että samalla voidaan toteuttaa mm. maahanmuuttaja- tai vähemmistötyötä. Etsivän työn ammattilaisilta edellytetään kokemusta nuorisotyöstä. Tavoitteena on, että vuosittain tätä työtä tekisi noin 50 työparia ympäri maan.” (Opetusministeriön palkkausilmoitus 2008: http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyon_avustukset/tyopajatoimintaan_liittyvan_etsivan_tyon_ammattilaisten_palkkaus?lang=fi)

LÄHTEET²⁴

- Aaltojärvi, Pia & Paakkunainen, Kari (toim. 1995) *Nuorten työpaja – sosiaalinen peli, palkkatyö vai varasto?* Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 2. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Allardt, Erik (1996) Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. *Janus*, Vol. 4 (3), 224–241.
- Arendt, Hannah (2002) *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (1993) *Postmodern Ethics*. Oxford: Blackwell.
- (1995) *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell.
- (1998) *Globalization. The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1993) *Die Erfindung des Politischen. Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. (In English: *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press, 1997.)
- (1997) *Kinder der Freiheit: Wider das Lamento über den Wertefall*. Teoksessa Beck (toim.) *Kinder der Freiheit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1999) *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & La sh, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Bloch, Ernst (1977) Utopian tulevaisuus. Saksankielinen yleisradiolähetyksen – saksankielinen tekstireferaatti. Sosiologian jatkokseminaari syyskuu 1979.
- Bolay, E. & Herrmann, F. (toim. 1995) *Jugendhilfeplanung als Politischer Prozess. Beiträge zu einer Theorie sozialer Planung im kommunalen Raum*. Berlin: Luchterhand.
- Burke, K. (1969) *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Fairclough, Norman (1991) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Foucault, Michel (1976) *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Gadamer, H.-G. (1986) *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: J. C. P. Mohr (Paul Siebeck).
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- (1997) *The Transformation of Intimacy*. Padstow: Polity Press.
- (2002) *Sociology*. 3. painos. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1973) *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1985) *Die neue Unübersichtlichkeit*. Kleine Politische Schriften V. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1987) *Eine Art Schadensabwicklung*. Kleine politische Schriften VI. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Ilkka Heiskanen (1980) Tutkimuksen metateoriasta ja tutkijan valinnoista: yleistä tarkastelua ja DETA-projektin kokemuksia. *Politiikka* 22 (1), 7–19.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Stakes.
- Heitmeyer ym. (1992) *Die Bielefelder Rechtsextremismusstudie*. Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Holmila, Marja (1999) *Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulovastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisu 8. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Holmila, Marja (2000) *Social Bonds in Rural Life. Regulating the Dangerous*. Stakes Research Reports 113. Helsinki: Stakes.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes.
- Jarvis, Peter (1997) *Ethics and Education for Adults in a Late Modern Society*. Leicester: NIACE.
- Kinder- und Jugendhilfegesetz. Achten Buch Sozialgesetzbuch (1995) Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Filderstadt: Weinmann.
- Koselleck, Reinhart (1985) *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. Cambridge, MA: The MIT Press
- Kuure, T. & Tärvinen, T. & Pelto-Huikko, A. & Säkijärvi, Maija (2008) *”Kaikki kymmenen tikkua laudalla!”: Onnistuvat opit -juurruttamishankkeen loppuraportti*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Paakkunainen, Kari (1993) *Kollektiivisen politiikkapuheen loppu – Labiilin nuorison taakka vai mahdollisuus nuorisotyölle?* Teoksessa Helve, Helena & Paakkunainen, Kari & Siurala, Lasse (toim. 1993) *Valtiolaivasta kiikkeriin jolliin. Nuoret ja nuorisotyö 90-luvulla*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- (1995A) *Pajat toimivat hihkisesti, iloisesti ja uutena ideana*. Teoksessa Aaltojärvi, Pia & Paakkunainen, Kari (toim. 1995) *Nuorten työpaja – sosiaalinen peli, palkkatyö vai varasto?* Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 2. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

24 Muutamat verkkolähteet löytyvät vain tekstisivuilta ja alaviitteistä. Itse tutkimuksen dokumentit ja anonyymit henkilöhaastattelut on luetteloitu tutkimusaineistoa esittelevässä kappaleessa.

- (1995B) Nuorisopaja: tehdashallin hämärästä autonomiseen oppiin. Teoksessa Aaltojärvi, Pia & Paakkunainen, Kari (toim. 1995) *Nuorten työpaja – sosiaalinen peli, palkkatyö vai varasto?* Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 2. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- (1998) *Kama-Saksan ihailusta eurooppalaiseen kumppanuuteen – onko saksalaisesta nuorisopolitiikasta meille malliksi?* Nuorisotutkimus 2000 -julkaisu 7. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- (1999A) Johdannoksi nuorisotyölle: evaluaation kanssa voi elää. Esipuhe teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.) *Arviointitutkimus ja nuorisotulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 8. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- (1999B) Nuorisotyön evaluaatio ”poliittisen” uudelleenlöytämisenä. Paakkunainen, Kari (toim.) *Arviointitutkimus ja nuorisotulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 8. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- (2001) Lex Kainuu. Evaluating the Results of the Projects (Summary). The Masters and Apprentices Project and The Young Seekers Project. Paper and presentation at the international seminar of European Union in Glasgow, June 2–6, 2001.
- (2002A) Peripheral youth in hard marginal and reflective social policy: A Companionship model for the Barents region from Finnish Kainuu. *Young – Nordic Journal of Youth Research*. Vol. 10, No. 3–4, 61–80.
- (2002B) Heikkinen, M. & Leinonen, T. & Paakkunainen, K. & Pekkala T. (toim.) *Etsijänuoria, mestareita ja kisällejä. Lex Kainuu Erityistyöpajahankkeeseen kuuluvien Etsijänuoret- ja Mestari–kisälli-projektien arviointitutkimus*. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta ja nuorisopolitiikan osaston julkaisuja Nro 7/2000. Helsinki: Edita.
- (2003) *Markkinaekspansioista pedagogian henkeen ja refleksiiviseen asiantuntijuuteen. Humanistisen ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan ja nuorisotyön opetussuunnitelman arviointi, lukutavat ja kehittäminen*. Verkkojulkaisu. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. URRL: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sivu.php?artikkeli_id=85>.
- (2006A) Arvioija uuden poliittisen kumppanuuden synnyttäjänä – nuorisotyön verkostoprojektit ja toinen asiantuntijuus. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) *Projektityhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus.
- (2006B) *Mahis-projekti elää keksinnöistä, nuorten dynamiikasta ja räätälien kompassista. Mahis-toiminnan merkityksen ja tulosten arvioinnin toinen loppuraportti*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 61. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- (2007A) *Alkaisinko yrittäjäksi? Tutkimus nuorten yrittäjyyspoliittisista kirjoituksista ja asenteista*. Helsinki: Kerhokeskus – Koulutyön Tuki & Yksityisyrittäjäin Säätiö & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 11. URRL: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sivu.php?artikkeli_id=85>.
- (2007B) POMO:n asiakastyön merkitys ja vaikutus asiakastietojen, haastattelujen ja rikosrekisterin valossa sekä kriittinen synteesi kumppanuudesta. Elektroninen aineisto Cd-romilla teoksessa *Loppuraportti. Nyt: POMO-projekti 2004–2007*. Kajaani: Kriminaalihuoltolaitos, Pohjois-Suomen aluetoimisto, Kajaanin yksikkö.
- Paju, Petri (2008) *Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 18. URRL: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sivu.php?artikkeli_id=85>.
- Palonen, Kari (1985) *Politik als "chamäleonartiger" Begriff. Reflexionen und Fallstudien zum Begriffswandel der Politik*. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Sarja A. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- (1993) *Politikointi - politisointi - politiikka. Tulkinta politiikan ajatusmuodon pelikielikaikaloista*. Opetusmonisteita 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pohjantammi, Ismo (2007) *Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 12. URRL: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sivu.php?artikkeli_id=85>.
- Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim. 2006) *Projektityhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Takkunen, Heikki (toim. 2003) *Tekemisen paikka: työpajojen nuoret ja heidän valmennustarpeensa*. Balanssi Akatemia. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys.
- Temmes, Markku (2003) Hallintouudistuksen epäonnistumiset. Syyt ja seuraukset. *Hallinnon tutkimus* 3/2003, 227–243.
- Thompson, Simon & Hoggett, Paul (1996) Universalism, Selectivism and Particularism. Towards a Postmodern Social Policy. *Critical Social Policy*, Vol. 16, No. 46, 21–42.
- Touraine, Alain (1979) *The Self-Production of Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Touraine, Alain (1981) *The Voice and the Eye. An analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Willke, Helmut (1992) *Ironie des Staates. Grundlinien einer Staatstheorie polyzentrischer Gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp.